

**Dr SCHLAUCH LŐRINCZ PÜSPÖK
BESZÉDEI.**

Dr SCHLAUCH LŐRINCZ

PÜSPÖK

BESZÉDEI.

ELSŐ KÖTET

EGYHÁZI BESZÉDEK.

BUDAPEST.
MDCCCXC

Dr SCHLAUCH LŐRINCZ

PÜSPÖK

EGYHÁZI BESZÉDEI.

KÖZREBOCSÁTJA

BUNYITAY VINCZE

VÁRADI T. KANONOK, A M. T. AKADÉMIA L. TAGJA.

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1890

TARTALOM.

(I. KÖTET.)

Társadalmi átalakulás vallás nélkül. <i>Szent-István király ünnepén</i>	1
Tudományosság és erényesség. <i>A szatmár-egyházmegyei papsághoz.</i>	31
A kereszténység viszonya az ész fejlettségéhez és az államalakulásokhoz. <i>A szatmár-egy házmegyei hívekhez</i> ..	75
A család Krisztussal és Krisztus nélkül. <i>Karácson ünnepén</i>	109
Az emberiség küzdelme s a megváltás. <i>Az év utolsó napján</i>	127
Istennek dicsőség! Egymásnak segítség. <i>A szatmár-németii tűzoltó-egylet zászlajának megoldásakor</i>	149
Beszéd a rabokhoz. <i>Munkácson</i>	165
Vallásosság és Szent-István koronája alatt egység. <i>Szent-István király ünnepén</i>	175
Női zárda megáldásakor. <i>Mármaros-Szigeten</i> .	193
A papság teendőiről. <i>A váradi egyházmegye papságához</i>	201
A katolikus egyház befolyásáról. <i>A váradi egyházmegye híveihez</i>	241
A természeti s természetfölötti erkölcsi tőke. <i>Karácson ünnepén</i>	273
Az ember rendeltetése. <i>Az év utolsó estéjén</i>	91
Krisztus az erkölcsi világnak középpontja. <i>Húsvét ünnepén</i>	313
Milyen az egyház? <i>Pünkösdi ünnepén</i>	335
A korszellem és a család. <i>Bérmáláskor</i>	357

VIII

A bűn és a bűnhődés. <i>Bérmáláskor ...</i>		377
Ötven év a zárdában. A <i>nagyvárad</i> i Orsolya-szüzek <i>fejedelemasszonyának jubileuma alkalmáva ...</i>		393
Hinni és tudni. A <i>nagyvárad</i> i kir. jogakadémia jubileuma <i>alkalmával.</i>		407
A szeretet és gyűlölet. <i>Húsvét vasárnapján</i>		431
A kereszténység nincs veszélyben. <i>Pünkösdi ünnepén</i>		451
Halottak estéjén		471

TÁRSADALMI ÁTALAKULÁS VALLÁS NÉLKÜL.

**BUDAVÁRÁBAN, SZENT-ISTVÁN MAGYARORSZÁG
ELSŐ APOSTOLI**

KIRÁLYÁNAK ÜNNEPÉN, 1872.

*«Nem akarjak, hogy ez
rajtunk uralkodjék.»*

Lukács XIX. 14.

A nemzet szent ünnepet ül.

Ma a vallási, nyelvi s párteltérések egy gyúponban egyesülnek. Nincsen honfi, ki ma büszke önérettel magáénak ne vallaná e hazát; nincs, kinek lelke előtt egy nagyszerű múltnak emléke ne emelkednék fel; nincs, ki kegyelettel meg ne hajolna az előtt a szent alak előtt, ki a nemzetnek hazát alkotott, ne csókolná a kezét, mely kereszténységének s kezdő civilisatiójának bölcsőjét ringatta; nincs, ki ne áldaná a szellemet, mely az alkotmányos szabadságnak alapját megvetette s azt, valamint a nemzetet, az örökkévalóság ihletével átszellemíteni kívánván, az Égieknek felajánlotta.

S ez jól van így. Ez szent kötelesség!

Jaj a nemzetnek, mely múltját felejtethné,

[4]

mely önkezevel rombolná le azokat az emlékeket, melyekbe egykori dicsősége érczetükkel van bevésve.

Jaj a magyarnak, ha félreismerné egykori hatalmának kútforrását, nagyságának egyedüli titkát s tán — fenmaradásának egyedüli föltételét!

A nyolczszázados tölgy csak is gyökereiben bírja erejét, s hanyatlásának, elsatnyulásának első perczei azok, midőn a gyökér tápláló ereje szűnik.

Szent-István királyt, a katholikus egyház dicső szülöttjét, a keresztény erények fenséges példányképét, honalapítónak ismeri a nemzet.

S méltán!

Fegyverrel szerzett birtok, a hatalom kétes vívmánya a nyers erőnek esik ismét könnyen áldozatul; de a szerzett hont erkölcsi alapon szilárdítani s állandósítani csak a keresztény állambölcs, Szent-István vala hivatva.

E nagy férfiúnak tevékenysége épen azon korra esik, melyben a katholikus egyház, általánosító jellegénél fogva, magában egyesíté századának összes anyagi s szellemi érdekeit; magában összpontosítá mindazon elemeket,

[5]

melyek a római birodalom foszlányaiból örökségképen reá szállottak. De a bizanczi nagy császárság, valamint Nagy-Károly roppant birodalma is, a hűbéri jog erejénél fogva, a nemzetek függetlenségét nagy mérvben fenyegette. Óriási feladat vala tehát ily körülmények közt megóvni a magyar nemzetet, hogy az általános népforgalomban el ne merüljön, hogy a császár hűbérese ne legyen, hogy ne legyen másnak adófizetője az, ki hónát hős tetteivel, vérével szerzetté.

Róma azon időben a szellemi hatalomnak a történelemben eddig nem ismert magaslatán állott. S kik az uralkodónak nagyságát nem a birodalom térfogata vagy a fegyver szerencse-koczkája, hanem ama befolyás szerint mérlegelik, melyet az az emberi nemre, a társadalomra gyakorol: azokra nézve a pápai hatalomnak nem volt vetélytársa, nem is leendő utódja soha.*

S íme, e hatalom védszárnyai alá menekült Szent-István; országát s nemzetét a római szentszéknek ajánlotta fel. S ő ez államférfiúi bölcs tette által biztosítja a magyar-állam önállóságát, megvédte a nemzetnek

* Geschichte des Ursprunges und Einflusses der Aufklärung in Europa. W. E. Hartpole Lecky. II. 102.

[6]

függetlenségét, bevezette azt a nyugat-európai független államok sorába mint egyenjogú, önálló, független társat.

A középkorban ugyanis a világhatalom állása úgy hozta magával, hogy a keletkező kisebb államok s országok vagy a császár, vagy a pápa — mint két legfőbb uralkodó hatalom — védelmét kérték ki.

A kettő közt az a különbség létezett, hogy a császár védenczei annak hűbéresei lettek, elismerték legfőbb uralkodói joghatóságát s így állami önállóságuk is csak névleges vala. Ez által részét képezték annak a nagy birodalomnak, melyben a nap soha le nem nyugodott, s melynek jogara alól később csak véres küzdelmek árán menekülhettek.

A római szentszék védenczei ellenben csak a hitegységet tüntették fel, csak a gyermekeknek lelki atyjok — a kereszténység közös atyja — iránti hűségnek adtak kifejezést akkor, mikor magokat neki alárendelték. De akár fejedelmeik választásában, akár országuk kül- s belügyeiben, akár világi dolgaik elintézésében s javaiknak birtokában s élvezetében minden országtól, magától a római szentszéktől is függetlenek maradtak.

Igy fogta ezt fel Szent-István és utódja,

így a történelem, így értelmezte ezt maga a római szentszék.

«Ugy hiszszük, tudni fogod», — így ír VII. Gergely pápa Geyzának, Salamon király vetélytársának — «hogyan Magyarországnak, hasonlóan más kitűnő országokhoz, *tulajdon szabadsága élvezetében kell maradnia*, s hogy semmi más ország fejedelmének alávetve nincsen, hanem a szent s közös római anyaegyháznak, mely alárendeltjeit nem szolgálknak, hanem mindannyiokat gyermekeinek tekinti».*

Szent-László király 1079-ben azt monda: Szent-István azért kérte a szentszéktől a koronát, hogy e viszony által mind ő maga, mind utódjai a katolikus hitben tántoríthatatlanul megszilárduljanak.**

Midőn pedig 1291-ben Rudolf római császár Magyarországot fiának, Albertnek mint a birodalom hűbérét oda ajándékozta: felszólalt ellene IV. Miklós pápa, kijelentvén, hogy Magyarország semmi idegen fejedelemnek nem fehet alárendeltje, mert elejétől fogva az apostoli szentszék védelme alatt állott.***

* Vetus et nova ecclesie disciplina authore Ludovico Thomassino III. 83. 1.

** u. o. 87. 1. — *** u. o. 87. 1.

Hajoljunk tehát meg első szentkirályunk bölcsesége előtt, ki államférfiúi előrelátással felismerte a veszélyt, mely az ifjú országot a nyugati római császárság részéről fenyegette; de felismerte egyszersmind azt a hatalmas támpontot is, mely valamint a vallás magasztos elveiben, úgy a római szentszék szellemi hatalmában a magyarra nézve rejlett.

Nemzetek jöttek azóta, nemzetek mentek, királyi trónok keletkeztek s enyésztek el, romba dőlt a bizanczi hatalmas birodalom; de mindez, valamint a nyugat-európai államrázkódtatások érintetlenül hagyták ez országot.

A magyar, nyelvre, szokásra, életmódra nézve, idegen vala Európában. Csupa ellenséges elemek közt elszigetelten állva, folytonos csatározásokban megtizedelve, kifáradva : vagy a hunnok s avarok sorsára kell vala jutnia, vagy a hatalmas szomszédok által elnyeletnie.

S mégis, közel kilencz századot ért itt e maroknyi nép. Sokkal gyengébb lévén, hogysem Európa nyugalmára veszélyes lehetett volna; erényeiben, kitartásában, ősi hagyományaihoz való ragaszkodásában mégis elég

[9]

erős arra, hogy a Mindenható Isten mai napig fentartsa, hogy legyen ma is a keresztény civilisációnak előőrse, mint volt a keresztény Európának a barbár hadak berontásai ellen hajdan védőfala.

Áldjuk érette az isteni Gondviselést!

Isten keze védte e nemzetet.

Szent-István hazát alapított és intézményeket létesített, melyeknek majd kilencz százados alapját a keresztény vallás elveitől kölcsönözte ; mi nem alapítunk hazát, de átalakítjuk intézményeinket: *sziükséges-e, vagy tanácsos-e lerombolnunk azt az alapot, mellőzniünk azokat az elveket, melyeket a kereszténység képvisel: — a vallás-erkölcsi elveket?*

Az e kérdésre adandó felelet képezendi mai szent beszédem tárgyát.

I.

A külszínezet után ítélve, a társadalom ma a közmívelődés azon fokán áll, melyen eddig jiem állott soha. A természettudományok, a művészetek, az ipar ragyogó fényben tüntetik fel a XIX-ik század vívmányait.

Tisztelet azért az emberi ész hatalmának.

A Megváltó is azt monda : «*Legyetek tökéletesek*

*mint a ti mennyei atyátok is tökéletes»** s a ki az emberi szellem magasabbra irányzott törekvését kárhoztatja, az a keresztény morál lényege ellen vétkezik; de épp oly vétkéssé válik az, ki a közmívelődést egyedül az észben keresvén, a szívet pedig s annak kimondhatatlan szenvedéseit tekintetbe nem vévén, ama kérdéseknek, melyek ma a világot nyugtalanítják, természetét félreismerné.

Nem az a kérdés: mily módon lehetne eme vagy ama jogi intézményt tökéletesbíteni, ezt vagy azt a törvényt megjavítani? hanem: vájjon az alap, a melyen eddig a társadalom fennállott, romboltassék le s pótolassék-e újabb által, mely a lelkiismeretnek nagyobb szabadságot, az egyénnek fesztelenebb mozgást, a szorgalomnak bővebb jutalmat, a haladásnak tágabb tért, a művelődésnek magasabb röptöt ígér?

A kérdés — a mint látjuk — *társadalmi*, tehát a megoldás is oly tényezőben keresendő, mely az egyes államok szűk köréből kilépven, az egész társadalmat átöleli. Majdnem két évezred óta az államalakulásokban

* Máté V. 48.

a magán s nyilvános életben a keresztény morál törvényei voltak mérvadók. Ezek uralkodtak a nemzetgazdaságban, az iparban, a tőkében, a hitelben, a munkatéren, az osztályok kölcsönös viszonyaiban. A főelv vala : *önszeretet de párosulva az igazsággal, az irgalmassággal a hűséggel.*

Ma a tudomány, állítólag, kideríté, hogy az élet minden tényezői sajátlagos törvények szerint működnek, s így a keresztény eszmék az élet jelenlegi magaslatán túlhaladott álláspontnak tekinthetők. A mindennapi élet szükségletei, a közmíveltség fejlettségénél fogva, oly ezernyi alakban nyilvánulnak, hogy a pezsgő s életvidor kor ez eszméket mármár elhalaványította, s azért az eddigi keresztény alap lerombolható, az eddigi erkölcsstan pedig, mely a jót azért, mert jó, parancsolta, a rosszat azért, mert rossz, tiltotta, — helyettesítendő egy újabb morál által, mely a hasznost tartván szem előtt, egy újabb jogrendszert teremtsen az államok, népek, családok s egyének számára.

«Az emberiség újjászületése új eszmék szerint, új alapon!» Ez a jelszó.

«Vallás nélküli társadalom», «új társadalmi morál!» Ez az eszköz.

[12]

Komoly, megfigyelésre méltó szavak ezek, Keresztény Hallgatóim!

A társadalmi kérdés, a történelem szerint, nem ma állítatik fel először ily határozott alakban. A művelt Görögország s a hatalmas Róma bukását is a *társadalmi* küzdelmek előzték meg. A világtörténelem pedig a világítélet. Vajha az napjainkban is az élet mestere volna!

II.

Mily törvények szerint történik az emberi nem haladása, s vajjon a szabadság, a vallás, az erkölcsstan, a tudomány, a művészet mily mértékben hatványozzák azt? ezt kideríteni a kulturbölcsészet feladata.

De egy bizonyos. Az tudniillik, hogy a társadalmi átalakulások, vallás-erkölcsi alap nélkül, még mindig a hatalom kérdésévé fajultak. A hatalom pedig csak addig terjed, a meddig a szuronyok ereje.

Szabadság vallás nélkül a szenvedélyesség kérdése, mely erkölcsi ellensúly nélkül romboló árként elsöpri az emberiség legdrágább kincseit.

A keresztény társadalmi alap hiánya a nyilvános

s magán élet folytonos hullámzásait idézi fel s a bizonytalanság félelmétől zaklatott szívekben egy jobb jövő, vagy a távol ködképekben csillámló boldogság utáni, kimondhatatlan vágyat ébreszt.

Ennek következménye a folytonos elégedetlenség, melyet sem a tökéletesebb polgári intézmények, sem a kormányok jóakarata nem képes megnyugtatni.

Hivatkozzam-e a történelemre, mely Európa nyolczvan éves szenvedéseiről tesz tanúságot? Rámutassak-e a számtalan kísérletekre, melyek tétettek s tétetnek ma is azért, hogy az emberi nem társadalmi helyzete javíttassék s melyeknek eredménye sohasem áll arányban ahhoz az erőhöz, melyet az illetők lángesze s tán jó szándéka is kifejt? Kérdezzem-e: nyugodtabbak-e ma a szívek, elégedettebbek-e a kedélyek ?

Ha a vallás és a vallás-erkölcsi elemek a nyilvános életből száműzetnek: mi marad még hátra?

Elméletek, melyeket a gyakorlati élet megszégyenít; kísérletek, melyek a nyugalmat kockáztatják a szorgalom gyümölcseit kéteessé, a takarékoságot kelletlenné, a számítást lehetetlenné teszik.

Lesznek törvények, melyek a vigyázatlant büntetik; lesz szolga nép, mely magasabb erkölcsi önérték nélkül az önértéket isteníti, s e mértékkel — *az önérték mértékével* — méri a munkásnak fáradalmait, a tisztviselőnek önfeláldozását, a tudományt, a művészetet, a hazafiságot, az irgalmasságot s az emberi kebel minden magasztosabb nyíl-vánulásait.

Ime, a vallás nélküli társadalom váza. Nem örvendetes, de a felállított elvnek természetes következménye.

Mert csak az igazság gyümölcsöző; a tévedés mindig meddő.

III.

Azt mondják: a vallásra alapított állam a középkorba terel vissza; a jelenkor követelménye pedig az, hogy mellőzve minden hitvallást, egyedül a *társadalmi morál* uralkodjék.

A középkort felidézni senkinek nem lehet akarata, sem hatalma. Isten nélkül pedig bármi néven nevezendő morál sem létezik.

Az erkölcsi érzelmek, melyek az egyes

ember s a társadalom ösvényét szabályozzák, két forrásra vezethetők vissza. Azok

- a) vagy az Istenben, mint minden erény ősalapjában gyökeredznek, vagy
- b) mellőzve az Istent, az egyéniségből — az önértékből — kiindulva, egyedül a földi jólét előteremtésére irányozvák.

Az előbbieket örökké változhatlanok, mert *«Az Ur ígéje megmarad mindörökké»*^{**} Az Ur ígéje nem alkuszik az emberek szeszélyével, sem pedig nem változik az államkormányzat bármely átalakulásával. Népeknek s kormányoknak egyaránt az igazság zászlaját lobogtatja. Nem hajol meg a hangzatos szavak előtt, hanem az ámitást előbb-utóbb leálcázza. Határozottan kijelöli azt a vonalt, melyen túl az államhatalom nem terjedhet, hacsak az egyénnek Istentől adott jogait letiporni nem akarja; a szenvedélyektől felkorbácsolt tömegnek pedig érthetően kijelenti :

«Nincs hatalmasság, hanem csak Istentől, a melyek pedig vannak, az Istentől rendeltettek»; ^{**} inti azt, hogy a törvénynek ne csak

* Péter I. Levele I. 25.

** Rómaiakhoz írt levél XIII. 1.

[16]

a büntetés miatt, hanem a lelkiismeretért is engedelmeskedjék.*

Az erkölcsi alap, melyen, e szerint, a társadalom összes tényezői működnek, csalhatatlan törvény, mely az állampolgárok kölcsönös jogait s kötelességeit, azok körét s irányát kimutatván, ama valódi érdekközösséget idézi elő, melyen a közös jólét nyugszik.

Ezen alapon áll az az erőteljes és becsületes osztály, mely a munkát nem szégyenli; mely vallását mint hozzáférhetetlen szent kincsét őrzi; mely a műhelyben, a raktárakban, az eke mögött megőrzi a hagyományos erkölcstisztaságot, a hiú élvágy által még meg nem fertőztetett családi boldogságot; mely édes hazájában még azt találja, mit minden nemesen érző talál: ifjúsága édes emlékeinek örökké kiirthatlan varázsát, férfiúi tevékenységének s fáradhatlan munkásságának színhelyét, földi reményeinek s vágyainak jutalmazóját.

Ez alapot megingatja az újabb, úgynevezett *«társadalmi morál»*

* Rómaiakhoz írt levél XIII. 5.

IV.

A modern társadalom sokoldalú életnyilvánulásaiban új, eddig ismeretlen igényeket támasztott, melyeknek kielégítését az egyéni érdek szintúgy, mint a társadalom érdeke sürgetőleg követeli.

Az *érdek* tehát jog, mely az állampolgárok viszonyait, az együttlét szükségessége szerint, hivatva van idomítani; az érdek az egyedüli mérvadó az egyén s államhatalom közti viszonyokban; az érdek az új társadalmi élet szabályozója s legkiválóbb tényezője.

Ugy tartják az új társadalmi tudományok!

Ime, e pontban fekszik a mai társadalom egész nyomora, itt keresendő korunk kimondhatatlan szenvedéseinek kútforrása, itt az indoka annak, hogy daczára minden erőlködésnek, a felzajlott hullámok csillapulni nem akarnak. Az Urat, ki a hullámoknak eddig parancsolt, nem ismerik többé Uroknak; az emberi nyomor bátran tombol. — mert az Úr alszik.

Kétségtelen, hogy a társadalmi együttlét *lemondással s önfeláldozással* jár. Az ember némely jogainak korlátoztatását kénytelen

tűrni, mert ez embertársai jogainak gyakorolhatására szükséges, s e jog-korlátozás olykor, midőn a közjó kívánja, önfeláldozássá is fokoztatik. Lemondás, önfeláldozás mindig ellentétben áll az «érdekekkel» annyira, hogy sokszor a lelki emelkedettségnek egész telje kívántatik arra, hogy az önzés a közjó felett ne diadalmaskodhassék.

Az érdek jogosultsága által behálózott lelkiismeret a kétely s összeütközés eseteiben vallás nélkül biztos vezetőt nem találанд. A lelkiismeret már nem Isten ítélőszéke lesz, hanem küzdter, melyen a jó és rossz közti különbség elmosódva, a polgári kötelességek teljesítése csak a haszon és kár szerint fog mérlegeltetni.

Ha pedig az *érdek* és *hasznosság* elvei a lelkiismeret szentélyébe már behelyezkedtek, akkor ez súlypontjává válik a magán és nyilvános életnek. Az egész társadalom ettől nyerendi színezetét. Nyelv, ízlés, tevékenység, életnézlet e szerint módosulnak. Tudósok, művészek, maga az államhatalom meghajlanak előtte. S a hol a régi vallás-erkölcsi elvek ez újabb élettényezővel összeütközésbe jönnek, meg lehetünk győződve, hogy a *szeretet* a rövidebbet húzza. Nem az

leend a kérdés: mit parancsol az Isten, a lelkiismeret, a kötelesség, a humanitás; hanem mit tanácsol az *érdek*? A gyengéd érzelmeket a hideg számítás váltandja fel. A családi boldogság néhány heti phantasia leend, ezután pedig a szívtelenül számítgató önzés az édes kapcsokat, melyeket a szeretet fűzött, meglazítja, széttépi. A társadalom köréből lassankint eltűnik a magasabb, eszményi öntudat s a létért való küzdelem leend az érdek.

Az érdek kiragadja az embert a családból, hogy erejét eszközként felhasználván, előbb-utóbb közönynyel dobja oda a nyomornak. Az érdek teremtette a pauperismust, a társadalomnak e folytonosan nyílt sebét, mert mindene a pénz, minden lépteinek indoka az önzés, főerénA «hasznosság» mértéke kiöli a minden nagy, minden fenségesért föllángoló érzelmet. Tudomány, művészet pusztán kenyérkeresetté válnak. A közélet mozzanatait csak érdek szerint latolgató eljárás bizalmatlanságra, szűkkeblűségre s mindannak kicsinylésére vezet, a mi a pénzkérdésen kívül áll. Csak ebben van üdv, minden egyéb ábránd vagy bárgyuság.

Az érdektől át-, meg áthatott társadalom az Istent mellőzhetőnek hiszi, vagy meghagyja a nyomor vigaszául.*

Síralmas képe ez egy társadalomnak, mely a civilisációval dicsekszik, de mely belsőleg beteg, mert erkölcstelen.

Az írás azt mondja: a jó fát gyümölcseiről ismerhetni meg, s én kérdelem: ilyen az a társadalmi morál, mely hivatva lenne a régi, biztos vallás-erkölcsi alapot pótolni? mely hivatva volna a társadalom újjászületését eszközölni? Lehetetlen!

A nyolczvan éves nyomor, melyet már felidézett, elítéli e morált, melynek szerzője ismeretlen, alapja az önhaszon, temploma a tőzsde, őrző reménye a nyereség, vigasztalója az öngyilkosság, végeredménye a társadalom felbomlása.

V.

Állítják, hogy a kereszténység a társadalom mai műveltségének magaslatán elveszte már erejét, újjászülő hatását.

* Geschichte der Gesellschaft von Dr. J. J. Rossbach. IV. 471.

Megengedem, hogy vannak kedélyek, melyek a keresztény vallás szelíd jótékonyága iránt elvesztették érzéköket s annak szükségét kevésbbé érzik. Megengedem, mert különben tagadnom kellene a nap éltető melegét naponkint érző kebelnek Isten e fölséges ajándéka iránti közönyét; tagadnom kellene a kebel elfásultságának lehetőségét; tagadnom a rossz példa hatását, a nevelés téves irányzatát, vagy éppen elhanya-goltatását.

De megszűnt-e a tudomány magasztos lenni azért, mert kilencz tizedrésze az emberiségnek még sötétségben ül, annak fenségét fel nem fogja, édességét nem élvezi, hatalmát nem ismeri? Ertéktelen-e a művészet, mert kevesen értik, még kevesebben ápolják, legkevesebben gyakorolják?

A kik az emberi nem művelődési történelmét tanulmányozzák, tudják, hogy mindig voltak korszakok, melyekben nemcsak a vallás, hanem minden egyéb erkölcsi tényezők is elvesztették befolyásukat. Ezek átmeneti korszakok voltak. A szenvedélyek tomboltak, a társadalmi haladás magas hullámokat vetett, mindenütt a romlottság, az enyészet jelei mutatkoztak s az áramlat sokszor

századok fáradoalmait letarolta. De a vihar lezajlott, az ég kiderült s a kimerült szívek enyhébb érzelmeknek adtak helyet.

Nagyon csalódnék, ki azt hinné, hogy korunk a keresztény vallással mit sem gondol.

Az emberiség tán soha nagyobb szükségét nem érezte a vallás vigasztalásának, mint ma; sőt még magában az ostromban is, mely a vallás ellen intéztetik, magában a küzdelemben egy kimondha'atlan fájó érzelem nyilvánul: a csalódás tudniillik, hogy sem a vallás nélküli társadalom, sem az új társadalmi morál nem képes a szíveknek azt a nyugalmat adni, mely után azok oly igen áhítoznak.

Az élvezetvágy a társadalom egyes rétegeit oly mélyen áthatotta, hogy a korlátokat, melyeket a keresztény ethika, az illem, a közérzület, a kegyelet eddig vont, sem a törvény szigora, sem a rendőrség ébersége, sem a közmegvetés nem képes többé fentartani.

A nagyravágyás soha nagyobb, a gőg soha kihívóbb, a tudomány soha hiúbb, a tevékenység soha lázasabb, — de más részről a kényelem utáni törekvés soha fokozottabb, a kalandok s henyesség utáni vágy soha kedvesebb

nem volt, mint ma. A lehetetlent is elérni lehetőnek látszik.*

Valóban, mert a szív sokkal nagyobb, mint a világ. A szívben mindig több vágy lesz, hogysem azokat a társadalmi morál kielégíthetné vagy rendezhetné: a szívnek mindig több szenvedése lesz, hogysem azokat a társadalom gyógyíthatná.

A vágyak túlesigázása oly kietlenné tette a szíveket, hogy élvezetet élvezet után hajhászván, a nyereményt csak csepp víznek tekintik, mely a helyett, hogy a szomjat oltaná, még fokozza. Soha a világ nem látta a kívánságok, szeszélyek, követelések oly halmazát, mint ma.

A mai társadalmi morál eszméjében olyasmi rejlik, mi az emberiséget tévútra, a népeket folytonos lázadásra ingerli, mert a rideg jog által szabályozott érdekküzdelmet a végletekig fokozza: mert a tudomány megsemmisíteni készül sírontúli hitünket, a pusztá törvények pedig nem képesek többé megvédeni a régi hűséget, a régi becsületességet.

Nem igaz, hogy a föld az embernek boldogság

* Guizot.

utáni vágyait betölthetne; nem igaz, hogy a hiányos álladalmi intézmények egyedüli vagy főokai annak a nyomasztó s szomorú helyzetnek, melyben az emberi nem sinlődik.

Bennünk van a hiba. beláallapotunkban van a baj, mely minden emberi gyógyító ügyesség alól kivonja magát. A rendetlenség bennünk van, mert kívánalmaink rendetlenek. A szenvedés az isteni Gondviselés által az emberi nem rendeltetésével van összekötve. Tehetségeink s érzelmeink különfélesége fokozza vagy enyhíti a szenvedéseket. Mint szabad emberek teremjük a bajt, de sem rendeltetésünk végét, sem szenvedéseink határát e földön nem ismerjük.

Rendezzük társadalmi intézményeinket legjobb belátásunk szerint, osszunk el az élvezeteket a legbölcsebben, emeljünk lelencz-házakat, építsünk dologházakat, rendezzük be börtöneinket a humanitás követelményei szerint; sem bölcsességünk, sem vagyonosságunk a tátongó ürt ki nem fogja tölthetni.

Vallást! Vallást! Ez az emberiség segélykiáltása mindenütt és minden időben. Vallást! mely a nagyravágyást fékezze vagy

vagy megnyugtassa. Vallást! mely bennünket szenvedéseinkben támogasson, fájdalmainkat enyhítse. Vallást! mely elviselni segítse az élet terheit, melyek alatt mindnyájan görnyedünk, — enyhítse a sors csapásait, melyek mindnyájunkat sújtanak, — gyógyítsa a sebeket, melyek rajtunk, bármely osztályhoz tartozzunk is, ejtetnek. Ne éljen csalódásban bármely állambölcshoz, hogy vallás nélkül a nagy munkával megbirkózhassék. Magasabb hatalom kíváncsít erre, mint a földi hatalom. Nagyobb láttávlát, mely a földön túl terjed. Erre Isten szükséges és az örökkévalóság.*

VI.

Korunk a 89-i elvek örökösének vallja magát és zászlajára írta a szabadság, egyenlőség s testvériség jelszavait.

A szabadságnak orgiáit hű kezekkel jegyezte fel a történelem.

Az egyenlőségnek is megvolt a maga commune-je.

Csak a testvériségnek — vagy helyesebben,

* Guizot.

a szeretetnek — nem voltak még saturnáliái, de meg kell vallani, nem is volt sok fénynapja.

Pedig a szeretetben fekszik a társadalom morálja.

Nem az a szeretet ez, melyet a mai kor negélyez, hanem melyet csak Isten s annak szent vallása teremthet s ápolhat. Az a szeretet, *mely tűrő, kegyes, mely nem irigykedik, nem cselekszik rosszul, nem fuvalkodik fel, nem nagyravágyó, nem keresi a magáét, mely nem gerjed haragra, nem gondol rosszat; az a szeretet, mely nem örül a hamisságon, hanem az igazságon örvend, mely mindent elvisel, mindent remél; az a szeretet mely soha meg nem szűnik, ha a nyelvek elnémulnak is, ha a tudomány elenyészik is**

S ha az emberiség nem a szabadságon kezdi ma is újjászületését, nem az egyenlőtlenségben keresi időnkinti nyomorának kulcsát; hanem megfordítván a sorrendet, a szeretetet teszi első helyre: jobb időknek érne.

A nemzetek életében a szívnek is van része

* I. Kor. XIII. 4—9.

[27]

s a ki azt legbensőbb rejtekeiben át nem kutatta, az a nyilvános életben sok államférfiui botlást fog följegyezhetni.

Midőn szeretett hazánkra a sötét napok önsúlya nehezedett, midőn fiai közt a visszavonás, a pártszellem dühöngött: mi űzte el mindig a kétségbeesés felhőit? Tán az érdek? tán az önhaszon? tán az önzés? a pártérdek, melynek jelszava: *a mely párt megalkuszik, feladja önmagát?* az önhaszon, melynek szemei előtt mindig önszemélye, soha a közjó nem lebeg? az önzés, mely nem az ellenvélemény kibékítésére, hanem megsemmisítésére tör?

Oh nem!

Fiainak testvércsókja forrasztotta ismét össze a szétágazó érdekeket, mely érdekek, mint az álbarát keze, szétszakítani akarták a szíveket, melyeket az ősök vallásos erényei, melyeket százados jó és balsors, öröm, szenvedés, szabadság, börtön, jólét, nyomor elválaszthatatlanul összekötöttek.

Nemzetünk sokszor sodortatott az enyészet örvénye felé s újjászületésének talizmánja mindig őseink vallásos erényeiben volt.

Úgy legyen ma is.

Ne ingassuk meg a régi alapot!

Ma, midőn Magyarország újjászületése forog kérdésben, előtte áll a XIX-ik századbeli civilisatio minden dicső vívmányával, de mindennemű hátrányaival is. s a kérdés nem annyira a körül forog : *mit fogadjon el a közművelődésből, mint inkább a körül: mit veszítsen ősi jelleméből?*

A vallás nem áll ellentétben a közmívelődéssel, nem hátráltatja a tudományok fejlődését, nem a művészet, az ipar, a kereskedelem fokozatos haladását.

Oda lehet mutatni a megbecsülhetetlen áldásokra, melyeket a kereszténység nagy elvei az emberiségre s különösen e honra árasztottak: oda a rabszolgaságra, mely míg más népeknél rendszeresítve, hazánkban alig vala névről is ismeretes: oda a számtalan törvényre, melyek a rendet a szabadsággal egyesítvén, e hon polgárait családi köreikben boldogokká, a nyilvános életben becsültekké, hazájokra, nemzetökre, magyar nevökre büszkékké tették.

A nemzetnek múltja, fejlődése, szokásai, egész nemzeti jelleme át volt szellemülve a

kereszténységtől s ez képezte nagyságát, ez óvta meg a hanyatlástól, s merem mondani, az enyészettől.

Bárcsak ne válnék meg a nemzet e nagyszerű múltjától; bár ne dobná oda a civilisatio kétes vívmányainak a múlt iránti kegyeletét, háladatosságát azon tényező iránt, mely őt nagygyá s dicsővé tette; bár ne ajándékozná oda Isten áldását!

De nem! nem! Elég átok sújtotta már e nemzetet, s az isteni irgalmasság nem engedendi, hogy a kereszténység szelleme, mely védő angyala volt a veszély idején, hogy e jótevő génusz ma eltávozzék a nemzet oldala mellől.

Szent-István bölcsesége a magyar államéletnek oly alapot adott, melynek szilárdsága kilencz század viharaival daczolt. Szent kötelessége az unokáknak e drága örökséget híven megőrizni, s mint első szent királyuk *bölcsességének örökösei*, nem elsülyeszteni nemzeti jellemöket az általános civilisatióban, hanem azt a nemzet sajátásaival : mély vallásosságával, tántoríthatatlan dynasticus érzelmeivel, családi életének szentségével s tisztaságával összhangzatba hozni.

Államokat megingatni lehet herosztrati dicsőség,

[30]

de a nemzet fejlődésének logikáját s ama törvényeket megfigyelni, melyek szerint e logika működik, valódi államférfiúi bölcsesség.

Soha még nemzet nagygyá nem lett, melynek élete idegen elemek reá erőszakolásával megzavartatott.

A keresztény szellem megőrzésében vagy a nemzet jövő nagyságának kulcsa; e szellem kiküszöbölésével kezdődnek hanyatlásának perczei.

Nagy Isten! szent királyunk esedezése által óvd meg ettől e nemzetet! Amen.

[31]

TUDOMÁNYOSSÁG ÉS ERÉNYESSÉG.

**SZATMÁR-EGYHÁZMEGYEI PAPSÁGHOZ PÜSPÖKI
BEIKTATÁSA
ALKALMÁVAL 1873.**

*«Bírd a bölcseségei, bírd az
okosságot,- el ne feledkezzél és el
ne hajolj az én szám igéitől.»*
Példabeszédek Könyve IV. 5.

Félszázados életemnek legszebb napja ma virradt rám.

Ő császári és apostoli királyi Felsége legkegyelmesebb kinevezése és Szentséges atyánk, IX. Pius Pápa megerősítése következtében a szatmári püspöki székre emeltetvén, valamint mélyen érzem az Urunk és Megváltónk, Jézus Krisztus által alapított intézménynek magasztosságát: úgy más részről érzem, mily dicsőséges feladat vár reám, midőn arra kívánok törekedni, hogy ha már hasonló nem lehetek elődeimhez, de legalább kövessem nyomdokaikat, különösen a nem rég elhalálozott, angyali szívű Biró Lászlónak nyomdokait, kiknek mindnyájánál a lélek egyenlő magaslaton állott a ranggal, melyet viseltek.

Távol legyen tőlem, hogy gyengeségemet az ő érdemeikkel egy vonalba helyezzem, sőt inkább készségesen bevallom erőm csekély voltát, ha tekintem akár a méltóságot, melyre emeltettem, akár a kormányzást, melyben annyi jeles, és a nehéz ügyek elintézésében jártas férfi kitűnt. Éppen azért gyakran és áhitattal fordultam a Mindenható Istenhez, a kitől egyedül remélhetem, a kezdet nehézségei közt, a biztos útnak kijelölését, hogy niegmérkőzhessem az irigjdendő múlttal, a midőn törekvésemet és tehetségeimet latba vetem. Sokszor imádkoztam, hogy adassék meg nekem az égi kegyelem, férfiasan viselhetnem, a mai időknek viszontagságai közt. azt a terhet, melyet a tridenti zsinat *«angyali vállakra nézve is félelmetesnek»* jelez, hogy eleget tehessek a közóhajnak, hogy a jó kormányzónak minden kötelességeit híven teljesíthessem, nehogy én is úgy járjak, mint annyian, kik kezdetben a közügyek terén nagy várakozást keltettek, tevékenységeknek folyamában pedig meglankadtak. *«Non enim est tanti gaudii excelsa tenere — mondja Szent-Ambrus — quanti moeroris est de excelsis corruere.»* — És azután hányszor nem történik meg,

hogy valaki otthon dicsőséget szerez, a nyilvános életben pedig elveszti azt vagy viszont. Hányszor nem történik, hogy az erény a balszerencse esélyei közt — ha szabad ezt mondani — elbukik, a legjobb szándék alattomos törekvések következtében megghiúsul, vagy sikertelen marad. Nem ritkán történik, hogy a mit a sors az ifjú kornak oly pazarul nyújtott, az aggkortól makacsul megtagadja !

Imádkoztam, hogy inkább erényekben tündököljek, mint rangban; inkább hivatásomnak éljek, mint a becsvágynak; inkább vezéreljen az Isten szelleme, mint az emberi tekintetek. Mert bármily szép lelki tulajdonokkal bírjon is valaki, ha a kormányhatalmat kezébe veszi, az élet hullámai által ostromoltatva, gyakran elmerül.

A magas méltóság maga még nem záloga az állhatatosság erényének.

Nem kevésbé aggódik lelkem, ha az egyház és a polgári társadalom szomorú állapotát tekintem. A kor, rang és műveltség minden fokán észlelhető bizonyos tévedése a szellemeknek, mely szétszakítani készülvén minden köteleket, melyet a szeretet és egyetértés a családok és országok körül font,

a XIX-ik századbeli társadalmat a legnagyobb veszélybe dönti. Az általános skepsis nem új bölcsészetet teremtett, hanem egy új osztályát hozta létre az embereknek, kik a szabad kutatás vívmányának hirdetik azt, hogy önmagokat az oktan állatokhoz lealacsonyíthatják s a kikre rá illik a zsoltárosnak az a mondata: *«néhány ember, midőn tiszteletben van, ezt figyelembe nem veszi, olyan, mint az oktan állatok, és hasonló azokhoz.»**

Athene sülyedésében nem ment tovább, mint hogy tagadta, hogy az igazságot meg lehessen ismerni. A természet tudománya ma fényesebb diadalnak örvend: *az igazságot az élet nélküli anyagban keresi. «Fölcserélték a halhatatlan Isten dicsőségét a halandó ember, sőt a madarak, négylábúak és csúszó-mászók képmásával. . . kik az Isten igazságát hazudsággal cserélték föl, s inkább tisztelték és szolgálták a teremtményt, mint a Teremtőt.»***

E széles körökben elterjedt realismus min-den irányban uralkodik; a tapasztalás vagy, mint mondják, az exact tudományok az igazságnak

* XLVIII. Zsolt. 13.

** Rómaiak. I. 23. 25.

egyedüli criteriumai s azért az igaznak, a valónak, a jónak eszméi lassankint elhalaványulnak; a társadalmi köteléknek egyedüli alapja: az erősebbnek joga; a jognak egyedüli bírója: a hatalom. Az autoera-tának akarata vagy a többség szavazata képezi a törvényt és e törvény az igaznak és igazságtalannak kútforrása, és mi több, a lelkiismeret, e bennünk élő szózata Istennek, csak a túláradozó képzelet satnya szüleményének vétetik, melynek a társadalmi kultúra haladásában semmi része.

S azért — mint mondják — a bölcs nem igen fog buzgólkodni a jó cselekedetekben, valamint a rossz tettek miatt nem fog lelkifurdalást érezni, mert a tett, magában véve. se nem jó, se nem rossz; hanem minden igyekezetét arra fogja fordítani, hogy az illem szabályait kövesse, melyeket az emberek akár bölcseségek szerint, akár őrült szeszélyökben, de mindig önkényesen alkottak; vagy pedig, ha a körülmények avagy a hasznosság mást javasolnak, tettetésbe fog burkolódní s használni fogja a divatozó és tévútra csábító szójárást, mely a gonoszságot erénynek, a jogtalanságot jogosságnak mondván, a társadalmat annyira megrontotta,

hogy a hasznosság elvét (utilitarismus) általános törvény gyanánt tiszteli.

Nem szükség bővebben bizonyítani, mily szellemi és erkölcsi romlást idéz elő ez a gondolkozásmód. A vallásnak, az erkölcsnek, a tudománynak és művészetnek alapjai ingattatnak meg általa. Mindenki csak önhasznát fogja keresni; azt pedig, a mi a lelket emelhetné, a mi az embert a mindennapiságból kiragadni és magasabb élvezetekre vezetni, vagy vágyait tisztábbakká és nemesebbé tenni képes volna, — elhanyagolja. A társadalmi atheismus mindinkább terjed, és behatolt már a tanintézetekbe, a serdülő ifjak szívébe. Az isteni dolgok káromlása már semmibe sem vétetik, mert hiszen nincs Isten! Az ember önmagát veszi kiindulási pontul a dolgok megítélésében vagy a mint Protagoras mondja: *«Az emberi létnek criteriuma maga az ember»*.

A hol ily elvek uralkodnak, a romlottság óriási léptekkel halad.

Hogy mi ezek közt a mi teendőnk ? Kedves Testvérek, könnyű megmondani.

Szent vallásunknak és egyházunknak más lévén a küldetése, nem csoda, ha a vallással együtt a mi tevékenységünk is kicsinyeltetik,

sőt félelmetesnek is tartatván, úgy tetszik, mintha az első századok üldözései más név alatt és más fegyverekkel újra feltűnnének.

Sietek azonban hozzá tenni és örömmel állítom, hogy nemzetünk még ennyire nem tévedt. Őseikhez hasonló utódok, annyi hősnek vére lévén nemzetünk, még ma is vallásos, erkölcsös, bölcs és állhatatos, — a mit elleneink ne feledjenek s rágalmazóink tekintetbe vehetnek. Magyarország még ma is Mária országa. Tudva van világszerte, mily mélyen vallásos a mi Felséges Urunk és Királyunk. Meg vagyunk győződve, hogy sem a rosszlelkűség, sem a gyűlölet, sem a rágalmazási viszketeg nem fogják megváltoztatni az ő atyai szívét, hogy az egyházi intézményeket kegyesen gondozni fogja ma is, a midőn semmi sem könnyebb, mint ellenségeket támasztani, kik, mint a romlott lelkek rozsdája vagy a fekete irigység fullánkja, a legszentebb igyekezetet is meghiusítani törekszenek.

Vége ő Felségének kormánya is nem zárkózik el a meggyőződés elől, hogy az anarchiának kecsegtetésével félrevezethető népet, valamint egyéb politikai intézményeket is nem új kísérletekkel, hanem csak

kipróbált eszközökkel lehet a helyes ösvényeken megtartani. A jelenleg kormányon ülő, egyenes lelkű férfiak bizonyosnak fogják tartani, hogy e nagy országnak sorsát nem lehet azon elvek alkalmazásától tenni függővé, melyek az ősi vallást lerombolják, melyek a haza szeretetét a kosmopolitizmussal fölcserélik, melyek a felekezetek közt uralkodó békés szeretetet — a mi nemzetünknek legszerencsésebb tulajdona — megbontják, melyek a nemzetiségek közt létező összetartozandóság érzetét megmérgezik; hanem hogy dicsőségünk abban van, hogy tiszta erkölcsünket, őszinte becsületességünket és bölcsességünket, de magát az új kornak kultúráját is ősi intézményeink fentar-tásában is meg fogjuk találkozni. Korunknak tévedései sokat ronthatnak; de a kormány ezeknek orvoslását bölcs körültekintéssel mindig eszközölheti.

Ezeket én biztosan reménylem.

Azonban ki fogja tagadni, hogy az a törekvés, mely katolikus vallásunk és nem habozom kimondani, minden keresztény nevet viselő vallás elveit felforgatni óhajtja, nálunk is észlelhető; hogy megindult már nálunk is a mozgalom, mely nemcsak a

papságnak, hanem magának a vallásnak befolyását is akadályozni kívánja. Nemcsak a papságnak, mondom, hanem a vallásnak is.

Korunkban ugyanis nagyra vannak vele, hogy a vallást az egyháztól, ezt pedig a papságtól megkülönböztetik, és a midőn a vallási érzelmet e mondat szerint: *«Lélek az Isten, és azoknak, kik őt imádják, lélekben és igazságban kell imádniok, »** csak az ember belsejére korlátozzák: egyúttal a látható egyháznak szükségességét tagadják és a vallásnak nyilvános gyakorlását fölöslegesnek tartják. Ez által meghamisítják az egyháznak helyes fogalmát, a papságot csak a köznépnek bizományosa gyanánt tekintik, és így lerontják az isteni tekintélyt, megvonják az egyháztól is azt a támaszt, mely már a polgári társaságban is tetemesen meggyengült.

Ebből láthatjátok, Kedves Testvéreim és Fiaim, hogy nem könnyű a feladat, melyre hivatva vagyunk. Az istentelenség és a rágalom szövetségre léptek, — ennek kell ellentállani. En ugyan érzem, hogy lelki erőm sokkal gyengébb, hogysem győzedelemre biztos kilátásom lehetne, de a Szentháromság

* János IV. 24.

segedelmével reménylem, hogy azt, a mi hiányzik, szorgalommal pótolhatom, és a hol. emberi gyarlóságomnál fogva, erőm gyenge volna, a megyei papságnak szorgalma engem támogatni fog.

Mindenek felett kettőben lehet vigasztalásunk, tudniillik: *hogy tudományokkal foglalkozunk és hogy erényekben kitűnjünk.* Azzal a jövőt készítjük elő, emezzel a jelennek viszontagságait fogjuk tűrhetőkké tenni, készek lévén a legnehezebb csapások elviselésére is.

Az igazságot vegyük pajzsul, nem hogy egymással küzdjünk, hanem *hogy* a külellenség ellen védekezzünk, hogy az ellenünk küzdőket lefegyverezzük.

Tagadhatatlan, hogy az emberi társadalom mindig halad, a haladásnak foka pedig rá nyomja jellemét a korra. A kornak e jellemét fölismerni igen fontos a küzdő egyházra nézve.

Az uralkodó mozgalomnak lélektani és történelmi tanulmányozása, mely a katolikus egyháznak majd virágzó, majd hanyatló állapotát tünteti fel, — meg fogja mutatni az eszközöket is, melyeket fel kell használnunk arra, hogy mint az Apostol mondja: *mindennek*

*mindene legyünk, hogy mindenkit üdvözítsünk!**

A jelekből gyaníthatjuk, hogy egészen új korra virradtunk, és hogy a nyugalom, hogy ne mondjam, a megkedvelt pihenés végéhez közeledik. Nehéz munka vár reánk, kiknek a katolikus egyház örökké változatlan elveiért kell küzdenünk. Nem hogy a haladást megakaszszuk, hanem hogy a társadalmi haladásban is a katolikus egyház sértetlen méltóságát, üdvös hatását és föltétlen szükségességét, sőt mint az újjászületés egyedüli reményhorgonyát feltüntessük. A hajósokat kell utánoznunk, kik nem a veszély idején keresik még csak, hanem a kik már birtokában vannak a horgonynak, melyet a háborgó tengerbe bocsáthatnak.

Az idők viszontagságait kell mérlegelnünk, a jövőt kell megfontolnunk és a teendők iránt komolyan kell gondolkoznunk. «*Sanctae enim vitae ratio* — mondja Szent-Jeromos Demetriushoz írt levelében — *processu gandet decrescit cessaiione, torpescit ac deficit Quotidianis ac recentibus virtutum incrementis instauranda mens est, et vivendi hoc iter non de transacto, sed de reliquo metiendum.*»

* I. Korint IX. 22.

És ezeket tekintve, legelső gondunk legyen az egyházi és világi tudományokat ápolnunk, úgy hogy ezek — a világiak — amazokat támogassák, amazok — az egyháziak — a világi tudományokkal szemben ne kicsinyeítsenek.

A mi a fának a gyökér, az az erkölcsiségnek a hit. Ha nincsen Isten, akkor az emberek cselekedetei közt megszűnik a külömb-ség; a ki Istentől nem fél, az a rossz cselekedettől nem fog visszariadni, ellenben csak a természetfölötti hit leendő képes a této vázókat a helyes ösvényen megtartani. Ha a hívők táborában tért foglal a romlottság, szükségkép bekövetkezik a társadalom romlása. «*Virtutes sine fide fólia sünt*, — mondja Szent-Ambrus — *agitantur vento, quia non habent fundamentum.*»* Ha a szívekben a hitetlenség uralkodik, a közéletben terjedni fog az erkölcstelenség. A történelem, az élet e mestere, bőséges tanúságot szolgáltat. A hitetlenség miatt elveszett Judea; a gyakorlati atheismus maga után vont a Hellének bukását; az istenek elhanyagolása szétrombolta a hatalmas római

* In Ps. 1.

birodalmat. Egyedül a keresztény hitttel kezdődött a világ újjászületése, és a ki a történelmet az V. századtól a XVIII. századig tanulmányozza, nem fogja tagadhatni, hogy a hit volt az, mely erejével a köz- és magánéletet áthatotta és vezette. A bölcsészet, a politika, a történelem theologiai szempontok szerint módosultak. Az egyház olyanynyira uralkodott mindenben, hogy maga a mathesis és a természettudomány is az egyház nézeteihez alkalmazkodott.

A középkor életereje a hitben volt.

Ma a tudomány önálló. A tudósok olyanok, mintha szabadsággal megajándékozott rabszolgák volnának, és fékevesztetten mindentől irtóznak, a mi a múltra emlékeztet. A gyermek megtagadja anyját és ez által szétszakítja azt a köteléket, mely az embereket nemzőikhez fűzi; és mivel a birodalmak sorsa az emberek sorsához hasonló, a kötelék is, mely a társadalmat az egyházhoz fűzi, meglazult. A tájékozatlanság, mely ma a vallási dolgokban uralkodik, maga után vonta az egyház kicsinylését, mert — mint Szent-Ágoston mondja — *«pessimae matris ignorantiae itidem pessimae duae filiae sunt: falsitas, dubietas* (a mai

skepsis), *illa miserior, ista miserabilior, illa perniciosior, ista molestior*».

És mégis a katolikus vallásnak elvei nem félnek a világosságtól; dogmái nem emberi találmányok, nem is szolgálnak azok megítélésénél zsinórmértékül a matematikai vagy természettudományok. Eredetök isteni, a mi felett mindenkinek, de leginkább a papnak kell elmélkednie, nemcsak hogy tudósabb legyen, hanem hitében is szilárdabb, és rendületlenül álljon a világ viszontagságainak közepette. *«Bírdad a bölcseséget — int a Példabeszédek Könyve — bírdad az okosságot; el ne feledkezzél és el ne hajolj az én szám ígéitől. Ne hagyd el azt és megőriz téged; szeressed azt és megtart téged. A bölcsesség kezdete: bírdad a bölcseséget és minden jószágod felett okosságot szerezz. Ragadd meg azt és felmagasztal téged.»** — A theológiának tanulmányozása megőriz a gyermekes divattól mely a nagy szavakban szeret pompázni; a theologia nem ismer szóvirágot, nem üres mondatokat, hanem rövid, éles okoskodással, bölcsészeti rendszerességgel, mely egész való

jával össze van forrva, bizonyos logikai felsőbbiséget biztosít annak, a ki vele foglalkozik. Az egyház tanai összhangzatos egésznek képeznek, mely csodálatos következetességével még elleneit is bámulatba ejti. Minden egyes fejezet pozitív érvekkel tá-mogattatva, a másikkal szoros összefüggésben áll; ha az egyik kiszakíttatik, összeroskad az egész. A tanrendszernek ez a szilárdsága határozott meggyőződést szül mindenkiben, a ki e hitet vallja, mindenkiben, a ki ezt bőven tanulmányozza, és áthatja magának a papnak egész lényét, úgy hogy az innen támadt hitbeli meggyőződés több vértanút adott az egyháznak, mint hitehagyottat. Azután ki volna képes az ellenséggel szemben állást foglalni, ha nem az, a ki e tekintetben sok és mély tudománynyal bír? «Eltávozott az igazság az ember fiától és mindenki hasztalan dolgokat regél felebarátjának», s mi tagadás benne, sokan vannak ilyenek tulajdon sorainkban, kiknek ajkainak kellene pedig megőrizni a tudományt. Az Isten törvénye elveszett; az anyagelvű bölcsészeinek csalódásai és tévedései, s a világnak bölcsesége, mely nem Krisztus tanítása, rombol mindenütt; ezek ellenében

nekünk mélyebb és szilárdabb alapot kell keresnünk, sokat és komolyan kell tanulnunk, az Isten törvényét kell helyreállítanunk, mert csak így adhatunk számot elleneinknek a hitről, mely bennünk van, arról a hitről, mely az egyszerű lélekben nemcsak honol, hanem észben és szívben gyökeredzván, jó cselekedetekben is nyilvánul. Jól mondja Szent-Anselm : *«Sicut redus ordo exigit, ut profunda fidei christianae credamus, priusquam ea praesumamus ratione discutere: ifa negligentia mihi videtur, si postquam confirmati sumus in fide, non studemus, quod credimus, intelligere.»*

Ha a léleknek és szívnek kiképzése egyéni kötelessége és célja mindenkinek, a papra nézve ez kettős kötelesség. Mások önmagoknak tanulnak: a pap magának és a népnek; mások egész életökben tanítványok maradnak : a pap a tanítói tisztességes hivatalt viseli, és e czímen Krisztus helyett mintegy követségben jár. Ő le van kötve hivatásában a bölcsnek, a tanulatlanak, a felnőttnek, a gyermeknek, a műveltnak, a műveletlennek, azoknak, a kik tévednek és a kik másokat tévedésbe ejtenek, — le van kötve, hogy mindnyájukat az igazságnak megnyerje.

Azért kérve kérlek, kedves Fiaim és Testvéreim, hogy magatokat buzgón hivatásoknak szentelvén, szellemi tehetségteknek minden erejével a szent tudományok megszerzésére törekedjétek, s abban sohase lankadjatok; hogy így képesek legyetek felfogni, mily terjedelmes, mily megmérhetetlen, mily fenséges, mily mély az isteni titkok természete ! hogy alkalmasoknak találtassatok megdédni az egyházat, nehogy értelmi gyengeségeink miatt a világ gúnya érhesse, s reánk alkalmaztassék, a mit bölcs Salamon mond: *«Eredj a hangyához, oh rest! és szemléld az ő utait és tanulj bölcseséget,»* és *«Meddig aluszol? oh rest! mikor kelsz föl álmodból? »**

De mi tagadás benne, és ez szomorú jelenség, hogy a világ ma nem hajt a theologicus érvelésekre, hacsak nem támogatják azokat a profán tudományok bő tárházából vett ismeretek. Es ez alkalmat szolgáltat nekem, hogy benneteket, Kedves Testvéreim és Fiaim, arra a nagy mozgalomra figyelmeztesselek, mely e téren mutatkozik.

* Példabeszéd. VI. 6. 9.

Örökre igaz marad az, hogy az áltudomány az Istentől elvezet, ellenben a valódi tudomány a szellemeket az ismeretek egyedüli kútforrásához vezeti. És ha vizsgáljuk a letűnt századok tudományos tevékenységét, rá jövünk, hogy a hittudományok és a világi tudományok közt mindenkor szoros kapcsolat létezett. Nem úgy ma. A természettudomány és a vele rokon tudományok nemcsak külön helyet foglalnak el a theológiával szemben ; hanem bizonyos fölényt igényelve, a theologiai tudományokról kicsinylőleg is szólnak, és oda jutottunk, hogy míg a theologus éjjelt nappallá tesz, hogy a titkok mélyébe behasson, addig a sötétség gyermekei a magok nemében eszélyesebbek lévén a világosság fiainál, újabb találmányokkal dicsekednek, s a theologiai tanulmányokat, mint meghaladott álláspontot, fölöslegeseznek állítják. Szemünkre vetik, hogy .előítéleteinktől nem tudunk szabadulni, hogy nevelésünk hiányos, hogy az elavult gondolkozási és érvelési mód mintegy hályogot von szemünkre, hogy ne lássuk a beállott változást; hogy a catholicismusnak egyébkint magasztos elveit ódon formákhoz kötjük, hogy míg körülöttünk minden új lett, csak

mi maradtunk a régiek, és a történelem, mint világ bírása, egykor tehetetlenségünkről fog tanúskodni, szemünkre vetvén, hogy a művelődésnek jelen stádiumát nem értettük meg, hogy az emberi szív rejtekeibe be nem hatolván, nem ismertük fel az emberi szív vágyait, nem szenvedéseit, nem az igénye-'ket, melyeket a kor változott szelleme teremtett, — hogy midőn a mai kor nagyban eltér a multaktól, mi nem vagyunk képesek a múlt idők ábrándjaiból kijózanodni.

Bármilyen túlzás legyen is e szemrehányásokban, egyet mégis el kellene ellenségeinktől tanulnunk; azt tudniillik, hogy hasonlót hasonlóval viszonyozunk.

Az egyház, melyet Krisztus Urunk alapított, hogy a megváltás nagy művét folytassa, ma sem más, mint maga a folytonos megtestesülés (incarnatio), valamint a hívek az írásban is Krisztus testének neveztetnek.

Az egyháznak tehát ugyanaz a rendeltetése, mint Krisztusnak, a Megváltónak, *«ki Isten alakjában lévén, nem tartotta ragadománynak, hogy Istennel egyenlő, hanem kiüresítette önmagát, szolgai alakot vévén föl, hasonlóvá lett az emberekhez, és külsejében*

*sejében úgy találtatott, mint ember,»** — mely egyháznak az emberek szellemi igényeihez kell alkalmazkodnia, tejet adván a kisdedeknek,** a felnőtteknek erősebb táplálékot, *«kiknek a szokás által gyakorlott érzések vagyon a jó és gonosz megválasztására,»**** követvén az Apostolokat, a kik mindennek mindene lettek, hogy mindnyájokat megnyerjék Krisztusnak.

Az egyház mindig szigorúan ragaszkodott saját elveihez, de a módszerben, mely által elveit terjesztette, mindig a kor szelleméhez és a különféle igényekhez alkalmazkodott. A pogány bölcsészek ellenében felállította a keresztény bölcsészeket, a kik nem kevesebb tudománnyal, mint hitbuzgósággal harczoltak az egyházért. Midőn Julián lehetetlenné akarta tenni a keresztényeknek a tudomány megszerzését, iskoláikat bezáratta.

Tudomány és hit, egymással szövetkezve, olybá tekintetett, mint a pogány tudományosságnak legveszélyesebb ellensége.

* Filippiek. II. 6. 7.

** I. Korintusiak. III. 1. 2.

*** Zsidók. V. 14.

A középkort is nem az egyház teremtette, hanem az egyház alkalmazkodott annak szelleméhez s így történt, hogy nem az állam, hanem az egyház vezette az emberiséget.

Az egyház sohasem jött zavarba feladata iránt. Ma is nagy figyelemmel kíséri a közélet fejlődését, elmélkedik a multakról, előkészíteni kívánja a jövőt, szilárdan fentartja az örök elveket, követi Krisztust, a ki minden keserűség nélkül támogatta az ingadozókat, a jókat pedig szelídséggel ápolta. Az egyház az őskor alakjait, a kik tanítók és hitvédők voltak, ma is felidézi s kívánja, hogy a jelen nemzedék ne legyen kisebb azoknál. A világ bölcsesége ellenében oda állítja hőseit, kik ítéletben, bölcsességben és nagy lelkek által kitűntek. A mai törvénytudók nem szeretik a keresztény tudományosságot, mert nem feledhetik a vereséget, melyet az nekik már okozott. E mellett eltitkolják hitetlenségöket, hogy félrevezethessék a gyengéket; dicsőítik saját tudományosságukat, hogy bennünket gyengéknek feltüntetve, megbénítsák befolyásunkat.

Hogy e hullámvázások közepette mily ösvényt kell választanunk? maga a dolog természete mutatja. Ki kell bontanunk a tudomány

zászlaját, hogy a hit és tudomány pajzsával felvértézve, visszahódítsuk azokat, a kiket a kor viszontagságai tőlünk elszakítottak; hogy bebizonyítsuk, hogy a kereszténység és a tudományok haladása közt nincsen ellentét; hogy a nyomor, a nyugtalanság és korunknak szenvedései azért sokasodtak meg, mert az istenséget kiküszöbölik a tudományból, mert a vallást elhanyagolják olyannyira, hogy az emberiség azon az úton, a melyen ma halad, oda fog jutni, hogy helyzete szánalmasabb lesz, mint az oktalan állatoké.

Bizonyos, hogy ma, szemünk láttára a tudomány oly magaslatot ért, milyen az ókorban példátlan volt. Nem említem a földismét, mely Mózes cosmogoniáját megingatni törekszik, — nem a vegytant vagy a spectral analysist, melyek a dolgok lényegét fölfedezni igyekeznek a nélkül, hogy az állati vagy növényzeti életnek alap gondolatát kideríthetnék, — nem az élettant, mely egy alaktalan protoplasmát képzel, hogy megmagyarázhassa minden létnek kezdetét, — nem végre a természettant, mely a teremtetést és a világ kormányzatát — kizárván a Gondviselést — egyedül a természet kényszerítő

erejének tulajdonítja; csak az emberi művelődés történelmére és bölcsészeiére, mely ma az ai-tyagelvi bölcsészeinek egy új ágazatát képezi, — kívánom felhívni figyelmeteket.

A tudósok ma egy igen fontos kérdéssel foglalkoznak, és ez az: vájjon az emberi nemnek haladása, melyet közönségesen civilisációnak neveznek, bizonyos szükségszerű, örökös és változatlan törvények szerint történik-e, a melyek mintegy végzetszerűen működnek, s nemcsak kizárják az isteni Gond? viselést, minden vallásnak e legfőbb alapgógmáját, hanem egyszersmind lerombolják az egyéni szabadságot, tagadják a betudás jogszerűségét, az emberi cselekedetek közti különbséget, és az embereket egy titokszerű hatalom szeszélyeinek rendelik alája.

Ezeket a sarjadzó és növekedő emberi haladásnak belső motora gyanánt szolgáló törvényeket feltalálhatni vélik magában az emberi nem történelmében, különösen a statistikában, mely, mint egy újabb tudomány, most kezdi pályáját. Nem az események elemzése — mondják — hanem a tények összesítése, — ez a történelem feladata; nem elég felsorolni pusztán az eseményeket, királyok neveit,

veit, a hadseregek és vezérek viselt dolgait; nem pusztán arra szorítkozni, hogy mily változásokon mentek keresztül a népek alkotmányai ; hanem kezdeni kell az ember-evők vadászatain, és tovább haladva a tenger melletti lakók halászatán, a nomádok vándorlásain, végre rá kell lépni a földművelők telepeire, hogy bebizonyítható legyen, hogy csak ezeknek állandósításával kezdődik a jólét és így a civilisatio is. Mert az értelmi fejlődés csak a vagyonossággal párhuzamosan haladó elmélkedés és bölcselkedés útján történhetik. Az emberek gondolkozásmódja, érzelmei és szükségletei szoros okozati összeköttetésben állanak a lakhely, az éghajlat, a táplálék és égi tűnemények sajátságaival, — itt sem az Isten, kiben élünk, mozgunk és vagyunk, sem magasabb ethikai elvek, hanem a kényszer-törvények, melyek az értelmet és akaratot belső erővel mozgatják, az egyedüli mérvadók. Minthogy pedig az államok és ezeknek művelődése is e végzetszerű törvényeknek vannak alávetve, a vallásnak és az ethikának sem lehet semmi nevelészeti befolyást tulajdonítani.

Az emberi nem nevelésében — mondják továbbá — nagyobb része volt a meteorológiának,

azután a vegytannak, végre a gazdagság kútforrásának, az iparnak.

Ezekhez járul a «tstatistika», mely bebizonyítja, hogy az epberi cselekményekben bizonyos állandóság vehető észre, mely fölöslegessé teszi azt, hogy magasabb törvényekhez folyamodjunk. E tisztán mathema-tico-materialistieus felfogásnak a ccközépszá-mítás» szolgál alapul.

Az emberi cselekedetek ugyanis igen könnyű és világos felosztással kétféle tekintet alá esnek: lehetnek becsületesek és becsstelenek, és mivel e kettő egymást kiegészíti, együttesen képezik az erkölcsi élet összeségét, miből az következik, hogy mindaz, a mi e cselekményekből, mint előny, javára szolgál a társadalom egyik osztályának, ugyanaz hátrányára szolgál a másiknak, úgy, hogy ha valamely adott korszakban bizonyos egyformaság vagy jellemző állandóság mutatkozik az erkölcsstelenségben, ugyanaz megfelelő minőségben és mennyiségben mutatkozik az erkölcsös élet viszonyában és viszont. Vagy: ha az emberek rossz cselekedetei a korszellem szerint változnak, akkor mintegy kényszerítőleg következik, hogy a jó cselekedetek, melyek a rosszaknak mintegy

maradvány-részét teszik, szintén változzanak; sőt logikailag további következtetést tévén, a-végeredmény az : hogy e változások csak szüleményei az általánosan uralkodó abszolút törvényeknek, melyek a társadalmat mintegy leigázva tartják, a szabad akaratnak pedig semmi tért sem hagynak fenn.

Tehát — még mindig az újabbkori tudósok szerint — az eddigi történetírás hiányos volt, és ezt a többi tudományok segítségül hívása által tökéletesíteni kell; az elsorolandó eseményekben kutatni kell a törvényt, mely azoknak titkos indítója volt, és a mely törvénynek az egyén, a társadalom, maga az egyház is engedelmeskedni tartozik. Sem az egyháznak, sem más vallásfelekezeteknek, sőt a vallásos érzelemnek sincs hatása az események fejlődésére. Tudni kell mindnyájunknak, hogy e törvények kényszerítő erővel bírnak s végelemzésökben anyagiak, természetesek.

Ez csodálatos! az európai kultúra, melyet mégis csak a katholicismus teremtett, a katolikusoktól vett fegyverekkel támadja meg a katolikus egyházat, be akarván bizonyítani, hogy az nem bír keresztény jelleggel; holott a római birodalom bukása

után, az Aetnától kezdve a legtávolabb északi tartományokig, mindenütt katholikus elvek uralkodtak.

Mi több, az értelmi és erkölcsi műveltség, mely annyi nagy szellemi alakot, mint megannyi hőst, mutat fel, mely majdnem kétezer éven át a társadalomnak minden osztályát, minden rétegét áthatotta, úgy, hogy a mi ma igazságos, a mi rendszeres, a mi becsületes, az mind a kereszténységnek köszönheti léteit; az a műveltség, mely a barbárokat meghódította, mely a népeket békére és egyetértésre intette, mely a fejedelmeket mérsékletre és igazságosságra tanította ; az a műveltség, mely ma a népeket a humanismus tündöklő magaslatára emelte: az a műveltség kizárólagosan az anyagi fejlődésnek tulajdonítatik! A történelmi fejlődés phasisaiban, a melyek mindenütt magukon hordják az egyház keze nyomát, nem az egyházat, hanem bizonyos titokszerűen működő törvényeket keresnek. Az érvelés, mely ellenünk fordíttatik, az egyházi történelemből vétetik. A hit csak múltó álláspont volt, és csak eszköz arra, hogy az ész absolut uralomra juthasson.

Azt a kétezer évet, mely zajtalan, de

fáradhatatlan és üdvös működésével Európa népeinek csodálatos átalakítását eszközölte; mely a kereszténység elveit a családokba átültette, a politikai kormányzatban meghonosította, a kereskedelembe, a jogszolgáltatásba és mindennemű életviszonyokba átültette; mely férfiakat nevelt, kik minden kísértetek közt hősi erényeket tanúsítottak, kiknek lelki ereje megtörhetetlen maradt akkor is, mikor mindennemű üldözésekkel kellett küzdeniök, kik lelkiismeretöket soha árúba nem bocsátották, hogy a fejedelmek kegyeit megszerezhessék; mely férfiakat szült, kik a viszontagságok közepette buzgalmokat a lemondásig vagy az önfeláldozásig fokozták, kik tudományuk és mély ismereteik által ragyogó csillagjai voltak annak az egyháznak, mely őket magáénak vallja, — e kétezer évet, az isteni Gondviselésnek e bámulatos művét, korunknak törpéi mint egy élettelen hatalom fércz-munkáját akarják feltüntetni.

A kereszténység nem rendszer, hanem természetfölötti életrend. De ha mégis rendszernek vétetik, e rendszer átkarolja az embernek nyilvános és magán életét, magához öleli a tudóst és tanulatlant, átömlik

az ember boldog és borús életszakain, üdvözöl minden tudományos haladást, s az örök és változatlan igazságoknak letéteményese lévén, az embert legfőbb rendeltetéséhez, mely az Istennek teljes ismeretében áll, szeretettel vezérli, s isteni erejével az embert az Isten képéhez mindinkább hasonlóvá tenni igyekszik, — ezt a rendszert az újabbkori tudomány a materialismus törvényeinek igája alá terelni akarja!

Minthogy ez úgy van, minthogy az emberiség értelmi és erkölcsi kultúrájának támaszát kétezer éven át a katolikus egyházban bírta: semmi kétség, hogy a keresztény befolyás erejének hanyatlását nem magának a kereszténységnek, hanem a kor tévedéseinek kell tulajdonítani; — hogy tehát mi vagyunk kiválóan és első sorban hivatva, a kereszténységben rejlő újjáteremtő erőt a világ előtt feltüntetni, és a támadást azzal verni vissza, hogy a kereszténység őskorának viszonyait szorgalommal tanulmányozzuk.

Nem tagadom, hogy e tanulmányok, éppen nagy terjedelmök miatt, fölötte nehezek és könnyen visszariaszthatnak sokakat; de egy katolikus papra nézve azzal a kellemes

előnyyel is bírnak, hogy megismerheti belőlök saját egyházának dicsőséges multját, bámulhatja annak szépségit, lépten-nyomon észlelheti a két elvnek: a tökéletesedés és szeretet elveinek alkalmazását, olvashatja és elmélkedhetik a mulandóság ama törvénye felett, mely a századok alkotásait sem kiméli, bármily nagyszerűek legyenek is azok; átkutathatja a korszakokat, melyeket az egyház teremtett s önnagyságának méltóságával átszellemített — és mindezek által kellő mértékre leszállíthatja a mai sophistáknak és skepticusoknak frivol állításait. Ez, bizonyára, nem fölösleges munka, sőt bizonyos tekintetben szent kötelességünk.

Nekiünk, kiknek a lelkek gondozásában kell buzgólkodnunk, nemcsak arra kell nézni, hogy miként lehet a mai rendezett viszonyok közt a hívek közönséges igényeinek megfelelnünk; hanem nagy éberséggel arra is ügyelnünk kell, hogy ma, midőn egészen más és új viszonyok közt élünk, midőn az emberek gondolkozásmódja és érzelmei anynyira megváltoztak, — hogy ma ne csak a tanulatlan népet csatoljuk magunkhoz, hanem a művelteknek és tanult embereknek is tanácssal és tevékenységünkkel szolgálatára

lehessünk. A papság mindig és a tudományok minden ágában felülállott a világiak felett; vajjon mai állásunk más, mint volt ezelőtt? Ha sülyed a kor, nekünk állhatatosaknak kell lennünk. A társadalmat ma nagy veszély fenyegeti. Féktelen vágyak, korlátokat nem ismerő becsvágy, a legvastagabb önzés, és ha mindezekhez hozzáveszszük a csakugyan el nem tagadható tudományos felvirágzást, mely ugyan sokszor csak áltudomány, de nekünk mindig ellenségünk, — mindezek kiirtani törekcsenek a szívekből a vallásosságot.

Legyen nekünk az egyházi s a világi tudomány eszköz arra, hogy védelmezzük egyházunkat, mely a k'özjólétnek és a békének anyja; hogy megtanítsuk az embereket egymás szeretetére, önmérsékletre, a törvények tiszteletben tartására, s ez által is emeljük a vallást, hogy az tisztelt, méltóságteljes s az emberi szívekben örökös legyen. Ne feledjétek azonban ez elvet:

Késő keresnünk azt, a minek midőn keressük, már birtokunkban kellene lennie.

De ezzel még nem oldottuk meg összes feladatunkat. «Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu tartja a közmondás. A tudomány egymagában felfuvalkodottá tesz és jól mondja Szent-Bernát: *«sciendum quo ordine, quo fine, quo studio quaeque nosse oporteat? quo ordine: ut illud prius, quod maturius movet ad salutem; quo studio: ut illud ardentius, quod vehementius ad amorem; quo fine: ut non ad inanem gloriam, curiositatem, aut aliquid simile, sed tantum ad suam et aliorum aedificationem»*.^{*} Félműveltségre nem kell törekednünk, annál inkább nem, mert a vélemények és rendszerek ma uralkodó útvesztőjében amúgy sem lehet biztosan eligazodni s így nem is remélhetjük, hogy pusztán ez által óhajtott célunkat elérhetnők.

Nem látjuk-e, Kedves Testvéreim és Fiaim, hogy ellenségeink hol nyíltan, hol alattomosan egész életviszonyainkat vizsga szemekkel kísérik és kutatják ? Ezek ellenében a régiekhez hasonló erények megszerzésére kell törekedni, hogy ez által az ősök méltó emléke fentartassék, és utódaink a mi példánk

^{*} Serm. 36. super Epist. ad Cor.

után indulhassanak. «*Nihil est — mondja a tridenti zsinat*—
 quod alios magis ad pietatem et cultum Dei assidue instruat
 quam eorum vita et exemplum, qui se divino ministerio
 dedicarunt. Quum enim a rebus saeculi in altiore locum
 sublatis conspiciantur, in eos, tamquam in speculum, reliqui
 oculos conjiciunt, ex iisque sumunt, quod imitentur.
 Quapropter sic decet omnino clericos in sortem Domini
 vocatos vitam, moresque suos omnes componere, ut habitu,
 gestu, incessu, sermone, aliisque omnibus rebus nil, nisi grave,
 moderatum ac religione plenum praeseferant.*» — És mivel a
 katolikus papnak tevékenysége az élet minden viszonyára
 kiterjedvén, minden életnemet gondjaiban felölel: neki először
 is önmagát kell szigorúan ellenőriznie. Ismeretes, mily nagy
 ma a politikai és erkölcsi farizeizmus a társadalomban; hogy
 pedig a lelkiismeret, Istennek ez ítélőszéke, mily kevésre
 becsültetik: mutatja a mindenütt dühöngő harcz, mely az
 igazság és a hasznosság közt folyik. Nemcsak egyesek közt a
 magán életben, hanem a népeket kormányzó tényezők közt is a
 hasznossági elv képezi a vetélkedés

* Sess. XXII. C. I. De reform.

tárgyát. Korunknak is, mint más kornak megvannak a maga bűnei, melyek ragadósak nemcsak az által, ha érintkezésbe lépünk velők, hanem már az által is, hogy köztök mozgunk és csábító külszíneit szemléljük. Vajjon lehetséges-e, hogy a pap meglepetni engedje magát a kornak e betegsége által ? De az igéző varázs, mely a bűnben rejlik, nem fogja-e a pappal is éreztetni hatalmát, ha éppen semmi támasza sem leend? S mi legyen e támasz? A tiszta, a Jézus szíve szerinti élet, mely nélkül maga a tudományosság sem lesz szilárd soha, hanem mindig, mint a vakoskodó Cyclops. ide-oda fog ingadozni.

Tudomány a tudósok, szeretet a tanulatlanok, de az erény mindenkinek főéke. A pap az a meggyújtott szövétnék, vagy az a hegyre épített város, melyről a szentírás szól. az egyháznak szolgálja, s valamint az egyház tudatával bír saját küldetésének, úgy azoknak is bírniok kell e tudattal, kik szolgálatában állanak. A pap, a midőn munkálkodik, tudja, hogy mit munkál, és a mit munkál, azt ama cél szemmel tartásával munkálja, melyet elérni kivan; célját csak így érheti el biztosan.

Az egyháznak küldetése, hogy az emberiség erkölcsi újjászületését eszközölje, és így annak számára a földi és az örök boldogságot biztosítsa. A papnak tehát éles észszel kell bírnia, hogy felismerhesse a kor és emberek szükségait; legyen ügyes, hogy alkalmazkodhassék az igényekhez, legyen érett ítéllete, hivatalbeli buzgósága, legyen állhatatos tetteiben, hűséges Ígéreteihez, emelkedett lélekkel fogjon mindenhez, és mindenben, egész élete pályáján, legyen tiszta szíve és erkölcse. Ezek királyi erények, valamint mi királyi papsággal vagyunk felruházva ; ezek a népet tiszteletre fogják irántunk gerjeszteni, minket pedig a szent életben szilárdakká fognak tenni. Legyen a pap *«virtutum schola, magisterium vitae, sanctitatis forma, norma justitiae. virginitatis speculum, pudicitiae titulus, castitatis exemplum, poenitentiae via, peccatorum venia, fidei disciplina . . . par angelis, legis summa, evangelii statio, apostolorum vox, silentium prophetarum, lucerna mundi, officium praeconis, praeco judicis, Domini testis»* — mondja Aranybeszédű Szent-Péter.*

* In sermone de Joanne Bapt. 127.

Az erényeknek ez a szentsége nyilvánuljon a külső tisztességben is. A ki házában a tisztaságot szereti, annak egyéb élete is tiszta ; a külső mindig vissza szokta tükrözni a belsőt.

De ez alatt korántsem kell bizonyos frivol, a világ hiúságaihoz való alkalmazkodást érteni. Legyen ez az alkalmazkodás tisztességes, ismerje fel a határt, a meddig mennie szabad, válogassa meg a személyeket és az időt, ismerje fel a határvonalat, a hol végződik a papi komolyság és a hol kezdődik az élet hiúsága; a külső tisztesség ne legyen negélyezett, hanem egyszerű és természetes. Legyen a modor kedves nemcsak a szavakban, hanem a tettekben is, s a beszéd ne legyen áradozó, sem valami illetlenséget ne foglaljon magában. A beszéd tükör, melyben a belső érzelmek láthatók.

A világ a papnak önfeledését sokszor tapssal kíséri, de csak színleg, belsőleg elítéli és megveti azt. De ha a papot megvetik, meg fogják vetni a vallást is, melynek szolgája. A világ még nem jutott odáig, hogy külömbiséget tudjon tenni a hivatal és az ember között, és a bűnnek nagyságát a viselt méltóságnak nagyságához méri. A szavak

indítanak, a példák vonzanak és hiába foglalkozik valaki magasztos dolgokkal, ha tettei őt meghazudtolják. «*O si tantam adhiberent diligentiam — mondja Kempis Tamás — ad extirpanda vitia et virtutes inserendas, sicuti ad movendas quaestiones: non fierent tanta mala et scandala in populo, nec tanta dissolutio in coenobiis . . . Utinam vita eorum scientiae ipsorum concordasset, tunc bene studuissent et legissent.*»

Ehhez méltán hozzá adhatni, a mit Szent-Jeromos mond: «*causa ruinae populi sunt sacerdotes mali*»* és Szent-Ambrus: «*nihil in vobis plebejum sit, nihil commune cum studio, usu, et moribus inconditae multitudinis. Sobriam a turbis gravitatem, seriam vitam, singulare pondus dignitas sibi vindicat sacerdotalis. Quomodo enim potest observari a populo, qui nihil habet secretum a populo? Quid in te miretur. si sua in te recognoscat, si nihil in te aspiciat, quod ultra se inveniatur, si quae in se erubescit, in te, quem reverendum arbitratur, offendet.*»**

Nem szükséges Titeket, Kedves Testvéreim és Fiaim, arra is figyelmeztetnem, hogy

* In Lament. Jerem. L. 2. ** Eg. 6.

az erényes életre annál inkább szükségünk van, mert azokkal kell a társadalmi életben érintkeznünk, kik fajunkhoz tartoznak, de hitben tőlünk elváltak; kiket éppen oly mérvben kell szeretnünk, mint a mily őszintén óhajtjuk, hogy szent intézményeink iránt tisztelettel viseltessenek.

Elmultak a századok, a midőn a lelkeket és a lelkiismeretet pusztá hatalommal lehetett kormányozni, és nem ismeri az az embereket és félreismeri a kor szellemét, hajlamát, a ki azt hiszi, hogy a lelkeket vassal össze lehet tartani.

Lélektanilag áll, hogy mennél nagyobb a nyomás, annál nagyobb a buzgalom, és hogy a lelkesedés az üldözések által nem elnyomatik, hanem még fokoztatik. Az egyház szótára nem ismeri a «*türelem*» (tolerantia) szót, de van helyette egy magasztosabb, méltóságának megfelelőbb szava, és ez a «*szeretet*», a «*charitas*», melylyel a különváltakat magához öleli. Túl buzgóság által sokat vétkeztek már és vétkeznek ma is; de az egyház, melyért Krisztus *«önmagát adta, hogy azt megszentelje, megtisztítván a víznek fürdőjével az élet igéje által, hogy dicsővé tegye magának az anyaszentegyházat, nem lévén*

azon szeplő vagy redő, vagy más efféle, hanem hogy szent és szeplőtelen legyen» az egyház e túlbuzgóságtól távol áll.*

Kövessük tehát az egyházat, imádkozzunk, hogy mielőbb közeledjék az óra, melyet Krisztus megjósolt, hogy legyen egy akol és egy pásztor, és hogy a világ csodálhassa bennünk hitünk iránti szilárd ragaszkodásunkat, de csodálja egyszersmind a tévedők iránti szeretetünket. Támadni fognak napjainkban is harczok vagy a már bevégezettnek hitt küzdelmek megújulhatnak, de mindezekben őrizzük meg a szeretetet, és tartózkodjunk az erőszaktól. Példával jár előttünk és a bámuló világ előtt az áradozó szeretetnek martyrja, ki az egyháznak élén, mint tündöklő csillag, áll. Kövessük e példát, hogy a béke gyümölcseit élvezhessük, hogy egyházunk neve szent és dicső legyen, hogy utódainknak a választandó ösvényt megmutassuk.

A pogányok hajóikra alkalmazták Castor és Pollux jelvényeit, mert azt hitték, hogy ez üres és babonás szokás által lecsendesíthetik a háborgó tenger hullámain. Nekünk

* Efezusiak. V 25—27.

sokkal nehezebb utakon kell járnunk, a viszontagságos élet szellemi küzdelmeinek útján, de magasztosabb jelvény, szentebb kép jár előttünk és *ez az a fenséges kereszt, melyre Urunk és Megváltónk fölfeszítettén, ígérte, hogy mindent magához fog vonzani.* A kereszt ma is, és még inkább, mint valaha, a zsidóknak botrány, a fölelevenített pogányoknak pedig esztelenségnek látszik. Mi nekünk: *út, igazság és élet.* Az ő segítségével minden kellemetlenséget nyugodt lélekkel fogunk tűrni, az ő szeretetében életünk minden szorongattatását bátran elviseljük, biztosak lévén abban, hogy győzedelmeskedni fogunk általa.

A katolikus hit, melyet nyílt homlokkal és törhetetlen állhatatossággal vallunk, ez a hit az, mely a katolikus papot, mely engemet, mely titeket a harczra buzdítand; ha lankadunk, támogat, és ha legyőzetnénk is, vigasztalni fog. Ugyanazon elvek, ugyanazon érzelmek lelkesítenek mindnyájunkat, ugyanegy pályán haladunk, ugyanazon veszedelmek környeznek, ugyanazon jel alatt küzdünk, készek lévén élni és halni az ígéért, melyet hirdetünk, biztosak lévén abban, hogy ha Isten velünk, ki ellenünk?

Es e harczban én leszek az első. Háromszorosan boldognak fogom magamat érezni, ha erőm akaratomnak megfelel. Boldognak érzem magamat, hogy e küzdelmekben nem állok elszigetelve. Büszke vagyok rá, hogy ily küzdőtársakkal dicsekedhetem. Ez az, a mi lelkemet kimondhatatlanul megnyugtatja. Nyílt és meleg szívvel lépek elétek minden tekintetben, kész lévén a szorgalmatos munkára. Bizalmat hozok, bizalmat kérek.

Nem leend idő, a melyben magamat egyházamnak, meggyémnek és papságomnak örömet ne szenteljem.

Első gondotok legyen a lelkiismeretetekre bízott lelkeknek örök üdvössége felett őrködni. Ez legyen mindenkori foglalkozás-tok, mert legyetek meggyőződve, munkátok nem lesz sikertelen és a mint dolgozni fogtok, úgy fog követni benneteket a jutalom. Munkátok mellett álland az Isten, barátaitok előtt nevetek tisztelt, ellenségeitek előtt félelmetes leend.

«Exhortemini — mondja Hugo a S. Victore — ad constantiam timidos, ad timorem superbos, ad frugalitatem prodigos, ad liberalitatem avaros, ad humanitatem parcos,

*ad parcitatem gulosos. ad consilium temerarios, ad silentium verbosos, ad verbum exhortationis tacitos, ad mansuetudinem impatientes, ad indulgentiam crudeles, ad verecundiam procaces, ad quietem praecipites, ad prudentiam incautos».**

Vége édes hazánk iránti szeretetetek legyen oly magasztos, mint a mily nagy legyen buzgóságtok az egyház iránt. *«Féljétek az Istent, tiszteljétek a királyt.»*

*«A békeség Istene pedig maga szenteljen meg titeket mindenképen, hogy a ti egész elmétek, lelketek és testetek feddhetetlen maradjon a mi Urunk Jézus Krisztus eljövetelére».** Amen.*

* De disciplina monachorum.

** Tesszalonikaiak. I. levél. V. 23.

[75]

**A KERESZTÉNYSÉG VISZONYA
AZ ÉSZ FEJLETTSÉGÉHEZ
ÉS
AZ ÁLLAMALAKULÁSOKHOZ.**

A SZATMÁR-EGYHÁZMEGYEI HÍVEKHEZ PÜSPÖKI
BEIKTATÁSA ALKALMÁVAL. 1873.

«Én választottalak titeket . . . hogy
elmenvén, gyümölcsöt teremjete, és
a ti gyümölcsötök megmaradjon.»
János xv. 16.

A hely, melyen ma először mint Szatmár-
egyházmegyének püspöke megjelenek, szent. Szent
rendeltetésénél fogva, mert innen hirdettetnek a magasztos
elvek, melyeket Krisztus egyháza magáénak vall s melyek az
emberi nem földi és mennyei üdvét egyedül képesek
eszközölni. Szent. — mert innen hangzottak szét már
félszázadon túl kitűnő, nálamnál képesebb, érdemesebb és az
egyházi s hazai évkönyvekben hervadhatatlan babérokkal
koszorúzott főpapok ajkairól a szent tanítások, melyeknek
kútforrása s ereje a megváltás szent jelvényében, a keresztn
keresendő; melyek vélemény, rang, s nem-külömbőség nélkül a
szeretet kötelékével fűzik az embert embertársaihoz ; melyek
ma is, daczára az ellenséges

áramlatnak, tényezői az isteni renddel párosult szabadságnak, az emberiség, s hozzáteszem, — édes hazánk újjászületésének.

S a midőn mint a katolikus egyház érdemetlen papja s az apostolok szerény utódja, de az Ő Felsége, legkegyelmesebb Urunk és Királyunk által a római apostoli Szentszék megerősítésével reám ruházott püspöki méltóság teljes érzetében ma fellépek: minden habozás nélkül e szent tanok bajnokának s hirdetőjének vallom magamat, szilárdan el lévén határozva a római katolikus anyaszentegyházhoz úgy, mint édes hazámhoz hű szeretettel s tántoríthatatlanul ragaszkodni, híveim földi s lelki üdvét lankadatlan szorgalommal gondozni, megyémben lakó embertársaimat, kivétel nélkül, szeretettel magamhoz ölelni, s fölülállva minden párton, minden nézetkülönbségen, csak egy célra törni: embertársaim boldogítására. Ezt sugallja szívem, ezt parancsolja lelkiismeretem, ezt akarja szent hitem, ezt megvárja tőlem az egyház s a haza.

A tanok, melyeket a katolikus egyház magáénak vall, soha ellentétek nélkül nem állottak. Jézus Krisztusnak magának voltak ellenmondói s attól a percztől fogva, a midőn

Golgotha hegyén a kegyelem forrása megnyílt, — századokon át, a midőn a szerényen csergedező patak már hatalmas folyammá vált, egész a mai napig a keresztény elveknek mindig voltak ellenségei. Volt idő, mikor a keresztény vallás elnyomatva, üldöztetve, földalatti üregekben tengette életét; de az elv, melyet képviselt, isteni elv volt, az üldöztetésben el nem enyészhetett, Három százados lét után az állam vette védszárnyai alá, sokszor az egyház belerősödésének s külszabadságának rovására: ma az állam az egyházat magától ellöki s mint önszárnyaira kelt erkölcsi hatalom, függetlenül akarja folytatni útját.

Az emberi társadalom tehát ma ismét egy veszélyes válaszúton áll, hol az elhatározás annál nehezebb, mennél bizonyosabb, hogy a társadalom ma oly kétes jellemű, a zászló, mely az előretörők táborában leng, oly színezetlen, a szavak, melyekbe a fogalmak öntetnek, oly csalékonyak, hogy nemcsak az avatatlanok, hanem magok a tapasztalt bölcsek is tévútra vezettetnek, s tán nem indokolatlan az a feltevés, hogy az államélet fejlődésében s általán a haladásban nincsen meg az öntudatosságnak az a mértéke, mely

azt gyümölcsözővé s áldásossá tehetné. A mai korszellem maga a kétszínűség, s méltán kérdezhetni: hol van az a jegeczesedési pont, hol az a talismán, mely az alapjában felzaklatott társadalmat, mely a széthullott kévákat egybekötni, egy nemes, egy magasztos erőben egyesíteni tudná? vannak-e a jelen társadalmi mozgalomban elvek, melyek közelismerésben részesülnek? vannak-e tanok, melyeknek mindnyájan hódolnak? — Kénytelenek vagyunk bevallani: nincsenek! Nincs gyúpont, melyben egyesülhetne az emberi nem; nincs érdek, melyet mindnyájan magokénak vallanának.

A lét s nemlét kérdése ma ismét oda terelhető vissza, a honnan már oly sokszor kiindult: vajjon sikerülend-e ismét a kereszténység nagy elveivel a társadalmat a feloszlástól megmenteni? s a midőn e kérdéssel foglalkozom, egy váddal találkozom, azzal tudniillik: hogy a kereszténység, s különösen a katolikus egyház ellentétben áll a kor magaslatával; mert az össze nem egyeztethető

az ész fejlettségével,

az ujabbkori államalakulásokkal, szóval, a kor igényeivel.

A kétszínűségnek az a tulajdonsága van, hogy a midőn másokat ámit, lélektani tapasztalat szerint, önámítássá fajul, s a tévedésnek e stadiumában a könnyenhívőség olykor túlbuzgóságba esik. A szabadelvűségnek éppen úgy vannak fanatikusai, mint a babonának. A midőn tehát a szabadelvűség nevében e vádat a kereszténység ellen hangoztatni hallom, önkénytelenül eszembe jutnak Hellasnak ama rajongói, kik a népnek legjelesebbjeit csupán azért küldék számkivetésbe, mert túlsúlyuktól féltek. Görögország önmagát fosztá meg legjelesebb államférfiaiától s midőn egész államéletének alapjául a polgári erényeket tévé s mégis ugyanazon ereiteket csupán félelemből számkivetéssel büntette, ugyanazon kétszínűségbe esett, melyben korszellemünk vétkes: magasztalja az erényt szép szavakban, megtagadja az életben; kölcsönzött elvekből akar élni, de megtagadja a hitelezőt; anyjának jelmezét használja s mégis eredetét szégyenli; számkivetésbe küldi azt, ki őt nagygyá nevelte; elfödi arczát a kereszténység előtt, mert pirul önelfajulásán.

«A hit, mely szeretet által munkálkodik.»* Ez az az alapeszme, mely a katolikus egyház minden intézményein végig vonul attól a perctől fogva, a midőn a hitnek szent jelvénye Jeruzsálem, dombjain kimagaslott, a jelen korig, a midőn a szeretetnek egész telje kivan tátik arra, hogy a katolikus egyház az ellene felzúdult hullámokat lecsendesítse.

A legnagyobb hiba, melyet a keresztény vallás ellen elkövetni lehet, az: hogy azt pusztán az ész, vagyis a tudományos kutatás tárgyává teszik. A vallás nem a tudomány, hanem az élet kérdése, az élet pedig átöleli az ember egész valóját. Az ember nemcsak gondolkodik, hanem érez is, nemcsak kutat, hanem szeret is. A tudomány különválaszthatja az észet és a szívet, de az élet együvé fűzi. A vallás sem nem tudomány, sem nem érzélgés. Rendeld azt az észnek alája s a kétely — mint egykor Tantalost — örökös szomjra s éhségre fog kárhoztatni; lelkedben az eszmék egész serege fog uralomért küzdeni, s tudományod utoljára is fáradtan fogja leereszteni a fáklyát, melyet önmagának gyújtott; kutatásodnak

* Gal. V. 6.

egy nagy kérdőjel leend az eredménye, mert az élet gyökerét áthatatlan titok fedi. Tedd a hitet az érzélgés tárgyává s oda dobod azt a kicsapongó képzeletnek, vagy a vak ösztönnek, mely világosságot önmagától nem nyerhet, de nem is adhat.

A tudomány behatolhat a természet titkos műhelyébe s törvényt törvény után, elvet elv után fölfedezvén, lépésről-lépésre kilesheti e törvények működését, ez elvek hatalmát; hasznosíthatja vívmányait s alkalmazhatja a gyakorlati életre; eltüntetheti a távolságot, tágíthatja a szellemi látkört; leszállhat a föld méljébe s lelke visszarepülhet évezredekre ; az átalakulásokból, a lerakódásokból, az egymásra halmozódott rétegek minőségéből következtetést vonhat a föld s az emberi nem korára s meghatározhatja azokat a feltételeket, melyek egjredül biztosíthatják a föld lakhatóságát s az állati élet lehetőségét; az élettan s a bonczkés segítségével kimutathatja az emberi test szerves összefüggését, az idegek működését, az élet feltételeit, lefotyását, elenyésztét; elemezheti a szerves és szervetlen anyagot, az alkatrészek rokonságát, átváltoztatását; megmérheti a csillagok s égi testek millióit; kijelölheti útjaikat,

megjósolhatja phasisaikat s bámulatos pontossággal kiszámíthatja mozgásaikat; — szóval, az ész előre tör, halad, gazdagodik háborítlanul, s mindezekben akadályozta-e valaha, akadályozza-e a keresztény hit?

De mégis! A haladó, a kutató ész mégis talált s talál ma is akadályt. Az akadály a lehetetlenség! Mert a kutató ész hatalma, a gyakorlati tudomány országa csak a sírig terjed, azontúl reá csak a kétségbeesés vagy a hit várakozik. «Az én országom nem e világból való»* monda az üdvözítő s evvel kijelölte a tért, de a határt is, mely a tudományt a hittől elválasztja. A tudomány az ember vívmánya; a hit az Isten ajándéka. A tudós szövétneke a síron túl elalszik, hogy a reménytelenség karjaiba dőljön; a hit a halál által érintetlen marad s követőit az örökkévalóság reméíryével s az elenyészhetetlen világosság fényével övedzi. Az életben együtt járhatnak, a sírnál elválnak; az egyik, hogy szerzeményét az emberiségnek drága örökségül hagyja; a másik, hogy híveit őrző angyalként a sejtelmek országába kísérje.

Ha a tudomány a hitet már ez életben

* János XVIII. 36.

magától ellöki, vagy azt megsemmisíteni akarja, e merény ellen nemcsak az egyház, mely azt magáénak vallja, szólal fel, hanem fellázad az ember egész valója is. Mert a tagadó ész a szellemi életnek lényegét, a halhatatlanságot támadja meg, megörökíti a kételyt, lerombolja az erkölcsi világot, meghonosítja a kétségbeesést.

A hit a tétovázó, a szenvedő, a beteg emberiség számára adatott isteni kegyelem, hogy azt földi küzdelmeiben segedelmezze, hol mint vezető, hol mint támogató, hol mint tanácsadó, hol mint szerető anya, ki fiai tévedéseit szeretettel takarja, hol mint komoly atya, ki intő szózatát a tékozló fiúval hallatja; s a midőn minden befolyását oda irányozza, hogy eltalálja a szívnek azt a húrját, mely az eltévedt embert a romlottság közepette is Istenéhez fűzi, akkor rokonszenvvel közeledik mind a bíborral takart szenvedéshez, mind a szalmakunyhó-fedte nyomorhoz; szeretettel öleli magához a kutatásaiban kimerült tudóst szintúgy, mint az erejében s reményeiben lankadó munkást. Ne feledjük: a tudás fája elrablá az első ember boldogságát; a hit adatott melléje kísérőül s vigasztalóul!

A tudományos haladás ma már roppant mérveket ölt, ágai oly messzire nyulnak, hogy egy emberkor, egy bármi óriási készülségű lángész azokat átkarolni képtelen. S ha kérdezzük, hogy végelemzésökben mégis miben fáradnak a tudományok egyenkint s összesen? a felelet az: a szellemi s anyagi törvények földerítésében! — Soknak birtokában van már az emberiség, de a legnagyobb tudósok bizonylata szerint, most csak a kezdetnek elején vagyunk. A törvények fölfedezése nem tételezi még fel a végokok ismeretét. Az élő testet részekre elemezheti, de életet adni még sem bír, nem fog bírhatni soha, mert a teremtés műve nem ember dolga s az élet végoka rejtély!

Tegyük fel, hogy az emberi szellem évezredek mulva tán elérndi törekvésének végczélját, a világ minden törvényeivel nyitott könyvként feltárul előtte, s ő büszkén, ölbe tett kezekkel fog visszatekinthetni küzdelmeire s gyönyörrel legeltetheti szemeit vívmányain; de még mindig marad fenn egy kérdés: megszűnik-e az ember ember lenni? — A szívnek vannak kielégíthetetlen vágyai, titokszerű óhajai, melyek évezredek óta ugyanazok;

újak lesznek-e azok évezredek után, vagy tökéletesen ki lesznek elégítve? A tudomány, a műveltség, a jólét nem képesek betölteni azt az űrt, mely a szívben, kivált a küzdelem s szenvedés óráiban mutatkozik. A tudomány mellett az örökös kétely, a finom műveltség mellett a jellemgyöngeség, a jólét mellett az elfásultság majd mint elválaszthatatlan társ, majd mint büntető génusz lépdel.

A tudomány az idegeket az öröm s fájdalom, általában az érzés hordnokainak tartja. Évezredek múlva meg fog-e szűnni e tulajdonságuk? a szenvedés, mely mindenütt ott van, hol ember létezik, a bővült ismeretek által el fog-e enyészni?

Bármily terjedelmes legyen is a tudományos műveltség, még sem töltheti be az egész életet: nem elégítheti ki az emberi kebel minden igényét. Milliók nélkülözik azt, kénytelenek nélkülözni. Sóvár tekintettel kíván a tudós és tudatlan áthatni a ködfátyolon, mely a jövőt takarja; de a jövő néma, s a küszöbön, hol az idő, az emberi számítás, az érvelés megszűnik, a tudomány is elveszti hatását. Számoljon a tudós önmagával a szenvedés perczeiben, számoljon

kedves halottainak koporsójánál, a midőn elpattannak azok a titkos szálak, melyek lelket lélekhez, szívet szívhez fűznek; számoljon magával az éjnek magáiában, vagy az önfeledés ama perceiben, a midőn a lélek akaratlanul a sejtelmek küszöbére lép, — számoljon! de ne feledje ki számításaiból azt sem, hogy remény nélkül a föld az örülés lakhelyévé változnék, hogy a remény fényoldala, kiegészítő része annak a hitnek, mely az embert ösztönszerűleg vagy öntudatosan, homályosan vagy tisztán, ingadozva vagy határozottan egy felsőbb lénynek mindenhatósága s jósága felé vonja.

A tudomány túlhajtott önérzetében lenézheti, lerombolhatja a hitet s ennek nyilvánulását, a vallást; de a vallás nem lehet ellensége a tudománynak. Minthogy különböző téren mozognak: sem a tudomány nem zárja ki a vallásosságot, sem a vallás nem akadályozza a tudományos fejlődést. Az egyoldalúság valamint mindig hiányt jelez, úgy rendesen az emberiség átka volt.

Az ész és szív, az értelem s az érzelem két hatalom, mely az életben az uralomért küzd. Az ész sebesebben halad, de annál mélyebben s titokszerűbben a szív. Hol a

válpont a kettő között ? Ki képes megítélni, melyiknek gyűrűzetei kisebbek; vagy hatalmasabbak, rohamosabbak, hogy a kisebbet elborítsák? — Egy azonban tagadhatatlan : hogy e gyűrűzetek egymásba fonódnak, mint az idő s örökkévalóság.

Az ész haladást, a szív megnyugtatót kíván; de ki képes a szívet visszatartani, hogy a tudósnak archimedesi köreibe be ne lopódzzék? s hol az a tudós, ki el ne lágyulna, ha a szívnek húrjait gyengédebb érzelmek érintik, melyek az önalkotta észfőnségi légvárakat egy perez alatt halomra döntik?

Van egy eszme, mely a tudományt zavarba hozza s ez — az örökkévalóság. A tudós ez eszmét gondolja, elméje a végtelenségben tévedez, elmerül benne órákig, napokig; de utoljára is fáradtan tér magához, mert a tudomány nem volt képes őt az örökkévalóság tiszta fogalmára vezetni. A tehetetlenség az erőlködésből gúnyt űzött. A tudós az anyagnak öröklétet tulajdonít, de megtagadja a lélektől. Az öröklét fogalmát a kis agyvelő nem képes befogadni, de befogadják az ember érzelme, szíve, vágyai, sejtelmei, egész valója. Mély értelmök van Jézus szavainak: *«Hálát adok neked. Atyám*

*mennynek és földnek ura, hogy elrejtetted ezeket a bölcsektől és okosaktól, és kijelentetted a kisdedeknek».**

A tudós az örökkévalóság eszméje előtt kisdeddé törpül, mert noha kénytelen ön-képtelenségét bevallani, még sem tagadhatja. Itt az ész nagykorúsága megszűnik; itt zárt ajtókra talál az előretörő kutatás, a tapasztalás hallgat, az exact tudományok a fátyolt föllebbenteni nem képesek s a tudós magára hagyatva csak sejthet, csak hihet, *de nem tudhat*.

Az örökkévalóság eszméjéhez egy ismeretlen világ — az *erkölcsi világrend* fűződik s a tudomány, mely ma oly magasan áll, mely az anyagi világ titkaiba oly mélyen behatott, — ez erkölcsi világnak még küszöbére sem lépett, törvényeit nem ismeri; fel van-e tehát jogosítva annak lételét tagadni ?

Az emberi létnek vannak nemes, bámulatra méltó, fenséges nyilvánulásai, de vannak rémületes elaljasodásai is, melyek forrása, fejlődése, lényege titok. Az eszményi, a való, az igaz, az erény, a szeretet s gyűlölet,

a rokon- s ellenszenv, — mindezeknek neveit ismerjük, hatásukat érezzük, meghajolunk előttök senkitől sem kényszerítve, sokszor az észnek minden hozzájárulása nélkül, sőt ellenére is. Szeretünk, mert egy titokteljes hatalom vonz; idegenkedünk, ha sokszor akaratunk ellenére is; a remény, az élet szeretetének ez egyetlen hordnoka, a kétségbeesés, az anyagi világnézetnek ez egyetlen nyomorult vigasztalója; — mindezek az életnek tényezői, sőt mondhatni, majdnem kizárólag egyetlen vezetői, s ki mondhatja, hogy a tudomány ezekbe már behatott vagy törvényeit már megmagyarázta volna? Kétezer év óta a világ a kereszténység-alkotta erkölcsi téren mozog, kétezer év óta új erkölcsi törvény nem találtatott fel; sőt ma az ész, a munka nehézségétől visszariadva, e tértől egészen elfordult, vagy legfeljebb az anyagi törvényekre vezet vissza.

Hogyan lehet mondani, hogy a hit, mely az erkölcsi világnak éppen oly alkatrésze mint az ész, ellenkezik a tudmánynyal ? A tudomány a szellemi életnek csak egyik nyilvánulása; ki fogja a többit eltagadni?

Az erkölcsi világnak érzete oly mélyen

van az ember egész valójába vésve, hogy mondhatni: szervezetéhez tartozik elválaszthatatlanul. A törvény az ember szívébe van írva, mert lelkiismerete erről tanúságot tesz, gondolatai egymást vádolják vagy mentik azon a napon, a midőn Isten az ember titkait Jézus Krisztus által megítéli.* — A művelt világtól elzárt vadon fia ugyanazon szervezettel hasonló lélektani nyilvánulásokat mutat, mint a szerencsésebb körülmények között élő ember. Mindkettőnek lelke előtt az átélt boldogságnak órái hasonló láttávtatban, ismételtetésök kiolthatatlan vágyával s egy jobblétnek kimagyarázhatatlan sejtelmeivel vonulnak el. Mindkettőnél a boldogság fogalma az örökkévalóság eszméjében horgonyoz. Emelkedettebb műveltségünk sem képes kioltani a sírontuli élet iránt való érzékünket. Kitör az azokban a ritka órákban, midőn az ember a bölcs felett diadalmaskodik, s önkénytelenül oda fordul, a honnan őt tudománya elszakította. Bármint erősködjék is az ember, az erkölcsi világkörből nincsen reá nézve szabadulás. Mig az ember ember marad, e körben van, él s mozog.

* Rom. II. 15. 16.

A hit s a tudomány tehát nem ellenségek, hanem az emberi életben működő, egymást kiegészítő két tényező; nem is lehet mondani, hogy a hit vagy a vallás a tudománynak fejlődését akadályozza; nem lehet mondani, hogy a hit csak átmeneti állomás a haladásban, olyaténképen, hogy az csak a kiskorú népnek, a tudomány pedig az önérzetre ébredt, művelt osztálynak való. A kedélyélet változatos jelenségei nem a műveltségi fokozatban, hanem az emberben, mint emberben gyökereznek. A magas műveltség nem képez óvszert a szenvedések ellen, sőt tapasztalás szerint azokat még fokozza; nem semmisítheti meg a kimondhatatlan vágyakat, melyek csakis az örökkévalóság reményében keresik s találják kielégíttetésüket.

*

Áttérek már felvett tárgyam második, nem kevésbé fontos pontjára, a kereszténység viszonyára az államalakulásokhoz.

Korunk, noha az emberi nem a kereszténység keletkezése óta majdnem tizenkilencz századot haladt, mégis némi hasonlatosságot tüntet fel az első századokhoz.

Akkor is a társadalmi élet alapjaiban meg volt rendítve. A rendkívüli gazdagság, mely Rómában a szerencsés hadjáratok következtében felhalmozott, az erkölcstelenségnek tág kaput nyitott. Kényesség s dologtalanság mellett a gazdagodási vágy minden osztályt megmértelyezett. Az ür, mely a roppant gazdagság s a legsíralmasabb szegénység közt tátongott, mindinkább szélesbült. A középosztály eltűnt s vele az erény, és az a tényező, mely egyedül képes nagygyá tenni: a becsületesség. A római polgárjogot pénzen lehetett venni. A fegyverek dicsősége eltűnt, mert a bátor harcosokat zsoldosok helyettesítették. A birodalom feloszlásban volt, a társadalom kezdetleges elemeire szétforgácsoltatott. A vallás elvesztette erejét; nem volt kapocs, mely a társas életre alkotott embereket egy nagy családba egybefűzhette, vagy a hazafiságnak magasabb röptöt adhatott volna. A bölcsek könyveiben szórványosan található vallási s erkölcsi eszmék elégtelenek voltak a társadalom ujjaalkotására.

Magasabb erő volt szükséges. A téveszmék tömegében iránytűjét vesztett, erkölcsi fogalmaiban megzavart emberi nemet csak

a könyörületes Isten vala képes útbaigazítani; csak a magát az emberi nemért feláldozó Isten-ember, Jézus, lehetett hivatva a kapcsot visszaállítani, mely az embert Istenéhez, embert embertársaihoz fűzi.

A kereszténység feltűnt s annak magasztos elveiben a társadalom ösztönszerűleg felismerte a mentő deszkaszálat, mely az általános hajótörésben, szabadítóul kínálkozott. Az egyensúly a társadalmi osztályok közt felbomlott, — a kereszténység vala hivatva azt helyreállítani, az ellentéteket kibékíteni. Nem ő alkotta a kort, mert ez az életből magából fejlődött: de a fejlődés, az irány tévesztett szenvedély ama pontig vitte azt, hogy az eddig ismert tényezők tökéletesen hatástalanokká váltak, s így egy újabb tényező közbelépése vált szükségessé, mely a társadalom nagy igényeinek megfelelhessen s az élet általános céljához könnyebben simulhasson.

E tényező a kereszténység volt.

A kereszténység behozatala után az államok szintén oly módon s ama törvények szerint alakultak, mint azelőtt. Mert az államalakulások s a különféle kormányformák, melyekben az emberi nem haladása

nyilvánul, mindig különbözők voltak, a mint azt a szükségesség, éghajlat, műveltségi fok kívánták. Az élet itt is, mint mindenütt, a mozgató s döntő erő vala. De az életnek van egy veszedelmes útítársa s ez: a szenvedélyesség, mely az egyes embert szintúgy, mint egész nemzeteket, tévútra s gyakran az elfajulásra vezeti. S ki fogja tagadni, hogy az államalakulásoknál többször működik a szenvedélyesség, mint az átgondolt elhatározás.

A Caesarok uralmának megalapításába a kereszténység nem folyhatott be, mert félreismerve, üldöztetve, földalatti üregekben tengődött. De elveiben roppant terjeszkedési erő rejlett.

A szeretet s önfeláldozás oly két magasztos eszme, mely iránt az emberi szív sohasem maradhat érzéketlen. A kereszténység e két eszmét írta zászlájára s a világ meghódítása biztos vala. Európa ekkor már új alapon kezdett szervezkedni, az alap keresztény volt, de a kereszténység az átalakítást nem erőltette. Megelégedett az út kijelölésével, melyen az emberi nemnek haladnia kellett, ha czélt érni kívánt: de hogy miképen tehesse az adott alapon az emberi

nem földi létét otthonosabbá? azt a kereszténység az életre bízta.

Az alap, melyen az államélet megállhat, általán más nem lehet, mint vallás-erkölcsös, s a ki más alapot keres, az félreismeri az emberi természetet, az figyelmen kívül hagyja az emberi nem történelmét. A közélet: az egyéni élet közös nyilvánulása; az összes haladás: az egyesek haladásának összesége; általános pangás: az egyesek tétlenségének következménye. Ennélfogva, minthogy az állam nem lehet más természetű, mint azok, kik az államot képezik: az állam vallás-erkölcsi alapját tagadni annyit jelentene, mint az egyes ember vallás-erkölcsi jellegét tagadni; — letérni ez alapról annyit lenne, mint természetellenes tényt vinni véghez, mert a polgárok természete ellenére olyasmi erőszakoltatnék a közéletre, a mi ellen az egyéni öntudat fellázad. S valahányszor vagy a nemzetek vagy az államvezetők szenvedélyökben ez alapról letértek, mindannyiszor megboszulta magát ez a megmásíthatatlan elv. A vallásos érzelem s a honszeretet ugyanazon kebelben honolnak; az embert a polgártól különválasztani nem lehet.

Ezek tagadhatatlan igazságok. S ha ma a katolikus egyház oda mutat, hogy Európa majdnem kétezer éven át ez alapon haladt; hogy a kereszténység nagy elvei már annyira testté és vérré váltak, hogy ez elveknek kiküszöbölése az államéletből borzasztó rázkódtatásokat idézne elő: akkor csak a bölcs s gondos anyaként cselekszik, a ki óva int a veszélytől. Ha pedig ez alapnak további tiszteletbentartását hangoztatja s odamutat, hogy a népek soha sem fognak boldogulni, ha a vallás-erkölcsi tért elhagyják s a keresztény vallást ellökik: akkor mint a közmívelődés vezetője arra a történelmi s tapasztalati tényre hivatkozik, hogy lett légyen a kevésbbé műveltek alkotmányaiban a *rendnek* elve túlsúlyban, vagy a művelt népek államéletében a *szabadság* mérvadó: egyik sem nélkülözhetette *az igazságot s becsületességet*. Igazság pedig s becsületesség egy magasabb erkölcsi rendben gyökereznek, mely nem az emberekben, hanem az Istenben találja szentesítését.

A középkort sem teremtette az egyház, de simult hozzá s befolyásával annak kinövéseit szelidíteni igyekezett. A középkori alkotmányokban a rendnek elve a tekintély

túlkapásai által veszélyeztetve volt. A katolikus egyház felszólalt, küzdött s megmenté a népek szabadságát.

Krisztus urunk az újszövetség főpapja, ki önmagát mutatta be véghetetlen becsű áldozatként a Mindenhatónak, — abbeli ígétét, *hogy velünk leend a világ végezetéig*, az által teljesítette, hogy az oltáriszentségben, s a *szent mise áldozatban örök áldozatot* alapított örökös papsággal.

Ez által ugyan közvetlenül a léleknek az örök életre kiható s ezt biztosító táplálékot adott; de közvetve az «örökös papsága eszméjében a népek szabadságát is biztosította, mert az emberiség lelki ügyeinek gondozása egy különálló testületre bízván, elhárított az a veszély, hogy az állam kezeibe összpontosítván mindent, a lelkiismereteket leigázhassa. Mi sem veszélyesebb, mint ha az állam feje egyszersmind a vallás főpapja; mi sem félelmesebb a népek szabadságára, mint ha az állam oly ügyekben is igényel magának főtekinélyt, melyek a léleknek elidegeníthetetlen kincsei és semmi külbeavatkozást nem tűrnek.

A történelem a bizonyítékok iránt nincsen zavarban.

A pápaság a középkorban rettenthetetlen bajnokként küzdött az állammindenhatóság eszméje ellen.

A népvándorlás sötét felhőként borította be Európa szellemi egét. Hatszáz év kivántatott arra, hogy e «vándorló vadak» családokká, városokká, nemzetekké alakuljanak. A kereszténység hitküldöttei fegyvertelenül, csak isteni küldetésök tudatában behatoltak Európa rengetegeibe s a hol rabszolgákat találtak, ott szabad embereket képeztek, hol hatalmaskodást s erőszakot találtak, istenfélő polgárokat neveltek, hol járatlan őserdők sötétlettek, ott virágzó falvakat s városokat építettek, a hol előbb vérengző vezérek dőzsöltek, ott utóbb komoly papok csendes magányban az emberi lélek titkait tanulmányozták.

A császárok hatalma határtalan volt; a népek igába verve s a hatalmasok sarczoló-sainak oda dobva. A fegyver bilincseket készített; törvényt, érzelmet kigúnyolt. A tekintély zsarnoksággá lőn, az ököljog uralkodott. Magyar-, Cseh-, Lengyel-, Francia- s Olaszországok érezték a német császárok súlyos kezeit. Európában ők voltak a hatalmasok, a birodalomban egyedül ők voltak a nagyok,

a hercegek alattvalók, a *népek szolgák** De a zsarnoksággal, az erőszakkal az egyház szellemi hatalma állott szemben; a kereszténység főpapjai mérlegbe vetették a szellem hatalmát s e mérleg a népek szabadsága felé hajlott. A kik Canossában az állammindenhatóság szétpoiadozását fájlalják, ne feledjék, hogy e porladozó romokból a népek szabadsága emelkedett ki.

Igy szelidítette az egyház a középkor kinövéseit, a rendnek s szabadságnak egyensúlyára törekedvén mindenütt, nem akadályozván a népélet természetszerű fejlődését, a népnek jogait egyaránt tiszteletben kívánván tartani a művelt Velenczében éppen úgy, mint a korlátlan uralkodás alatt tespedő, kiskorú éjszakon. Szabadon alakultak az államok; az egyház nem állott útjokban. De a már megalakult államokba bevitte szelídítő, orvosló tevékenységét.

És ma?

Az egyház, ma sem áll ellentétben a népélet fejlődésével. Államok alakulnak, államok enyésznek, alkotmányok keletkeznek, alkotmányok megdőlnék, — az egyház nem akadályozza. De fölemeli szavát mindannyiszor,

* Joannes Müller.

valahányszor az élet szenvedélyessége le akarja rontani az egyetlen közös alapot, melven bármi néven nevezendő alkotmánynak nyugodnia kell: a *vallás-erkölcsi alapot* Vallás nélküli állam nem létezhet, mert népek, melyek vallástalanságba sülyedtek, mindig forradalmi népek voltak, s a dolog természeténél fogva nem is lehettek mások. A tapasztalás mutatta, hogy a folytonos lázongási hajlamot egy időre vissza lehetett ugyan erőszakkal nyomni; de ez mindig csak palástoló s nem orvosló szernek bizonyult. A társadalmi rothadás folyton terjedett, fokozatosan az alsóbb rétegekbe hatolt, míg végre azokat az intézményeket is megtámadta, melyekre, mint utolsó reményre, támaszkodtak. Az erőszak a kormányzásban hűtlen társ; másrésről a rendőr megszűnik a rendnek embere lenni, ha a korlátlan szabadságért űrjöng.

A mai zilált állapotokat nem az egyház teremtette, tehát azokért nem is lehet felelős.

Szent-Ágoston egykor a római állam hanyatlásának láttára azt monda: *«a római erkölcsök kézzel fogható hanyatlásáért s az államot fenyegető feloszlásért csak is a pogányság lehet felelős»*. Mi katolikusok is

azt mondjuk: ha a mai társadalom kötelékei napról-napra lazábbakká válnak, ha a mai viszonyokban feloszlató irány észlelhető, ezért csak azok lehetnek felelősek, kik a kereszténység évezredes intézményeinek ledöntésére törekszenek. Elveink s Európa népélete még ma is mélyen keresztény; a küzdelem, mely a keresztény elvek ellen folyik, csak azért vet oly magas hullámokat, mert az ellenállás a szívekben még nagy. Nem mi vagyunk felelősek ez irányért, mely midőn a népnek hitét megingatja, azt erkölctelenné teszi. Nem mi tanítjuk: hogy *a tekintély ideje lejárt s a tömeg fensége az egyedüli jogosult*. Nem mi tanítjuk: hogy *a vallás és erkölcs egymástól elválasztható*, úgy, hogy az állam a vallást a szív rejtekeibe üzheti vissza, az erkölcsökben pedig döntő hatalmat gyakorolhat: nem mi vagyunk felelősek az erkölcsök terjedő durvaságáért, az élvhajzászatért, az öngyilkosságokért, a tisztelet hiányáért, melylyel a törvények találkoznak. Nem mi tágítottuk ki a hazafiság fogalmát világpolgári rajongássá, mely a civilisatio kétes vívmányaiért feláldozza az ősi magyar nemzeti jellemet, jámborságot s becsületességet.

Mi azt mondjuk: a keresztény hit, mint alapelv, állíthatja csak vissza jogaiba a rendnek elvét, mely a szabadság túlzásai következtében ma oly igen fenyegetve van. Mert a keresztény hit egy magasabb erkölcsi rendre utal, mely midőn a szabad embert tetteiért felelőssé teszi, megszabja egyszersmind a korlátokat, melyeken túlmenni bűn, bűn az Isten, bűn az emberi nem ellen, bűn, mely rettentően megboszulja magát azokon, kik az Istentől alkotott rendet megzavarják, kik az ész őrzöngéseinek tág kaput nyitván s a szív kicsapongásainak határtalan tért engedvén, egyedül a földi élvezetet keresik, a mennyeket, az odafenn valókat pedig elhanyagolják.

Mi azt mondjuk: csak ott létezhet szabadság, a hol az Isten hatalmas keze védi az elnyomottat és sújtja az elnyomót; hogy az erkölcsiség, minden vallásnak alapdogmája: Isten nélkül csak üres szó.

Mi nem küzdünk az ellen az egészséges mag ellen, mely körül az összes társadalmi műveltség ma központosul, mely a szellemek fenkölt osztályát már tökéletesen áthatotta; *mi az elfajulás, a téveszmék ellen tiltakozunk.* Tudjuk, hogy az emberi önértzet ma már

oda fejlődött, hogy az egyenlőtlenséget csak annyiban hiszi jogosultnak, a mennyiben az együttlét szükségességétől föltételeztetik; de azt is tudjuk, hogy valamint bűn volna az önjogosultságot a fejletlen elmékre, a kiskorú népekre alkalmazni: úgy roppant tévedés lenne, ha ezt a lelki műveltséget s erkölcsi öntudatot föltételező elvet az erkölcsi romlottság közt meghonosíthatni hinnők.

Elég már a rombolásból, elég már a romokból! Komolyan kell már gondoskodni oly hajlékról, mely az emberi nemnek menedéket, biztosságot adjon. De erre egy ember nem elegendő; nem elegendő az összes értelmiség, nem a közmívelődés. Erre csak az evangéliom magasztos elvei képesek. Nem használtattak azok el, csak az átmeneti korban mint alkalmatlankodók félretétettek. Egyedül ezek képesek még felvillanyozni a szellemeket, megifjítani másod ízben az emberi nemet, ujjaalkotni a társadalmat, mely úgy is az ő befolyásuk alatt növekedett. Ők fogják magok után vonni a szíveket, ők fogják arra a meggyőződésre vinni az embereket, hogy nincs üdv csak Istenben s abban a vallásban, melyet Isten tizennyolcz század előtt az emberi nemnek hirdetett!

Ne tartson senki attól, hogy a keresztény elvek egyesítő irányuknál fogva megölik a szabadságot. Az *egység* még nem *egyformaság*. Az *egység* csak ellentéte az *önzésnek*, mely minden társadalmi kapcsolatot felbont, s szellemi és társadalmi fejetlenséget szül. Haladást akarunk mi is, de nem a bűnben, nem a közönyösségben, nem az erkölcstelenségben, mert az ily haladásban a halál lappang. Haladást akarunk az ősi magyar erényekben, a vallásban, a becsületességben, a rokonszenvenben, a szeretetben, az önfeláldozásban!

A katolikus egyház a mai társadalomban ugyanazt az állást foglalja el, melyet tizenhét századon át elfoglalt. *Ő ma is az emberi nem haladásában az isteni tényezőt képviseli, mely nélkül az el nem lehet.* Válaszszanak a népek magoknak bármily kormányformát, az egyház akadályozni nem fogja. Isteni küldetése az, hogy az embert minden kormányforma alatt az élet minden viszonyaiban tanításai, intései, kegyzserei, magasztos önfeláldozása által szeliden, de szilárdan a szeretet örökös és egyedüli kútforrásához, Istenhez vezesse.

Ime, Kedves Híveim! ezek azok az elvek, melyeken a katolikus egyház tevékenysége

nyugszik. Nincsen ellentét a katolikus hit s a tudomány között: mindkettő az életben kiegészíti egymást; nincsen ellentét a katolikus egyház s az államalakulások közt, mert a nemzetek élete szintúgy, mint minden a világon, a Gondviselés által adott törvények szerint fejlődik; az egyház csak szelidítő, békítő anyaként csillapítja a szenvedélyeket, mindig szeretettel, de mindig következetesen.

S e békítő anya nevében, mint a hit és szeretet apostola, jelentem meg köztetek s e szellemben fogok híveim közt működni, mit sem óhajtván inkább, mint hogy annyi fogékonysággal s bizalommal találkozzam, mint a mennyi jóakarattal kezdem meg rögzös pályámat. Elválaszthatatlan kötelékek fűznek engem őseim édes, szent vallásához, de épp oly szilárdan és mélyen szeretem hazámat s nem kételkedem, hogy mindkettőt szent tevékenységemben egyesítvén, dicső elődeim nyomain járandhatok; híveim örök üdvössége s földi boldogsága feletti őrködés bízott reám! — Mélyen imádom az isteni Gondviselést az ő elhatározásaiban, kérvén, hogy adjon elég testi s lelki erőt, hogy e nagy terhet elviselhessem.

Áldja meg az én s kedves papjaim törekvését,

munkásságát s kitartását, hogy az isteni ige, melyet változhatatlanul Krisztus tanítása szerint hirdetünk, megteremje azokat a gyümölcsöket, melyek a halhatatlan lelkeket az örök életre táplálhassák!

Áldja meg kegyesen a katolikus anyaszentegyház fejét, hogy szenvedése napjai elmulván, még soká dicsőségesen kormányozhassa Krisztus egyházát!

Áldja meg apostoli fejedelmünket, az első magyar embert, a királyt, hogy boldog nemzetünknek még soká boldog királya lehessen!

Áldja meg nemzetünket, édes hazánkat, hogy nehéz napjaiban, az átalakulás nehéz perczeiben ne hiányozzék köztünk az egyetértés, az összetartás, a bölcsesség, az előrelátás, de mindenek felett ne hiányozzék a vallásosság és szeretet!

Áldjon meg mindnyájunkat, hogy a vélemény- s érzelemeltérés ne okozzon közöttünk visszavonást, hanem legyen köztünk *«az Isten békesége, mely felülhalad minden értelmet, oltalmazza meg szívünket és elménket a mi Urunk Jézus Krisztusban»*.^{*} Amen.

^{*} Filippiekhez. IV. 7.

**A CSALÁD KRISZTUSSAL
ÉS KRISZTUS NÉLKÜL.**

SZATMÁRTT, KARÁCSON ÜNNEPÉN 1878.

«És az Ige testté lön, és
minközünk lakozék.
János I. 14. »

Az Isten örök bölcsesége és kiapadhatatlan szeretete nem hagyta el az embert, s elküldé a rég megígért Szabadítót, kinek megjelenésével a világra új fény derült, mely a rideg kedély világot egész belsejében átalakítá. Ezért az Ő megjelenésének emlékünnepe, a karácson, a vallásos életnek legszebb és legkedvesebb örömnünepei közé tartozik. A komoly tanulmány pihen, a hivatalnok leteszi tollát, a munkás kitakarítja műhelyét, mindenki haza siet, hogy ez ünnepet családjá körében tölthesse. A család képezi gyújtóját az ünnepnek; a gyermekek örülnek, hogy gyermekek, a megnőttek gyermekekké lesznek, mintha lelkek megifjodnék, rég elhangzott kedves dallamok emlékei kelnek ki a multból, elnémul a fájdalom

is, jelen és múlt egybeolvadnak. S e hatás alól ki nem vonhatják magokat még azok sem, kik akár elveiknél fogva másképp gondolkoznak, vagy bármi oknál fogva, magokkal és Istenökkel meghasonlottan, távol állanak a szív életének eme tisztán katolikus nyilvánulásától.

Ilyen a népélet. Kedélyes, mint maga a nép, melyet az erkölcstelen álszabadelvűség még meg nem rontott; benső, mint a vallásos elvek, melyeknek alapján fejlődik. Ily ártatlan örömök szentelik meg a családi tűzhelyt, a hová a korszellem még be nem vitte hamis isteneit, melyekben semmi öröm, semmi vigasz.

A mi pedig ez ártatlan örömöket a mindennapiság köréből kiemeli, ez az, hogy háttérökben egy nagy vallási igazság áll, mely alapját képezi az egész kereszténységnek, tudniillik: *Krisztus Urunknak, az Isten egyszülött fiának megtestesülése*. Ez öröm népies nyilvánítását senki sem parancsolja, az anyaszentegyház ezt törvényeiben nem rendeli: e szokás a népéletből önkényt, szabadon fejlődött. A hitnek az életbe való átültetése ez, ama hitnek, mely valamint az Istennek atyai, gondviselő szeretetéről az emberi nem

íránt tesz tanuságot: úgy annak a kimondhatatlan boldogságnak is kifejezést ad, mely az embernek Istennel való egyesülésében fekszik.

De ez örömnépnek még egy más, tán nem kevésbé fontos, nem kevésbé kedves eszme is képezi indokát, s ez az, hogy Jézus Krisztus, midőn az egész emberi nem ujjászületése végett a földre szállott, a családot kereste fel mindenekelőtt, mert ha a család ujjászületik, az emberi nem megváltása, erkölcsi javítása magától következik.

Mily szomorú állapotban találta Krisztus Urunk a családot, arról tanuskodnak a történelem lapjai. Nem lehet mondani, hogy nem volt családi élet; nem lehet mondani, hogy azok a gyöngéd érzelmek, melyek a családok tagjait összetartották, nem léteztek volna. Az anyai szeretetnek, a fiui ragaszkodásnak, a házastársak önfeláldozásának megragadó példáival találkozunk. Ezt tagadni akarni annyit tennie, mint kétségbe vonni az emberi nem fentartását s a művelődésben való haladását; mert az egyiknek épen úgy, mint a másiknak alapföltétele a család. Család nélkül az emberi nem fenmaradása veszélyeztetik, család nélkül nincsen művelődés;

mindkettő innen indul ki, mindkettő innen szívja táplálékát. S a mily bizonyos az egyik, éppen oly bizonyos a másik is, azaz, a mely nemzetben a családi élet bomladozik, a hol a család tagjai elvesztették otthonjokat, a hol a család elvesztette az erkölcsi alapot, az erkölcsi kapcsolatot, az erkölcsi ideált: ott kezdődik az elvadulás, ott kopogtat az enyészet. A közélet a családi élettel szoros kapcsolatban áll.

Ha tehát nem is tagadhatni a családi életnek létezését a Krisztus előtti időkben, de azok a hiányok sem tagadhatók, melyek azt tökéletlenné, ingadozóvá s az erkölcsi műveltségre nézve oly meddővé tették.

Az őskori családokban hiányzott egy *magasabb eszménykép*, mely szerint a családnak tagjai gondolkodásukat, szavaikat s tetteiket idomíthatták volna; a családi szellem jobbra az érzékiség mértéke, sokszor a polgári törvények kényszere szerint alakult, *magasabb erkölcsi cél*, vallási fenségesebb felfogás nélkül.

Mindkettőt meghozta a kereszténység, mert Krisztus Urunk születésétől kezdve kézzelfoghatólag észlelhetjük azt a nagyszerű lendületet, melyet a családi életből kifolyó szelidebb,

erkölcsfinomító, valódi emberszerető műveltség nyert. Az a kapocs, mely a családot összetartotta, s mely azt a valódi művelődés bölcsőjévé tette, csak a kereszténység által lett bensővé, szentté. Mert mi volt a család Krisztus Urunk előtt?

A Krisztus előtti időkben a család alapját, a patriarchális intézmény képezte. A mit a kereszténység tizenhatszázad óta a családról vall, az a kereszténység előtti korban az atyai hatalom által őriztetett meg, tudniillik az összetartozandóság s némi tekintetben a feloldhatatlanság. Az atyai hatalom, mely az erősebb jogainak volt kifolyása, s mely a patriarchális korszakban nem a férjben, mint atyában, hanem a család fejében központosult, a férjet szintúgy, mint a nőt gyermekeikkel együtt a családfőnek rendelte alá. Az anya tehát szolgai szerepet vitt, a gyermekek nevelése pedig elhanyagoltatott. Voltak a művelődés magassága szerint fokozatok; voltak itt-ott fénypontok; de nagyban és egészben ez képezte az emberiség legszebb intézményének lealacsonyítását.

S mivé tette azt Krisztus Jézus? Talán a mai világboldogítók példájára, kik büszke önérzetökben mellöket ütök, kikiáltotta a

gyermek jogait a szülék ellenében? Tán nagy szavakkal az atyai hatalom bukását hirdette, mint az, fájdalom, sok helyen divatozik? Vagy talán a női emancipatio mellett szónokolt, hogy a nőt, elvonván természetszerű hivatásától, mely a család legfelsőbb szentélyében jeleli ki az anyának helyét, kidobja a világ piaczára, a hol az asszony legszebb tulajdonsága, mely őt valódi angyallá teszi e földön, — a nőiség elvesz? — Nem! Krisztus mint Isten cselekedett. Ő azt tette a családdal, a mit az emberrel tett, a mit a társadalommal tett.

Hogy az embert felemelje, emberi testben szállott le a földre; hogy a társadalmat magához emelje, a társadalom központjává tette magát; hogy a családot felemelje, önmagát tette a család leikévé, összetartó erejévé. Ő a családot a maga képére alkotta, Ő azt kereszténynyé tette. Az atyának s anyának egymás iránti vonzalmát sem az érzékiségnek amúgy is mulandó szenvedélyeire, sem a pusztán adás-vevési szerződésre, hanem a házasság szentségére alapította. Tulajdon életét kívánta a családba átültetni, önlelkét kívánta beléje önteni, hogy ez legyen a kapocs, mely a szüléket örökre egymáshoz fűzi; hogy uralkodjék

benne a szeretet, nem mint azt az emberek képzelik, hanem mint azt az Isten gondolja: tisztán, szentül, változhatatlanul, hogy a midőn az emberi szerelem mámora elrepült, maradjon meg a valódi szeretet, mely Szent-Pál apostol szerint: *«tűrő, kegyes.... nem irigykedik.... nem nagyravágyó, nem keresi a magáét nem gerjed haragra, nem gondol rosszat... mindent elvisel, mindent elhisz, mindent remél, mindent elszenved ... sohasem szűnik meg»*. *

Ime, ilyenné alkotta Ő a családot; a szentség méltóságával vette azt körül, az isteni malaszt erejével ruházta azt fel. Nem az emberi nemnek fentartásáról gondoskodott, mert arról már gondoskodott az isteni Gondviselés a természet által; hanem hogy a családból szétágazó nemzetségek legyenek egy új nemzedék, mely a mily mélyen gyökeredzik a családok isteni és erkölcsi talajában: éppoly mélyen érezze isteni eredetét, ismerje végczélját, mely az Istenben való tökéletesbülés.

Ime, a magasztos hely, melyen a család áll, ha Krisztus képezi annak lelkét; ime, ez teszi azt a tisztelet tárgyává annyira, hogy

* I. Kor. XIII. 4—8.

az, ki a család nyugalma zavarja, szentségtörést követ el; hogy az, a ki erőszakos kézzel beront a család belsejébe, oltárt ront le, melyen láthatatlanul Krisztus van jelen. Ne nyuljon senki a családi élethez avatatlan kezekkel, mert azt «szentség» őrzi!

A Krisztus születése előtti időkben ilyesmire nem találunk. Laza kötelék volt az, mely bármily költői jelleggel bírt is néha, mégis — mert inkább az érzéki és természeti vonzalmakra volt építve — mulandó s könnyen bontható kötelék vala; s ha volt erősebb kapocs, mely azt összetartotta, az a polgári törvények, az érdek s tán a megszokás által volt alkotva. S távolíttassék ma el a család köréből Krisztus; mondjuk ki, hogy a keresztény család ma már többé nem keresztény; foszszuk meg a házas életet a szentség éltető malasztjától: legott szomorúan fogjuk tapasztalni, hogy a családi élet a pogány korszak minden hiányait újra felölti, — sőt lejjebb fog szállani. Mert megszűnván a patriarchális viszony, az atya már nem lesz ugyan pogány, ősi korlátlan hatalommal felruházott zsarnok; de kétes, vajjon lehet-e többé független feje, gondnoka, intézője a családnak? Hisz a szabadelvűség

már gondoskodott arról, hogy a gyermek *jogait* biztosítsa a szülék ellenében. Valóban, a szabadelvűség a gyermeki szeretet s gyermeki engedelmesség helyébe a gyermeki jogokat ültette. — Az anya szolga volt a pogány korszakban, szolga ma is ott, a hová a keresztény műveltség nem hatott be; az új pogány világban már szolga nem lesz, de nyomorulttá fogja őt tenni az élet.

A szerelem ugyanis megszűnik; a költőiség, mely a házassági frigy megkötését oly rózsaszínben tüntette fel, elenyészik: a mámoros ömlengésben csodált s megszeretett tulajdonok pongyola mindennapiságukban gyengeségeknek bizonyulnak be; a kiábrándulás megmutatja a rideg valót, a terheket, a szenvedéseket, a fáradaImakat. Boldogok, a kik e hajótörésből megmenthették az egymás iránti őszinte barátságot; boldogok, a kik gyermekeikben feltalálják önmagokat ifjúkori tiszta ragaszkodásukban, táplált reményeiknek valósulásában, kölcsönös, önzetlen feláldozásukban. De ha a remények csaltak, ha az élet kigúnyolta a könnyen hívőket, vagy ha a hűtlenség gonosz szelleme a család kebelébe dobta emésztő üszkét, s szeretet, gyermekgondozás helyett szeretetlenség, gondatlanság

s vagyoni pusztulás állott be, s mindezek mellett az anyát, a szerető anyát, — mert csak erről beszélek, — szent kötelességek kötik, ezer gyengéd szálak fűzik a házhoz, úgy, hogy csak az a meggyőződés uralkodik minden keserűségei felett: számodra e házon kívül e nagy világon nincsen hely: hol keressen ilyenkor az elhagyatott szegény anya vigasztalást!? — Az elválás gondolatától iszonyodik, mert gyermekeitől megválni nem akar; — a világ ? a világ az elfonnyadt virágot eldobja; — a vallás? a vallásnak személyesítőjét, a keresztény családnak éltető lelkét, erejét, vigasztalóját: Jézust már régen nem ismerik a családban, száműzték a családból; a falakat képek ékítik, melyeket megnevezni tartózkodom. Nincs ott Jézus, ki áldó kezeivel megnyugtatóst, békét hozna a felháborodott szívnek! Nincs ott a keresztfára feszített Jézus, ki önszenvedéseivel balzsamot öntene a szenvedő anya szívébe. S az Isten Anyja, a keresztény anyáknak e szűzies tiszta példányképe s szenvedéseinek előharczosa, hol van? — Nincsen!*

Hogy pedig a gyermek mivé lesz az oly

* Felix atya.

családban, a hol Jézus, a gyermekbarát, nem őrködik? azt alig kell bizonyítani. Mióta a vallástalanság Krisztust száműzte a családból, a családi élet legnagyobbbrészt nélkülözi az életnek ama bensőségét, mely azt hajdan a földi boldogságnak tűzhelyévé tette.

Nem tagadhatja senki, miként napjainkban nem ritka tünemény, hogy az ifjú nemzedék ragaszkodása a családi élet bensőségéhez meghidegült; az anyai gyengédségnek boldogító, vonzó ereje csökkent; a házias, tiszta s rendes élet varázsa veszendőben van. Az «otthon» teher, ifjaink szíve másutt van, — ott van, a hol a családi élet sivársága miatt kárpótlást keresnek: a világban. Boldogságot mennek keresni, melyet otthon már fel nem találnak, melyet meg nem osztanak szüleikkel; boldogságot, mely őket önzőkké teszi. Az ifjak lelkében kiszáradt az az isteni forrás, melyből annyi ártatlan örömet merítettek egykor, s melyből tán később, az élet viszontagságai közt erőt, kitartást meríthettek volna. A vallás uralma alól kivonták magokat, de evvel le is rázták magokról szüleiknek igáját; a természet szava nem elég erős arra, hogy őket a család csendes, nyugodt tűzhelyéhez visszaterelje. A függetlenség,

az önállás dicsőítését hallották mindenkor; csakhamar önállókká tették magokat.

Nem hiszem, hogy az élet ellenem bizonyítana, sőt talán kevés kivétellel nekem fog igazságot szolgáltatni; s ha százalékban akarnók kifejezni a boldog családok számát, az arány felette szomorító lenne. És nem is lesz az másként, hacsak megint oltárt nem állítunk a családokban Krisztusnak, ki a családot isteni jelleggel ruházta fel, tiszteletreméltóvá, becsültté tette; hacsak Őt ismét központjává nem tesszük a szülék s gyermekek kölcsönös szeretetének; hacsak Őt nem fogadjuk el eszményképnek, mely szerint a családi életnek minden irányban módosulnia kell; hacsak a családot megint azzá nem tesszük. a mi volt: *kereszténynyé!*

S ez nem nehéz!

A katolikus anyaszentegyház a házasságot szentségnek tekinti, s azért a család is, mely e szentségnek alapján épült fel, előtte szent, s minden szorgoskodása, minden igyekezete, minden gondja oda irányul, hogy az isteni malaszt, az isteni áldás, mely e szentséggel a házba tért, abban megörökíttessék, s a szülék részéről nem kivan egyebet, mint

hogy *teljesítsék kötelességöket*. Az ujonszülöttet a keresztség szentségében részesíti, tehát a gyermeket ismét oly szent kötelékkel fűzi szüleihez, mint a milyen szent az a kötelék, mely a szüléket egymáshoz köti. A szüléktől függ most a köteléket megerősíteni s örökre elválaszthatatlanná tenni. Azt mondják, hogy az anya s gyermeke közt egy titkos kapocs van, mely egészen soha szét nem törik. Meglehet, hogy az isteni Gondviselés ez ösztönszerű vonzódást az emberek minden hozzájárulása nélkül tette le az ember szívébe, s a szülő nem tehet róla, ha a természetnek e szava némelykor elnémul; de az határozottan az anyától függ, hogy azt a köteléket, a melylyel gyermekét Krisztus Urunk a keresztségben ő hozzá fűzte, megörökítse.

Ha az anya, ki e névre s e hivatásra érdemes, egyedül benső vonzalmainak engedve, gyermekét a keresztény vallás elemeiben önmaga oktatja s Krisztust, mint legtökéletesebb eszményt, gyermeki ártatlanságában, férfias küzdelmeiben, elszántságát s szeretetét a halálban hathatós szavakkal szeme elé állítja, magához öleli s szeretetének egész teljét, vallásosságának egész lényegét csókjaival

gyermekébe önti: e perczek feledhetlenek maradnak, Isten őrző anyála ott lebeg látatlanul a család kebelében, az isteni malaszt élni fog, élni s meg nem szünni akkor sem, ha a gyermeket hivatása tova hívja a szülei háztól; ez lesz az a kapocs, mely soha meg nem törik, Jézus képe a gyermek szívébe lesz vésve, de vele az a kimondhatlan bensőség is, mely a valódi keresztény családnak örömét, boldogságát képezi.

De ezzel még nem szünik meg az Üdvözítőnek tevékenysége a családban.

A keresztény elvek ily módon a gyermek szívébe csepegtetve, fejlődnek s nevednek, de velök együtt fejlődnek a szenvedélyek s az élet veszélyei is. Egy újabb szentség, a *bérmálás* szentsége siet új malasztokkal a még gyenge szívet megerősíteni, — s ha mégis a gonoszság szelleme erőt venne az emberi gyengeségen, az egyház megjelenik a *penitencia-tartás* szentségével. Ki volna képes leírni azt a magasztos pillanatot, midőn a gyermek legelőször járul az Úr vacsorájához, midőn szívébe, lelkébe fogadja azt, ki minden malasztnak forrása s osztogatója: Jézus Krisztust? Örökké feledhetetlen lesz e percz a gyermekre nézve szintúgy,

mint a szülékre; e perctől kezdődnek az öntudatos küzdelmek, az élet útain a tévedések és a szenvedések. De bármily nagyok legyenek is azok, egy pont van, mely mint a delej, ismét és ismét magához vonja a tántorodót, s e pont: a keresztény vallás s ennek isteni alapítója: Jézus Krisztus. S az élet végén, mikor az elválás szomorú órája üt, ismét mint vigasztaló angyal megjelenik az Üdvözítő a család szentélyében vigasztalásul annak, a ki elköltözik, vigasztalásul azoknak, kik hátramaradnak; mert az elválás csak ideiglenes, s a szemek, melyek fáradtan csukódnak le, a hátramaradottaknak érthetően mondják: «a viszonzásra !»

Ime, a keresztény család, melynek Krisztus, a Megváltó a középpontja, lelke, éltető ereje. Így emelte ki Jézus Krisztus a családot abból az elhagyatottságból, melyben az a pogány világban volt.

Azóta a keresztény család elfoglalta a társadalomban a helyet, mely őt valóban megillette; így lett az Európa ujjaszületésében a legmagasztosabb tényezővé. A család erkölcsi alapra állíttatott; Európának is ez alapon kellett haladnia. A családnak középpontjává

Krisztus Jézus lett; Európának is e pont köré kellett gyülekeznie. — És Európa s a művelt világ e pont köré csoportosult; de mihelyt eltávozik attól: elvesztette a művelt világ küzdelmének támaszát s beálland a hanyatlás, — hanyatlás a családban, hanyatlás a közéletben, hanyatlás a társadalomban.

Legyen tehát nekünk a karácsonyest kedélyessége intő szózat arra, hogy valamint ezen az estén gyermekeink köré viszzük Jézust, az újonnan született: úgy őrizzük őt meg fedelünk alatt tovább is, hogy legyen tanítónk, vezetőnk, vigasztalónk s támogatónk mindvégig. Amen.

[127]

AZ EMBERISÉG KÜZDELME S A MEGVÁLTÁS.

SZATMÁRTT, AZ ÉV UTOLSÓ NAPIJÁN 1878.

*«Ég és föld elmulnak, de az én
igéim el nem mulnak.»*

MÁTÉ XXIV. 35.

Az ember folytonosan küzd. Érti, hogy joga van az élet áldásait élvezni; érti, hogy ereje van az akadályokkal szembeszállani, s mégis tapasztalja, hogy egy magasabb, láthatatlan hatalommal kell számolnia, mely terveit megghiúsíthatja, erejét megzsibbasztja, a céltól, melyet már elérni hitt, ismét visszalöki.

Az élet hajnalán a boldogság előre veti melegítő sugarait; az élet alkonyán ezek is elhalványulnak. Az ifju élet, a mikor még semmit sem tett, semmit sem érdemelt, boldog napoknak örvend; a mikor pedig — az írás szavai szerint — «imádkoztunk és dolgoztunk», küzdöttünk, s megszokván a lehetetlent nem kívánni, sorsunkban már-már megnyugodtunk: akkor, elhagyatva, egyedüli

földi jutalmunk a koporsó, s szerencsésebb helyzetben talán még egy — emlékkő.

Mily sajátságos gúny fekszik ebben! S e gúny annál metszőbb, mert tapasztalásból tudjuk, hogy bármire vállalkozunk, bármely életnemet kezdjük is: életünknek minden fontosabb szakaszában, a kezdet mindenkor Ígéretekben s reményekben gazdag, a vége legtöbbször a sikerben szegény. Hol vannak a kivételek? bizonyára, meg lehet azokat számlálni.

Így neveti ki az élet a számítást; így elegyedik belé a sors játéka abba, a miben mindent emberi hatalommal gondoltunk rendezhetni. Emelkedés és hanyatlás, — ez az emberi dolgok sora, s a szomorú benne az, hogy míg az emelkedésre az ember tevékenysége hatványozva befolyhat, a hanyatlásban legtöbbször a tehetetlen néző szerepére van kárhóztatva; feltartóztatni azt éppen semmi erőfeszítéssel sem képes.

Az emberi nem a paradicsommal kezdette pályáját; meddig tartott az? addig, míg szép lelke s tiszta szíve őt az eredeti igazság s szentség azon magaslatán tartotta, melyet Krisztus Urunk akkép jelzett: *«legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes»*;

de midőn a, jó és gonosz megismerésével a szenvedély vegyült az életbe; midőn a szeretet eltűnt, a lelki szépség elveszett, vagy — hogy korunk nyelvén szóljak — midőn az élet prózája lerombolta azt a régi ideált, mely az ember lelkében élt; midőn a bűnnek kiábrándító természete a göröngyhöz kötötte azt, a mi égi természettel bírt: akkor felhangzott az isteni szózat: *«Orcád verítékével eszed a kenyeret, miglen visszatérsz a földbe, melyből vétettél; mert por vagy és porrá leszel»**

S kezdődött a hullámozás, megjelentek a könnyek, s az első Ahasver megindult keresni az eltűnt boldogságot, az elveszett szépséget.

Nem volt többé nyugpont, melyen az emberiség megpihenhetett volna. A kétkedés fulánkja furódott a lélekbe; a bizonytalanság érzete nem engedte megnyugodni az embert. Küzdelem a jóért, a szépért és nemesért súlyos feladat lön ; a visszaesés könnyű, az eszményi cél elérése nehéz.

Az emberi nem óriási erőfeszítéssel küzdött, küzdött századokon, küzdött évezredekken át.

* Mózes I. K. III. 19.

Legyőzte a nyers természetet, mindig előre hatolt, ösztönszerűleg egy magasabb, de ismeretlen cél felé törekedett. Felhatott a műveltség magaslatára; de sem a küzdelem nem hozta meg a győzelmet, sem a műveltség a megelégedést.

S miért? Mert az ember útai eltértek az Isten útaitól; az emberek cselekedetei elvesztették azt a magasztos eszményképet, mely szerint alkalmazkodniok kell vala. S megindultak a tudósok Istent keresni, — keresik ma is, mert az összes mindenségnek utolsó létokát még mai napig sem találták meg. Az erkölcsstanítók felvetették a kérdést: miért jó a jó, és miért rossz a rossz? A századok e kérdésre feleletet nem adtak, s a XIX-ik század kételkedő szelleme e kérdést még jobban összezavarta.

Elvesztették az iránytűt, megállapodásra jutni nem tudnak. De a világ nem a tudósoké: az az emberiségé. S az emberiség szívbeli megnyugtatót, boldogságot kíván, a kételkedésre pedig boldogságot alapítani nem lehet.

Felvetették-e már a XIX-ik század bölcs emberei azt a kérdést: miért nem indul utánok az egész emberiség ? Hiszen rendszerök

oly szépnek, oly kecsegtetőnek látszik! az emberi ész a mindentudó, az emberi akarat a mindenható! — miért nem hisznek a népek milliói e. szép phrasisoknak? Mert ingadoznak magok a tudósok is: a mit az egyik ma állít, azt a másik holnap lerontja, mindkettőnek rendszere pedig a régiebbek sorsát osztja: eltemettetnek a könyvtárak pora alá, hogy, tán századok múlva elővonatva, mint divatos eszmék az emberek gyönyörködtetésére mulandó fénynek örvendjenek.

Századokon át így volt, századok múltán így lesz. Apály s dagály mindig váltakoznak, mert a tenger örökösen hullámszik; de a hullámok megtörnek a sziklán, mely a tenger közepette mozdulatlanul áll. Az emberi vélemények, az ész, a szenvedélyek is mindig hullámszásban lesznek, mert az emberi szellem mindig forrong; de e hullámszásban mozdulatlanul áll a *lelkiismeret*, mely Istennek szava az emberi szívben; mozdulatlanul áll az *isteni Gondviselés*, mely az emberiség útait megvilágítja: mozdulatlanul áll a *kereszténység*, mely egyedül képviseli a magasztos eszményt, mely után az emberiség tör.

Mélyen lehangoló az emberi szellemre az a

jelenség, hogy valahányszor egy-egy újabb, szebb korszak küszöbén állott, azt mindig a szellemi zűrzavar és az erkölcsi elaljasodás előzte meg. Mintha a mély vallásosság s a tiszta erkölcs a legrosszabb szenvedélyek talajából kelne ki, mint phönix a romlottság hamvából. A gondolkozó e mondatnak igazságát megtalálja a történelemben, mely az emberiségnek néhány ezeréves életében több ily korszakot jegyzett fel; korszakot, melyben a legmagasabb szellemi műveltség mellett az eszméknek valódi anarchiája uralkodott, az erkölcsstelenség pedig elvileg hirdettetett s gyakorlatilag is alkalmazásba vétetett. Fájdalom-kiáltások hangzottak fel a jobbak részéről mindannyiszor, mert a hitetlenség s az erkölcsstelenség mindent elborítani látszott. — De elmultak e korszakok, más emberek jöttek. A hullámok, melyeket felkorbácsoltak, lecsendesültek; a salak, mely rövid időre felszínre vergődött, egy vihar által elsodortatott, s az egy Istenben való hit, a lélek halhatatlanságáról való meggyőződés csendesen folytatta útját, megnyugtatóván boldogítóván milliókat.

De ne gondoljuk, hogy az emberiségnek ez időnkinti ujjaszületése talán új erkölcsi

alapokon történik. Á vallásos életnek erkölcsi elemei, az örökké igaz, örökké változatlan erkölcsi elvek az időtől s vihartól érintetlenek maradnak. A régi alapon új, szebb épület emelkedik, melyben az emberiség újból imádja a mindenható Istent; imádja öntudatosabban, mert a haladásnak egy magasabb fokára lépett: imádja forróbban, mert a földi dolgok ingadozása, megbízhatatlansága s nyomora visszavezeti őt Őhozzá, az egyedül változatlanhoz, ki, mint világító torony, a magasból küldi szét malasztjának sugarait, hogy visszaterelje magához azt, kit az élet hullámai tán kissé meszszire is ragadtak. *«Miért agyarkodnak a pogányok s gondolnak a népek hiúságokat? — így kiált fel Dávid 2-ik zsoltárában — Fölállanak a föld királyai és a fejedelmek egybegyűlnek az Ur ellen és az ő fölkentje ellen. Szaggassuk el köteleiket és rázzuk le magunkról igájokat! A mennyekben lakó kineveti őket és az Úr kigúnyolja őket.»**

Valóban, Isten máskép számít, s máskép számítanak az emberek. Az *emberiség életében sok a tévút*. Ezt nem fogják feledni

azok, kik egyes, bármily nagy ész véleményeire esküsznek, s meg fognak bennünket érteni, ha látják, hogy Istenünkhöz s ősi hitünkhöz lelkünk egész teljével ragaszkodunk, s csillogó bolygótüzek után nem futkározunk. Meg fognak bennünket érteni, kivált ha látják, hogy az egymás ellen küzdő eszmék, az egymást kárhóztató rendszerek következtében sokaknál, kivált jó ifjaink közt, a jellemszilárdság s a komoly tanulmányozás mindinkább hanyatlik; hogy tapasztalatlanságuk s hiszékenységek mint aknáztatik ki a lelkiismeretlen tanítók által, kik — mint állítják — tulajdon rendszerök szerint akarják a nevelést intézni; mint készíttetik elő a tudnivágyó szívekben a kétségbeesés, melynek egyedüli orvoslása az öngyilkosság ; — ha látják, hogy a szabadelvűség csak önmaga iránt szabadelvű, de mihelyt másnak jogairól van szó, jogtipró; hogy a democrata csak addig az, mig uralomra nem jut, s ha oda jut, zsarnokabb, mint azok, kiket megdöntött, — a mint azt a mult századbeli forradalmi terrorizmus igazolja; hogy a társadalmi morál hirdetői az erkölcsi fogalmakat olyannyira összezavarták, hogy a hazugság már nem hazugság, a csalás már

nem csalás, a házasságtörés már nem házasságtörés, a tisztátalan élet már nem az; — s ha ez így van, akkor engedjék kimondanunk, hogy a fa, mely ily gyümölcsöket terem, nem lehet egészséges; a talaj, mely ily növényeket táplál, nem lehet szilárd.

S ebben fekszik a jóknak reménye.

Nehéz a szabadelvűség varázsából kibontakozni, nehéz a fiatalságnak az ujítási viszketegtől tartózkodni. Ferde nevelés, hamis irányba terelt tanulmány sokszor elfogultságot teremtenek, mely minden régiben rosszat, minden újban jót lát; de mely eltakarja azt az erős és szilárd erkölcsi alapot, melyet még eddig nem sikerült megdönteni, s nem fog sikerülni soha.

A bölcsesség követ keresték a régiek, az igazságot keresték a bölcsek, az emberiség életének törvényeit keresik ma, boldogságot keresünk mindnyájan; hol van az a józan gondolkodó, ki azt merné mondani, hogy mindezen törekvések hasztalanok? hol van az a tudós, ki azt mondaná, hogy mindezen törekvéseket a véletlen vezérli? — Van egy pont, mely szilárdul áll, mely nem forog, s ez az *erkölcsi törvény*; van egy hatalom, mely mindent intéz — nem a mi eszünk, nem a

mi akaratunk, nem a zsarnok önkénye, nem a világhódítók fegyverszerencséje, nem a forradalmak őrvongései szerint; hanem ama változhatlan törvények szerint, melyeket a legfőbb ész, a legértelmesebb akarat, az elérhetetlen bölcsesség alkotott. S ez az *isteni Gondviselés!*

*«Kezdetben, Uram, le alapítottad a földet, és az egek kezeid alkotmányai. Ezek elmulnak, te pedig megmaradsz; mind elavulnak, mint a ruha, és mint az öltözetek, elváltoztatod azokat és elválnak; te pedig ugyanaz vagy és esztendeid nem fogynak el.»**

Ime, ez a mi hitvallásunk! Ez az a szilárd pont, melytől sokszor eltért az önmagát túlbecsülő ember; melytől eltérnek sokan ma; de midőn eltérnek, bizonytalanná, ingadozóvá tesznek mindent. Ime, a szilárd alap, melyet az emberiség soha büntetlenül el nem hagyott, de melyhez mindig visszaterelte őt a lelki s testi nyomor.

* 101. Zsoltár 26—28.

Izaiás próféta látván a nyomorúságot, az elhagyatottságot, melyben a zsidó nép szenvedett, látnoki szemével a Megváltó érkezését hirdette neki s miután elmondotta, hogy mik lesznek tulajdonságai, hozzá tette: hogy *Ő lesz a jövendőnek atyja s a békeség fejedelme**

A történelem igazságot szolgáltatott a látnoki szellemnek, mert a midőn az összes, akkor ismert világ szellemi tekintetben a legmagasabb, erkölcsi tekintetben pedig a legalsóbb fokon állott; midőn a maihoz majdnem hasonló állapotok között a tudomány s az erkölcsiség elvesztette iránytűjét, vagy midőn — mint Szent-Pál apostol mondja — *«elérkezett az idők teljessége»* :** megjelent Jézus Krisztus, ki valóban «a jövendőnek atyja» lett; *ki* egy újabb szellemi életnek, egy újabb erkölcsi mozgalomnak kiinduló pontjává s már majdnem kétezer év óta a lelki életnek középpontjává vált.

Tényt jelzek ezzel, melyet kétségbe vonni nem lehet; de egyszersmind jelzek egy elvet is, mely ma millióknál életkérdés, némelyeknél

* IX. 6.

** Gal. IV. 4.

tagadhatatlanul óriási kisebbségben levőknél — a támadás célpontja ugyan, de bizonyos, hogy ma is oly tényező a társadalmi életben, mely hullámvázban tartja az összes értelmiséget, még azokat is, kik ez eszmének halálát már régóta hirdetik.

Legújabb időkben sokan és igen kitűnő emberek nem sajnálják a fáradságot s a régi római s görög bölcsek könyveiből erkölcsi igazságokat, erkölcsi mondatokat szednek össze s oda nyujtván azokat a bábész világnak, felkiáltanak: ime, Krisztus sem tanított egyebet, mint a régi bölcsek; az ő erkölcsi rendszere sem jobb, sem újabb, mint a régi bölcseké. A bábész világ ezt elfogadja, utána imádkozza azt, a mit ezek mondanak; ingadozóvá tétetett hitében, ingadozóvá erkölcsi meggyőződésében.

Mintha a kereszténységet paragraphusokba lehetne szedni, mintha a kereszténység olyan tudományos vagy bölcsészeti rendszer volna, mint sok más rendszer, melyeket már régen elfeledtek! *Ime, itt a nagy tévedés!*

A kereszténység *élettvörvénye* egy nagy erkölcsi világnak, éppen úgy, mint a természeti világnak megvan a maga élettvörvénye, csak azzal a különbséggel, hogy míg a természeti

világnak számtalan törvényeit már ismerjük, az erkölcsi nagy világ megismerésének alig vagyunk a küszöbén.

A kereszténység az az *isteni erő*, — *virtus Dei*,* — mely minden erkölcsi törvénynek alapja, kiinduló pontja s szentesítése. A kereszténység az *élet*, mely az egész társadalmat újjá teremtette, mely azt ma is fentartja, s valamint az életet százezer nyilvánulásaiban nem lehet rendszerbe önteni, úgy a kereszténységet, bár csak erkölcsi tekintetben is, a régi bölcsek bármily szép, de mindenesetre egyéni és szűk rendszereihez hasonlítani szintén nem lehet.

Senki sem fogja tagadni, hogy az életviszonyok egészen másokká lettek Krisztus Urunk megjelenése után, mint voltak annakelőtte. A mód ugyan, mely szerint a népek társaságban élnek, azóta is oly változékony, mint azelőtt. A köztársaságot felváltotta az egyéni nyers hatalom; ezt megbuktatta a forradalom; majd ismét más, szelidebb alakban jelent meg az egyik vagy másik. De az alap, melyen a közélet, a társadalmi viszonyok nyugodtak, a kiindulási pont mindig

* Rómaiakhoz I. 16.

*maga az ember volt** Ember embernek engedelmeskedett, míg amaz a hatalmat bírta; ember embert kormányzott és buktatott meg, a mint az egyéni erő engedte.

Egy egyiptomi királynak emlékkövén, a pyramisok egyikén, e felirat találtatott: *«Én Osymandiás vagyok, a királyok királya. Ha pedig valaki tudni akarja, mily nagy vagyok én, az kísértse meg diadalmaskodni műveimnek egyike felett.»* Ime, itt van kifejezve a kevélység, a nyers hatalom, mely embert ember fölé helyez. — A népek élete a nyers önkény s erőszak kérdése volt. S ha a ma is történő ásatásokat megfigyeljük, mindenütt az ember öndicsőítésére akadunk. Ha Cheops egyiptomi király ama pyramis építésére, mely sírboltjává lett, húsz esztendőn át százezer embert alkalmazott; ha Nero Rómát felgyújtatta, hogy egy tűzvésznek látványosságában gyönyörködjék, s a keresztényeket szalmába s szurokba burkolva, élve égettette meg, hogy ünnepélyeit megvilágítsák; ha egy másik százezrek véres verítékével építtette fel a Colosseumot, hogy csak önmagát megörökítse; ha az egész világnak

* Felix atya.

gazdagsága, a népek millióinak vagyona s könyei csak azért vonattak Rómába, hogy néhány emberszörnyeteg hiuságának kielégítésére szolgáljanak: ki fog mindebben valamely mélyebb elvet, magasabb, nemesebb törekvést keresni? Nem egyéb volt ez a nyers hatalomnál. S e felfogás oly megszokottá vált, olyannyira átment a népek erkölcsi nézeteibe, hogy senki sem tartotta feltűnőnek, ha egy, hatalomra felvergődött ember így járt el, mert mindegyik meg volt győződve, hogy ugyanazon esetben ő sem tenne máskép.

S ma is az oly népeknél, melyek vagy éppen nem vagy csak felületesen érintkeztek a kereszténységgel, számítsák csak meg a milliókat, melyeket egy keleti zsarnok követelhet alattvalóitól hatalmi szomjának, hiuságának, élvezeteinek kielégítésére és a nélkül, hogy a szegény nép azt csak illetlennek is tartaná.

Kérdezzük most: megtörténhetnék-e ez ma bármely, Krisztus Jézus hitét valló keresztény népnél?* s ha önök tagadólag válaszolnak, akkor ismerjék el, hogy a népek nyilvános

* Felix atya.

életét ma egészen más elvek szabályozzák; ismerjék el ez elveknek kútforrását az Isten-emberben, Jézus Krisztusban, ki a társadalmat a maga hasonképére átalakította.

Midőn Krisztus Urunk Pilátus előtt, mint vádlott, állott, Pilátus azt monda neki: *«Nem tudod-e, hogy hatalmam vagyon megfeszítésedre és hatalmam vagyon elbocsátásodra? Felelé Jézus: Nem volna semmi hatalmad ellenem, ha teneked onnan felülről nem adatott volna.»** Tehát a hatalom nem egy az erőszakkal; tehát a hatalom nem emberi mű, a hatalom isteni engedmény; az erő, mely az emberi társaságot kormányozza, nem emberi, hanem isteni; az embernek nem az ember, hanem Isten az ura. S midőn Krisztus Urunk Szent-Máténál azt mondja: *«Minden hatalom nekem adatott mennyben és a földön»* és: *«én veletek vagyok mindennap világ végezetéig,»*** akkor önmagát helyezte az emberi társaság közepére, ő annak mozgató ereje; akkor az emberiség az istenséggel hozatott összeköttetésbe: *az életerő,*

* János XIX. 10—11.

** XVIII. 18. és 20.

mely a társadalomban lüktet, isteni s nem emberi.

S hogy e keresztény felfogásnak egész magasztosságát bemutassam, még egy helyet fogok a szentírásból idézni és pedig magának Jézus Krisztusnak szavait hozom fel: «*A nemzetek királyai uralkodnak rajtok, és a kiknek hatalmok van fölöttük, jótevőknek hivatnak. De ti nem úgy, hanem a ki nagyobb közöttetek, legyen, mint a kisebb, és a ki elüljáró, mint a szolga.----Én pedig közöttetek vagyok, mint a ki szolgál.* »* Hol hallott valaha az emberiség ily hangokat a multban? hol hall ily hangokat ma a pogány népeknél? hol találjuk ennek nyomát oly nemzeteknél, melyek a keresztény elveket a közéletből számkivetették? — A hatalom isteni eredetű, az Istennel szállott alá a földre, hogy az emberiség szolgálatába szegődjék. Jézus Krisztus szolgálni jött e földre; minden ember, a ki magát az Ő hívének vallja, embertársának szolgálni fog. Az önkény, a rabszolgaság nem keresztény fogalmak. Ha dicsőség mindinkább magasabbra emelkedni embertársaink felett; ha dicsőség a méltóság:

* Lukács XXII. 25-27.

akkor a keresztény elvek szerint még nagyobb dicsőség önmagát megtagadni s mások javáért magát feláldozni. Büszkeség, gőg, hatalomvágy, zsarnokság éppen úgy, mint az alávaló meghunyászkodás, önmagának elvetése, — s minthogy mindezt egy szóval is ki lehet fejezni: az emberi önzés — a keresztény világból száműzvék.

E törvényt hozta közénk Jézus. Az ember helyére Isten lépett, az emberi önkény helyet engedett az isteni intézkedésnek. S ez új erkölcsi élettörvény átalakította az emberiséget. Nem rendszer ez, hanem egy isteni erő, mely áthatja éltető szellemével az összes társadalmi rétegeket s tényezőket.

Krisztus lett, mint Izaiás próféta jósolta: *«Pater futuri saeculi»* — a jövő századok atyja. Ő lett az a szikla, mely a társadalomban mozdulatlanul fog állani örökké. Ingadozzék bár az ember, támadja bár azt meg az önkény, gúnyolja bár azt a tudatlanság, ostromolja bár azt a tudomány: rendületlen marad az.

Krisztus eszméi vezették századokon át az intelligentiát; az Ő erkölcsi elvei uralkodtak a közerkölcsiségben. S ma az intelligentia, ha nem akar is keresztény módon gondolkodni,

de kénytelen keresztény módon cselekedni; mert a kereszténység eszméi ma is uralkodnak a társadalomban. Krisztus szeretete ott van ma is szeretet-intézeteinkben, az Ő igazsága a mi törvényeinkben, neve a mi nevünkben.

Történelmünknek Ő volt középpontja, társadalmunkban Ő volt a zászló, az Ő parancsa ma is indoka engedelmességünknek.

Századokon át neki hódolt az emberi szellem, a vélemények az Ő bélyegét viselték, a bölcsészet, a politika, — mind az Ő iránti tekintetek által vezettettek.

Ő volt a vér, mely Európa testében lüktetett!

Képes-e valaki ezt eltagadni?

S ez a mi reményünk!

Századok mennek, századok jönnek, de azok az örök erkölcsi törvényeken nem változtatnak. Az emberiség csak magasabb elvek alapján, a mai társadalom pedig csak a Krisztus Jézus által kijelölt úton élhet s haladhat; a véletlen csak az együgyűek pajzsa.

Az év utolsó óráútése elhangzik, s mi hálával tekintünk a múltra; ha az újév hajnala feljő, mi reménnyel tekintünk a jövőbe. Tudjuk, hogy egy magasabb hatalom

[148]

örködik az emberiség felett; tudjuk, hogy a talaj, melyen haladunk, áldott föld, megáldva Attól, ki azt a biztosítást adta nekünk: *«Ég és föld elmulnak, de az én igéim el nem mulnak.»*
Amen.

ISTENNEK DICSŐSÉG!
EGYMÁSNAK SEGITSÉG!

A SZATMÁR-NÉMETII TŰZOLTÓ-EGYLET
ZÁSZLAJÁNAK MEGÁLDÁSA ALKALMÁVAL
1882 SZEPTEMBER 24.

«Ha az Úr nem őrizi a várost,
hiába vigyáz, ki azt őrizi.»
126. Zsoltár 1.

Az emberi lélek, mely Isten képére van teremtvé, éppen e sajátságánál fogva, minden nemes nyilvánulásaiban fölfelé tör.

Hogy megközelítse az eszményképet, melyet a kereszténység eléje tűzött, a tudomány szárnyaira kél, és fáradozásainak gyümölcse az, hogy, mint a szentírás mondja: *«a sötétség nem homály előtte, és az éj, mint a nap, világos»*.^{*} Áthat a földi légkör ködfátyolán, belenyul a megmérhetetlen mindenségbe, megszámlálja az égi testek milliárdjait, és lankadatlan buzgalommal keres, — keresi a teremtmények végokát, keresi az Istent és az Istenségben keresi tulajdon lételének rejtélyeit. Törekvéseinek nincsen határa; csak a lehetetlenség korlátozza merész röptét.

^{*} 138. Zsolt. 12.

Behat a föld mélyébe, réteget réteg után felhány, napfényre hozza az őskori leleteket, hogy a fejlődés egymásutánját és önfajának történelmét tanulhassa.

Megrepeszteni kívánná a föld kérgét, hogy eljuthasson a titkos műhelybe, hol a természeti erők csodálatos módon dolgoznak. Vágyának itt is csak egy a határa: a lehetetlenség !

Igy sújtja le a természeti erők óriási hatalma a föld büszke királyát, lesújtja, hogy érezze: bár nagy az ész, de mégsem elég arra, hogy átölelhessen egy egész világot, és hogy sokkal kisebb, mintsem uralkodhatnék rajta. S tűnjék ki az emberi lángész ma inkább, mint valaha, a kutatások, a kísérletek, a találmányok csodáiban, ezek ugyan bizonyítványai maradnak emberi nagyságának és erejének; de minden elemi csapás, mely százados műveket leront, nemzedékek vívmányait tönkreteszi, egy életnek szerzeményeit megsemmisíti: egy-egy emlékeztető jele annak, hogy a magaslat, melyen ma állunk, még nem a diadal; a kevélység, mely minden istenit ledönt, még nem a bölcsesség, — mert ez az emberi tévedéssel is számol. Sisyphusi munka hengeríti

a nehéz követ fölfelé, minden talpalatnyi haladás néha sok nemzedékek halála; de egy percnyi gyengeség, és a lomha kő legördül, és a romokon lángbetűkkel van írva: *«Én vagyok a te Urad Istened!**

És mivel ez így van, mivel az ember, magára hagyatva, érzi tehetetlenségét: gyengeségének tudatában szövetségest keres embertársai között. A társadalmi, az erkölcsi térre lép tehát, hogy harczot vívjon a nyers természet ellen, nem elszigetelt erőlködéssel, hanem közös segítséggel. A hol a tudomány tehetetlen, ott az erkölcsi nagyságot veti latba. Uralkodni akar az anyagon szellemmel; de az erkölcsi tényezőkkel szövetkezve, az erkölcsi téren keresi azt az eszményképet, mely az embert a föld királyává teszi. Kart karba fűzve, vállat vállhoz vetve, győzni indul a romboló elemek ellen és a midőn embertársát a zúgó zivatar ellen megvédi, vagy a felbőszült elem karjaiból kiragadja, oda tűzi büszkén zászlaját a romokra, és e zászlóra lángbetűkkel van írva: *felebaráti szeretet*.

Ime, a két nagy eszme: *Isten hatalmának*

* Mózes II. K. XX. 2.

dicsőítése, mely az embert korlátoltságára emlékezteti, és a *felebaráti szeretet*, mely az ember erkölcsi nagyságát jelenti, — két nagy eszme, melyekben az emberi létnek egész boldogsága rejlik. *Elismerni* az egyiket, *gyakorolni* a másikat: ez az emberi erények mindensége.

És e két nagy eszmét Önök, Tűzoltó Urak, felírták arra a zászlóra, melyet ma Istennek felajánlani készülök.

«*Istennek dicsőség!*»

«*Egymásnak segítség!*»

Magasztos az egyik, fönséges a másik. Az egyik hódolat és ima a legfőbb ész, a legtisztább akarat, a legnagyobb szeretet iránt; a másik sorompóba hívja az önzést, a haszonlesést, és dícsőrköbe helyezi az emberi nagyságot, mely a szeretetben nyilvánul.

Önök néhány év előtt egyletté alakultak. Alakultak önkénytelen, ingyen, senki által nem fizettetve, — alakultak, hogy a tűznek iszonyatos pusztításai ellen megvédjék polgártársaikat, megvédjék a várost. — Nem ijedtek vissza az akadályoktól. Közönnyel találkoztak, de Önök nem lettek közönyösek; szívökben egy nemes tűz lángolt: az önfeláldozás tüze.

A becsvágy további ösztönül szolgált, de nem fajult hiusággá, mert becsvágyuk nemes volt.

És e nemes város, a célnak szentségétől áthatva, Önöket most nehéz munkájokban támogatja rokonszenvvel, buzgalommal és áldozattal. Önöknek célja a veszély általános érzetével találkozott; a szenvedés nagy voltához Önök az önfeláldozást kötötték: ez teszi Önök hivatását magasztossá.

De Önök ma Isten szárnyai alá menekülnek, mert már tapasztalásból is meggyőződhetek arról, hogy mennél iszonyatosabbak amaz erők rombolásai, melyek ellen oly bátran és sokszor az élet veszélyeztetésével küzdenek: annál gyászosabb következményei lehetnek a legcsekélyebb vigyázatlanságnak, mulasztásnak vagy gyengeségnek. Érzik az emberi gyengeséget még abban a munkában is, mely Önöket oly elszántakká teszi a szerencsétlenséggel szemben.

Valóban, a gondolat, mely a tűzoltót az irtóztató veszedelembé vezeti, a tett, melylyel magát majdnem áldozatul oda dobja: az övé; de nem az övé: a véletlen; de nem az övé az az ezer meg ezer eshetőség, melyekkel szemben minden tetteje megbénul.

Egy magasabb hatalom tartja kezében a villámot, mely gyújt és öl; de ugyanazon hatalom véghetetlen szeretete az, mely vezeti az ember kezét, hogy védjen és gyógyítson, és azért a lángész hatalma csak Isten hatalmának árnyékában nagy, az emberi szeretet csak egy magasabb szeretet fényében szellemül át.

A tüzet, mely emészt és ront, Isten teremtette véghetetlen jóságában az ember boldogítására. A hol ez hiányzik, nincsen élet, s azért rendeltetése nem rombolni, hanem éltetni. És a tűzoltó, midőn a tűznek dühét fékezi, vagy a midőn vagyont óv és embert ment a pusztításból, Isten szolgálatában áll. Az értelmet, mely felhasználja az érczek erejét, a lég ruganyosságát, a víz hatalmát, felhasználja bámulatos ügyességgel, pontos kiszámítással és biztos eredménnyel, — az értelmet Isten tette le az ember lelkébe. A mi tehát az emberi önfeláldozásból kisugárzik: az az isteni szikra, mely az embert túlvilági fényvel körveszi. A veszélynek közepette érvényesül a keresztény vallás isteni ereje és áldása; ez gyújtja lángra a férfi keblében az önfeláldozást és a halálmegvetést.

Azért mindezekben a dicsőség Istené! és Önök helyesen választották e jelszót, fennen hirdetvén a világnak: *hogy mindent Istennel! nélküle semmit!* Ebben Önök e város lakosainak benső érzelmeit valláskülönbség nélkül tolmácsolják, mert e városnak lakosai ma még vallásosak, még nem feledték őseik Istenét, ki áldásával e város felett őrködik. Vallásos megnyugvással hajolnak meg a kéz alatt, mely sujt; de keresztény reménnyel tekintenek egyszersmind a véghetetlen jóságra, mely gyógyít és vigasztal.

Önök másik jelszava : *Egymásnak segítség!* — Ennek szükségét érzik Önök, érezzük mi, és érzi velünk együtt fokozottabb mérvben a jelen nemzedék. Így érvényesíti akarva, nem akarva az előrehaladó műveltség a kereszténység nagy eszméit. Mintha a mai nemzedék sejténé, hogy a pogány világnézettel, mely ma terjedni kezd, berontani készül egyszersmind annak elválaszthatatlan társa: *az önzés*; mintha a társadalmi méreg ellen, mely, mint a választóvíz, leforrázni készül a legnemesebb gerjedelmeket, — ellenszert akarna keresni az egyesülésben, mely a szeretet jelvénye alatt harczra kél.

Avagy hol vannak a pogányságnak oly

művei, a melyeket a szeretet sugalt volna? — Az őskor, mely a kereszténységet megelőzte, semmi ilyesmit nem mutat fel. Tudomány, művészet, szövetkezve az érzékiséggel, — ezeket találjuk irataiban, festményeiben, szobraiban; de a szeretet műveit, mely az embert, mint embert, keblére ölelte volna, nem találjuk sehol.

«Egymásnak segítség», ez annyit jelent, mint: legyőzni az önzést és közös erővel hadat indítani a nyomorúságnak, melyre az önzés balzsamot nem talál; szövetkezni a szerencsétlenség ellen és kihívni a sorsot, mely igája alá hajtja a gyávákat és félénkeket.

Előre! Előre! ez a kor lármás jelszava. Valóban, előre az észszel, előre a tudománnyal, előre a műveltséggel, de előre a szeretettel is! Legyen meggyőződésed bármily eltérő, számolsz erről Istennek, számolsz magadnak, számolsz lelki nyugalmadnak; de a szeretetben nem lehet eltérő meggyőződésed, mert a szeretet csak egy, és erről számolsz már nemcsak Istennek, hanem számolsz az embereknek is. *Az ész gyarlóságáért, az értelem hiányos voltaért nem ítélhet el senki; de a szeretet hiányos voltaért elítéli mindenki.* Ez a természet szava, a természet

szavát elnyomni pedig bűn. Ez a természet szava, megszentelve a kereszténység isteni alkotója, Jézus Krisztus által; az ellenkező a pogányság szava, mely ellen a világnak nincsen gyógyszere.

Az emberiség történetének lapjai telvék a szenvedélyesség, a szeretetlenség, a gyűlölség és ennek következtében a nyomor és szegénység tényeivel. Örökké szegyenletes bizonyítványai ezek az — önzésnek. Pirulva fordulunk el ma e lapoktól és keressük a kereszténységnek sajátabb és így vidámabb gyümölcseit. Keressük a szeretet műveit, melyeket a kereszténység napfénye megaranyozott, szelleme megszentelt, alkotója önhalálával megdicsőített.

A szeretet nevében üdvözlöm én ma Önöket, Tűzoltó Urak. testünkől test, vérünkől vér! Mi mindnyájan üdvözljük Önöket vallás, állás, rang és nem-különbség nélkül. Önök sem ismernek különbséget a veszélylyel szemben. — Ha megkondul a vészharang, Önök nem kérdezik *kit* hanem *hol* sújt a szerencsétlenség? Ha magasan lobog a tűz lángja, mely rombol, Önök lelkében egy nemesebb tűz lobog fel, de ez nem rombol. Elnémul az önzés, eltűnik a félelem,

és csak embertársaiknak szerencsétlensége az, mely Önöket tevékenységre buzdítja! Önök elfeledik önmagokat, mint a művész, a ki teremt, kinek kezét már nem az öntudatos akarat, hanem a lelkében élő ideál vezeti. Önök elfeledik családjaikat; az anyát, a gyermeket otthon hagyják, — Isten őrzi őket. mert Önök is Isten nevében istenes munkát végeznek. Mivel Önök a szeretet szolgálatában működnek, családjaik felett is Isten angyalai őrködnek.

De üdvözlöm Önöket a hazafiasság nevében is.

Rége a nyers hatalom volt az egyedüli tényező, mely hódított; a vitézség az egyedüli erény, mely nagygyá tett. E felfogás még akkor sem szűnt meg, mikor a kereszténység a lovagiasság zománczával diszíté a harczy bátorságot. Az egyedüli jogczím a hatalom volt; az igazság és a jog erkölcsi fogalmai, a fegyverek zöreje által túlharsogva, háttérbe szorultak. De haladt az ész, tágult a látókör, és tért foglalt a tudomány, és daczára ennek még mindig a nyers hatalomé maradt a dicsőség; az erőszak diadalmaskodott, a jog meghajolt a hatalom előtt. És ma? Az élet még ma is

kineveti az ész kevélységét, gúnyolja a tudománynak azt a jóslatát, hogy kizárólag az ész művelődése lehetetlenné fogja tenni a háborukat, lehetetlenné a durva erőszak uralmát. A jog és igazság még máig sem szoríthatta teljesen ki az erőszakot; a keresztény morál még ma sem ülhet teljes diadalt.

De egy tényező versenyre kelt, egy tényező, hatalmas, mint az ész, megragadó, mint az ész, hódító, mint az ész; de magasztosabb, mint az ész, és ez: az *erkölcsi műveltség*. A béke angyala ez, kezében a mérleggel, ki az emberi nagyságot nem egyoldaluan a tudományban, hanem a kedély és szív műveiben is keresi; keresi a világosságot, mely melegít; fölfelé törekszik, de oda, a honnan az Isten szent szerelme sugárzik alá a szenvedő, a siránkozó, a szerencsétlen emberre.

Európa népeit e szellem kezdi ma megragadni, és a mit a kereszténység kétezer év előtt zászlajára írt, kezdi megvalósítani: megvalósítani a felebaráti szeretetet az egyesülés útján, megvalósítani a jólétet és boldogságot a béke művei által.

Hazánk, nemzetünk, népünk, ez áramlat által megragadtatva, maga is törekszik arra a

magaslatra, melyen Európa művelt nemzetei állanak; a béke műveit magáévá teszi, mint egykor magáénak vallotta a fegyverek dicsőségét, — és ki kételkednék, hogy valamint akkor, úgy ma is, tündökölni fogunk?

Csak akarnunk kell!

Vagy szárnyát szegte volna e nemzetnek a nyomor és szegénység, hogy már nem volna képes ég felé röpködni? Velőig hatott volna már az erkölcsi romlottság, hogy sorvadásnak indult volna már vallásos őseink emléke? Hazát hagytak ránk. Van hazánk! — Szerezték erényeikkel, dicsőséggel, az európai nemzetek közt hősiességgel tündökölni. Lehet-e, hogy elveszszen hibáink miatt, dicstelenül az által, hogy hátramaradunk az európai műveltségben? — Szerezték összetartással, egyesített erővel. Lehet-e, hogy elveszszen ziláltság és pártoskodás által? Nem!

Van még magyar fajunkban érzék a nemes iránt; hadd teremje meg tehát gyümölcsét. Volt bátorsága fegyverrel kezében sorompóba hívni fél Európát és győzedelmeskedni; hadd legyen bátorsága ma és eszélyessége a béke művei által hódítani, magához kötvén a nemzetiségeket, lefegyverezvén ellenségeit,

lépést tartván Európa többi nemzeteivel. Hajdan fegyverrel, ma tudománynyal; hajdan hatalommal, ma műveltséggel; egykor passiv magatartással, ma tevékenységgel. A szorgalom gyümölcsei el nem maradnak soha.

A mai ünnepély csak egy apró szem, az esemény nem világra szóló; de e szem hasonló a mustármaghoz, mely elvetve, gondozva, ezerszeres magot adhat. És bármi kicsiny legyen a kezdet, a szem, a hazáját szerető szív ez alkalommal is magasabbra száll reményeivel, óhajaival, intelmeivel,

«Ki kell (tehát) göngyölni azt a zászlót!
Hadd lengjen nyíltan, szabadon,
Hadd lássa meg jól minden ember
Fönn, lenn és minden oldalon. »*

A békés munkásságnak hősei egyesültek e jelvény alatt, hogy megvédjék a felbőszült elem ellen a becsületes szerzeményt; a becsületes emberek szövetsége ajánlkozik megtörni a véletlennek hatalmát, megakadályozni a sors csapásait, hogy nyugodtan dolgozzék a munkás térti, vidáman tartogassa a szerzeményt a kedves nő nyugodtan hajtsák

* Mindszenty.

[164]

fáradt fejöket az éjjeli álmra atya, anya és gyermekek.

Isten őrangyala és az emberek osztozkodnak a szeretet
műveiben!

Amen.

[165]

BESZÉD A RABOKHOZ.

MUNKÁCSON 1882.

Róma városának egyik sötét börtönében egyszer két fogoly ült. Szent-Pál volt az egyik, római polgár, kit azért vetettek börtönbe, mert a keresztény vallást hirdette, tehát ártatlanul szenvedett; a másik egy Onezimus nevű rabszolga volt, a ki urát, Filemont megkárosította, egy ideig Rómában bujdokolt, azután elfogatva, Szent-Pállal együtt egy börtönbe került, tehát rossz tettért méltán bűnhődött. A börtönben Szent-Pál észrevette, hogy Onezimus szíve nem romlott meg egészen, leereszkedett hozzá, mint egykor Jézus, az isteni Megváltó, ki — mint a próféta mondja — nem akarta *a bűnös halálát, hanem hogy megtérjen és éljen** — leereszkedett hozzá, és mint a szent evangéliomnak buzgó apostola, felemelte magához, tanította, őt, a ki pogány volt, a keresztény

* Ezekiel XXXIII. 11.

hitre térítette és a midőn Onezimus számára megnyíltak a börtön ajtai, midőn megjavítva szabadon bocsáttatott: levelet adott neki előbbi urához, Filemonhoz, ez ajánló szavakkal: *«ha engem társadnak, barátodnak tartasz, fogadd őt mint engemet».*

Titeket, Kedves Fiaim! a szerencsétlenség hozott e börtön falai közé, hogy a megsértett törvénynek, a megbántott isteni igazságnak eleget tegyetek; engem a szeretet hozott közétek: mint főpásztor látni akartam szenvedő fiaimat, tanítani, vigasztalni, a jóra buzdítani akarlak titeket, szíveteket kezeim közé venni kívánom, hogy az irgalmas nagy Isten trónja elé vigyem és imádkozzam veletek együtt: Atyám! emberek, gyarló emberek voltak, elestek, bűnhődnek; bocsáss meg nekik, hiszen Te nem akarod *a bűnös halálát, hanem hogy megtérjen és éljen!*

Úgy van, az ember gyarló és gyenge, és azért *irgalmas* az Isten. Egy magasabb hatalom vezeti az embereket az életnek útain és az ember sokszor a sors csapásai alatt megtörik, és azért *kegyelmes* az Isten. De habár az ember nem elég hatalmas a sorssal szemben; habár nem elég erős az élet

viszontagságai felett győzedelmeskedni: lehet-e azért azt mondani, hogy az Isten nem adott neki hatalmat arra, hogy önlelkén uralkodjék? hogy nem adott az Isten szabad lelket és szabad akaratot? Az ember parancsolhat magának, ő tőle függ, hogy a jobb belátás, lelkiismeretének sugallatai, az Isten örök törvényei győzedelmeskedjenek. A gondolat az övé, az akarat az övé, a tett az övé; azért a felelősség is az övé, és azért az Isten irgalmas és kegyelmes, de egyszersmind *igazságos* is.

Az egész világon uralkodik a törvény, hogy minden jó tettnek jó következményei, minden rossz tettnek rossz következményei vannak.

A becsületes cselekedet olyan, mint a jó vetés: bő aratást és áldást ad; olyan, mint őrangyalunk, ki szüntelen velünk van, és véd, őriz bennünket. Mint a becsületes atya csak jó gyermekeinek társaságában találja legnagyobb örömét, úgy mi is akkor érezzük legjobban magunkat, ha jó tetteinkre visszaemlékezünk. Lehet, hogy szegények vagyunk, lehet, hogy körülményeink és rossz embertársaink sok keserűséget okoznak nekünk: ez fájhat, de nem zavarhatja meg

belső megelégedésünket, nem ronthatja le a lélek vidámságát, miért? mert a lelkiismeret tiszta és nyugodt, mert az Isten is úgy akarja, hogy a ki jót cselekedett, jót nyerjen érte. Régi tapasztalás már az, hogy az egyenes út a legjobb út, és hogy nincsen jobb eszeség, mint az erény. Az ember nem tudja ugyan, hogy mi lehet minden körülmények közt a *leghasznosabb*; de minden ember tudja, hogy mi minden körülmények közt jó, nemes és igazságos? Eszünk tévedhet, de lelkiismeretünk nem igen.

A jó akarat mindenkor hatalmunkban van; a siker a jó Istentől függ. Az egyik ültet, a másik öntöz és Isten adja a növekedést, *de munkája és tettei után mindegyik megkapja a jutalmat.*

A rossz tettnek is megvannak a maga következményei. A ki a rosszat választja, önmaga az oka, ha nyomorulttá lesz. A természet maga boszulja meg magát, ha valaki ellene vét. A nagyravágyó embert megeszi a türelmetlenség, — a mértékletlent betegségek érik, — a fukart felemészti a pénzvágy, — a részeges az ivásnak bélyegét viseli magán, esze és érzékei eltompulnak, a

bűnt igen könnyen követi el és kora sírba száll, — a ravaszt mindenki kerüli, — az igazságtalan vagynon átok fekszik, sem gyermekek, sem rokonok nem boldogulnak általa.

Ha már a természet így büntet, lehetséges-e, hogy Isten, a ki a természetet alkotta, a ki az emberi társaságnak szerzője, büntetlenül hagyja, ha az ember a tízparancsolat ellen vét? A törvényt Isten azért hozta, hogy az megtartassék; mi lenne akkor, ha senki sem tartaná meg? szétbomlana a társaság és nem lenne sem családi béke, sem személyes biztosság.

A polgári társaságot is Isten alkotta, mert nincsen hatalom, csak Istentől, és a ki a hatalomnak ellenáll, Isten ellen vétkezik. A polgári társaság törvények nélkül fenn nem állhat s mindenki köteles a törvénynek engedelmeskedni, nemcsak külsőleg, hanem lelkiismeretében is. És ha valaki a törvényt áthágja, ha ellene vét, az örök igazság törvénye éppen úgy követeli, hogy bünhödjék, mint követeli a polgárok biztossága, hogy a bűnös az ő tetteért lakoljon. Ha a polgári törvényt kicsinyleni lehet, akkor mirevaló a törvény? ha szabad a törvényt

áthágni, hol lesz akkor a nyugalom, a béke, a biztosság?

Minden családban egy főnek kell lennie, melynek a gyermekek engedelmeskedni tartoznak; minden egyesületben szabályoknak kell lenniök, mert különben az fenn nem állhat; minden országban törvénynek kell lennie, mely szent és sérthetetlen legyen. A rendbontót kell hogy elérje a megérdemlett büntetés.

Ezt az ember természetes eszével is átlátja, de mivel az ész nem mindig lát tisztán, mivel az ember természeténél fogva gyenge: Isten kalauzul adta az embernek a vallást, hogy tisztábban lásson, s erősebben álljon, ha a kísértés órája közeledik. De Isten még többet tett: a vallásban megadta a lehetőséget is arra, hogy ha az ember elesett, ha Isten, önmaga és embertársai szemeiben süllyedt, hogy ismét felemelkedhessék, hogy ismét bizalommal léphessen mennyei atyja elé, hogy ismét kibékülhessen önmagával, hogy ismét nyílt homlokkal léphessen embertársai elé; és ez a mód meg van adva a *bűnbánatban*, a *bűnhődésben*, a *megtérésben*. A tékozló fiút atyja a szentírás szerint ismét keblére szorította, új, tiszta

ruhát adott reá; az elesett ember is újra visszatérhet az emberi társaság kebelébe, megtisztítva, mert bűnhődött, megnyugtatta, mert a bánatban megújult, jogaiba visszahelyezve, mert a javulás ismét egyenlővé tette polgártársaival.

Szent-Pál apostol is visszaküldötte Filemonhoz annak megtért rabszolgáját, figyelmeztetvén őt, hogy a rabszolga tán azért szökött meg tőle rövid időre, hogy csakhamar, mint jó keresztény, szolgáljon neki és mindörökre hitrokona legyen.

Ti is, Kedves Gyermekeim! ki vagytok ragadtatva egy időre az emberi társaságból. Ti tudjátok, hogy mennyi szív sajog miattatok és gondol reátok és imádkozik értetek. Tán egy jó anya, tán egy kedves feleség, tán ártatlan gyermekek nyújtják ki kezöket utánatok. Elhagyja Isten őket?

Egy pásztornak volt száz juha, egy eltévedt, és a pásztor otthagya a kilenczvenkilenczet, hogy felkeresse az egy eltévedt juhót, és a midőn megtalálta, nagyobb öröme volt az egy megtaláltban, mint a kilenczvenkilenczben, mely el nem tévedett.* Eltévedtetek

* Máté XVIII. 12.

ti is, de Isten felkeres benneteket a sötét börtönben. Oh, hallgassátok őt álmatlan éjjeleiteken! ne térjete ki előle, ha szenvedéste útáin találkozik vele szívetek! Ő felkeres titeket, mint a jó pásztor eltévedt juhát. Karjaiba ölel, mint a jó atya tékozló, de megtért fiát. Ne taszítsátok vissza szent kezét, mely egyedül képes bevezetni benneteket abba a kedves körbe, a honnan a törvény titeket kitiltott; hallgassátok szavát, mely ma általam hozzátok kiált: *«Az istentelennek reménysége, mint a pehely, mely a szélről elvitetik. Az igazak pedig örökké élnek és az Úrnál az ő jutalmok.»* * Amen.

* Bölcsesség K. V. 15. 16.

[175]

VALLÁSOSSÁG
ÉS
SZENT-ISTVÁN KORONÁJA
ALATT EGYSÉG.

SZENT-ISTVÁN, MAGYARORSZÁG ELSŐ APOSTOLI
KIRÁLYÁNAK ÜNNEPÉN,
A SZATMÁRI SZÉKESEGYHÁZBAN 1886.

«Örüljenek és vigadjanak a nemzetek;
mert Te ítéled a népeket igazságban,
és a nemzeteket a földön
kormányozod.»
66. Zsoltár 5.

Szent-István király napja, a multak emlékeinek napja virradt fel ma Magyarországra, és a Kárpátoktól az Adriáig, mindenütt, a hol magyar szív dobog, beszéljen az bármily nyelven, imádja Istenét bármily öröklött vallásban, legyen az bármily társadalmi, állami vagy erkölcsi rendszernek híve, — mindenütt, a hol ma az anyaszentegyház e kiváló hitvallójának, e szeretett haza nagy megalkotójának nevét kimondják: a kegyeletnek, a hálának, a szent lelkesedésnek dicsénekei hangzanak fel.

Mily nagyszerű kép az, mely lelki szemeink elé tárul! Majdnem kilencz század, — és ez időszaknak kezdetén ott emelkedik fel az a szellemi óriás, kit, mint első királyát, tisztel a magyar nemzet, kit nemcsak

csak a katolikus egyház, hanem a világtörténelem is a nagy fejedelmek sorába helyez. És ha a mai nemzedék annyira elkorcsosodott volna is, hogy tulajdon nagy multja iránti érzékét elvesztené; ha a hazafiság belemerült is már némelyeknél a kosmopolitikus szellembe, mely lemos mindent, a mi a honszeretetben drága, magasztos és szent; ha a pártszenvédély, vagy a vallási gyűlölet behunyná is szemét a ragyogó nagy alak előtt: a magyar történelem érczbetűkkel véste fel minden lapjára Szent-István nagy teremő erejét, mély bölcseségét, szilárd jellemét. — A mit alkotott, azt századokra alkotta; az irány, melyet államférfiúi éles szeme kijelölt, századokon át iránytű gyanánt szolgált a nemzetnek; az alap, melyre országát építette, ma is szilárdan fennáll; művei, melyeket jámborsága, a keresztény vallás iránti buzgalma és kegyessége teremtett, ma is virágzanak: államférfiúi előrelátása és tapintata oly alkotmánynak rakta le alapjait, mely századok viharaival daczolt, és lényegében ma is a miénk.

Szent-István trónja ma is fennáll; a szent korona, mely fejét ékesítette, ma is szent ereklye gyanánt tiszteltetik, avatatlan kezekkel

nyúlni hozzá nem szabad! A hagyományok, melyek az országban lakó népeket és fajokat egy nemzetté forrasztották össze, — az emlékek, melyek a nemzetnek királya iránti hűségét eltörölhetetlen betűkkel írták be minden magyar szívébe, — e hagyományok, ez emlékek ma is élnek, és Szent-Istvánhoz vezetnek vissza.

Szent-Istvánnak legnagyobb tette az volt, hogy nemzetét a keresztény vallásra térítette, és megmentette ez által, hogy az avarok és hunok sorsára ne jusson. Tért nyitott neki a nyugati művelt népek sorában, nemcsak, hanem ráütötte a magyar államra mindenkorra a kereszténység bélyegét. Törvényei, intézményei, törvényhozása keresztény volt. Az igazságszolgáltatás a keresztény morál tanításán nyugodott.

És hogy a kereszténységnek ez országban állandóságot biztosítson, oly hatalomra támaszkodott, mely soha meg nem hal: a katolikus anyaszentegyház fejéhez csatlakozott, mely anyaszentegyháznak Isten maga tette az ígéretet, hogy vele leend minden nap, a világ végezetéig.* Nemcsak alattvalóinak

* Máté XXVIII. 20.

tette lehetővé, hogy a vallásban keressék fel örökkévaló boldogságuknak biztosítékát, hanem az országnak is útmutatást adott, hogy fennállását ne a nyers erőben, ne a gyenge emberi hatalomban, hanem egyedül abban keresse, a kinek kezében van a nemzetek és országok sorsa.

De nemcsak a vallásosságba helyezte Szent-István nemzete fennállásának feltételét, hanem abba is, a mit e szent vallás parancsol: az összetartásba.

A korona, melyet Szent-István Rómából nyert, egyesítette a nemzetet egy nagy testté, egy csomóba fűzte, úgyszólván, az addig szétszórt erőket, a mi képessé tette Magyarországot arra, hogy Európa többi népeivel versenyre kelvén, művelődjék, növekedjék, századokon át erős bástya legyen az európai műveltséget fenyegető barbárság ellen. Mintha e koronának bővülő hatása lett volna, olyannyira hajolt meg mindenki annak szent neve előtt; mintha a Nagy Isten e koronához kötötte volna a nemzet sorsát is: midőn a korona tisztelete ingataggá lett, ingadozott maga az egész nemzet! A szent korona az összetartás zászlaja lett, és ma is az. A vélemények harcza itt megszűnt, a

pártszenvedély itt elhallgatott, a gyűlölet itt lerakta fegyvereit, a hazafiság innen nyert táplálékot, buzdítást az összetartásra.

Vallásosság és összetartás tehát az a kettős talizmán, melyet Szent-István nemzetének drága örökségül hagyott. *Az egyik a kereszténységben találja kiapadhatlan forrását; a másik a magyar szent koronában bírja őrangyalát.* Legyen megengedve a magyar nemzetnek e nagy napján e kettős érzelemtől, annak fentartásáról és megőrzéséről, bár rövid vonásokban, értekezni.

I.

Ha azt kérdezzük: miben fekszik valamely, nemzetnek ereje? hol van a rugó, mely jó és balsorsát mozgatja? hol rejlik annak magyarázata, hogy egyik időszakban a hatalomnak és dicsőségnek tetőpontján áll, a másikban hanyatlik, süllyed, úgy, hogy a végenyészetnek örvényéhez jut? Az egyik korszakban vannak férfiai, kik őt minden viszontagságon keresztülsegítik; a másikban, mintha magára hagyatva, tán az Istentől is elhagyatva volna, vezető nélkül bolyong a sötétben? Ha e kérdésekre választ akarunk,

akkor ne keressük azt a vak végzetben, mely előtt a nemzetnek tompa megadással kellene meghajolnia; ne keressük az alkotmányoknak külső, jó vagy rossz formáiban; de egyes nagy szellemek kimagasló működésében vagy tévedésében sem; hanem keressük azt mélyebben, keressük azt magában a nemzetben, keressük a nemzeti élet kútforrásainál.

A nemzetnek hite és erkölcei, az eszmék, melyek után indul, a szokások, melyek századokon át kifejlődtek, szóval, a nemzetnek erkölcsi állapota: ez az, a mi a nemzetnek sorsára döntő befolyással bír, ez az, a mi majd erejének, majd gyengeségének, majd dicsőségének, majd hanyatlásának magyarázatát képezi.

Legyenek nemzetünknek bármily ragyogó tulajdonságai, legyen a magyar hős, legyen büszke, legyen bátor, legyen gondolkozásában, érzelmeiben, tetteiben nagylelkű, dicsőítse versekben és énekekben nagy őseinek harczy tetteit, vagy diadalait, sírja ki mélabús lantjain a multaknak viszontagságait, büszkélkedjék hazafiságával és lelkesedésével; — de tagadja csak meg ősei vallási érzelmeit; rontsa csak le az oltárt, melyet

Szent-István a Nagy Istennek emelt; hagyja csak kiveszni családjából a keresztény hitet, szokást és az isteni Gondviselés iránti ragaszkodást; irtsa csak ki törvényeiből annak szent nevét, a ki minden emberi törvénynek első és utolsó forrása, ereje és őre, ki nélkül nincsen emberi tekintély, nincsen jog, nincsen kötelesség: akkor lerontotta életképességének és jövőjének egyedüli biztos zálogát.

És e tekintetben, fájdalom, nem minden nyugtalanság és aggodalom nélkül nézhetünk a jövő elé. Az európai magas műveltség előtt megnyitottuk kapuinkat, és annak vívmányait a tudományban és művészetben mohón igyekszünk elsajátítani; de e művelődés sarkában van a romlottság is. A napnak van árnyéka. Az emelkedő műveltség mellett a jellemek kezdenek hanyatlani. A szép hazafiui önfeláldozás helyett az érdek nyomul lassankint előtérbe, hazafiságot emlegetnek, és a haszonlesést takarják vele; az erkölcsi nagy jellemek helyébe kicsinyes hivatalvadászok lépnek; a vagyonosodást és jólétet nem a becsületes és kitartó, lassú munkában keresik, hanem a véletlen szerencsétől kezdik várni; és a kötelességérzet?

oh, lassankint ez is feledésbe megy. A mi őseinket tetterőre buzdította, az a hajthatatlan büszkeség, mely minden nemtelent távol tartott magától, — az elkényeztetés és erkölcsi felületességnek enged helyet. A komoly életnézet tünedezni kezd és annak helyébe két szó lép: *gyűjteni* és *élni*.

És a ki a családok belsejébe tekintene, látná, mikép foszlik ott szét az összetartás érzete; mikép száll lefelé a tisztelet és engedelmesség; miként távolíttatik el onnét lassankint az Isten, kinek szent oltárt emeltek őseink; mint halaványulnak el az ősök példái és hagyományai! Hiszi-e valaki, hogy az, a mi ilykép a családokban előkészítettik, nem fog előbb-utóbb kihatni a nemzet életére? hiszi-e valaki, hogy ha egyszer a magyar család meg van rontva, nem fog lassankint maga a nemzet is megmételtyeztetni? Hiszi-e valaki, hogy ha a családból, kihal a tisztelet és engedelmesség érzete, a polgári életben fenmaradhasson a törvény iránti tisztelet, a törvényes hatóság iránti engedelmesség?

És ismét megfordítva: a közéletben a tiszta erkölcsök hanyatlása nem azt mutatja-e, hogy a nemzet erkölcsi élete gyökereiben kezd

sínyleni? Ennek pedig visszahatása van mindazokra a nemes érzelmekre, melyek egy nemzet nagyságának lényegét teszik; visszahatása van a becsületes józan életre, a bírónak igazságszeretetére, a tisztviselőnek lelkiismeretességére, az iparosnak munkásságára, a kereskedőnek becsületességére és utolsó elemzésében magának a nemzetnek erkölcsi nagyságára vagy elfajulására.

Ne csalódjunk! Egy nemzetnek valódi ereje nem pusztán abban áll, hogy az anyagi jólétnek és a vagyonosságnak legmagasabb fokát elérhesse, A nagy vagyonban a gyengeségnek bizonyos csirája rejlik, mert könnyen az erkölcsök ellágyulására és romlottságra vezethet, A nemzetek ereje abban a szigorú erkölcsi tisztaságban fekszik, melyet egyedül a vallás tarthat fenn és mely az áldozatkészségnek, hogy ne mondjam, az önfeláldozásnak egyedüli forrása. A hol ez az erkölcsi nagy rugó hiányzik, ott hanyatlik az élet, és legyen a műveltség bármily fényes, az nem fogja a nemzetnek kora halálát megakadályozni.

Éppen az mutatja az emberi természet fenségét és méltóságát, hogy nem az anyagi előnyök határozzák meg annak becsét és

értékét. Lehet valaki gazdag, a gazdagság nem fogja őt mindig megmenteni a megvetéstől, ha egyébként is a becstelenség bélyegét viseli magán.

Nagy nemzetek, vagy azok, melyek nagyok lenni kívánnak, nem hagyhatják el büntetlenül a hitet, az elveket, a nagy hagyományokat, melyekből századokon át nyerték táplálékukat. Haladjunk, művelődjünk, emelkedjünk egyforma rangra a többi európai nemzetekkel, — de maradjunk meg az alapon, a melyet őseink teremtetek. A mi nyolcz századon át erős volt, a mi nem ingadozott, bármely vihar is tombolt légyen: azt nekünk ma a műveltség színe alatt nem szabad lerontanunk, kivált mikor az alap, melyen Magyarország nyugszik és felépült, keresztény, mely a műveltségnek valódi anyja és ápolója.

Szent-István bölcsesége adta nekünk a keresztény vallást, abban találtak őseink erőt, nyugalmat és vigasztalást; az újabb kornak törpéi nem képesek nekünk kárpótlást nyújtani e vallás elvesztéséért, mely veszteségnek nagy áldozata lehet maga a nemzet.

II.

A második nagy örökség, melyet Szent-István magyar nemzetének hagyott, a szent korona, mint jelvénye az egységnek és összetartásnak.

A polgári életet nem lehet elválasztani a vallási élettől; nem lehet az egyikben kereszténynek lenni, a másikban nem. A keresztény hit ilyen elválasztást nem tűr. Nincsen emberi cselekedet, melybe a lelkiismeret bele ne szólna; a keresztény ember lelkiismerete pedig kell, hogy alkalmazkodjék az Isten törvényéhez. Elkülöníteni az evangéliomot a polgári és társadalmi kötelességektől; úgy tenni külsőleg, mintha a kereszténység nem is léteznék: ez annyit tenne, mint félreismerni vagy éppen tagadni a hatást, melyet a vallás a lelkekre gyakorol. Nincsen a keresztény vallásban törvény, mely olyasmit parancsolna, a mi külsőleg kötelez, belsőleg pedig közönyös; mely olyasmit parancsolna a magán embernek, a mi ellentétben áll a köz-, a nyilvános polgári étellel. A keresztény ember, a ki e névre érdemes akar lenni, összhangzást, egységet kell hogy hozzon be egész életébe.

És ime: itt van alapja a hazaszeretetnek.

Nem értem én ez alatt azt az érzélgést, mely a honszeretetben áradoz, a haza iránti kötelességeket pedig nem teljesíti; nem értem én a nagy szavakat, melyeknek ellenmond az élet; hanem értem azt a kötelességet, az életnek azt az egységét, mely a magánéletet összhangzatba hozza a haza boldogságával, mely a magánérdek és a hazának érdekei közt nem tesz különbséget, mely midőn a haza törvényeinek oltalma alatt magának kedves otthont teremt, ne álljon meg a hazának szeretetével lelkiismerete küszöbén, hanem legyen az egy része vallásának, becsületének, töltse el egész valóját.

A hazaszeretetnek és a vallásnak, a lelkiismeretnek és a külső életnek ez összhangzata azonban még egy magasabb szempont alá is esik, és ez az az *összetartás, az az egység, mely az egy hazának polgárait ugyanegy célra összefűzi.*

Már maga a természet törvénye kölcsönös segedelemre utasítja az embert. Sokszorosítani az erőt és e sokszorosított erő által könnyebben elérhetővé tenni a magasabb célokat, ezt már maga a dolog természete is javasolja. Ha több ember szövetségbe lép,

az egyesnek tudománya, tapasztalása, erélyessége a többiével egyesülve, mindenesetre az ismereteknek, az erőknek hatásosabb nyilvánulását eredményezi, mint ha az ember egymaga működne.

Ha ez áll általában, mennyivel inkább áll az ugyanegy hazának gyermekeire nézve, kiket annyi szent érzelem, annyi kegyelet, annyi kötelesség fűz a hazához és egymáshoz!

Mi sem áll tehát kiáltóbb ellentétben a hazaszeretettel, mint az önzés, melyet a vallás is kárhoztat. Csak önmagára gondolni, midőn mások boldogsága vagy léte veszélyben forog, a közjót személyes hiuságának feláldozni, a maga hasznát többre becsülni, mint a közkárt, — ez annyit tesz, mint az emberi társadalmi törvényeket megtagadni.

És mégis, ki tagadhatná, hogy ez mai társadalmi, és tán mondhatni, hazai életünknek is egyik nyílt sebe. Vajjon a vágyakban, a törekvésekben, melyek érvényesülést keresnek, az ambíciókban, melyek a közélet terén oly hangosan, sokszor merészen nyilvánulnak, — vajjon ezekben mennyi az önérdek és mennyi a hazaszeretet? A személyeknek és pártoknak versengésében mennyi része van a haza jólétének? Mennyi azon

emberek száma, a kik szerényen visszalépnének a haza érdekében akkor, mikor a valódi érdemmel pályáznak? hányan vannak, a kik hallgatást parancsolnának saját véleményöknek, midőn tán magasabb tekintetek ezt követelik ? kik sértett hiuságukat eltakarnák akkor, mikor egy egész ország boldogsága forog kockán? — Ha a hazafiui önfeláldozás oly nagy volna, mint azt némelyek magokról hirdetik, lehetséges volna-e, hogy képesek inkább mindent halomra dönteni, mint véleményök makacsságából engedni?

Oh, mennyit szenved a közjó némely féltékeny hiuságok és dicszomjas középszerűségek miatt! lehet-e tehát csodálkozni, hogy a pártérdek és szenvedély sokszor diadalmaskodnak a haza szent érdeke felett?

És ezt látván, nem lépnek-e önkénytelenül lelki szemeink elé a multak viszályai, melyek annyi borus napot hoztak Magyarországra? nem kell-e elszomorodnunk, látván, hogy a társadalmi elvek, melyek a külföldről országunkba behatoltak, mindinkább meggyengítik a hagyományokat, melyek ezelőtt Magyarország erejét tették? nem számítanak-e ellenségeink éppen e szétoszlato elvekre, melyek, a szellemeket, szíveket egymással

ellentétbe állítván, gyengeségünk forrásává válnak?

Vagy lehet-e büntetlenül meghamisítani az eszmét, mely Szent-István koronájához fűződik, mely a szellemeket és szíveket e fenséges jelvény alatt egyesíteni van hivatva? lehet-e e koronát széttörni a nélkül, hogy maga a nemzet meg ne semmisülne; hogy meg ne semmisülnének mindazok, kiket a történelem, a hagyomány a magyar nemzet sorsához fűzött, úgy, hogy együtt állnak, együtt buknak; és hogy meg ne semmisülne mind az, a mit a nagy király teremtett? lehet-e a koronát a tróntól elválasztani, és az egyik iránt hűséget hirdetni, míg a másiknak kegyeletes emléke és tekintélye a visszavonás és pártviszály alatt szenved?

Szent-István koronája tette Magyarországot állammá, hozzá vannak csatolva legszebb emlékeink; e korona védő szárnyai alatt fejlődünk, művelődünk; ez gyűjtötte maga köré Szent-István birodalmának országait és népeit; varázshatása alatt tartattak fenn a hűségnek és ragaszkodásnak érzelmei, és e varázshatását ma sem veszítette még el. A keresztény vallás áldólag terjesztette ki a korona felett kezét, és áldása leszállt a

a népekre, melyek alatta egy nemzetté alakultak.

És a mit a hagyomány ekként megszentelt, a mit a keresztény vallás dícsfénnyel környezett: azt ma az önfentartás parancsolja. Az élet ma sorompóba lép a szív örökségének jogaiért; a hazának békeangyala magasan lobogtatja ma zászlaját, «Jertek — úgymond — megsúgom jövő nagyságtoknak, szabadságtoknak titkát:

Vallásosság és Szent-István koronája alatt egység!»

Tisztelet tehát az egyéni önjogosultságnak, a szabad ember e létfeltételének; de hajoljon meg az önjogosultság a haza szent neve előtt.

Tisztelet a családi és nemzetiségi hagyományoknak, a lelkesedés eme legtisztább forrásainak; de éppen a hagyományok közös volta és kölcsönös tisztelettel való gondozása képezze legerősebb kapcsát az összetartozandóságnak.

Tisztelet a vallásnak, a szív szentélyében féltékenyen őrzött e szent kincsnek; de e szent kincs forraszsza össze a szíveket egy kiolthatatlan érzelembe: *az oltár és a trón iránti hűségbe*. Amen.

[193]

NÖI ZÁRDA MEGÁLDÁSAKOR

MÁRMAROS-SZIGETEN 1886.

Hála az isteni Gondviselésnek! Ezrek óhaja teljesült ma! A magasztos czél, melyet a helybeli katolikus hitközség évek előtt maga elé tűzött, és a melynek elérésében fáradhatatlan buzgalommal működött, ma el van érve. És a midőn e ház felett áldó kezeimet kiterjesztem, nem tudom, én vagyok-e a szerencsésebb, ki a hitéletnek e nyilvánulásában ama szent elvek diadalát látom, melyeknek szolgálatában állok, és a melyeknek dicsősége életemnek legszebb, — egyedüli feladatát képezi; vagy Önök előtt hajtsam meg fejemet, kik a szeretet e művének létesítésére minden tehetségöket, eszköket, szívöket, fáradalmaikat, filléreiket felajánlották.

Ez intézetnek felállíttatását a szükség sugallta, az áldozatkészség készítette elő, a szeretet tetőzte be.

A magas kincstár, ősi hagyományához híven, legelől ment és kötelességet vélnék mulasztani, ha itt ünnepélyesen hálámat és a katolikus hitközség háláját nem nyilvánítanám a telekért, a melyen intézetünket felállíthattuk, és egyéb nagylelkű ajándékaikért, melyekkel bennünket támogatott. De szívemre ölelem e város katolikus hitközségét és az azt képviselő egyházi tanácsot, kik élőkön tevékeny lelkeszőkkel buzgóan fáradoztak, felkeresvén a hazafiság szent érzelmeivel hozzánk csatolt más felekezetű polgártársainkat, igénybe vévén minden ranguaknak és sorsuaknak filléreit, létesítették azt, a mit alig reménylettünk és mégis hőn óhajtottunk.

Mélyen leborulok a Mindenható Isten előtt, ki azzal a véghetetlen jóságával, a melylyel magyar nemzetünket magához karolja, megengedte, hogy a központtól oly távol eső e vidéken a magyar civilisációnak egy újabb világító-tornya állíttassék fel, mely jótékony sugarait e vidékre szétárasztván, a midőn a nőnevelésnek csarnokát képezendi, egyszersmind a vallásos és erkölcsös életnek kútforrása lesz.

Úgy van, ez az intézet a magyar nőnevelésnek

[197]

őrháza lesz, a hol gyengéd női kezek a vallás szent érzelmeivel a haza szeretetét is ültetik a serdülő lelkekbe, — a leendő anyákba, és ez által előkészítik a jövőt, mely hogy nagy és dicsőséges legyen, mindnyájan óhajtjuk. A nevelés a vallással karöltve fog itt haladni, sőt a súlypont erre fog helyezettetni és ezzel meg lesz vetve szilárd alapja a műveltségnek, mely a midőn felemel, egyúttal nemesít és varázserejével az ellenségeket is nemzeti eszméink és érzelmeink körébe fogja vonhatni.

A hazafiui érzelmek ápolása mellett a vallás-erkölcsi nevelés nem fogja nélkülözni azokat az újabb vívmányokat sem, melyeket a századnak előhaladása a nevelés terén teremtett. Előmenetel az ismeretekben, a józan gondolkozásban, a nemes érzelmekben, haladás mindabban, a mi a lelkes honleánynak szintúgy, mint az értelmes és fenkölt lelkű nőnek díszére szolgál, — mindezek itt fogják találni otthonjokat. Határozottan ki lesznek zárva a kétes elvek, a ki nem forrt eszmék, az a képzeletben kápráztató, a gyakorlatban csak romboló hatású szabad irány, mely fejleszthet ugyan, de kártékonyan fejleszt, mert letörli a gyengédségnek ama harmatát,

mely a nőiségnek egyik legszebb kiváltsága.

A tanítás és nevelés azonban ez intézetben csak szerény határok közt fog mozogni. Célunk egyelőre nem a felsőbb fokú nőnevelés, nem is a külön életpályára vagy nyilvános szereplésre való előkészítés; de éppen a szerénynek látszó feladatban rejlik annak kimondhatatlan fontossága. A féreg, mely a gyökéren rágódik, sokkal veszedelmesebb, mint az, mely csak a leveleket pusztítja, és csak az a virág fejlődik vidoran, melyet zsenge korában gyengédten kezek nem érintenek. A romlatlan, de éppen romlatlansága miatt fogékony gyermeki szív oly kincs, melyet minden ellenséges fuvalattól meg kell őrizni; de e szív egyszersmind nyitott könyv, melynek címlapját a nevelő írja. Jaj annak, a kinek emlékeihez egy férfinak feldúlt életpályája, vagy egy nőnek fájdalmakkal és szenvedésekkel teljes keresztútja fűződik! Az átok a forrásra háramlik, mely a méreg-italt szolgáltatta.

Nem idealis nőket akarunk itt képezni, nem a nagyzás ingere az, mely ez intézet szerény, alázatos tanítónőit vezeti, nem a fellengzés szelleme az, mely működésöket

[199]

jellemzi; a forrásnál ülnek, tiszta vizet adnak a leánykáknak, lelkökbe ültetni, és ápolni kívánják ott az erényeket, melyek egykor a nemes nőt, az édes anyát a világ szemében tiszteltté fogják tenni.

Legyen tehát ez intézet a vallásnak és erénynek szentelve; járjon karöltve a vallással az értelmi fejlődés; Isten neve mellett álljon a hazának szeretete. Vívja ki magának e vidék bizalmát, ellenségeinek tiszteletét, barátjainak szeretetét. És valamint én azt ma az anyaszentegyház nevében megáldottam, úgy kívánom, hogy a Nagy Isten megszentelő malasztját ez intézet lakóitól soha meg ne vonja. Amen.

[201]

A PAPSÁG TEENDŐIRŐL.

EGYHÁZMEGYÉJE PAPSÁGÁHOZ VÁRADON,

SZÉKFOGLALÁSA

ALKALMÁVAL, 1887 AUGUSZTUS 24.

*«Csak az Ur Krisztust szenteljétek
szíveitekben, készek lévén mindenkor
megfelelni mindennek, ki okát kérdi
a bennetek való reménységnek.»*

PÉTER I. levele III. 15.

Isten szava által a váradi püspöki székre, — mely fényéről és régiségéről híres, — hivatva és így emberi kéz által méltóan alig érinthető szolgálatokra rendelve lévén, mindenekelőtt a kegyelet mély érzelmeivel Krisztus keresztyének lábaihoz borulok, hogy innen merítsek buzdítást és erőt az áldozárnak és jó pásztornak szükséges erények gyakorlására. A keresztyénben rejlik egyedül *«a félelemnek mélysége, a reménynek nagysága, a szeretetnek bősége s a kitartásnak állandósága»*,* melyekre mint megannyi támpontra helyezkedvén, remélhetem, hogy erőim gyengesége felett győzedelmeskedhetem.

Van ugyan szívemben bizonyos élénk és

* Hugo a S. Victore «De clauastro animae» 2. könyv, 22. feje.

öntudatos kötelességérzet, mely nélkül semmi hivatást méltóan betölteni nem lehet; de nem is volnék érdemes kartársaim becsülésére vagy a tanítói állásra, melyet elfoglalok, ha mással, mint a mire hivatva vagyok, foglalkoznám. A hol a méltóságot annyi tisztelet környezi, ott a munkának is megfelelő arányban kell állania.

Van bennem egyenesszívűség, tiszta akarat, égő szív arra, hogy mindenben Isten dicsőségére, az anyaszentegyház felmagasztalására, szeretett hazám s a reám bízott hívek javára és üdvére törekedjem; és nem hiszem, hogy itt helye volna a hiú dicsvágnak, mely minden igyekezetet, minden munkát értékétől megfoszt. *«Mid vagyon pedig, a mit nem vettél? Ha pedig vetted, mit dicsekszel, mintha nem vetted volna?»**

Azonban, noha mindezek öntudatosan élnek bennem, még sem tartom magamat mentnek az emberi gyarlóságoktól.

Lehetetlen ugyanis, hogy az ember a világ veszélyeinek ki ne legyen téve. *«A világ kettőt ígér, hogy megrontson; ígér drága és nagy dolgokat, azaz gazdagságot és tiszteletet. Ad*

* I. Korinth. IV. 7.

*a világ gazdagságot, de nem ingyen, ad tiszteletet, de megköveteli annak díját.»** És ki ne tudná, mily nehéz a szíveket és hajlamokat kormányozni; tehetetlen itt gyakran a bölcsesség, és bármily ügyes legyen is a kormányzás, az a kívánságoknak és becsvágynak nem mindig felelhet meg. Egy részről az embernek saját gyengesége, más részről a mások hibái; az öncsalódás, melytől senki sem ment; a tanácsadóknak megbízhatatlansága; az értelemnek gyarlósága, a környezetben az őszinteség hiánya, — mindezek megannyi rejtett sziklák, melyek a kormányzást veszélyeztethetik.

Ezenfelül az idők ma oly nehezek, a veszélyek, melyeknek a hit és az anyaszentegyház ki vannak téve, a küzdelem, melylyel minden órában szembe kell néznünk, oly fenyegető jellegűek, hogy erősebb lelkű férfiak is ingadoznának, és mi több: mindezekben nekem első helyen kell állanom, — ki ne volna félénk ezzel a nagy, «angyali vállaknak is félelmetes» feladattal szemben?!

Mindezek között nekem egyedüli reményem a mindenkor «*hű kereszt*» (Crux fidelis),

* Hugo a S. Victore i. m. 5. fejezet.

melyet midőn külsőleg mellemen hordok, lelkemben is mélyen bevésve őrzök. Ez a katolikus papnak mindene; nekem pedig vezérem lesz a kormányzatban és a szeretetben.

A második, a mi székfoglalásom első perczében lelkem előtt mint egy fénypont áll: az a felséges urunk és királyunk, *Ferencz József* Ő Felsége, a magyar katolikus egyház főkegyura iránti mély háladatosság, kinek kegyelméből a szatmári püspökségről — melynek emléke lelkemből sohasem fog távozni — e váradi püspökségre neveztettem ki, — e püspökségre, mely hazánk évkönyveiben valamint alapításának dicsőségéről, úgy ősi, hazai és egyházi erényekben kitűnő férfiak működéséről is nevezetes. Az apostoli királynak fönsége, mint ősrégi erény, minden magyar szívében a tántoríthatatlan hűség mély gyökereivel maig is él; e magyar erény nekem is sajátom lévén, a közhangulatban levő ragaszkodást kegyeletes odaadással állandóan fogom ápolni, a korona fényét és dicsőségét, mint őseink örökségét, tisztán és sértetlenül megőrzendem, s kérni fogom a Mindenható Istent, hogy a fenséges uralkodó családnak években

és szerencsében rendületlen fentartását engedje.

Lelkem előtt ragyog Szentséges Atyánk, *XIII. Leo* pápának tiszteletre méltó alakja, a ki királyi kineveztetésemet pápai teljhatalommal helyeselni, megerősíteni és jóváhagyni kegyeskedett. Az emberi dolgoknak sajátsága az, hogy a kisebbek a nagyobbak mellé állítva, elhomályosodnak; én is szívesen állok a küzdők sorába, kik ily vezérrel dicsekedhetnek; önmagam is magas helyre állíttatván, a magasabban álló — a tévmentes tanítás jellegével felruházott — csillagzat felé tisztelettel tekintek, és a római Szentszékkal való közösséget mind magam nyiltan vallom, mind pedig igyekezni fogok, hogy azok is, kik gondjaimra bízottak, ugyanazt vallják.

A király iránti hűség, a pápa iránti hódolat — íme, a kettős alap, melyen állandók, meg lévén győződve, hogy az első nemzetünk fennállásának létalapja, a másik a katolikus egyháznak abszolút szükséges támasza.

A harmadik, mit tőletek, Kedves Testvéreim és Fiaim, már székfoglalásomkor kérek, az: hogy lelkipásztori teendőimben segítségemre legyetek.

Urunk és Megváltónk az egyház kormányzását az apostolokra és ezek utódaira, a püspökökre bízta, a kik ennek következtében mind rendre és joghatóságra, mind pedig méltóságra nézve az első helyet foglalják el; de éppen mivel ez az egyházban az első méltóság, azért kapcsolódik hozzá a legtöbb dolog és a legnagyobb gond is, úgy hogy az inkább munka, mint méltóság. Ki fogja tagadni, hogy minden időben azok az egyházkormányzók szereztek magoknak legnagyobb dicsőséget és halhatatlanságot, kik szerencsések voltak a bölcs segédek megválasztásában? *«Jaj az egyedülvalónak!»** ez hangzik fülemben, midőn a nagy feladatra gondolok, mely reám vár. Bármily nagy legyen is az egyéni elme-él, ez itt elégtelen. Maga a gondos anyaszentegyház bölcsen elrendelte, hogy a püspökök teendőikben, ítéletökben, a tanulmányokban, a nép nevelésében azok tanácsával éljenek, kik hitben, igazságban és okosságban kitűnnek, nehogy a midőn ők emberi gyarlóságuknál fogva hibázhatnak, másokat is tévútra vezessenek és talán az egyháznak pótolhatatlan kárt

* Prédik. K. IV. 10.

okozzanak. Mit mondjak még a bő aratásról, mely bennünket — kivált a mai időben — vár? Beláthatatlan tér az, melyen hivatva vagyunk működni. Megszámlálhatatlan a teendő, melyet a reánk bízott lelkek tőlünk követelnek; különösen a gyermekek, kiknek gyenge, a felnőttek, kiknek erősebb táplálékot kell nyújtanunk; az elesettek, kiket fölemelni, a bűnösök, kiket megvigasztalni kell; és e nagy feladatnak talán mindnyájan együttvéve sem felelhetünk meg. Mennyi továbbá a kül-, mennyi a belellenség, kiknek csak egyesűit erővel állhatunk ellen. Kérlek azért Kedves Testvéreim és Fiaim! legyetek bátor és hű segédeim, hogy az egyház gyarapítását s a keresztény név dicsőségére szolgáló kormányzását előmozdíthassuk.

Tehát mindenekelőtt és felett *Krisztus szent keresztye*; azután az *Istentől rendelt kettős hatalom iránti mély tisztelet*, és végre *a ti segítségetek*, — ezekkel felfegyverkezve már biztosabban indulok útnak.

A legfontosabb kérdés reánk nézve, kik Krisztus szolgálatában állunk, az: hogy milyen a helyzetünk, azaz mily állást foglalunk el ma, midőn az értelmi és erkölcsi

állapotok sokban különböznek a múlt századok, sőt csak az elmúlt évtizedek állapotától is; és a mi több, midőn daczára a romlottságnak a tudomány és művészet eddig alig látott magaslatra emelkedett?

Annyi bizonyos, hogy Urunk és Megváltónk nem kívánta helyhez és időhöz kötni tanítását. A kinyilatkoztatás egyetemes jellegű, soha el nem enyészhet, mindig világosságot terjeszt, mindig megváltó hivatással bír. Minden nemzetet, minden teremtményt hivatva van az akolba vezetni, hogy *«egy akol legyen s egy pásztor»*;* tudatlanokat úgy, mint tudósokat, műveletleneket és művelteket egyaránt átkarol. Krisztus Urunk ugyanaz volt az első században, a mi a tizenkilenczedikben. *«Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma és mindörökké.»* ** A megváltás műve kiterjed a jövő századok nemzedékeire is, a mint Salvianus mondja: *«Krisztus a mint mindenkiért szenvedett, úgy egyeseket is átölel; egyesekért és összeségben mindenkiért feláldozta magát.»* ***

* János X. 16.

** Zsidókhöz. XIII. 8.

*** «De laude crucis» I. könyv, 2. fejezet.

Maga az egyház, nevezeténél fogva katolikus, jellegénél fogva egyetemes, nem egy nemzet, nem eme vagy ama századok számára lőn alapítva, hanem a világ végezetéig fenn fog állani. Az egyház szintűgy, mint a kinyilatkoztatás, egyenlő gonddal ápolja a barbár s a műveltséggel dicsekvő nemzeteket, és azért ma is van küldetése és pedig ugyanaz, a mely neki alapításának első perczében kijelöltetett.

Az isteni intézkedésnek e jellegéből önként következik, hogy mi ma is «*Krisztus szolgái és az Isten titkainak sáfárjai*»* vagyunk, és hogy a mi hivatásunk ma sem más, mint a mely a lefolyt tizenkilencz század papjaié volt, tudniillik: a lelkek gondozása és nevelése. Az emberek gondolkodásmódja és érzelmei megváltoztak, de szívök, lelkök, jellegök ugyanaz maradt. Az emberek — bármily műveltek legyenek is — ma is szükségét érzik annak, hogy a szeretet bennök ápoltság; ma is szükségök van arra, hogy béketűrésre intessenek, a midőn nyugtalan kétkedésök a kétségbeesésig hajtja őket; ma is korlátozni kell a túlzott becsvágyat

* I. Korinth. IV. 1.

vágyat és a földi javak kielégíthetetlen hajhászását; a nyomor, a szerencsétlenség, a szenvedések ma is felhívják bennünket, hogy testvéri részvétünket a boldogtalanok iránt bebizonyítsuk. A benső ájtatosság gyakorlata, a bűnök kerülése, a saját akaratról való lemondás, az isteni vigasztalás — ezek mindannyi erények, melyek mennél ritkábbak ma, annál méltóbbak teljes figyelmünkre. És ha valamikor, úgy ma igaz az: a valódi szeretet sohasem szűnik meg szeretni, de nem is fárad ki a jótékonyságban.

Értsük tehát meg az idők signaturáját, és ismerjük meg korunk követelményeit!

Krisztus Urunk a tanításban népének szelleméhez alkalmazkodott. Azoknak, kik a földi dolgokban felettébb elmerültek, példázatokban beszélt,* és hogy az igazságnak egyenes kimondása által el ne idegenítse őket magától, leszállott felfogási módjokhoz; ellenben a képmutatók és törvénytudók ravaszsága és romlottsága ellen nyílt és határozott előadással lépett fel.

Az apostolok követték isteni mesterök példáját és az egész világon elszéledvén, a

* Máté 13. 14.

tudatlanokat szintűgy, mint a bölcseket magokhoz vonzották. Szent-Pál az Aeropágban is megjelent s ott beszédet tartott,* Rómában pedig Onezimust, a rabszolgát, a keresztény hitre térítette.** Szent-Dénes, Szent-Jusztin, Szent-Irenaeus, Szent-Ignácز bölcsesek voltak. A hittérítőket munkájokban semmi sem feszélyezte; nem a gazdagság, nem a szegénység, nem a rang, nem a rabszolgaság, nem a tudomány, nem a tanulatlanság. Krisztus szelid igája alá hajtották a Caesarokat, vezéreket, katonákat és tanítókat. Nem féltek a tudomány támadásától, nem a zsarnokok üldözésétől. Az egyház — *arra lévén alapítva, a ki minden bölcseség kezdete és vége*, — a hatalmasok támadásai, a tudósok ellenmondásainak közepette sem szűkölködött soha magas röptű szellemekben, s azért a keresztény lelkek nevelésében a haladó korral mindig lépést tartott.

Ilyen volt az egyház kezdetben, ilyen maradt a századok folyamában; mindig megértette korát és e mellett az isteni igazságtól

* Ap. Csel. XVII. 22. s köv. vv.

** Filem. I. 10.

mely sziklára építetett, egy tapodtat sem tért el.

«Az egyház atyái — mondja Fénélon — magas szellemű, józan és határozott ítélettel bíró emberek voltak, kik értelmi és erkölcsi irányban bámulatos tapasztalással bírtak, kik magoknak nagy tekintélyt és szónoklati könnyűséget szereztek. Látszik, hogy felette művelt emberek voltak, kik az irodalomban, a szónoklatban, a társalgásban és a nyilvános életben az illem szabályait teljesen ismerték. Kétségkívül mindez képessé tette őket, hogy ékesszólásukkal meghódítsák a lelkeket. Irataikban feltaláljuk a szavak simaságát és az erkölcsi tekinteteket, a mi őket kedvesekké tette, természetesen, a vallás előnyére. Ez az, a mit nem lehet eléggé eltanulni tőlök.»*

Ha ma közelebbről szemügyre vesszük a fegyvereket, melyekkel az egyház ostromoltatik, kettőt látunk. Az egyik az: hogy a mai tudósok tanai — hogy ne mondjam tévtanai — egykor, csakhogymás alakban, már virágoztak, és ma csak új ruhákba öltöztetve s új találmányokkal gazdagítva hozatnak

* Dialogues sur l'éloquence. III.

elő; a másik az: hogy e fegyverek a mi fegyvertárunkból vannak elsajátítva.

Valóban, ha a régi irodalmat vizsgáljuk, ha beljebb hatolunk a bölcsészet tanulmányába: ott megtaláljuk a mai bölcsészetnek csaknem minden tételét, kezdve az atomistáktól egészen az agnosis-ig; megtaláljuk az emberi ész aberrációit, melyek mindig a régi nyomon haladnak. A naturalismus bölcsészeti rendszerei által — melyek folytonosan fejlesztve, bővítve és bizonyos költészeti, de beteg idealismus által megrontva, ma folyton változnak, — az emberek elvesztették a szilárd alapot, azt, melyet a keresztény igazságok nyújtanak: és azért az innen eredő szellemi kevéség csak egy irányt ismer jogosultnak: azt, mely az emberi nem hivatásául csak az ész kizárólagos uralmát ismeri el. Hihetetlen, milyen túlzásba mentek már a rationalismus elméletei.

Megvetik a metaphysikát, mely egy felállított elvből levezeti a bölcsészeti és gyakorlati igazságokat, úgy, hogy az, a mi lényegileg természetfölötti, a gyakorlatban forrása és kezdete legyen minden erénynek: helyébe a positiv bölcsészetet állítják, mely a tények csoportosításából oly következtetéseket

von le, melyek — mint a tapasztalás mutatja — szerencsétlenséget és nyomort idéznek elő.

E bölcsészet, mely Istent nem ismer, továbbá az ahhoz csatlakozó, kétszínű behízsgálása az újabbkori humanistáknak, a naturalismus leplezetlen és merész fellépése, az agnosticismus gyáva lemondása, — mindezek a szellemek megrontására törekednek. Es mégis mindezek csak halvány másolatai a régi kornak. A pessimismus és az agnosis már a kereszténység bölcsőjénél jelentkeztek, — a görög írók bővelkednek ily szellemű állításokban; miért tulajdonítják mégis a korunkbeli újítók magoknak az eredetiség dicsőségét?

De mi tanuljunk az ellenségtől.

Megbecsülhetetlen kincs lappang a könyvtárakban, melyek leginkább őseink — ismétlem, *a mi őseink* — fáradhatatlan szorgalmát foglalják magokban, a kik nem kevesebb igyekezettel, mint ügyességgel czáfolták meg koruk tévedéseit, és nekünk — gyermekeiknek — fegyvereket hagytak, melyekkel az új-régi tévedéseket visszaverhetjük. Vagy hanyagok legyünk? — szabad-e elhanyagolnunk a katolikus bölcsészetet,

mely annyi fénylő csillagot számít a katolikus írók, a szentatyák és scholasticusok sorában? szabad-e elhanyagolnunk a történelmet, mely tizenhatszázadon át *a mi történelmünk?* — értem azt a történelmet, mely az értelmi és erkölcsi kulturát, a művészetben és iparban, a mesterségek- és kereskedelemben való haladást tárgyalja; azt a történelmet értem, melynek tanúságait elleneink a saját előnyökre használják fel s ez által fegyverünket kicsavarják kezünkből. Szabad-e elhanyagolnunk a természeti -tudományokat, melyek Isten nélkül műveltetve, vallástalanságra vezetnek, de ha eredeti kútforrásukhoz vezettetnek vissza, a hit fokozására szolgálnak? szabad-e elhanyagolnunk a jogtörténelmet, kiváltképpen a hazait, hogy e téren is a győzelmi babért azoknak engedjük át, kik jogainkat tagadják?

Tagadhatatlan, hogy a tudományokban és művészetekben, a művelt gondolkodásban és cselekvésben korunk sokkal előbb áll, mint a múlt századok; ámde a részrehajlatlan kutató kénytelen elismerni, hogy Európa csak a keresztény katolikus vallás üdvös befolyásával juthatott e magaslatra. A tudományos

intézetek, melyek ma az országban elszórva találhatók, alapításaikban majdnem kizárólag régmúlt századokra — melyek az egyház századai voltak, — vezethetők vissza: intézmények, melyek az idegen fogságba kerültek megváltására alkottattak; zárdák, melyek a tudományt, művészetet és ipart ápolták, melyek emberibb gondolkodásmódot terjesztettek, kórházak és árvaházak felállítására nagy összegeket áldoztak, — mindezek az anyaszentegyházban tisztelik jóltevőiket, ezek a mi intézeteink, a mi alapításaink, és azért elleneinkben, ha ezekkel, mint a magukéival dicsekszenek, több a kevélység, mint az érdem vagy az igazságszeretet.

Ha meg akarunk velök küzdeni, nekünk sem marad egyéb hátra, mint a régiségek tárházához folyamodni. Hiszen a régiek sem hanyagolták el az emberi észet, ők is a haladás szolgálatában állottak, és alig létezik oly ága az emberi ismereteknek, melyet őseink ne műveltek volna, melyet ne ápoltak vagy a melyekben ne fáradoztak volna, úgy, hogy nem azt kell kérdezni, hogy mit tudtak, mint inkább azt, hogy mit nem tudtak?

Megvan korunknak is az ő dicsőisége; mert

az emberi ész, nyugalmat nem ismervén, folyton előretör, s az az isteni szózat: «*Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok is tökéletes*»* az emberi szívet és értelmet bizonyára nagyobb tökélyre vitte, mint a milyennel annakelőtte dicsekedhetett. De ha valamely kornak megvan a maga fényoldala, e fény mellett vannak árnyoldalai is, és igazságtalanság volna vádolni az ifjút, mert még nem szerzett annyi ismeretet, mint a férfi évekig folytatott tanulmányaival. Nagy dolgok csak évek hosszú során át és csak nagy erőfeszítéssel jönnek létre. Az apró, törékeny csemetétől nem kíváncsítik egyéb, mint hogy egykor gyümölcsöt teremjen; de a nagy és terebélyes fától megvárjuk, hogy még árnyékot is adjon a fáradtnak, ne engedje magát kitöretni a vihar által, és a hideg ellen tűzanyagot szolgáltatasson. Az emberi haladás fájáról valóban el lehet mondani Szent-Pállal: «*Én ültettem, Apolló öntözte, de Isten adta a növekedést*».**

A mi kötelességünk: védeni azt, a mi a

* Máté V. 48.

** I. Korinth. III. 6.

miénk. A keresztény kultúrának tanulmányozása — a mai civilisatio történelme nem lévén egyéb, mint a keresztény kultúra történelme — a porból oly lappangó kincseket hozand napvilágra, melyekkel mint megannyi fegyverrel megvédehetjük ügyünket. Miként az arany a salak között, mint a mag a polyvában, úgy lappang a katolikus igazság a tévtanok forgácsai között. A tudatlanság, a felületesség, a rosszlelkűek makacssága buzdítson bennünket a mélyebb kutatásokra.

Az igazság csak egy, — az nem lehet a sophisták tévedéseiben, kik midőn ma a világot a magok módja szerint kívánnák átalakítani, a társadalmi lét alapjait ingatnák meg s az államokat és országokat az enyészet felé hajtánák.

A mit még különösen figyelembe ajánlani kívánok, ez az: hogy *műveljük a természeti tudományokat*. A mai bölcsészet nem anynyira bölcsészet az eddig bevett értelemben, mint inkább féktelen, túlzott bálványozása az anyagnak. A természeti világ sajátságai és törvényei — ezek képezik kutatásának kizárólagos tárgyát, és innen önkénytelenül származik a szellemi élet s a természetfölötti

rend tagadása. Szerinte az ember tisztán anyagi lény, és minden értelmi tehetsége az anyagból fejlődik; az erkölcsiség ama benyomás által, melyet százados szokások az idegekre gyakoroltak, és ott tartós nyomokat hagytak, — az atavismus által tartatik fenn. Nincs magasabb forrás, a melyből származnak és a melyhez visszavezethetők a magasztos gondolatok, a nagylelkűség, az ártatlan erkölcsök, a becsület, mely nem ismer önérdeket, a magasabb rendeltetés öntudata, a vallás és mindaz, a mi eddig az emberi nem dicsőségét és boldogságát képezte.

Az emberi ész bizonyára visszaél a neki adott, megbecsülhetetlen kutatási képességgel, és midőn azt, a mi csak külsőség, az élet lényegének nevezi, önmagát semmisíti meg. A létező dolgok teljes megértésére, hacsak csálódni nem akarunk, a tapasztalás egymaga nem elegendő; hanem szükséges, hogy azok alkotó erejére, a tünemények gyökerére lehatoljunk. A létnek okait és céljait összhangzásba kell hoznunk a tapasztalati tényekkel.

A katolikus vallás és egyház bizonyára nem ellensége a természeti tudományoknak;

nem is fél a természeti erők tanulmányozásától, meg lévén győződve, hogy a természet alkotója ugyanaz, a ki a kinyilatkoztatást adta, és hogy a teremtő Istent nem lehet a megváltó Istennel ellentétbe állítani. Arra, hogy az embernek megromlott és számtalan gyöngeségekben szenvedő természetét felemelhessük, szükséges, hogy ezt a természetet tüzetesen ismerjük; a kinyilatkoztatás szükségességének bebizonyítására megkivántatik, hogy a természet erejének terjedelméről helyes fogalmaink legyenek; sőt merem állítani, hogy az összes, hit- és erkölcsökre vonatkozó dogmák azért is bírnak hasonlíthatatlan értékkel, mert az ember természetének megfelelnek. Hanem mivel az ember, mint természetes lény, a többi teremtetett dolgokkal ugyanazon természeti törvényeknek van alávetve, mondanom sem kell, hogy e törvények ismerete felette szükséges.

Nem kevésbbé ajánlom *hazai jogtörténelmünk tanulmányozását*. Királyi decretumaink, az országgyűléseken hozott törvényeink, kiváltképen az első századokban, sokat foglalkoznak az egyházi ügyekkel. A magyar törvénykönyvben (Corpus iuris) sok oly törvény

foglaltatik, mely egyszerű zsinati szabályok átírása. Királyaink részint az egyházi javadalmak alapítása és javadalmazásáért, részint apostoli buzgóságukért a királyi főkegyuri kiváltságot nyerték, és e joguknál fogva mindenkor nagy, sőt kiváló befolyást gyakoroltak a magyarországi katolikus egyházra.

E jognak természetét és terjedelmét teljesen ismerni; ismerni továbbá a határokat, melyek a főkegyuri jog és a királyi jog között vannak; ismerni a módot, melylyel e jog gyakoroltatott, s mely joggyakorlat nem volt mindig egyforma, de folytonos érintkezésben állott a római szentszékkal, — mindezek nagy horderejű dolgok a magyar katolikus papra nézve, a ki fájdalmasan látja, mily tévesen magyarázzák elleneink az egyházunkat hazánkban megillető jogokat. A főkegyuri jog kétségkívül oly fontos, hogy ennek tüzetes ismerete nélkül nem lehet megérteni és megítélni azt a viszonyt, mely nyolcz századon át a magyarországi katolikus egyház és állam között kifejlődött. Ha jogcsorbítástól tartunk, valjon nem a dolog természete kívánja-e, hogy e jogok eredetét, fejlődését és hatását kutassuk? Mennyi

munka vár itt reánk! és mégis mennyi itt a gondatlanság! A hűbéri jog Magyarországon nem bírt azzal az erővel és gyakorlattal, mint Európa többi országaiban; de mivel Magyarország sem vonhatta ki magát teljesen annak hatása alól, annak tanulmányozása sem mondható feleslegesnek. Végre a vallási surlódások, melyek a XVI-ik században keletkeztek, a változott viszonyoknál fogva nem egy irányban érintették a magyarországi katolikus egyházjogot; és azért a viszonyt, mely a katolikus egyház és a többi felekezetek között fennáll, csak a múlt századok történelmének beható tanulmányozása által lehet teljesen megérteni.

Sok van még itt felderíteni való, s éppen azért szorgalmasan kell munkálkodnunk, hogy teljesen ismerhessük jogainkat, nehogy mások kivegyék kezünkből a fegyvert, és ellenünk használjanak fel oly dolgokat, melyek ha előttünk teljesen ismeretesek volnának, éppen a mi ügyünknek szolgálhatnának; *«e világ fiai eszesebbek az ő nemökben a világosság fiainál»**

Midőn azonban mindezeket buzgón ajánlom,

* Lukács XVI. 8.

egyét mint «conditio sine qua non»-t kell felemlítenem, és ez az: hogy a tanulmányoknak mintegy előcsarnokául és szilárd alapjául kell hogy szolgáljon *az erős hitbeli meggyőződés, a vallásosság mély érzete, benső meggyőződés a katolikus igazságokról és szilárd ragaszkodás a római katolikus egyházhoz.*

Ha ezek hiányoznak, az ítélet könnyen megzavarodik és a tanulmányokra fordított munka nem annyira a hit emelésére, mint inkább a féktelen, a világ kegyét hajhászó ambitionak táplálására fog szolgálni.

Mindezen tanulmányokat tehát a *theologia fáradhatatlan tanulmányozásának* kell megelőznie, úgy hogy az *«égből jövő világosság»* hassa át a törekvést, s Isten és a katolikus hit dicsőségére vezetessék vissza minden. Istentől kell kiindulnia a tanulmányozásnak, Istennel kell haladnia s Isten segítségével kell véghezvitetnie. Az emberi szellemnek az a sajátsága van, hogy ha már bizonyos irányba tereltetett, attól nehezen tér el, főképp ha tévutra van vezetve és ezen az uton folyton tévedésekkel tápláltatik. Ha valaki a természeti tudományokat Isten nélkül kezdi; ha szemei előtt mindig és állandóul csak az

anyag lebeg: ha folyton és naponkint csak ennek tanait hallja dicsőíttetni; ha mindig ilyen olvasmányokkal foglalkozik: végre is oly makacsul fog ragaszkodni e tanokhoz, hogy ítélete egyoldaliivá válik és könnyedén, sőt következetesen el fogja ítélni a más gondolkozásuakat.

A theologiai tanulmányok itt bölcs mérséklettel fognak hatni. Minthogy az ismeretek összes ágaira kiterjeszkednek, és minthogy az elvhez, melyből kiindulnak, mindig hívek maradnak: a természeti tudományok művelését is mindig a helyes útra fogják terelni s a végtelen sok tudományos ismeret közepett mint világító nap fognak fényleni, melynek ragyogó melegében az emberi méltóság bizonyára jobban előtérbe lépend, mint a sok tudományos rendszerben, melyek a hittel az emberi méltóságot is megtagadják.

Az egyházi és világi tudományokat kapcsolatosan nemcsak önművelődés tekintetéből ajánlom, hanem hogy elődeink példája szerint mi is az elsők között legyünk; hogy méltók legyünk az állásra, melyet elfoglalunk; hogy üdvös befogásunkat megtarthassuk, vagy a mennyiben gyengült volna,

azt visszahódítsuk, és vallásunk, valamint a magunk jogait is védelmezhessük.

Nem tegnap születünk; tizenhatsz század történelme sok kitűnő és dicső katolikus tudóst mutat fel. A tudományok drága kincsei felhalmozva, hogy úgy mondjam, elásva lappangnak; vajjon megengedhetjük-e, hogy örökségünket azok foglalják le, kik vesztünkre törnek? vajjon nem kell-e nekünk azt kezünkbe venni, hogy a katolikus vallás és egyház javára fordítsuk?

Vannak azonban korunknak oly gyengéi is, melyeken a tudomány egymaga nem segít. Az erkölcstelenség irtóztató módon terjed, és minthogy ez a vallásosság hanyatlásával szoros kapcsolatban áll: csoda-e, ha maga a vallás is szenved? *A vallásos érzelmek ébresztésére és fokozására* kell tehát minden igyekezetünket fordítanunk.

Azért először tanulni, — azután tanítani.

Volt idő, — mint ezt más alkalommal és más helyen már kimondottam — midőn az evangéliom a zsidók előtt botránynak, a pogányok előtt pedig esztelenségnek látszott. Úgy látszik, hogy ez ma sincs máskép. Az ember évezredek mulva is ugyanaz marad, s így az ellenmondás szelleme is fennmaradt.

Az evangéliomnak ellenségei is ugyanazok maradtak, a kik tizenennyolcz század előtt voltak, csak a harczmodor változott meg; ámde ne feledjük, hogy az evangéliumban ma is meg van az az erő, mely akkor volt benne, és nem annyira a támadók bölcsesége, mint inkább talán a védelmezők hibái miatt gyengült annak befolyása. A világ ma még inkább, mint valaha, a hívők szíve és Isten közé áll, és miután saját boldogságát elvesztette, irigylí azt másoktól. A legfőbb jót, mely az enyészhetetlenség jellegével bír, muló világi élvezetekkel akarja megrontani. Legyetek *«mint a kisdedek»** — mondja édes Üdvözítőnk — «legyetek tiszták, ártatlanok, boldogok»; de a világ ezt megfordítja s oda törekszik, hogy a lélek az anyagiakban elmerülvén, a magasabb élvezeteket elhanyagolja.

E törekvések ellen kell a papnak működnie, és semmi alkalmat sem szabad elmulasztania, hogy híveit felvilágosítsa s a tévtanok hirdetőit tőlök távol tartsa. Erre a papnak, kiváltkép pedig a lekipásztornak, számtalan alkalom kínálkozik, — mint: a

* Máté XVIII. 3.

szószék, a gyermekek és felnőttek hitoktatása, kikkel ha okosan tud bánni, lehetetlen, hogy lelkipásztori teendőinek üdvös gyümölcsét ne lássa.

A szószék a papra nézve ugyanaz, a mi a tanárnak a kathedra, a magvetőnek a szántóföld, a kertésznek a kert. S ő itt annál biztosabban működhetik, mivel nem saját, hanem Krisztus tanát adja elő, mely míg beszédjének a legnemesebb tárgyat szolgáltatja, megjelöli a korlátokat is, melyeken túl gondolataiban és kitéréseiben nem mehet. A hiú szellemek — bármikép legyenek is bölcséletileg kiművelve — itt nem találhatnak tért arra, hogy tüntetőleg oly dolgokat adjanak elő, melyekkel a világ tapsait megnyerhetnék. Az evangéliom hatásának kulcsa nem a virágos nyelvezetben, vagy a magas röptű érvelésben rejlik, hanem inkább az egyszerűségben, a kellemes és könnyen érthető fejtegetésben, s nagy tévedés azt hinni, mintha a kultúra már oly általános volna, mint azt ma úton-útfélen hirdetik. Ritka dolog, hogy a szellemek ugyanegy helyen egyforma műveltséggel bírnának, a nép pedig nem bölcsészeket, hanem tanítókat kíván. A hívek felfogásához alkalmazkodni, ez az,

miben a papnak ki kell tennie; és valamint a műveltebb hallgatók műveltebb előadást várnak, úgy a kevésbé műveltek a szónoklat szoros szabályai szerint szerkesztett és erőltetett magas beszédekből nagyon csekély vagy éppen semmi hasznót sem fognak húzni. Ebből látható tehát, minő szorgalmat kell kifejtenie a papnak, s mily körültekintőnek kell lennie, midőn egyházi beszédre készül; és igaz marad mindig az: hogy *a ki munka nélkül lép a szószékre, az becsület nélkül száll le onnan*. Szent-Jeromos pedig azt mondja: «*mielőtt beszélnél, tanulj*» és ismét: «*sok ideig tanuld meg azt, a mit tanítani akarsz*».*

De nem pusztán a szószékből, hanem minden más adandó alkalommal kell tanítanunk. «*A népnek értelmi és erkölcsi tökéletesítése*» ez legyen jelszavunk, ez legyen feladatunk; mert csak az fog vallásos életet élni, csak az fogja magát szívvel-lélekkel vallásának hívéül vallhatni, a ki annak magasztosságát megéri.

Ime, ez az a végtelen nagy tér, melynek megművelésére emberi erő alig elégséges.

* Nepotianhoz írt levele 52. r.

A hívek szellemi és erkölcsi szükségletei oly nagy számúak, hogy egyenkint nem is sorolhatók elő. A jó pásztornak az a jele — mint isteni Megváltónk monda, — hogy ismeri juhait és juhait is ismerik őt.* Az orvosok nem ugyanegy gyógyszert rendelnek a különféle betegségekben; a mint valakinek különleges természete és a betegség sajátlagos jellege kívánja, a szerint rendelik az orvosságot; továbbá hogy üdvösen alkalmazhassák a gyógyszert, szükséges, hogy a család, az állás és a lefolyt élet körülményeit tüzetesen ismerjék. Éppen így a lelkipásztorkodásban is. Minthogy a vallás első sorban az emberi lélek betegségeinek gyógyítására törekszik, a lelkipásztornak is, a ki az Isten által adott élelrendszert van hivatva életbeléptetni, ismernie kell minden hívét, ismernie híveinek hajlamait, szokásait, erényeit, bűneit, ismernie azok sajátságait. Hogy ez mily nehéz feladat, könnyen látható. A megromlott emberi természetnek annyi tévedése van, híveink főkép ma anynyi csábítgatásnak vannak kitéve, ellenségeink már annyi konkolyt hintettek vetéseinkre,

* János X. 14.

hogy nem annyira a lelkek vezetéséről, mint inkább a szívek visszahódításáról kellene beszélnünk. De éppen ez szolgáljon nagyobb ösztönül kötelességeink lelkiismeretesebb teljesítésére. Mert nagyobb dicsőség az elveszett juhot visszavezetni, mint a hű juhokat megőrizni; és ki tudja, vajjon nem a mi hibánk miatt vesztek-e el? De vesztek legyen el azok akár a kornak befolyása, akár pedig saját hibánk miatt, — e bajnak gyógyítására kell minden igyekezetünket fordítanunk.

Tagadhatatlan ugyan, hogy rossz időket élünk; ámde vajjon Krisztus Urunk az egészségesekért jött-e és nem inkább a betegekért? és ha rosszak az idők, nem azért rosszak-e, mivel hogy az emberek rosszak? Mily szép mondata van erre vonatkozólag Szent-Ágostonnak: *«Azt mondjátok, alkalmatlan idők, nehéz idők, nyomorult idők vannak. Éljetek jól Vajha ne bővelkednénk a rossz emberekben, és ne bővelkednénk a rosszban sem. Mi magunk vagyunk az idők, a milyenek mi vagyunk, olyanok az idők. Ha jól élünk, jók lesznek az idők.»**

* 311. beszédjében.

Minden kor geniusza az emberek gondolkozásmódjában és érzelmeiben nyilvánul, s az emberiség életének időszakai nem az események különfélesége, hanem a korszellem és az uralkodó elvek és tanok szerint osztályozandók; az események, melyek valamely kort jellemeznek, csak következményei, hogy úgy mondjam, virágai az uralkodó eszméknek és érzelmeknek. A ki csak az eseményeket tekinti, az a felületen marad, és csak az képes korát megérteni, a ki az okozatról az okra tud visszamenni.

Korunk szelleme *a vallásosság hanyatlása* és az ezzel lépést tartó *erkölcsi közönyösség*. Le kell szállanunk e jelenség forrásához, hogy eredménynyel működhessünk. Bátran szembe kell szállnunk e betegséggel; működjünk erőmegfeszítéssel; ne hagyjuk el bátortalan gyöngeséggel a beteget, még ha talán a rágalmozók lármája elriasztani kívánna is bennünket. Nem a mi ügyünk ez, hanem az Istené. A hol annyi ellenséggel állunk szemben, ott annál szilárdabban kell államink, hacsak nem akarjuk meghiusítani a reményt, melyet Isten, egyház és híveink belénk helyeznek. Nem értem ez alatt a politikai harczokat, hanem értem a társadalmi

küzdelmet, — azt a harczot, mely a lelkek megmentéséért vívatik, s mely a reánk bízott hívek lelki üdvére szolgálhat.

Ebben én kezet fogok Veletek, nyújtsátok Ti is nekem kezeiteket, és *«Ha Isten velünk, ki ellenünk ?»* * Így azután erősek leszünk: erőnket ez az összhangzat képezendi, melylyel szemben a pokol kapui sem győzedelmeskedhetnek.** Ezt az összhangzatot mindenek felett ajánlja Szent-Ignácztól vértanu: *«Illik — úgymond — hogy a püspökkel mindnyájan egyetértésben legyetek; olyanok legyetek mint egy énekhar, melyben a hangok az Istenben egybeolvadván, egyhangúlag dicsőítsétek az Atyát Jézus Krisztusban, hogy meghallgasson benneteket, és abból, a mit üdvösen cselekedtek, megismerje, hogy Fiának tagjai vagytok. Boldogabbak lesztek, ha püspökötökkel egyesültök, valamint az egyház egyesül Jézus Krisztussal és Jézus Krisztus az Atyával, hogy így mindnyájan egyek legyetek.»****

Tudom, hogy nem hiányoznak törekvések, melyek ez összhangot megzavarni óhajtják

* Rómaiakhoz VIII. 31.

** Máté XVI. 18.

*** Ephesusiakhoz írt levelében.

és megszakítani azt a köteléket, mely bennünket ellenségeinkre nézve félelmesekké tesz. De azok, a kik e törekvések sikerében bíznak, nem ismernek Titeket. A katolikus papság fő nélkül önvesztét készítené elő; ha a viszony, mely a püspök és papsága között fennáll, megszakadna, ez maga után vonná az egyház szervezetének és a hierarchikus rendnek megzavarását. A kötelék, mely bennünket egymáshoz fűz, ama titokszerű egyesülés, mely Krisztusnak az ő egyházával való összeköttetésében bírja forrását. Az egyház, mely Istentől örök időkre lőn a lelkek vezetésére rendelve, örök időkre egyesítette a püspököt a papsággal, mindketten az oltári szentségben bírván benső egyesülésök erejét. Azért az egyház ellenségeivel és a féktelen rágalmakkal szemben legyünk szilárdak a szeretet kötelékében. Tudja meg a világ, hogy én, a kormányzó, Ti pedig hű társaim vagytok, kiknek mindegyike a saját hatáskörében minden kötelemét híven teljesíteni kívánja; tudja meg a világ, hogy mi csak egy hatalom után törekszünk, ama hatalom után, mely a jámbor életmódban, az ügybuzgóságban s az erények tisztaságában bírja erejét;

tudja meg a világ, hogy bennünk még ma is érintetlenül megvan az apostoli hit és állhatatosság.

De mindezek titka a kölcsönös szeretetben rejlik. És én nem kételkedem kimondani, hogy mélyen érzem, mily szoros kötelék csatol engemet hozzátok, és hogy más részről bennetek buzgó helyetteseimet, hű segédtársaimat, a nép okos vezetőit és legjobb barátaimat találom fel. Én a szívek, az akarat és az erők ez egységében saját dicsőségemnek, s az egyház és haza javának zálogát látom.

Szeretett hazánkban ma még a béke áldásaiban részesülünk. E béke bizonyára nem fog megzavartatni a mi részünkről, kik a világi hatalommal egyetértésben és szoros viszonyban kívánunk maradni, s az egyház és állam között a békét óhajtjuk; kik azon fáradozunk, hogy a király iránti hűség, a haza iránti szeretet, a törvények iránti engedelmesség s a kormányhatóságok iránti tisztelet minden, gondunkra bízott hívő kebelében növekedjék. Ámde a társadalom, melyben élünk, alapjaiban ingadozik, és csak Isten, ki a szíveket és veséket vizsgálja,*

* 7. Zsoltár 10.

tudja a perczet, melyben a hullámok csendes partjainkhoz is elérhetnek.

Mi leend ekkor a mi sorsunk, és mik teendőink? Erre nézve a történelem szolgál irányadóul.

Roskadozik ott az épület, a hol az alap gyöngje.

A mi alapunk *Krisztus, kihez mind papi méltóságunk, mind hivatásunk öntudata csatol*; ha ezt az alapot elvesztenők, akkor közel az elesés. Békés időben a hivatásáról megfélelmező pap a megvetés tárgya, forradalmi időkben pedig egészen elesik. Nem az egyház vész el, hanem mi veszhetünk el.

A mi alapunk továbbá: az *egyház iránti szeretet*, az a szeretet, mely nem ismer Judást, a hol nincs áruló; hanem a hol csak egy közös *ügy*, egy törvény, *egy* cél uralkodik: az *egyháznak java s a lelkek üdve*.

A mi alapunk: *rendületlen ragaszkodás a római szentszékhez*, melyhez a világ összes egyházainak csatlakozniok kell, ha a katolikus névre méltók akarnak lenni.

Most pedig, mielőtt beszédem végére jutnék, szabad legyen mély hálámat kijelentenem Neked, Méltóságos Püspök és Káptalani Helynök úr! ama fáradaimaidért, melyekkel

most már másodízben e dicső egyházmegye kormányzását vezetteted. A nagylelkűek között bizonyára első az, a ki abban tűnik ki, hogy feledve saját javát, tevékenységét mások javának szenteli. Benned pedig annyi áldozatkészség, a kormányzás tekintetében annyi éleslátás, végre annyi jóság nyilvánult, hogy én ma az irántad tanúsított köztiszteletnek jelenlétedben, legnagyobb készséggel adok kifejezést s erről szívesen teszek tanúságot. Egy óhajomat kívánom még jelezni, s ez az: hogy drága tanácsaiddal ezután is segítségemre lenni szíveskedjél.

A mit továbbá tőletek, Tiszteletreméltó Testvéreim! kérek, ez az: hogy ti — e dicső székesegyház káptalanának tagjai és méltóságai — kik az egyház törvényei szerint kormánytanácsomat képezitek, engem testvéri szeretettel fogadjatok. A mi ügyünk közös: hogy tudniillik virágozzanak azok az intézmények, melyeket elődeink e megye javára alapítottak. Letűntek a férfiak, kik erényekben tündököltek, — mi követni fogjuk példáikat, hogy hasonló erények gyakorlata által a megyének hasznára legyünk, hogy utódainknak tiszteletre méltó emléket hagyjunk és buzdítást a mi követésünkre.

Én mindenkor dicsőségnek fogom tartani magamra nézve, hogy oly érdemdús és erényekben gazdag férfiak között ülhetek, kiknek lelkülete egy magaslaton áll azzal a méltósággal, a melyet viselnek.

Vége szívből üdvözöllek titeket Kedves Testvéreim és Fiaim! kik részint a gyermekek nevelésében, részint a papnövendékek kiképzésében vagy a lelkipásztorkodásban segítségemre leszték. Minden, a mi a nap alatt él s mozog, változó és mulékony; — az egyház is számtalan vihartól hányatva, ma is a világ támadásainak van kitéve; reánk nézve sem fog e tekintetben kivétel tétetni. Nekünk is küzdenünk kell kül- és belellenséggel. Küzdenünk kell az ellen a szellem ellen, mely azokat, kik kezünk alatt vannak, tévútra vezetni törekszik; de a ti erényetek, a ti ügyességtek minden ellenséget távol tartand, megvédi a várfalakat és megőrzendi a gondjaitokra bízott lelkeket. Nehéz dolog, *«mesterségek mestersége a lelkek vezetése»*, de ha ebben lelkiismeretesen buzgólkodtok, nagy dicsőség és maradandó tisztelet vár reátok.

«A békeség Istene pedig maga szenteljen meg titeket mindenképen, hogy a ti egész

[240]

*elmétek, lelketek és testetek feddhetetlen maradjon a mi Urunk Jézus Krisztus eljövetelére. A mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme tiveletek. Amen.»**

* I. Tesszalon. V.

[241]

A KATHOLIKUS EGYHÁZ BEFOLYÁSÁRÓL.

EGYHÁZMEGYÉJE HÍVEIHEZ VÁRADON, PÜSPÖKI

SZÉKFOGLALÁSA ALKALMÁVAL

1887 AUGUSZTUS 24.

*«Nincs másban, senkiben üdvösség; mert
nem is adatott más név az ég alatt az
embereknek, melyben nekiünk üdvözölnünk
kellene», mint Jézus szent neve.*
Apost. Cselek. IV. 12.

Jézus Krisztus szent nevében, mint az apostolok törvényes, de szerény utódja, lépek ma legelőször közéték, Kedves Hiveim! Nem hozok magammal egyebet, mint a hit szent fegyverét, hogy ezzel felvértezve, hirdessem a tudományt, mely az égből származván, az Istenhez vezet; hirdessem a morált, melynek forrása az evangéliomban van; hirdessem azt úgy, a mint tartotta és tartja az anyaszentegyház, melyhez tartozik a szent írás helyes értelme és értelmezése felett ítéletet mondani. — szigorúan ragaszkodva az apostoli és egyházi hagyományokhoz, melyekben világító szövétnekként járnak előttünk az anyaszentegyház szentatyái.

Nehéz a feladat, melyre vállalkozom. Hosszú életpályámon megismerkedtem az

akadályokkal, melyek az igazság hirdetése elé gördítettnek: néztem a szívekbe, melyekből kihalt a hit: fájdalmas érdeklődéssel kísértem az erkölcsöket, melyekből hiányzik a természetfeletti, a mennyei mozzanat. Láttam az egyeseket, miként vergődnek kínosan az élet hullámai között minden magasabb vezető nélkül: betekinttem a családokba, a hol a feloldhatatlan kötelék meglazult, mert az Isten iránti benső szeretet onnan száműzve volt; felemelkedtem a magaslatra, honnan a társadalmi életet áttekinthettem, — és láttam, mint küzd az érdek érdek ellen, hogy győzzön az erősebb; láttam a műveltség fénye mellett az erkölcsök hanyatlásának sötét árnyát; láttam a tömegnek gőgjét és becsvágyát, a mint lázas törekvéssel igyekszik áttörni a korlátokat, melyek a természeti egyenlőség diadalának útjában állanak; és miként csendes, álmatlan éjjelem az ember hallja, mint rágódik a szű a korhadásnak indult fában, úgy tűnt fel előttem a XIX-ik század művelődése, mintha annak gyökerében az enyészet férgje megkezdette volna már romboló munkáját, hogy így megdőlvén az ezredéves tölgy, helyet engedjen egy újabb kornak, mely az emberi jólétnek

aranykora leend. Láttam a gazdagság mellett a nyomort: láttam a lelkiismeretlenség mellett munka és szorgalom, tehetség és igyekezet, szeretet és áldozatkészség nélkül a pazar fényt és jólétet; láttam elhalaványulni az egy isteni Gondviselésnek gondolatát, mely bölcsen intézi az emberiség sorsát, — és helyébe lépni a folytonos fejlődés elméletét, mely a világot a vad és vak küzdelemnek színhelyévé teszi.

És mindezt látván, mindezt szemlélvén, felmerült előttem egész súlyával a kérdés: mily helyet foglal el e mindinkább előretörő korban a kereszténység? meg van-e még Krisztus szent religiójában az a hatalmas, az az isteni erő, melylyel teremtette és majdnem kétezer éven át fentartotta az európai társadalmat? és az anyaszentegyház, ez az emberi társadalomban folytonosan élő s munkálkodó Megváltó, oly élő intézmény-e még, melyre a haladó műveltségnek még mindig szüksége van?

E kérdések elől nem térhettem ki soha, és nem térhet ki senki, a ki komolyan gondolkodik. Mindenki érzi ugyanis magában azt a törvényt, melyről Szent-Pál mondja,* hogy

* Rómaiak II. 15.

az ember szívébe van írva, melyről a mindig élő, sohasem szunnyadó lelkiismeret tanúskodik mely a kedélyélet alaphangja, mely a föld salakján túl emelkedvén, röptét az ég felé veszi, hogy ott keresse eredetének kútforrását, rendeltetésének nyugpontját. Mindenki, a ki az emberiség életfolyását megfigyeli, látja, hogy ez az az aranyszál, mely az emberi nem fejlődésén szakadatlanul átvonul, melyet sem kor, sem tudomány, sem emelkedés a műveltségben, sem hanyatlás az erkölcsökben, sem hatalom, sem az időnek bármily viszontagságai nem voltak képesek megsemmisíteni, — és dicséretére legyen mondván az emberiségnek, mert ebben fekszik dicsősége és nagysága: hogy sohasem engedte lelkiismeretének eme szavát elnyomni. Elhalványult lelkében már többször az Isten képe; nem egyszer simult keblére a paradicsomi kigyó, hogy sziréni hangon suttozja neki: Isten vagy magad, nincs szükséged más Istenre; de a szenvedések napjaiban az emberiség mindig az ég felé fordította szemeit és napjainkban is, midőn a föld az embert magához vonja s elbájolja inkább, mint valaha, midőn ezerszeresen sokszorozta és fokozta mindazt, a

mi őt szórakoztathatja, midőn a munka minden figyelmét leköti, az élvezetek vágya lelkén-szívén, egész valóján kizárólag uralkodni látszik, — napjainkban is él az emberiség lelkiismeretében egy magasabb, egy túlvilági világosság eszméje, és szívósan keresi ama titkoknak magyarázatát, melyek lelkét minden oldalról környezik. Csatlakozik a civilizációhoz, melynek jelszava: Előre! de él lelkében egy másik hang is, melynek jelszava : Sursum corda! Fel a szívekkel!

És az anyaszentegyház? Az anyaszentegyház mindig megértette a nyugtalan és szenvedő emberiség szavát. A názárethi Jézus magasztos megváltói művét folytatni lévén hivatva, sem idő, sem tér nem korlátozhatták tevékenységét. Haladt a haladókkal; az európai műveltségnek megteremtője lévén, a művelődéssel önmaga is fejlődött. Mint kőszikla állott a szenvedélyek csapkodó hullámai között, hit- és erkölcsstanából egy betűt sem engedvén; szeretettel emelte fel magához a szenvedőket. Tudta, hogy a műveltség nem biztosít a szenvedés ellen: tudta, hogy a tudomány tehetetlen és néma ott, hol a szív sajog, a remény horgonya ketté tört; tudta, hogy a köznapi könnyelműség

és az eltévedt ész elboríthatják az ember szívében a vallásosságot, de nem szakíthatják ki az ember lelkéből az Isten képét, mely eltörölhetetlenül van oda lehelve. Tudta ezt az anyaszentegyház, és tudja ma is. Vagy megszűnt az ember ember lenni, mert művelté lett? nincs ma többé bűn, melyért vezekelni kell? nincs többé szenvedés, mely az embert a kétségbeesés télé hajtja? nincs többé halál, melynek határán túl kezdődik a végtelen úr, a véghetetlen ismeretlen?

Kísérni az emberiséget fáradságos haladása útjában, tanítani a műveletlent, lecsendesíteni a szenvedélyeket, vigasztalni az élet csalatottjait, szeretetre indítani a gazdagot, türelemre inteni a szegénységet, mindene lenni mindenkinek, hogy mindnyájokat Krisztusnak megnyerje, — ime: ez volt minden időben a keresztény anyaszentegyház magasztos feladata, — ez ma is.

Ebben fekszik Krisztus szent religiójának ereje, hatalma és varázsa; ebben fekszik örökké szép fénye, melylyel bevilágítja az ész- és kedélyélet útait; de ebben van egyszersmind az anyaszentegyház örökké való fennállásának szükségessége is.

A keresztény anyaszentegyház isteni intézmény;

az erő, mely benne, mely az ő fentartására és a világ végezetéig való fennállására működik, isteni erő, mely soha el nem veszhet. Hatása a szívekre elgyengülhet ugyan, az ellenséges áramlatok elnyomhatják, az emberi szenvedélyek sorsot vethetnek köntösére, egész nemzetek száműzhetik; de nem lesznek soha képesek megsemmisíteni. Isten keze őrzi! Ázsiából a vad erőszak kiűzte, és Ázsia — barbárságba sülyedt; Európa megtartotta, és — művelődött. Itt a tudomány tévedései és a romlottság megsibbaszthatják erejét; de a tévedés sohasem volt gyümölcsöző, a romlottság pedig nem válhatik rendszerré, mert különben elveszne az emberiség.

És az anyaszentegyháznak hajóját az Isten emberekre bízta; kormányzását nekünk, az apostolok utódainak adta kezünkbe, a gondjainkra bízott lelkek üdveért bennünket tett felelősekké, tőlünk fogja számon kérni azokat. *Omnes gentes!* minden népet! minden teremtményt! legyenek azok a művelődés legalsóbb fokán, vagy álljanak a civilisatio magaslatán, műveltet és műveletlent, tanultat és tanulatlant, gazdagot és szegényt, boldogokat és boldogtalanokat, — mind, mind

a mi gondjainkra bízta. És ez az, a mi engem aggaszt. Mert ki az, a ki elég erősnek érzi magát ez óriási feladatra? ki az, a ki vissza ne rettenne a felelősség eme terhétől? isteni művet emberi erővel diadalra juttatni ott és akkor, a midőn annyi romboló erő lázad fel az anyaszentegyház ellen! ki az, a ki elég merész ezekkel szembe szállani?

Itt csak egy gondolat van, mely megnyugtató, csak egy támpont van, a mely törhetetlen: a szent kereszt, melynek tövében fakadt az európai művelődés, mely meghódította a világot és a mely fényével bevilágítandja az emberiség földi útját mindvégig.

E kereszt árnyékában kezdem meg ma én is szent működésemet, és midőn Ő Felsége apostoli királyunk legmagasabb főkegyuri jogánál fogva, XIII. Leó pápa, dicső egyházfejedelmünk legkegyelmesebb küldése következtében püspöki széket elfoglalom: nem habozom kimondani, hogy minden ízemben katolikusnak, szívem minden dobbanásában magyarnak vallom magamat, egyházamnak odaadó szolgája, királyomnak mindig hű alattvalója vagyok. Jelszavam *a szeretet*, mely egyházamnak is alapdogmája, és ennek

segítségével fölül fogok állani minden párt- és nézetkülönbségen. Az emberben az embert fogom tisztelni, nem feledvén soha, hogy *egy* Atyánk van az égben: az Isten, mi pedig mindnyájan gyermekei vagyunk, kiket szent Fia által az örök üdvösségre hitt. A keresztt mindnyájunk számára fénylik, a vér pedig, mely a keresztfán ontatott, mindnyájunk megváltására ontatott.

*

A ki *ma* a felháborodott hitetlenség pillanatnyi diadala felett dicséneket zengedezne, vagy ebből azt a messzemenő következtetést vonná, hogy a keresztény anyaszentegyháznak végórája közelg, az épp oly kevés ismeretet árulna el a multat illetőleg, oly kevésbé tanulmányozta az emberi nem hatezer éves küzdelmeit, annak fejlődését, ingadozását és tévedéseit, mint a mily kevésbé érti, ismeri lényegét, erejét és hatalmát az eszméknek és igazságoknak, melyek a keresztény anyaszentegyház sajátjai; az soha sem hatolt az emberi szív mélyébe, mert ha oda behatolt volna, talált volna ott egy képet, mely kitörülhetlen vonásokkal van oda vésve, —

az Isten képét, melynek hasonlatosságára az ember teremtvé van. Ott él e kép a barbárnak szintűgy, mint a műveltnak szívében, és vezeti a műveletlent arra, hogy magának bálványt alkosson, kényszeríti a műveltet, hogy azt tudományos, de vajmi sokszor phantastikus ideálokkal helyettesítse.

Tudom én azt, hogy e képnek — az Isten képének fénye sok ember szívében elhalaványult, hogy a hit megtörve lévén, nincs meg már bennök ama szükség érzete, hogy a vallásban keressenek vigasztalást; kik nélkülözhetni vélik azt, a mi a lélek legszebb ékessége, az embernek egyedüli kiváltsága. — a vallást; kik már nem érdeklődnek az iránt, a mi az ősöknek dicsőséget szerzett és ma is még millióknak megnyugtatót ad; kik meghidegültek az iránt, a miért boldogabb éveikben lelkesültek.

Tartózkodom kutatni az ily lelkek belső állapotát. A hitét elvesztett lélek egy rom, de oly rom, mely az Isten képéből maradt fenn, s mi a magunk részéről csak szomorkodhatunk e nemes rom felett. Isten, ki az emberi érzelmek porladozásainak titkait kezében tartja, véghetetlen bölcsességében tudni fogja felidézni alkalmas időben az eszmélés,

a magábatérés perczeit. Egyedül ő tudja, mennyi reményt, mennyi boldogságot nélkülöz, mennyi nyugtalanságot, mennyi láthatlan küzdelmet és mennyi következetlenséget takar és titkol el az az ember, a ki túl tévén magát a valláson, azt, a mi az embernek a kétes órákban legnagyobb kincse, eltaszította magától.

Tudom, hogy a gondolkozó embernek is vannak órái, melyekben kedélyélete megingattatik, lelke elveszti rugékonyságát, és miután Istent száműzte szívéből, beáll a kínos bizalmatlanság önmaga és az emberek iránt, érzi, hogy mindenkitől elhagyatva, magában áll. Ezek az órák a kísértetnek nehéz órái, melyeket isteni Mesterünk előre látott, és azért fölvette ama gyönyörű és örökké szép imába, melyet *«Miatyánk»-nak* nevezünk, a kérelmet: *«ne vigy minket a kísértetbe»*.*

Némelyek a kísértet e napjaiban elmerülnek, elvesznek; a nemesebb lelkek és jellemek felemelkednek, új életre kelnek, az isteni malaszt segédelmével kimenekülnek a kétely örvényéből, és a kérdés: hinni vagy

* Máté VI. 13.

nem hinni? reájok nézve csak egy megoldást nyerhet, — azt a megoldást, melyet Szent-Pál apostol oly meghatóan rajzol, midőn felkiált: *«Oh Isten böleségének és tudományának mélységes gazdagsága! mely megfog hatatlanok az ő ítéletei, és megvizsgálhatlanok az ő útai! Mert ki ismerte át az Ur értelmét? vagy ki volt az ő tanácsosa?... őtőle és őáltala és őbenne vannak mindenek»**

Valóban, Őtőle, Őáltala, Őbenne! Ez öntudatban fekszik a vallásosság szükségének érzete, e meggyőződésében nyilatkozik az a természetes ösztön, melyet az emberiség soha meg nem tagadott, tudniillik az a kimondhatatlan vágy, mely minden emberben megvan: felemelkedni a földről a lét tiszta kútforrásához, kivetkőzni az állatiasságból, kiemelkedni a mindennapiasságból, nemesebb célzt keresni, mint az élvezetet, magasabb jutalmat, mint a minőt a mulandóság ad, küzdeni szeretettel a szenvedő emberiségért, ellökni magától az érdeket, az önzést, mely csak nemtelen indoka lehet a törekvéseknek és küzdelmeknek.

* Rómaiak. XI. 33—36.

Ne ámítsuk magunkat, ne ámítsunk másokat! Az erkölcsi világban csak két mozgató erő működhetik: *vagy* egy magasabb, szentebb, mely független minden emberi salaktól, és ez — Isten, *vagy* egy alantabb, közönséges, mely úgy működik, a mint azt az egyes ember pillanatnyi szüksége kívánja, és ez — az érdek. Középút nincs!

Hogy melyik út a jobb, a nemesebb? mutatja az élet, s minden ember, a ki jártas a történelemben, tudja, hogy melyik úton kell keresnie az emberiségnek nagy alakjait; de tudja egyszersmind, hogy hol találja az önhaszonlesésben elmerült kicsinyes embereket? A nagy férfiakban csak az erkölcsi nagyságot tiszteljük: Diana templomának felgyújtóját bámuljuk, de nem tiszteljük. A középúton járó egykedvű, közönyös és eltompult jellemek irányában a történelemnek s az emberiségnek csak egy érzelme van: a megvetés.

És azért mi nem féltjük a kereszténységet, mely minden nemesnek, minden magasztosnak kútforrása, képviselője és tanítója. A mai támadásoktól sem rettenünk vissza. Voltak minden időben, a kik gyűlölték Jézus anyaszentegyházát, kik a tudomány

jogosultságának túlbecsüléséből kicsinyelték a hitet, mely az emberi szív nyugalmanak és boldogságának hordnoka; voltak, a kik csekély tudománnyal, de annál nagyobb gőggel, catói arczczal ítéletet mondtak a felett, a mit komoly, tudományos férfiak az emberiség üdvére elkerülhetetlenül szükségesnek tartottak; — vannak ilyenek ma is. De bizonyos az, hogy valamint ezelőtt, úgy a jövőben is a vallástalanság vagy vallásnélküliség sohasem lesz képes kiirtani magát a vallást, mert a vallástalanság egyéni tévedés, a vallás pedig az emberiség vigasztalására adott isteni ajándék, melyet az emberi kevélység nem érinthet

Hit kell, mely a ledöntött hitet helyettesítse, mert *a föld oltár nélkül nem lehet*. Az óriási többség, mely vallást akar, a kisebbség felett mindig napirendre fog térni. A történelem, az élet e nagy mestere is ezt bizonyítja.

Krisztus Urunknak e földön való megjelenése azonnal két táborra osztotta az embereket. Az egyikben voltak az apostolok és csekély számú tanítványai, — tehát minden esetre a kisebbség; a másikban voltak többi honfitársai és a római katonák, —

tehát a roppant többség, mely őt halálra kereste és megölte. Azok, a kik ragaszkodtak hozzá, bátortalanok voltak, annyira, hogy elfogatásakor elrejtőztek; ellenségei pedig annál bátrabbak, annál vakmerőbbek voltak, mennél inkább látták az elszigeteltséget és elhagyatottságot, melyben ez az isteni jellem szeliden, de határozottan, nyugodtan, de nyílt homlokkal ellenáll vala mindazoknak, kik az ő Istenségében hinni nem akartak.

Azóta nagy válságokon ment át az emberi nem és vele a kereszténység. A kisebbség többséggé lett. A kereszt szent vallása a művelt világ többségének vallása és életirányzója lőn. A kereszt szent jelvénye a templomok tornyain, a fejedelmek koronáin, a harcosok mellén, a törvénykezés termeiben, a magán házakban tündöklött. Senki sem szégyenelte magát kereszténynek vallani, sőt a keresztény meggyőződés nyílt bevallása dicsőségnek tartatott.

De az emberi szenvedély sem nyugodott. Fel-fellobbant ez időnkint, fellázadt Krisztus és az ő anyaszentegyháza ellen, küzdött észszel, küzdött sokszor rágalmakkal, igénybe vette az erősebb jogát, butáknak nevezte a

hivőket, felvilágosodottaknak a hitetleneket; lármájával betöltötte a világot, és a megrettent hívők sokszor elrejtőztek, mint Krisztus bátortalan tanítványai, mert Krisztus és az ő anyaszentegyháza elszigeteltnek, elhagyatottnak lenni látszott.

Mindez a századok lefolyásában többször ismétlődött. Apály és dagály úgy váltakoztak az emberiség vallási életében, mint egyes embereknél a borús és derült napok; és ha a mai kor vallási állapotát vizsgáljuk, azt fogjuk találni, hogy voltak e kornak már hasonmásai a múltban. A jelenség csak *ma* új és csak a *mai* nemzedékre nézve. Az emberi ész habozásai, az emberi szív tévedései oly régiek, mint maga az emberiség, és tapogatózni fog az ész, szeretni és gyűlölni a szív, míg az ember ember lesz. Azért a keresztény anyaszentegyház fiainak vigasztalására ma is azt mondhatja:

Egyéb viharokat láttam én már! de
ha egy szétzúzott világ is törne reám,
a romok között bátran fennállok én.

Nagy átalakulásoknál, a hol a régi társadalomnak elemei bomladoznak, lehetetlen, hogy annak alapja, a vallás is meg ne támadtassék,

Igy volt ez mindig. De a vigasztalás abban rejlik, hogy bár elveszett minden, a mi régi és korhadt volt: a vallás, — a keresztény vallás mindig ifjú erővel emelte fel ismét fejét, vigasztalván s boldogítván az emberiséget. Elvesztek sokan, de a veszteség csak egyéni volt; maga az emberiség megtartá azt, a mi nélkül el nem lehet, megtartá őrangyalát, ki őt vezette és vezeti: a vallást.

A keresztény anyaszentegyház ereje nem fog megtörni.

*

Az isteni Megváltónak van egy ígérete, mely nagy vigasztalást tartalmaz mindazok számára, a kik hívek hozzá; de megfigyelésre méltó azok részéről is, kik a kereszténység végfeloszlását hangoztatják és az anyaszentegyháznak elerőtlenedését oly buzgón hirdetik, és ez az: *«ime én veletek vagyok mindennap világ végezetéig»*.*

Hogy ez ígélet a mai napig beteljesedett, nem vonhatják kétségbe, kik a mai európai viszonyokat tüzetesen és közelebbről

* Máté XXVIII. 20.

tanulmányozzák, mert Európa — daczára minden ellenkező látszatnak — alapjaiban ma is keresztény, Jézus ma is uralkodik milliók szívében, tanításának szelleme pedig társadalmi viszonyainkat még mindig átlengi.

Az emberiség kereszténynyé lett, — kereszténynyé, mert az ember, ki Isten képére és hasonlatosságára van teremtvé, mihelyt Jézus e földön megjelent, rá ismert eredetijére: Istenre. Azért fordult feléje, meghajolt előtte, imádta; azért ragaszkodott hozzá századokon át, és fog is hozzá ragaszkodni mindig, sohasem fogja megtagadhatni eredetét, mely az Istenben van.

Az emberiség kereszténynyé lett, mert a kereszténység nem a tudósok iskolájából került ki, mert az nem készült a tudósok, hanem a szenvedő emberiség számára. A kereszténység nem rendszer, melyet egy Socrates vagy Voltaire alkotott utánzóinak számára; egy életrend, egy életszabály az, mely észet, szívet, gondolatot és érzelmet, mely az egész embert felöleli; homlokán nem viseli egy bölcsnek nevét sem, hanem feltünteti Jézust, az Istent, ki az emberiség élén áll, azt vigasztalja örökös felette és boldogítja.

A kereszténység mellett halad a tudomány, vele sokszor karöltve, nem ritkán sok tekintetben rombolva; de romboló törekvéseiben meddő marad a kereszténység ellenében, mert bármily magaslatra emelkedjék is, nem képes helyettesíteni a hitet, *mely* még ma milliók szívében él, és pedig nem pusztán a tanulatlan népnek, hanem a műveltek szívében is.

Emelkedjünk csak egy kevésbé ki abból a szűk látkörből, melyet születés, megszokás vagy talán az önhittség körülöttünk vont; tekintsünk szét Európában vagy ha tetszik, Amerikában is, és az értelmiségnek megszámlálhatatlan tagjával fogunk találkozni, kik kor, nem és rangkülönbség nélkül, minden állásban, bátran Jézus Krisztus követőinek vallják magokat. Határozott keresztény jellemű emberekkel fogunk találkozni az államférfiak, a hadvezérek, a katonák, a szónokok és tudósok között. Ha pedig az erény és jótekonyság legmagasztosabb alakjait keressük, ezeket óriási többségben abban a táborban fogjuk találni, a hol Jézus zászlaja leng. És számítsuk meg ezek ellenében azokat, kik a kereszténységből kivetkőztek, számuk ma is csak a kisebbségé lesz, és — boldog

Isten, milyen kisebbségé! mely ujonczait nem mindig a morálnak, nem az erénynek, nem a jellemzilárdságnak magaslatán szokta keresni.

És lehet-e kétségbe vonni, hogy erkölcsaink, szokásaink, intézményeink, közéletünk a kereszténység jellegét — ha itt-ott elhalaványodva is — viselik még magokon; még azok is, kik a keresztényellenesség színét negélyezik, akaratlanul, önkéntelenül is keresztény elvek szerint élnek, keresztény szokásokhoz alkalmazkodnak. Így czáfolja meg az élet a hamis jószokat.

Valóban, a kereszténység él közöttünk, él bennünk öntudatosan, öntudatlanul, uralkodik gondolkozási módunkon, fogva tartja érzelmeinket. Hajdan nem volt képes azt megállítani útjában sem a pogány előítélet, sem annak bölcsészete, nem a zsidó hagyományok és szokások, nem a romlottság, nem a száműzetés és üldözés; ma nem képes azt kiirtani a liberalismus vakbuzgósága, nem a tudomány ostroma, nem a hitetlen lángész, nem a politikai machiavellismus. Itt sír tulajdon gyermekeinek hűtlenségén, amott tűri az elnyomatást; itt fájlalja szent elveinek és céljainak eltorzítását

vagy meghamisítását, amott küzdeni kénytelen az iskola álokoskodásai és a rosszakarat ellen; de mindenütt, a hol a szabadság tere előtte megnyilik, él, működik és terjed.

És ez nem túlvérmes öncsalódása egy hívő kebelnek. Nézzenek körül! Szemben a keresztényellenes törekvésekkel, szemben azzal a gyűlölettel, mely Isten, Krisztus és az Ő anyaszentegyháza ellen szíttatik, nem látjuk-e kettőzött erővel feléledni a régi buzgalmat, mely már teljesen kihaltnak lenni látszott? Közép-Európában a legműveltebb nemzetek közt szintűgy, mint az Oceánon túl és a Kelet legtávolabb vidékein egy áramlatnak vagyunk tanúi, mely hangosan tiltakozik a kisebbség hiteltleneinek lármája ellen. Vajjon nem kezdete-e ez egy fordulatnak a szellemekben, mely talán már nagyon is sokáig háttérbe volt kénytelen szorulni ?

Ha a kereszténység és vele az anyaszentegyház ereje kihalófélben van, ugyan miért nem hagyják csendesen meghalni? miért üldözik, miért támadják, miért félnek tőle? Ha roskadozik, ha már foszlányokban porladozik, miért nem hagyják összeomlani?

és miért fejtenek ki oly titáni erőt, hogy ledöntsenek egy művet, mely már magától is összedől? Ha az anyaszentegyház már a holtakhoz számíttatik, mi szükség van annyi erőfeszítésre, melynek naponkint tanúi vagyunk?*

Nem! a harcz, melynek tanúi vagyunk, nem az élők hareza a holtak ellen; ez önkéntelen bevallása annak, hogy az anyaszentegyház él és életképes, hogy az erő, mely benne működik, áthághatatlan akadályt képez a hitetlenség előtt; bevallása annak, hogy a szívekből nem halt még ki Jézus vallása, hogy morálja nem veszítette még el hatalmát, és hogy azt, a mi nem egy nemzedék, nem egy nemzet, nem egy ország kizárólagos tulajdona, hanem az egész emberiség művelődésének, haladásának, megnyugtatójának, boldogításának eszközlője, — azt nem lehet meghódítani oly eszméknek, melyekről már a régi bölcs azt mondotta: «*opinionum commenta delet dies*», a vélemények meséit eltörli a muló nap.

És ha tulajdon szemeikkel akarják látni, mit tett és tesz ma is, mily életet fejt ki

* Félix. Le Progrés 1869. 175. 1.

Jézus vallása az emberiség emelésére és boldogítására? csak tekintsék meg — a sok közül — a kereszténységnek egyik legdicsebb alkotását: a keresztény családot.

Ezredéves fa ez, melynek gyökerei az emberi nem bölcsejében vannak ugyan, de melyet Jézus hasonlíthatatlan szépséggel és dícsfénnyel környezett.

Az emberiségnek voltak már sok borus napjai. A szenvedélyesség, az elaljasodás, az esztelenség dühös orgiákat ült már sokszor egy-egy hanyatló civilisatio előestéjén. Nemzetek lealázva, letiporva, kimerülve, az enyészet szélén állva, csak a kétségbeesés rémképét látták már magok előtt. És ha e kétségbeesés közepette egy-egy nagy alakot, egy nemes, önfeláldozó férfiút látunk feltűnni, kinek jelleme, erényei, megtörhetetlen becsületessége bámulatra ragadnak: e férfiak mögött ott áll egy kedves, egy jó anya, kinek emlőin, térdein növekedtek e tisztas alakok. Valahányszor a keresztény tizenhatsz század lefolyásában Európa s népei hanyatlásnak indultak, a keresztény család, melyet Jézus saját képére alkotott, melyben az ő isteni ereje le volt fektetve, — a romlottság közepette is megőrizte szentségét, és

ismét a keresztény család volt az, melyből az erkölcsök ujjászületése kiindult. A család kicsinyben képe a társadalomnak; jó családok: jó társadalom; romlott családok: romlott társadalom, — ez a történelemnek, úgyszólván, lélektani tanúsága. Vallástalan család, vagy egy vallástalan anya nem adhat az emberiségnek nagy jellemű férfiakat, és az emberiség jobbjai mindig tiltakozni fognak az ellen, ha valaki bármily emberi elmélet nevében lerontani akarna egy intézményt, mely ma már csak úgy maradhat szent, ha egyszersmind keresztény.

Jézus alapította meg a keresztény atyának tekintélyét, fejévé tette a családnak,—jobb leend a család, ha az atyának tekintélye megsemmisül? Jézus öntötte a keresztény anya szívébe a türelmet, az önfeláldozást, a kimondhatatlan s páratlan anyai szeretetet, — jobb lesz a család, ha a nő túrni nem akar? ha a gyermek teher, a házi tűzhely járom, a kötelesség érzete elviselhetetlen nyűg reá nézve? — Nem! az emberiség irtózik az ilyen anyától.

Ellenben mily magasztos alak egy keresztény anya!

A pogányságban a nő, az anya rabszolga

volt inkább, mint a tisztelet tárgya, — s ott ma is az. A tíz parancsolatban jutott legelőször érvényre az atya és anya egyenjogosultsága; de azt a magas állást, mely az anyát csaknem bálványozásunk tárgyává teszi, egyedül a kereszténységben nyerte el. És azért mennél élénkebb a családban s a közéletben Jézus hite és a keresztény közérzés, annál tiszteltebb a nő, annál magasztosabb az anya; mennél inkább halaványul a keresztény hit, annál inkább süllyed a nő, annál inkább hanyatlik az anya tisztelete, annál inkább lazul a kötelék a szülők és gyermekek között, annál inkább foszlik a gyermeki szeretet. Nem szükség újjal mutatnom a családokra, melyeken az enyészet férge rágódik.

A kereszténység az anyát magasra emelte, mert tudja, mennyi önfeláldozás fekszik az anyai kötelességekben. Nem értem én csupán az átvirrasztott éjjeleket, nem a fáradalmas napi gondokat, nem a majdnem teljes visszavonultságot a világtól, nem a folytonos lemondást, — noha ezek is nagy lelket tételeznek fel; hanem értem azokat a lelki küzdelmeket, melyek a születés perczében kezdődnek, a növekedő gyermekkel fokozódnak, és nem szűnnek meg még akkor

sem, midőn a felserdült gyermek a szülei háztól távozik; értem a finom műveltségű gyengéd nőt, a ki kétszeresen érzi az anyai örömeket, de kétszeresen sujtatik is a fájdalom által; értem az aggódó anyát, ki szívének vérét adná inkább oda, mintsem gyermekét a világ romlottságának áldozatul esni lássa. Es azt hiszi valaki, hogy az ily módon, folytonos rettegés, folytonos félelem közt hányatott nő és anya — a sokszor mostoha házi körülmények közt vigasztalást fog találni egy üres, száraz, sokszor érthetetlen társadalmi morál émelygős biztatásaiban? Nem, — ő érzi keresztjét, önmegadással hordozza azt, s midőn leroskadni készül, oda siet a kereszt lábához, ott keres Jézusnál vigasztalást, a ki tulajdon anyját, Máriát minden anyának példányképe gyanánt állította elének.

Nem! nem! a keresztény anyaszentegyház nincs veszedelemben, míg egy keresztény anya él. Ha a keresztény hit a közéletből bárminő eszközökkel kiszoríttatik, vissza fog az vonulni a családba, és a nőnél, az anyánál fog találni menedéket, s a család lesz az, mely a társadalmat ujja fogja alakítani, és a társadalom ismét csak keresztény lesz;

mert ma a keresztény Európában nem lehet az más, mint keresztény.

Ismétlem azért, a mit mondtam: hogy daczára minden tévedésnek, daczára minden jósolgatásnak, Európa s a társadalom ma is még keresztény; Jézus személyes jelenléte — mint ő maga ígérte — nem ábránd, ő közöttünk van szokásainkban, erkölcsünkben, intézményeinkben. Az ő szent és szelid képe átsugárzik századokon keresztül, a XIX-ik század tévedéseinek közepette is, a kath. anyaszentegyház pedig őt bírja testileg az imádandó oltári szentségben; és él bennem a meggyőződés, hogy nem fog távozni körünkől soha. Az ő tiszta és szent nevéhez fűződtek századokon át az igazság, tisztaság és irgalmasság nemes gondolatai. A gondolkozó emberiség tanulmányozni fogja nyomait, melyeket e földön hagyott, s a bizalmatlanság, ellenségeskedés és gúny előbb-utóbb helyt fog adni az imádásnak.

Ismerem az emberi szívet, sokkal nagyobb az, hogysem egy egész világ betölthetne; ismerem az emberiség erkölcsi multját minden fáradalmaival s küzdelmeivel; ismerem a jelent minden vívmányaival; gyanítom a jövőt, melyben az emberi szív

ugyanaz marad, melyben a küzdelmek fokozódottabbak lesznek, de az eredmény soha megnyugtató, soha kielégítő nem lesz, mert a szívnek vágyai határt nem ismernek, az emberi ész pedig elbizakodottságában a végtelenség felé tör; és mindezt tudván, mindezt ismervén, Szent-Péterrel mondom: *«Nincs másban, senkiben üdvösség, mert nem is adatott más név az ég alatt az embereknek, melyben nekünk üdvözölnünk kellene»** mint Jézus szent neve.

Nekem is e szent név lesz vezetőm azon a pályán, melyet ma kezdek.

Ismerem e pályát, de nem ismerem a jövőt, és mivel a tapasztalás megtanított arra, hogy a legsimább tengernek is lehetnek rejtett sziklái, melyeken törést szenvedhet a legfényesebb hajó is; mivel tudom, hogy a legszilárdabb akarát, a legőszintébb igyekezet sem vonhatja ki magát mindig a körülmények hatása alól; mivel meggyőződtem, hogy a magas állás sincs biztosítva a tévedések ellen, sőt hogy éppen akkor forog legnagyobb veszélyben, midőn saját erejében bízva, minden akadályt legyőzhetni vél: mindezek tudatában térdre borulok a Mindenható

* Apost. Cselek. IV. 12.

Isten trónja előtt, kérve, hogy Ő, a ki megadta nekem a jó szándékot, adja meg a véghezvitel lehetőségét;* adja szent malasztját, hogy az áramlat közepett, mely katolikus szent hitünket elsodorni készül, hogy a támadások ellenében, melyeknek keresztény katolikus anyaszentegyházunk naponkint ki van téve, — egyenesen, szilárdan, ég felé irányzott tekintettel állhassak, mint szilárdan áll a kőszikla, melyen ma Péter szentséges utóda XIII. Leo pápa ül; hogy ne lankadjak akkor, mikor paptársaim, az Úr szőlejében velem együtt munkálkodó testvéreim buzdítására, támogatására az anyaszentegyház szava felhív; legyek én a munkások elseje, mikor a reám bízott hívek földi boldogsága és örök üdvössége tehetségemet, erőmet, tevékenységemet követeli.

Azért ma, midőn Szent-László dicső királyunk s védszentünk hathatós védelme alatt legelőször mutatom be Istennek az első vérontás nélküli áldozatot, imádkozni fogok

A katolikus anyaszentegyház dicsően uralkodó fejéért: hogy őt, ki magas korában ifjú erővel és buzgalommal, elzárkozott visszavonultságában a világot átölelő

* Filippiekhez II. 13.

államférfiui bölcseséggel kormányozza Jézus anyaszentegyházát, — mindenható karjával védelmezze és támogassa. Imádkozni fogok

Apostoli Királyunkért, magyar katolikus egyházunk főkegyuráért, a magyar nemzet nagy fejedelméért, hogy hosszú uralkodása alatt legyen nemzetünk nagy, legyen dicső, mint soha ezelőtt. Imádkozni fogok

Édes magyar hazánkért, hogy minden fia vallás, nyelv és pártkülönbség nélkül érezze, hogy csak az összetartás tehet erőssé, a vizzály pedig csak rombolhat; hogy egyedül a tiszta erkölcsök biztosíthatják a józan fejlődést; hogy vallásosság nélkül nincs tiszta erkölcs; hogy hazánkat csak az az erős kar tarthatja fenn, mely azt nyolcz századon át vezette. Imádkozni fogok

Híveimért, kiknek lelki gondozását az isteni Gondviselés reám bizta, hogy gyarapodván hitben és jó erkölcsökben, a békeség Istene szentelje meg minden cselekedeteiket; maradjanak hívek őseik szent vallásához; legyen elméjük, lelkük és testük feddhetetlen a mi Urunk Jézus Krisztus eljövetelére.* Amen.

* Tesszalonikaiakhoz I. levél V. 23.

[273]

**A TERMÉSZETI
S TERMÉSZETFÖLÖTTI
ERKÖLCSI TÖKE.**

A VÁRADI SZÉKESEGYHÁZBAN, KARÁCSON
ÜNNEPÉN 1887.

*«Őbenne vala az élet, és az élet
vala az emberek világossága, és a
világosság a sötéttségben világoskodik,
de a sötéttség azt fel nem fogta.»*

JÁNOS I. 4. 5.

Miért tűnnek el oly hamar a gyermekkori kedves remények? miért nem lehet azokat lekötve tartani és átvinni arra a korra, a midőn az élet terhei közt azokra legnagyobb szükségünk volna? Szívesen ugyan és kedvtelve nézzük a gyermeki szórakozásokat, de ha megkísértjük azokat felcserélni az élvezetekkel, melyeket az élet a meglett kornak nyújt, miért áll be csakhamar az unatkozás?

Az emberek azt mondják, hogy ez természetes, mert más kor: más életnézet; más igények: más kielégítés. A tavasznak megvan a maga öröme, de a tél sem nélkülözi azt. És az embereknek igazságuk van; *ennek így kell lennie*. A gyermek nem vágyakodik a férfinak örömei után, mert nem

ismeri azokat; a férfi ismét ismeri a gyermek szórakozásait, de nem vágyakodik utánok, csak részt vesz bennök.

De van valami e részvételben, a mi az embernek fáj. A karácsont megüljük a gyermekekkel, de önkénytelenül összehasonlítjuk a múlt időket a jelennel. *Akkor és ma!* e kettő közt egy egész élet fekszik. Megindultunk egykor a *hittel* és ma — annak csak foszlányait tartjuk kezünkben. Kiléptünk egykor a világba telve szép *reményekkel* és ma, a valóságban, nincsen vigasztalásunk. Átöleltük egykor az egész világot *szeretetünkkel* és ma, mint a csiga az ő törékeny házába, úgy vonulunk vissza önmagunkba, örvendvén, ha abban a szűk körben, melyet egy hosszú élet küzdelmei közt magunknak teremtettünk, megtalálhatjuk csekély maradványait az egykor oly égő szeretetnek.

De ennek nem így kellene lennie!

A bethlehemi csillag, melyet Jézus a gyermekkorának adott, azért adatott, hogy életünk végéig világítson, vezéreljen és vigasztaljon, — ki annak az oka, hogy a csillag fénye elhomályosodott? Az Isten, a ki a gyermeknek szintúgy, mint az aggkornak Istene? vagy mi, a kik áthaladtunk az életen

és lépten-nyomon elvesztettünk egy-egy isteni ajándékot és felcseréltük «*a halhatatlan Isten dicsőségét a halandó ember... képmásával*»?* Természetfölötti ajándékokkal halmozott el bennünket az isteni Gondviselés már mingyárt, mikor keresztényekké lettünk, — ki annak az oka, hogy elfordultunk a természetfölötti élettől? hogy *eldobtuk a tőkét*, melyet az Isten malasztjában bírtunk, és kárpótlást kerestünk a természetben, ennek örömeiben, ezeknek élvezetében?

És mi kárpótlást adott a természet? — éltünk és élveztünk S De öreg napjainkra mi maradt? — egy halom édes és keserű tapasztalás. Lettünk bölcsőbbek, mert sokat tanultunk; lettünk nyugodtabbak, mert a szenvedélyek heve csillapult; lettünk gondosabbak, mert a szükség megtanított reá; szereztünk tehát *egy természeti tőkét*, mely áll: *tapasztalásból és emlékekből*. S mi különbség van ama természetfölötti tőke közt, *melyet Isten adott nekünk*, és ama természetes tőke közt, *melyet mi magunk szereztünk magunknak*?

* Rómaiakhoz. I. 23.

Azok, kik a természetfölötti életet maguktól eltaszították, a természeti tőkének nagy értéket tulajdonítanak. Szerintök az megbecsülhetetlen, mert öreg napjainkban ebből élvén és erre támaszkodván, felülemelkedhetünk azon a keserű öntudaton, hogy immár nem messze reánk nézve a világ vége. E tőkének van valódi értéke, ezt becsülni tudjuk, mert magunk szereztük; ez fog bennünket vigasztalni, mert a multak édes emléke van hozzá fűzve. A jövőt illetőleg, mindent a jótékony természetre kell bízni, mely a mily öntudatlanul hozta az embert a világra, éppen oly öntudatlanul fogja ismét innen kivinni.

Igen szép mindez, de vajjon igaz-e? Hátha az öntudatlan elalvás után megnyílik a természetfölötti élet kapuja? hátha az ébredés be fogja bizonyítani, hogy a világ piaczán szerzett tőke elégtelen? és vajjon az a vidám öregség, melyet némelyek negélyeznek, őszinte-e és nem inkább egykedvűség, közöny minden iránt, minek élvezete az öregségtől meg van tagadva? nem inkább sivár resignatio-e, mint valódi és tiszta öröm, melyet csak az Isten szent malasztja nyújthat?

Legyen nekem megengedve ma, a midőn

Bethlenemben a kegyelem forrása megnyílt, midőn Jézus születése az emberi nemre nézve egy új világ kezdete volt, mely világban nem a vak ösztön, nem a természet törvényei, nem az emberek bölcsesége uralkodik; hanem a melyben egy természetfölötti életrend van megalapítva, melyben az Isten maga szab törvényt, jutalmaz és büntet, — legyen nekem megengedve röviden előadni:

I. Mennyi értéke van annak a tőkének, melyet tapasztalás által szerzünk a világban, és

II. Mennyi értéke van annak az erkölcsi tőkének, melyet Isten szent malasztja biztosít nekünk a kereszténységben?

I.

Ha a természet erős testet adott, az ember rendesen hosszú életre tart számot; ha satnya a test, az olyan embernek nem szoktunk hosszú életet jósolni. Ha az *anyagi erők tőkéje* kifogy, megszűnik az élet. A ki kíméli a tőkét, az tovább él; a ki elfecsérli, az kora sírt ás magának. A jutalom és büntetés még ez életben utóléri az embert.

Ha a természet szép lelki tehetségekkel áldott meg valakit, ez is egy tőke, ezt hasznosíthatja

az ember önnön boldogságára, hasznosítja felebarátjának javára, hasznosíthatja ismeretek szerzésére, haladásra, másnak felvilágosítására, jólétnek teremtésére. Az ember tehát azzal a szellemi tőkével, melyet neki Isten adott, újabb tőkét teremthet, és nem lehet tagadni, a hatezer év alatt, melyre a történelem emléke visszanyúlhat, az emberi nem kimondhatatlan fáradalommal bámulatos szellemi vagyonra tett szert.

Bámulatos valóban; de nem vonok le semmit annak értékéből, ha kérdezem: mennyi esik e kincsből, melyet az ész évezredekken át felhalmozott, a szívéletre, az élet bensőségére, az erkölcsök nemesítésére? Mennyi hasznom van nekem, ki egy túlvilági rendeltetésnek tudatával, érzelmeivel bírok, oly tőkéből, melyet a természetes ész csakis a földön nyert hosszú tapasztalás által gyűjtött? E kérdésre feljogosítva érezhettem magamat, mert mit ér az nekem, ha a dúsgazdagok közt szegény vagyok? Hány ember bír gazdag észszel? és hány gazdag ész takarhatja el erkölcsi szegénységét a tudománynak foszlányaival? Mit ér az, ha az a nagy erkölcsi tőke le van fektetve a könyvekbe és az életből hiányzik?!

Annyi bizonyos, hogy ha az ember lelke csupán azokból az eszmékből táplálkozik, melyeket, például, a közönséges, a mindennapi, az úgynevezett társadalmi morál nyújt, akkor a tekintet nincsen már az ég felé irányozva, hanem az ember küzd az élettel minden magasabb cél nélkül, szerez keserű tapasztalásokat és ezek nyomán rendezi be életének háztartását azon évekre, melyeket e földön még töltenie kell; ezekből éldegél, mint a borz télen át saját testének zsirjából táplálkozik, melyet nyáron szerzett.

Hogy mennyit érnek mindezek, mennyi vigasztalást nyújtanak? Tisztelt Hallgatóim közt azok ítélik meg legjobban, a kik velem együtt az életnek delén már túl vannak.

Mégis kérdem: mely korban van az embernek legnagyobb szüksége egy erkölcsi tőkére, melyből erőt meríthessen, melyre támaszkodhassék? abban a korban-e, melyben a szenvedélyek már lelohadtak és nem az ember hagyja el a bűnt, hanem a bűn hagyja el az embert? vagy abban a korban, melyben a szenvedélyek még hatalmasan lángolnak, és az ember képes egy pillanatnyi előnyért egész jövőjét kockáztatni? Hol van ilyenkor a tőke, melyet a tapasztalás

gyűjtött? Mások tapasztalásai itt nem használnak semmit, mert az ember nem szokott más kárán tanulni. Elesik egyszer, elesik többször; utoljára is csak akkor okul, a midőn életének legszebb része már tönkre ment.

Nem akarok a gyermekkorról szólni. Ez kiváltságos kor, a melyben az isteni kegyelem jobban őrködik a gyermek felett, mint maga az anyai szeretet; megment a veszélyből gyakrabban és biztosabban, mint az atyai intés; jobb védpartot képez a bűn hullámai ellen, mint az atyai bölcs tanács: hanem szólok arról a korról, a midőn az ifiút az élet szenvedélyei csábítgatják, a midőn a tapasztalatlan ifiú rejtett sziklák közt hajóz, nem tudván, melyik pillanatban szenvedhet hajótörést.

Belé képzeltek-e már Önök magokat a szülő lelki állapotába, a ki a parton állva, látja gyermekét a hullámokkal küzdeni, melyek őt minden perczben elnyeléssel fenyegetik? Ilyen állapotban képzelem én a gyengéd anyát, a ki gyermekének, a midőn a szülei házból távozik, nem képes más tőkét adni az élet útjára, mint néhány intést és jóakarató tanácsot. Ma az élet oly helyzeteket

tár fel, oly veszélyeket rejt, oly örvényeket takar, melyeket a leggondosabb szülék sem gyanítanak. A szülék tapasztalásai ma nem képezhetnek oly tőkét, melyet tán, mint családi hagyományt, a gyermekekre átszarmaztatni lehetne.

Családi hagyomány! Mily szép szó, mily fenséges értelme volt ennek egykor, a midőn az ősök vallásos és polgári erényei atyáról fiúra szálltak és mindegyik tagja a családnak szent kötelességének tartotta családjának ez erkölcsi tőkéjét féltékenyen megőrizni; a midőn az anyai szív egy-egy oltár volt, melyen a vallásnak Veszta-tüze lángolt; a midőn az ősi erények a családban gyökereztek, ágai pedig felnyúltak az égbe! Hol van ma a családokban ez ősi erények tőkéje? tegyük szívünkre kezünket, és valljuk be: megfogyott! elveszett!

Eltávozott a családokból az isteni kegyelem, mint felesleges, és felütötte fejét a világ bölcsesége. Eltűnt a magasabb ihlet, mely a szülékben a szerető Isten képét, a gyermekekben az égnek drága letéteményét őrizte, és helyébe lépett egy negélyezett barátság atya és fiú, anya és leány között, mely meghonosította az egyenlőséget ott, a

hol tekintélynek kellene uralkodnia, meghamisította Istennek negyedik parancsolatát és helyébe állította a gyermeknek természetes jogait a szülék ellenében.

Szelidség és béketűrés, *mely* magához mindig hasonló marad, — nyíltság, mely csálni nem tud, — egyszerűség, mely ne legyen egyszersmind ridegség, — munkaszeretet, mely vidám legyen mindig, — külső tisztesség és szerénység, mely ne legyen képmutató, — szeretet, mely ne legyen szenvedélyesség és szeszély, — s a mindezen erények felett lebegő *Isten szelleme*, mely azokat változatlanokká tegye, — hányadik szülei háznál találják Önök fel ma ezeket?

S ha fel is volnának találhatók, és ha a fiú és leány ez erények hatása alatt vonúl is ki a szülei házból: meddig fog ez a hatás tartani? Az emlékek a távolság által elhalaványulnak, a feledékenység eltemet sokat, a szülei tekintély elenyészik, a megszokottságot új szokások váltják fel, az intések elavulnak, a tanácsokat az önálló gondolkozás félreleteszi; és beáll a léleknek oly állapota, a melyben elvesztvén támpontját,

értéke van tehát az ifjú korra nézve ama tőkének, melyet a tapasztalás, az emberi bölcsesség gyűjtött?

S a midőn az érett korban, mikor az ember már pályát választott, előáll az élet a maga követeléseivel és küzdelmeivel, előállanak a nehéz kötelességek, a hosszú és fáradságos munka, előállanak a társadalmi nagyobb igények és csábítgatások, egy részről a kényelmes élet utáni vágy, más részről a tiltó törvény szigora; a midőn az osztály-, rang- és vagyon-egyenlőtlenség az élet igazságtalanságának színét ölti magára; a midőn az elkeseredett lélek feljajdul: becsületes is legyek, igazságos is legyek, engedelmes legyek, jogtisztelő is maradjak, és e mellett szegénységben, elhagyatottságban nyomorogjak; dolgozzak, dolgozzak és mindig csak dolgozzak, más pedig mindig élvezzen: hol van az a természeti törvénykönyv, a melyben ezek írva vannak? És ha ilyen gondolatok hatása alatt a férfi vagy a nő a válaszütra jut, és előáll a kérdés, hogy hű maradjon-e az erényhez, vagy a kísérteteknek engedjen-e? hogy válaszszon a szegénységgel küzdő becsületesség és a jólét bűnös káprázatai közt? a midőn a lélek

kifáradva a küzdelemben, elveszti minden ruganyosságát és ellenálló képességét: próbáljuk meg és hívjuk ilyenkor segítségül a családi emléket, mely elmosódott, a társadalmi morált, mely hatását elvesztette, a természet törvényeit, melyeket mindenki a maga érdeke szerint magyaráz, a törvényt, melyet emberek készítettek, tehát emberek le is ronthatnak, — hívjuk mindezeket segítségül és előáll a kérdés: hol van tehát az a nagy tőke, melyet az emberiség évezredek óta gyűjtött, és a melyet hasznosítani éppen akkor nem lehet, mikor arra legnagyobb szükség van?

Valóban, ideje volna már, hogy észre térjenek azok, a kik a természetén kívül más törvényt nem ismernek és az emberi nem boldogságára elégnék tartják az erkölcsi szabályoknak ama foszlányait, melyeket a világ bölcsesége nyújthat.

II.

Sokkal magasztosabb az erkölcsi tőke, melyet Krisztus Jézus az ő anyaszentegyházában tett le számunkra.

A gyengéd lelkeket, a mély érzésű embereket,

azokat, a kik látják, mily frivol és mily ingadozó a világ éppen a legszentebb dolgokban, a kik tehát szükségét érzik annak, hogy vágyaik, reményeik az örök életben találjanak valósulást, a kik óhajtják, hogy szeretetök, melylyel átkarolják azokat, a kiket az élet viszonyai oly benső kötelékkel csatoltak hozzájuk, örökös legyen, — azokat a természet minden adománya, a világ minden kincse, azokat a társadalmi morál sohasem lesz képes kielégíteni vagy boldogítani. Es én nem hiszem, hogy létezzék tiszta lélek, mely vonzódást ne érezne a természetfölötti iránt, mert a mi a testnek a természeti erő, az a léleknek a természetfölötti élet.

Mily szép a tiszta, a szemrehányás nélküli lelkiismeret! ki ne óhajtana ezzel bírni? Ellenben mily maró a bűnnek öntudata! ki ne óhajtana ettől szabadulni? Mily fájdalmas a megbántás! érezték Önök ezt valaha? ha érezték, akkor tudják egyszersmind, mily édes a megbocsátás! Mily szép a tiszta lelkekben az ártatlanság alvó kincse! nem irigyelték Önök ezt soha a gyermekektől? Mily édes a jótettnek emléke! nem tapasztalták Önök soha, mily nyugalom

tölti el a lelket, ha egy nyomorulton segített? Mily édes a vágy: egyesülni egy valamivel, mi soha el ne enyészsen, soha meg ne romoljon! nem ragaszkodtak Önök soha e gondolathoz? s ha ragaszkodtak, akkor Önök, bár öntudatlanul, Isten szent malasztjának bűvölő hatása alatt állottak, mert Isten malasztja vonz, ébreszt, indít; — boldog az, a ki e hatást megérzi és követi.

Ugy van, Isten, a ki a testnek a természeti életet adta, ugyanaz adta a léleknek a természetfölöttit; a ki az emberiséget évezredekken át vezette, hogy gyűjtsön a tapasztalás által természeti tőkét, ugyanaz ajándékozta meg az emberiséget egy természetfölötti tőkével, a midőn egyszülött fiát, mint embert, emberek közé helyezte, hogy születésében, szent életében és halálában megszenteltessenek az ember érdemei, hogy Jézus véghetetlen érdemeit összekapcsolván a halandók jó szándékaival, teremtsen egy természetfölötti tőkét, mely kifogyhatatlan legyen, melyből meríthessen a szerencsétlen, midőn sír, a bűnös, midőn nyugtalan, a fáradt, midőn lerogyni készül; melyből erőt meríthessen az ember, midőn az élet hullámai

összezsapnak feje fölött, meríthessen biztatást, midőn a kétségbeesés kopogtat ajtóján, bátorságot, midőn a kísértet ördöge megjelenik előtte, és az erény és bűn közt kell választani; merítsen megnyugvást, midőn az élet végpercei közelednek.

Szebb vívmány marad az, ha az erkölcsi tőkét nem az élet piacznán, a hol sok undorító tettnek emlékei fűződnek hozzá, szereztük; hanem merítettük és gyűjtöttük a vallásból, mely mivel isteni, egyszersmind a legtisztább forrás is. E tőke kimeríthetetlen és azért megbecsülhetetlen; e tőke nem egyesek kiváltsága: megszerezhetik milliók, a tanulatlan szintűgy, mint a tudós, a gyermek éppen úgy, mint az öreg. Ez a tőke nem az elvesztett multat pótolja, hanem biztosít egy halhatatlan jövőt; ez az a csillag, mely soha el nem halaványul, hanem megvilágítja az élet útait mindvégig, átviszi a gyermekkori édes reményeket hanyatló napjainkra is. Az isteni malaszt, melyet Jézus anyaszentegyházába tett le, az a tőke, melyet semmi üres phrasis nem képes pótolni, és a melyet ha elvesztettünk, süllyedünk és lelkiileg és erkölcsileg hanyatluk. Nem merítenek e tőkéből mindnyájan? —

Ki az oka? az anyaszentegyház, mely tárházát mindig nyitva tartja, vagy azok, a kik tulajdon vallásukat nem ismervén, annak magasztosságán nem tudnak lelkesedni? A vallás sülyedt, vagy az emberek, kik a vallás magasztosságához nem tudnak felemelkedni?

A kegyelem kútforrása megnyílt Bethlehemben és csergedezik a jóakarató emberek boldogítására ma is. Az erkölcsi tőke, mely a keresztfán teljessé lett, ma is kifogyhatatlan, mint az isteni szeretet, mely azt teremtette. Tőlünk függ azt használni és a mai szent ünnep erre hathatósan int.

Ha jó a természetes légkörben élni, jobb a természetfölötti légkörben meghalni. Amen.

[291]

AZ EMBER RENDELTETÉSE.

A VÁRADI SZÉKESEGYHÁZBAN AZ 1887 ÉV

UTOLSÓ ESTÉJÉN.

*«Vigyázzatok, hogy valaki titeket
meg ne csaljon a világi bölcsesség
és hiú álmítás által, mely az emberek
(farizeusok) hagyománya után,
e világ elemei szerint, és nem Krisztus
szerint vagyon.»*

PÁL a Kolosszaiakhoz II. 8

Az időnek szárnyai vannak, sebesen repül, nem áll meg soha, s a perc, melyet most magunkénak vallunk, éppen akkor, a mikor öntudatára jutunk, már nem a mienk; kisiklik kezünk közül, midőn azt megragadni akarjuk, fut feltartóztathatatlanul, eltűnik örökre. S az ember mégis az időnek gyermeke, ebben él, ebben mozog, ehhez kapcsolja reményeit, ettől várja szenvedéseinek gyógyítását, s mivel a sors adományai az ember számításain kívül esnek: kételkedve lesi a szerencse esélyeit, remegve várja a csalattatás lehetőségét; mert mi a holnap? remény, melynek alapja nincsen; mi a jövő? időpont, mely nélkülünk is létezhetik. Az idő napirendre tér felettünk, eltemeti gondolatainkat, érzelmeinket, eltemeti emléküket

éppen úgy, mint a jövő eltemeti a jelent, és csak *az sajnálatra méltó, a ki azt hiszi, hogy midőn az idő mindent lerombol, őt magát érintetlenül fogja hagyni.* Az idő hasonlít a regének Saturnusához, a ki tulajdon gyermekeit felemészti.

De ha az ember az időnek gyermeke s játszó labdája, ebből nem következik, hogy annak egyszersmind rabja legyen. — Van, a mit az idő le nem rombolhat, *s ez a lélek*; van, a mit az idő nem érinthet, *s ez az örökkévalóság.* Az idő megcsalhatja reményeinket, de csak azokat, melyek — mert emberi dolgokhoz kötvék — már magokban foglalják a csalódásnak csiráját; eltemetheti gondolatainkat, de nem az észet, a mely a gondolatok kifogyhatatlan tárháza; eltemetheti érzéseinket, — azokat, miket a szenvedély sugall, ápol s elhamvaszt; de nem azokat, miket, mint a sas pelyhes fiát, szárnyára vesz az *örökkévalóság eszméje* s közelebb viszi az örök és örökre fénylő naphoz — az Istenhez. Az idő mulik s vele elmulik mindaz, a mi az idő bélyegét hordja homlokán; tartós csak az, a mi az idő bilincseiből megszabadulva, erősebb alapot keres, mint a föld; magasabb tájékot keres,

mint az emberi szűk látkör. *A ki a mulandósággal szövetkezik, lehetetlen, hogy maga is meg ne semmisüljön*, mert senki sem kölcsönözhet több erőt, mint a mennyivel maga bír.

Az éjféli óra nemsokára egy évnek letünését fogja hirdetni. Mi volt ez év akkor, a midőn annak hajnalát üdvözlöttük? hosszú időszak! — s mivé lett az ma? csekély ponttá, mely mindinkább elhalaványuland, hogy majdan emlékünkből tökéletesen kitöröltessék. Mi volt a remény ez év hajnalán? egyelőttünk elterülő, beláthatatlan virágkert, melyből majd a legszebbet leszakasztva, azzal földi pályánkat behinteni kívántuk; s mivé lett a remény ma? oly fához hasonlító, mely leveleit lassankint elhullajtván, már szárazon és ridegen áll, hogy hirdesse bölcs Salamonnal: *«hiúságok hiúsága és minden hiúság!»* Leszakítottuk a legszebb virágokat, — kezeink közt száradtak el; vagy behintettük velők útainkat, de éreztük a töviseket, melyeket a rideg valóság a virágok alá rejtett.

De miért nincs tartósság e földön? miért ingatag minden? miért repül képzeletünk elérhetetlen tárgyak után? miért futkosunk az ezerszínű csábjátékok után, mint a gyermek

a pillangók után, hogy mihelyt megfogta, letörülje érdes kezeivel a ragyogó színeket? miért lappang a remény alatt az enyészet? miért leselkedik az élet mellett a halál? Miért mindez ellentét?

Miért?

Mert emberek vagyunk, — emberek, a kiket nemesebb természetők a szép, a magasztos, a tiszta, a szent felé vonz ugyan, de kiket az idő, a föld lekötve tart. Magasabb rendeltetésünk, melyet öntudatlanul is keblünkben hordunk, ki akarja magát küzdeni a mulandóság bilincseiből, hogy az örökké tartó élvezetek birtokába jussunk; de a szenvedélyek ösztöne lábainkhoz tapad, s a tiszta képet tisztátalan színezéssel elhomályosítja. Bennünk az isteni az emberivel küzd; amaz hogy feljebb emeljen, emez hogy a göröngyhöz lánczoljon. — Ezért van az ellentét, ezért a folytonos belső harc, melyben a jó a rosszal, a mindennapiság a magasztossal, a nemes a nemtelennel kiegyenlítést keres.

Sok ezer esztendő óta fárad az emberi elme e rejtélyes kérdés megfejtésében, fáradoz ma is. és nincs olyan esztelenség, melyre az emberi ész ne tévedett volna, midőn elvetvén

Istent, lételének titkát megfejteni akarta, s ma is, az isteni kinyilatkoztatás XIX-dik századában el lehet azt mondani, a mit Cicero egykor a római jósokról mondott: Csudálkozni lehet, hogy komolynak látszó vitatkozásaikban egymásnak szemébe nem nevetnek. Van egy fonál, melyet az emberi nemben élő lelkiismeret soha el nem veszített; él az emberi nemben egy öntudat, melyet soha a legválságosabb időkben sem tagadott meg; van egy szózat, mely ezerszer elnyomva, ezerszer felhangzott, — és ez az: hogy az ember egy magasabb rendeltetéssel bír, melynek végcélja nem e földön található, melynek valósítása nem e földön, nem az emberi ismeretek keretében, hanem csak az örökkévalóság, egy magasabb rendeltetés eszméjében fekszik.

Én tehát ma, ez ünnepélyes órában az *embernek magasabb rendeltetéséről* kívánok elmélkedni. Úgy hiszem a percz komolysága önként kínálkozik arra, hogy habár rövid ideig, oly kérdéssel foglalkozzunk, mely mindnyájunkat közletről érint.

A ki az emberi nemet, annak természetét, állását e földön ismerni akarja, a ki az emberiség fölött minden előítéllettől ment igazságos ítéletet akar mondani, annak nemcsak azt kell tanulmányoznia: miben hasonlít az ember a többi teremtményekhez; mennyi háborút viselt egy-egy nemzet; hányszor változtatta meg alkotmányát; mi mindent tett, hogy a tudomány, a művészet, az ipar és a kereskedelem útján előre haladjon? hanem egyre kell mindenek felett figyelnie, és ez az: hogy miben nyilvánult az embernek, mint embernek, méltósága? mi tette a népeket nemesebbekké; mi segítette őket a kölcsönös, a felebaráti szeretetnek ama magaslatára, mely a haladásnak «ne továbbja» gyanánt vehető? És e tekintetben bátran kimondom: *a hol a magasabb rendeltetésnek öntudata áthatotta a nép minden rétegét, ott haladnak; — a hol a sophisták, a kétkedők, az istentagadók megmételyezték a közéletet, ott hanyatlottak.*

A haladó népek életében mindig egy nemesebb eszme működött, mely azokat a műveltség megszerzésére vitte; ellenben a hanyatló népeknél mindig a szellemi és erkölcsi elfajulás siettette kora halálukat. Az

emelkedésnek és a hanyatlásnak tehát mindenkor mélyebben fekvő okai voltak.

Es ne ringassuk magunkat csalódásban; daczára a magas műveltségnek, melylyel ma bírunk, a XIX-ik század nemzedéke sincsen kivéve ama feltételek alól, melyekhez az isteni Gondviselés a népek boldogságát vagy nyomorát kötötte. A gonosz sohasem szülhet jót; sőt az a gonosznak átka, hogy csak gonoszat szülhet.

A történelem gyakran ismétlődik. A mi egykor Görögország vagy Róma bukását okozta, az ma sem lehet fentartó elem. Ezt, úgy látszik, ma elfeledik, s maga a tudomány vállalkozik arra, hogy lerombolja az alapot, melyen a társadalom annyi ezer éven át felépült.

De a tudomány többre is vállalkozik: lerombolni igyekszik a *hitet*, melyet az emberiség megőrizvén, a küzdelem terhei közt nem lankadott, és ezzel lerombolni *az önbecsülést, a bizalmat a nemes fejlődéshez*; összetörni akarja az *ideált*, mely után indulván az ember, annyi szépet és nemest teremtett; ledönteni akarja magát az embert arról a talapzatról, melyre őt a kereszténység emelte, és ismét visszalökni oda, a honnan

annyi fáradság után kiemelkedett. És hogy semmi se maradjon, a mi az emberiség rendeltetésére emlékeztet: az embert az állatok sorába helyezi, megvalósítván azt, a mit az irás mond : *«némely ember, midőn tiszteletben van, ezt figyelembe nem veszi, olyan, mint az okatlan állatok és hasonló azokhoz».**

Sajátságos fájdalmas érzelem fogja el az embert, midőn látja e romboló munkát, és a keresztény embernek, midőn ennek tanúja, midőn mindezeket látja, hallja, olvassa, önkénytelenül eszébe jut a paradicsomi kigyó, midőn a tudás fája gyümölcsének szépségét dicsőítvén, sziréni hangokon sugdosta: *«olyanok lesztek, mint az istenek!»*

Mintha az átok, melylyel Isten a csábító kigyót sujtotta, mindahhoz tapadna, a mi az emberi természetnek magasabb értékét lealázni törekszik.

Halljuk csak a büntetést, melyet az Úr Isten szabott a kigyóra, mely az embert az Isten elleni lázadásra csábította: *«Mivelhogy ezt cselekedted — monda az Úr — átkozott vagy a földnek minden állatai és vadai között; melleden fogsz járni, és földet*

*enni életed minden napjain».** Tehát a földön vonszolni a nyomorúlt testet és egyedül a földből táplálkozni; ez volna a büntetése az Isten elleni lázadásnak?! Tehát nem az ég felé fordított arczczal, nem büszkén felegyenesedve, mint a föld királyához illő, keresni a felhőkön túl a rendeltetés, a hivatás célját, hanem a földön csúszva, a földhöz tapadva, a göröngyhöz lánczolva, nem látni egyebet, mint a földet, nem élvezni egyebet, hanem csak azt, a mit e föld ad, nem keresni egyéb vigasztalást mint a földdel egyesülni és benne elveszni: ez volna a sorsa a teremtménynek, mely Istent nem ismer, mely arczát elfordítván Istentől, egy magasabb életrendet eltagad?!

Tisztelet a tudománynak, kalapot emelünk nagyszerű vívmányai előtt, mikkel az emberiséget megajándékozta; de jogosultságának vannak határai. Méltán büszke lehet, ha a magaslatról, a melyen ma áll, visszatekint a hosszú útra, a melyet megtett; a fényes civilisációra, melyet teremtett; az ismeretek kincseire, melyeket összehalmozott,

* Mózes I. K. III. 14.

összehalmozott nagy fáradsággal, sokszor a visszaeséssel, sokszor a reménytelenséggel küzdve; de nem esvén kétségbe magasztos küldetése fölött. Önérzettel tekinthet az emberi tudomány e pályára, mert itt az ember önmagára talál.

De bármily büszke legyen, midőn évezredekén át tett alkotásain végigtekint, volt mindig és van ma is egy gondolat, mely az emberi ész röptének határt szab, mely azt tehetetlenségére és korlátaira emlékezteti, és ez: *a végtelenség gondolata, az erkölcsi világ eme titka*, a mely az embert súlyával elnyomja, mintegy megsemmisíti, és a melynek ajtai a magára hagyatott ész előtt zárva vannak.

Mi az ember a végtelenséggel összehasonlítva? vagy nem létezik a végtelen, mert a tudomány azt fel nem foghatja? nem létezik Isten, mert a tudomány azt kezeivel nem érintheti; nem létezik lélek, mert a tudomány azt nem látja; nem létezik lelkiismeret, mert a tudomány ennek működését a górcső alá nem veheti?

Hol születnek az emberiségnek legnemesebb inspirációi? az erény, vezetve a szabad akarat által, a maga hősi elhatározásával,

önfeláldozásával, lemondásával? honnan merítik a vértanúk lelkesültségöket és leküzdhetetlen bátorságukat? a költői ihletség honnan fakad? és az örök morálnak elvei és parancsai hol honolnak? nem a lelkiismeretben? nem a lélekben-e? nem ama nemesebb részében-e az embernek, mely nem anyag? mely, mivel szellem, különbözőnek ismeri magát az anyagtól: és a mely, mivel önmagát ismeri: érzi, hogy különbözik az állattól, hogy több annál, hogy magasabb rendeltetéssel bír?

Görögország akkor volt legvirágzóbb, mikor vallásos volt; a hatalmas Róma akkor hanyatlott, mikor mindent feledve, egyedül a földi élvezetekbe merült. Ott van ma, mint hatalmas tanubizonyság, a földi mennyország : China, négyszáz milliónyi nagy népével, egy a nyelve, egy a szokása, de négyezer esztendő óta civilizációja megállott, nem megy «előre». Nem megy pedig előre azért, mert nincs a mi tekintetét «fölfelé» irányozza. A földön csúszik, az anyagot keresi; ma már rendeltetésének öntudata elveszett.

S ha az emberiség visszatekint arra a hosszú pályára, melyet átfutott, és látja ismét az erkölcsi vívmányokat, melyeket tett, —

az erkölcsök szelidülését, a művelődés finomságát, a szív nemes gerjedelmeit, a magasztos érzelmek meghonosulását: akkor a hosszú pályán már nem egyedül önmagát fogja látni, hanem ott fogja találni a *vallási* mely védszárnyai alá vette az embert és közelebb hozta a forráshoz, melyből lelki élete, szellemi fönsége, «emberi méltósága» csergedez; ott találja az Istent, ott a leghatalmasabb erkölcsi tényezőt, a kereszténységet, Jézus anyaszentegyházát, melyek mindannyian magasabb rendeltetésére emlékeztetik őt.

Ha az embernek nincsen magasabb rendeltetése, akkor mondjunk le mindazon szép eszmékről, melyek századok óta lelkesítették a történelem legjelesebb embereit; akkor vonuljanak vissza ma mindazok, a kik az *erény*, a *hazaszeretet* a *felebaráti szeretetnek* nevében vezetni, javítani s tökéletesíteni kívánják az emberi nemet. Mindez hiú, hálátlan és meddő törekvés. Ha a föld az egyedüli tér; ha az a 70—80 év, melyet a legjobb esetben a földön tölthetünk, az egyedüli idő, a mely hivatásunknak és reményeinknek határt szab: akkor ne törekedjünk más után, mint vagyont szerezni, mert ezzel célunkat elérvén, ölbe rakhatjuk kezeinket,

gond nélkül élhetünk s élvezhetünk.

Mi gondunk nekünk arra, *hogy* nemes gondolkodás, műveltség, szeretet által szenvedő embertársainkat magunkhoz öleljük? Mi gondunk nekünk arra, hogy az igazság diadalmaskodjék, a jó elismertessék, az erény megjutalmaztassék? *Miért igazság az igazság; miért jó a jó; miért erény az erény?* Ki mondotta ezt nekünk? — Ha nincs magasabb rendeltetés; ha nincs magasabb törvényhozó; ha nincs magasabb bíró: akkor kérдем, ki hatalmazott fel arra, hogy embertársainknak törvényt szabjunk? mi jognál fogva büntetjük azt, a ki vagyunkat, személyünket megtámadja? Vagy elismerjük-e, hogy azé a hatalom, a ki erősebb? De akkor itt van az emberi nemnek elaljasodása! Erőszakkal szerezni, ököllel megvédeni, boszúállással megtorolni mindent, — ime, a hatalmak, a melyekkel az emberi nemet kormányozni kell, ha annak magasabb rendeltetését eltagadjuk.

Egy legfőbb *jó*, mely célját képezze az emberi vágyaknak, nem fog létezni. A kérdés nem az lesz többé, hogy mi a nemes? hanem az, hogy mi hasznos? s ekkor megkezdődik

a versengés, a birkózás, az önfentartás kényszerharcza, s az önzés legmeztelenebb, de legirtóztatóbb alakjában fog megjelenni.

Ember ember ellen fog küzdeni; a legfőbb cél lesz: élni minden áron, s ha lehet, mennél kellemesebben.

Kötelességek nem lesznek, egyet kivéve, önmagunk iránt; a felebaráti szeretet csak az eszélyes önhaszonnal fog gyakoroltatni. Erényes csak az lesz, a ki mentül nagyobb óvatossággal fogja tudni öncélját leplezni. Ha valaki az éhezőket táplálja; ha a mezteleneket ruházza; ha égettek és vízkárosultak számára adományoz; ha a betegeket ápolja: akkor nem kötelességet, nem irgalmasságot gyakorol, hanem a divatnak vagy önhiúságának tömjénez.

Mikor az emberi nem még ritkább volt a földön, következképp még kevesen ültek a természet asztalához étkezni, akkor tán lehetséges volt, hogy irigység nélkül nézte az egyik a másikat. De ma, midőn kevés az üres hely, nem parancsolja-e az okosság, mentül több üres helyet szerezni? Nem dőreség-e, ha az orvosok a beteges embereket mesterséges orvossággal tartogatják?

nem kidobott pénz-e, ha a gyermekeket menházakba felveszik? a szegényeket s inaszakadtakat szegény-intézetekben, kórodákban istápolják? s nem voltak-e okosabbak nálunknál a spártaiak, kik a gyenge gyermekeket már születésök első perczében megölték?

Mi a szeretet akkor, ha nincsen magasabb indok? mi az irgalmasság, ha nincsen magasabb jutalom?— érzélgés, egyéb semmit S ne higyük, hogy mindezek a szomorú igazságok csak egy félénktermészetű képzelődés szüleményei; irtózatoss valóság ez, mely szükségképpen beáll, ha az embert a földre kárhoztatják, ha azt hangoztatják szüntelenül: *itt minden; ott fenn semmi!*

A jobb érzés felháborodik az emberi ész e szomorú tévedésein. Többet mondok: az embernek egész természete, egész valója tiltakozik ellene; tiltakozik szellemi s erkölcsi életének öntudatával méltóságának meggyalázása ellen; tiltakozik sértett lelkiismeretével e merénylet ellen, mely isteni s emberi természetét támadja meg.

Az ember belsejében, szívében, egész életében érzi, hogy több, mint az állat; érez egy belső tüzet, melynek lángjai az ég felé

törnek, de melyet semmi tudomány, semmi okoskodás onnan ki nem olthat. S e hit, mely ég felé tör, oly élő, oly szívós, *oly* halhatatlan, hogy az emberi élet minden fokozatán feltalálható; — egyesekben elhalványul, sokakban kihal, sőt vannak példák, hogy egyes nemzetek megtagadták a hitet; de sajátságos jelenség — s ez a kígyóra kimondott átok — az imádás, mely fölfelé megtagadtatott, lefelé fordul: minden istenítettik csak az Isten nem, s a szív, mely az égtől elfordul, a földnek telhetetlen élvezeteibe fojtja a lelkiismeret szavait.

Van az emberi elaljasodásnak egy elnevezése, mely köznyelven olyképpen hangzik, hogy azt itt használnom e szent hely tiltja; de a mely jellemző arra nézve, hogy a nép mikép fejezi ki irtózatát az iránt az állapot iránt, melybe az ember sülyed, ha méltóságát, nemes természetét elfeledvén, megszűnik ember lenni.

Mit mondjak a családról, az erkölcsi életnek e szent tűzhelyéről? mit a nevelésről, a nemes gondolkodásnak és az emelkedett szellemi életnek ez eszközéről? mit az atyáról, a becsületes jellemnek példányképéről? mit az anyáról, a családi boldogságnak e tiszta

geniuszáról és vajmi sokszor vértanújáról? Mivé válnak mindezek? Vagy inkább van-e egyáltalában joguk létezni, ha magasabb cél nem lebeg előttök?

A családi élet magasztossága, az anyának szent hivatása, az atyának tekintélye s elvitázhatatlan családfői jogai, és az a körülmény, hogy nem volt még nevelési rendszer, a mely ki merete volna mondani, hogy az emberből csak művelt s idomított állatot akar alakítani— mindez azt mutatja, hogy az emberek egy magasabb rendeltetést akaratlanul is elismernek.

Az ügyességet, hogy keresztülhatolhassunk az élet viszontagságain, megadhatja maga az élet, de a mit az élet nem adhat, az a mély szeretet, mely csodákat művel; az a tántoríthatatlan igazságszeretet, mely inkább megtörik, de nem hajol; az az önfeláldozás, mely jutalmát nem az emberektől várja; az a megnyugvás a sors csapásai közt; az a megtörhetetlen *hit*, hogy bármilyen legyen a jelen, a jövő kárpótlást fog nyújtani— mindezek nem e föld szülöttjei, ezeknek forrása magasabban fekszik.

Ez a természet, ez a lelkiismeret, ez az Isten szava! El lehet e szózatot altatni

könnyelműség által; el lehet hallgattatni gúny s üldöztetés által, sőt el lehet torzítani holmi tudósnak látszó okoskodásokkal; de meg lehetünk győződve, hogy egy lépést sem tehetünk a nélkül, hogy arra a kérdésre ne bukkannánk: mire való ez a nyomorult élet, ha nincs magasabb rendeltetés?

*

Nap nap után mulik. A mult évnek napsugarai mily égetők voltak! mily színtelen volt az ősz, mily zord, mily kellemetlen a tél! de eljön a tavasz, életre kél majdan minden; csak reád nézve, a ki magasabb rendeltetésed felett meghasonlottál, reád nézve nincsen tavasz, nincsen kikelet, mert nincsen — remény! Életed e szűken kimért térre van korlátozva, reményeid e földhöz s csakis e földhöz vannak kötve, — azon túl nincsenek. S így gördül le reád nézve év év után. Eszed elhomályosodik, szíved megtörik, s a hideg sír, mely testedet eltakarja, csak méltó koronája lesz rideg, reménytelen életednek. A fák levelei, melyek porba hullnak, mint a boldog álmok; a felhők, melyek tova futnak, mint csalódásaink; a

virágok, melyek elhervadnak, mint reményeink ; a nap sugarai, melyek eltűnnek, mint vágyaink; oh mindezek néma jelek reád nézve, ezek nem emlékeztetnek arra, hogy a lehulló levél alatt az élet ereje pezseg, hogy a felhőkön túl a jóságos Isten öröklik feletted, hogy a napsugarak, melyek neked eltűnni látszanak, millióknak meleget, életet adnak, s e milliók boldogok. A nap, mely az év végével letűnik, reád nézve utolsó lehet, visszahozhatatlan, elveszett! Reánk nézve, kiket az örökkévalóság hite boldogít, csak apró részecskéjét képezi az örökkévalóságnak, mely részecske megváltoztathatja alakunkat, külső formánkat; de nem szellemünket, nem lelkünket, mely magasabb életet keres és talál. Oltalmazónk a jó Isten s mi Őbenne bízunk. Szárnyai alatt biztosak vagyunk, s az örök igazság paizsként vesz körül. Nem félünk az éjjeli rémtől, nem a nappal repülő nyíltól. Ezren hullanak el oldalunk mellett s tízezren jobbunk felől; hozzánk nem közeledhetik senki. Angyalainak parancsolt az Úr s ők megőriznek bennünket útainkon, kezeiken hordoznak, hogy kőbe ne üssük lábainkat. Benne bízunk. Ő megvéd bennünket, mert megismertük

[312]

szent nevé. Meghallgatand s velünk lesz
szorongattatásainkban; betöltend hosszú élettel.*

Benne bízunk, nem csalatkozunk örökké. Amen.

* 90. Zsoltár.

[313]

KRISZTUS
AZ ERKÖLCSI VILÁGNAK
KÖZÉPPONTJA.

A VÁRADI SZÉKESEGYHÁZBAN, 1888 HÚSVÉT
ÜNNEPÉN.

«Ha felmagasztaltatom a földről
mindent magamhoz vonzok.»
JÁNOS XII. 32.

A mikor a zsidók Krisztus urunkat hallatlan erőszakoskodással felfeszítették, abban a hitben ringatták magokat, hogy szerzőjével a művet is megsemmisítették. Szemökben Jézus egyszerű forradalmár volt; nem állami szempontból, mert hiszen zsidó állam már akkor nem létezett, Palestina római tartománynya sülyedt, s Pilátus a teljhatalmú római helytartó Jézusnak amaz ismeretes mondatából: *«adjátok meg a mi a császáré a császárnak»** meggyőződött, hogy Jézus fellépése éppen nincsen a római birodalom megdöntésére irányozva. Forradalmárnak tekintették vallási szempontból, ki rá mutatott az üres formákra, melyeknek,

* Máté XXII. 21.

mint külsőségeknek, több értéket tulajdonítottak, mint a belső javulásnak; ki megmutatta, hogy a szertartási törvények, melyek annak idejében igen üdvös rendszabályokat tartalmaztak, már nem egyebek élet nélküli testnél, melyből a lélek elszállott; ki határozottan kimondotta, hogy az életrend, mely előkészítette az Isten országát, többé fenn nem állhat akkor, a mikor az Isten országa valóban elérkezett.

Ha tehát a zsidók nem lettek volna a szenvedély által annyira elvakítva, ha az írástudók, vagyis a zsidók legbölcsebbjei nem ragaszkodtak volna annyira a holt betűhöz, ha megértették volna azt, hogy az egész ószövetségben lerakott, mindenesetre fenséges és magasztos eszmék nem maradhattak mereven, a formák közt megkövülve; hanem hogy azoknak életképessége éppen attól függött, hogy tovább fejlődjenek, hogy az egy Istenben való hiten kívül minden úgy volt berendezve, *hogy* egy újabb, egy jobb korszak előkészítették, — ha mindezt mélyebben tanulmányozták volna, akkor felismerték volna, hogy Jézussal eme korszak kezdetét vette.

A prófétákat megölték s még sem voltak

képesek a megváltás útját eltorlaszolni. Újabb erkölcsi süllyedés után újabb próféták keletkeztek, s az isteni Gondviselés tervei tovább szövődtek. Hogyan gondolhatták tehát, hogy egy újabb erőszakos merénylet által meg fogják az Istent akadályozni a megváltás nagy munkájának valósításában?

De ha a múltat nem akarták tanulmányozni, legalább kísérték volna figyelemmel Jézusnak fellépését. Jelleme, magaviselete, tanítása, tettei oly hatalomra, oly erőre mutattak, mely hasonlíthatatlanul felülmúlt mindent, a mit addig a világtörténelem, de maga a zsidó nemzet történelme is mutatott.

Mily szerény volt ő a diadalok közt, melyekkel a fellelkesült tömeg őt ünnepelte; mily türelmes tulajdon tanítványainak megrögzött előítéletei, a farizeusok incselkedései s ármányai közepette; mily vidám a sérelmekkel és bántalmazásokkal szemben; s a mi leginkább bámulatra méltó: mily megadó a félelem, a kínok, a felbőszült tömeg fenyegetései, a halálítélet kihirdetése, a keresztre feszítés perczeiben! — Ha a szilárd akaratban fekszik az emberi jellem egész ereje, akkor az a feltétlen bátorság,

az a nyugodt méltóság oly körülmények közt, melyek a legerősebb emberi akaratot is megtörni képesek, de a melyek Jézust meg nem törhették, — tán mégis gondolkodóba ejthették volna a zsidókat a felett, hogy az előttük álló Jézus több, mint ember.

De a szenvedély elvakította őket. Azt hitték, hogy Palestina határainál vége a világnak, s nem tudták, hogy az emberiségnek óriási nagy többsége megváltó után esengett, megváltó után nem oly alakban, mint azt a zsidók magoknak képzeltek; de megváltó után «lélekben és igazságban», megváltó után, hogy az Isten országának jótékonyága az egész világra kiterjedjen, hogy a kételkedők megnyugvást találjanak, hogy az erkölcsök nemesíttessenek, az egyenlőség megalapíttassék, hogy a szabadságot, melyet csak az igazság tisztelete biztosít, mindnyájan élvezhessék, hogy ne legyen az emberiség rabszolgája a bűnnek, hanem legyen szabad az Istenben.

A zsidók körül minden új lett, csak ők maradtak a régiek. Mintha megirigyelték volna önmagoktól, hogy Az, a ki a világ áhítatos vágyait s esengéseit kielégítette, az

ő kebelökből támadjon; hogy a ki test az ő testökből, vér az ő vérökből, biztosítsa a zsidó nemzetnek a vezérszerepet a világ szellemi újjászületésében.

Másképp történt. Felfeszítették, megölték. Ismét csalatkoztak, — mert a kit holtnak hittek, *feltámadt* s az öldöklő fegyver, melylyel az isteni Gondviselés akaratát megghiúsítani akarták, őellenök fordult: megölték önmagokat, mert mint nemzet a föld színéről eltűntek, *elvéttetett tő lök* — mint Jézus megjövendölé — *az Isten országa és oly nemzetnek adatott, mely gyümölcsét megtermi**

Jézus felfeszíttetésében tombolt a felkorbácsolt szenvedély, feltámadásában diadalmaskodott az isteni Gondviselés terveiben megnyugvó hit, — csalatkozott a zsidók rövidlátása, örült az emberi nem. Jézus halálában a zsidó nemzet saját halálát mondotta ki, feltámadásában az emberi nem saját feltámadását ünnepelte.

* Máté XXI. 43.

Archimedes azt mondotta: Adjatok nekem egy pontot és kiemelem sarkaiból a világot. Krisztusnak nem volt szüksége e pontra. *«Ha felmagasztaltatom a földről, — úgymond — mindeneket magamhoz vonzok.»** Tehát a keresztben volt az erő, a mely az emberi nem újjászületését eszközözlendi. Nem forgatta ki sarkaiból a világot, — többet tett: átváltoztatta, javította, átszellemítette, s a mi legfőbb, ezt sem földi életében tette.

Jézus meghalt elhagyatva a kereszten, de midőn eltűnt a földről, midőn műve elenyészettnek látszott: akkor tűnt ki, hogy a keresztben, az ő halálában rejlett az a hatalmas vonzó erő, a melyről megjósolta, hogy mindeneket magához vonz. Mindent: az észet, mely gondolkozik, a szívet, mely érez, az akaratot, mely választ, a vágyat, mely a kimondhatatlan után áhítozik, a kételyt, mely megnyugtatót kíván, a kétségbeesést, mely balzsamért esedezik.

S úgy tett, a mint megjövendölte. A feltámadás perczétől kezdve minden új lett. A tanítványok egészen másképp kezdettek

* János XII. 32.

gondolkozni. A világi Messiás, a földi király elenyészett, de az Isten szellemi országának királya feltámadt, feltámadt, hogy örökké uralkodjék. A mit az apostolok azelőtt nem voltak képesek felfogni, most tisztán állott szemeik előtt. *«Az én országom nem e világból való»*;* Krisztus urunknak ez a mondata most melegítő napfényként ragyogott szellemi szemeik előtt, s maga Péter, ki Izrael országának visszaállításáról álmodozott, most már így intette a népet: *«Tartsatok bűnbánatot, és kereszteltessék meg mindenitek Jézus Krisztus nevében bűneitek bocsánatára; és elveszítek a Szentlélek ajándékát»*.** Így tettek a többi apostolok, a tanítványok is: lemondottak minden földi igényökről, kezdték belátni, hogy Izrael népe csak eszköz vala az isteni Gondviselés kezeiben, hogy nem egyedül Izrael népének megváltásáról volt szó, hanem az egész emberi nem újjászületéséről. A zsidó nemzet, mint olyan, eltűnt, a választott nép mint kiváltságolt kegyencz, elveszett, s helyébe lépett az ember, az emberiség. A feltámadás

* János XVIII. 36.

** Apóst. Cselek. II. 38.

ténye szétzúzta a bilincseket, melyeket az előítélet kovácsolt, levonta a fátyolt, a mely a tanítványok szellemi szemeit elborította, s ők érezni kezdték, hogy világküldetésöknök, messzeterjedő működésöknök órája ütött. Hazájok szűk határait túl kellett lépniök, ismeretlen országokba kellett vándorolniok, hogy szolgálatába álljanak egy nagyszerű eszmének, mely a lelkek megváltása volt.

Az idő, a mikor a feltámadásnak ez első, bár gyenge eredménye mutatkozni kezdett, a mikor a megváltásnak hullámcsapásai lerombolni kezdték a válaszfalat, a mely a zsidó nemzet s az emberiség közt volt, ma már igen távol áll tőlünk s azért nehéz megítélni az akadályokat, melyekkel a tanítványoknak küzdeniök kellett. Küzdeniök kellett önmagokkal, mert előítéleteiket, melyek leiköket egészen elfoglalták, kellett lerombolniok; küzdeniök kellett honfitársaikkal, a zsidókkal, kik bennök szegény s számandó ábrándozókat láttak; de küzdeniök kellett a rómaiakkal is, kik gyűlöltek vagy megvetették a zsidókat. *«Kerülhet-e valami jó Názáretből?»** e kérdés fogadta az apostolokat

* János I. 46.

mindenütt. S mégis mintegy lábaiknak nyomai alatt növekedett a keresztnek vonzó ereje.

Krisztus urunk személye lett a sarkpont, mely körül a ma már kétezer éves civilisatio forgott, és a civilisatio eme terjedésében van Valami titokszerűség, melyet lélektanilag magyarázni nehéz, az egész emberi nem művelődési történelme pedig ehhez hasonló jelenséget nem tud felmutatni.

Voltak kétségkívül az emberiségnek különböző időkben nagy alakjai: uralkodók, törvényhozók, hódítók, bölcsészek, művészek, kik befolyást gyakoroltak a művelődésre; de mindezek koruknak édes szülöttjei, ezer száakkal fűződtek kortársaikhoz s azoknak gondolkozásmódjához, azoknak szellemi hatása alatt állottak; szerették nemzetöket, ősi hagyományaikat, szokásaikat, — mindez egész valójokon visszatükröződött. Kimagaslottak ugyan a többiek közül, de csak mint része az egésznek. S ha el is mondható rólok, hogy meghaladták korukat, az csak annyit jelent, hogy mélyebb szellemmel, észszerűbb gondolkozásukkal tovább láttak, mint kortársaik, éppen úgy, mint az ügyes orvosok a betegségnek külső symptomáiból

előre megjósolják a betegség lefolyását, sőt órára meghatározzák a halál bekövetkezését. Az ügyes államférfiak is sokszor az események összefüggéséből előre megmondják a politikai alakulásokat. S mire alapítják okoskodásukat? — a jelen helyzetre, mely a nyert tapasztalások után következetesen így és nem másként fog fejlődni.

De magok az események is, melyeket a történetírás feljegyzett, vagy a melyek szemeink előtt végbe mennek, nem úgy folynak-e egymásból, hogy kevés figyelemmel felvihetjük azokat az első indító okra, melyből mindannyian, mint a láncszemek, képződtek ?

Tudjuk, ismerjük a szereplő személyeket, s bárha nem mindig vagyunk tisztában vele, vajjon ők teremtték-e koruk szellemét s nem inkább a kor szelleme teremtette-e őket? egyet biztosan tudhatunk s ez az: hogy valamint személyes tevékenységek bizonyos korlátok közt mozgott, úgy szellemi hatásuk is majd csak egy országra, majd csak egy bizonyos szakmára, majd csak egy bizonyos életnemre volt korlátozva. Homért sokan olvassák s mégis hány

százalékát teszik ezek az egész emberi nemnek? Socratest sokan bámulják s mégis hány ember dicsekedhetik az élvezettel, melyet ez olvasmány nyújt? Solon nagy törvényhozó volt, s mégis hány törvényhozó ismeri őt vagy követi példáját? Napoleon nagy hadvezér volt, s mégis hányan húznak ma hasznát az ő tudományából? — Idő, hely, körülmények korlátozzák az egyes ember működését. Sőt ha végig megyünk az egész történelmen, nem fogunk találni embert, bár mi nagy legyen is, a ki az egész emberiséget átkarolta volna, a kiről azt mondhatnók: *mindent magához vonzott*.

Egészen másképen áll a dolog Krisztus Urunkkal.

Az ő személye volt reménysége a népeknek, az ő személyére irányult a zsidók minden ármánya; tanítását csak mellékesen bántalmazták, személyében akarták megsemmisíteni az ő egész művét; az ő személye körül forog tizenkilencz század óta a keresztény műveltség kereke. Az ő személye *a középpont*, melyben találkoznak a hívők legszentebb érzelmei, hite, reménye, szeretete, de találkoznak a romlottság támadásai, az ellenségek nyilai, a hitetlenségnek mindent

felforgató törekvései. Omaga mindig a maga személyét állítja előtérbe, és senki e világon oly erőteljesen nem hangsúlyozta a személyében való hitet; sőt azt, mint egyedül üdvözítőt, parancsolta, követelte. Ő nem volt zsidó, mint Mózes, nem volt görög, mint Socrates, nem volt arab, mint Mohamed; ő *ember* volt, benne az emberiség ideálja tükröződött vissza. Senki sem dicsekedhetik, hogy tanítója lett volna, senki sem dicsekedhetik, hogy befolyást gyakorolt volna reá, nem az őt dicsőítő sokaság, sem tanítványai, sem kora, sem az eszmék és szokások, melyek környezték.

Ő az emberiséget képviselte határtalan, kimondhatatlan szépségében, s azért ő általános eszményképe a halandó embernek. Követheti őt a gyermek, a leányka, az anya, az aggastyán; minden életnem közeledhetik hozzá, hogy vigaszt nyerjen; a szegény éppen úgy, mint a gazdag, a fogoly a tömlöczben, a király a trónon. S ha a világ forog, s a művelődés új helyzetet, új embereket, új szükségeket, új élvezetet s tegyük hozzá, új nyomort teremt: Jézus mindezekre nézve sem lesz idegen. Nem volt idegen a görögöknek, noha keveset gondolt

az ő bölcsészetökkal; nem volt idegen a rómaiaknak, noha csatákat nem nyert, országokat nem igázott le; nem volt idegen a IV-ik századbeli barbárnak, nem idegen a XIX-ik század művelt emberének. Imádták őt Amerikának vad indiánjai, imádják őt Afrika vadonjaiban, imádják ma Európában, imádjuk mi, kik egy művelt kor édes gyermekeinek valljuk magunkat.

S jegyezzük meg, hogy mindenütt, a hol őt szívvel-lélekkel imádják, felvirágoznak a tiszta erkölcsök, szelidülnek a szívek, kezdődik a benső családi élet, átalakulnak az államok, bevonul a boldogság. S mindez annyira személyéhez van kötve, hogy a hol Krisztus eltűnik, megjelen a nyomor, a hol előtte térdet nem hajtanak, térdet hajtanak az élvezetek hamis istenei előtt, melyek mint a Moloch mindent felemésztenek.

Valóban igazat mondott, midőn azt állította: *«ha felmagasztaltatom a földről, mindent magamhoz vonzok»*.

*

Mindent magamhoz vonzok! Tehát az ész is? —
Kétségkívül, az ész is, mert Krisztus

Urunk mondata oly határozott, hogy nincsen tényező az erkölcsi világban, mely az ő befolyása alól kivonhatná magát. — A világ ezt nem akarja elhinni s innen az a sajátságos, de szomorú jelenség, hogy mennyire erőlködnek ma azon, hogy ellentétbe helyezzék az észet Krisztus tanításával. Mintha ellenmondás lehetséges volna a teremtető s a teremtmény közt, mintha Az, a ki az észnek alkotója, taníthatna olyasmit, a mit az ész el nem fogadhatna!

Ma a tudományos világban az a sajátságos felfogás uralkodik, hogy kételkedni kell mindenben, mert csak a kételkedés vezet az igazságra.

Kétkedni kell, azután kutatni, vizsgálni, tanulmányozni s így lépcsőről-lépcsőre meggyőződést szerezni.

De ez hosszú, fáradságos út, melyen csak kevesen járhatnak. Nagy ész kell ehhez, még nagyobb fáradság, s a mi a legfőbb: az igazságnak önzetlen szeretete. Hol találjuk mindezt ma együtt? de ha találnók is, hol a csatlakozhatatlanság? És mégis: kételkedni kell — mondják — a tudományban, mert nem lehet mindent készpénzül elfogadni, a mit némely tudós tanít. Igen helyesen!

mert a tudomány emberi vívmány, azt csak szorgalmas tanulás, kutatás, virrasztás által lehet megszerezni. Kétkedni kell a politikában, mert sok államférfi már csalódott s tévútra vezette a népeket. Igen helyesen! mert a politikában sok része van az ügyességnek, az ügyesség pedig csak tapasztalásból szereshető meg. Kétkedni kell a hitben, mert---de már itt nehéz alapos okot felhozni, mert a hitet nem lehet emberi mesterség útján megszerezni, az emberi tudomány erre elégtelen, az emberi ügyesség itt tehetetlen. *A hit Isten ajándéka*, az nem jön alulról, az felülről jön. A ki a kétkedésen akarja kezdeni, az tegyen le a reménységről, hogy hitet fog szerezni; a kétkedés még soha sem vezetett hitre, mert ha a kétkedésen kezdi, előbb le kell döntenie a hitet arról a magasztos talapzatról, melyre azt Jézus, — az embernek benső érzelme, — a megnyugvásra törekedő vágy, — az emberiségnek ezredéves meggyőződése emelte.

Lesz-e képes az ész az egyszer lerombolt oltárt ismét felépíteni? Feleljen erre az a számtalan hajótörés, melyet mindazok szenvedtek, kik pusztán az ész után indultak,

kik csak azt hiszik, a mit tudnak. Mennyi kérdés, a melyre nincs felelet! mennyi talány, a melyet nem lehet megfejteni! mennyi problema, melyet átlátni, megközelíteni, megmagyarázni nem lehet! s mégis mindazok közt az egész emberiségnek csak egy hangja van: több világosságot! több világosságot!

Az ész ezt nem nyújthatja; a szív ösztönszerűleg érzi, de biztos vezető nem lehet; az akarat, mely oly bámulatos dolgokat alkotott, szemben a természetfölötti kérdésekkel tehetetlen.

Mindent magamhoz vonzok! E szavakkal jelölte meg Jézus a magaslatot, a melyre az embernek emelkednie kell előbb, hogy a hit által egészítse ki azt, a mit a természet tökéletlennek hagyott. Az észnek ragyogó fényéhez hozzá kell kapcsolni a hitnek megnyugtató malasztját.

Az ember lelki és erkölcsi életében alig van mozzanat, a melynél, önmagára hagyatva, egy felsőbb befolyásnak, — a hitnek szükségét ne érezné. Lehet azt egyénileg mellőzni, eltemetheti azt a köznapi közöny, de ki-kitör az, kivált az élet nehéz perczeiben.

A Jézusi hit nem maradt meddő, mint sok tudósnak elmélete; nem maradt holt betű, hanem átment az életbe. Vizsgáljuk át a történelmet a harmadik századtól le a mi korunkig, s észre fogjuk venni, hogy mindenütt Jézus hite az uralkodó tényező.

Az államkormányokban, a törvényhozó termekben, az igazságszolgáltatásban a keresztény életnézet uralkodott. A törvényekben Jézus erkölcsi parancsai nyertek szentesítést.

Voltak ellentörekvések, vannak ma is, de a népek életén hajótörést szenvedtek s fognak szenvedni ma is, mert a nép Jézus hitét vallja. — A tudományok, a művészet a keresztnek szent vallását dicsőítették. Másképen van ma? — igaz, meghidegült sok szív, de meg nem halt. S igaz az is, hogy a hol erkölcsi s vallási téren — mert csak erről lehet itt szó — a tudomány letért a hit ösvényéről, ott tévútakra vetemedett, oda tévedt, a hol a megnyugvás, az emberi boldogság nem virágozik; a művészetről pedig elmondhatni, hogy a hol hitét elvesztette, ott elvesztette idealismusát és köznapivá vált.

Vége tagadhatatlan tény az, hogy Jézus hite olyannyira áthatotta az életnek mindennemű rétegeit, hogy a hitel, a nemzetgazdaság, a kereskedelem elvei is szerinte módosultak; a nemzeteknek egymással való érintkezései, az úgynevezett nemzetközi jog is keresztény volt, s a hol a kereszténység eltűnt, ott az önző érdek, a megbízhatatlanság, a bizonytalanság, a nyers ököljog lépett helyébe.

Midőn tehát a keresztre feszített Jézus azt mondotta: *«mindent magamhoz vonzok»*: prófétai szellemmel az egész világnak jövő átalakulását hirdette. S a történelem igazat adott neki: igazságot szolgáltat nekik ma is az élet.

Mert a midőn ma az ő feltámadását szabadon hirdetjük, bátran állítjuk, hogy megtámadtatva bár, de sértetlenül él e hit milliók szívében.

És bár a felületesség s könnyelműség sok botrányt okoz; bár némelyeknél a hit közel áll ahhoz a formaisághoz, melyet Jézus oly szigorúan ostromozott a farizeusokban; bár a kiabálók zaja itt-ott elnémítja is a gyenge idegzetűeket, elriasztja a gyávákat: mégis áll az, hogy Jézus vallásának belső

ereje megtörhetetlenül tovább működik, működik csendesen, de — működik.

Nincs hatalmunkban belátni a szívek s lelkiismeretek rejtekeibe, ezt csak a mindentudó Isten teheti. De egyedül ő tudja megszámolni is a nyugtalan órákat, melyeket egy Istenével s magával meghasonlott lelkiismeret átszenved; egyedül ő képes megmondani a szenvedések nagyságát ott, a hol Jézus, a vigasztaló hiányzik; ő Ítélni csak meg, mennyi őszinteség van a dicsekvésekben, melyek a hitetlenségben boldogságot színlelnek. Annyi bizonyos, hogy legyen bár valaki hitetlen vagy hívő, mindkettőnek lelke előtt Jézus áll, mindkettő Jézussal foglalkozik: amaz, a hitetlen, hogy elűzze őt; mint phantomot, mely csendes és komoly óráiban nyugtalanítja, — emez, hogy lelkének, szívének szenvedéseiben szeretetének egész teljével ragaszkodjék hozzá. *Jézus az emberiség életében egy titokszerű, de ellenállhatatlan erő*, mely magához vonja azt, a ki előle menekülni akar, s akaratlanul is érezteti vele, hogy *«nincsen másban üdv»**; de magához vonja azt is, kit a világ csábhangjai

* Apost Cselek. IV. 12.

[334]

hangjai el nem tántoríthattak, hogy megjutalmazza őt azzal a kimondhatatlan becsű lelki nyugalommal, melyet csak az erős hit s a soha meg nem szűnő szeretet nyújthatnak. Amen.

[335]

MILYEN AZ EGYHÁZ?

BÉRMÁLÁSKOR NAGYVÁRADON, 1888 PÜNKÖSD

ÜNNEPÉN.

*«Elmenvén az egész világra, hirdessétek
az evangéliomot minden teremtménynek.
A ki hiszen, és megkereszteltetik, üdvözülni;
a ki nem hiszen, elátkozatik.»*
MÁRK XVI. 15. 16.

Az az időköz, mely Krisztus Urunk feltámadásától a Szentlélek eljövételéig, azaz húsvétól pünkösdig lefolyt, igen gazdag volt rendkívüli eseményekben. Első tanítványait az Úr az alsóbb rendű néposztályból választotta. Ezek tudománynyal nem bírtak, nem voltak képesek felfogni azokat a nagy célokat, melyekért Krisztus feláldozta magát; tanításait nem értették; egyszerű emberek lévén, szerénységökben nem is álmodtak nagy szerepökről; de félnékek is voltak: midőn Krisztus Urunkat elfogták, az egyik megtagadta, a többiek elrejtőztek s csak a kedvencz tanítvány, János, merte őt messziről követni. Szóval, sem tudomány, sem tekintély, sem bátorság nem volt bennök. Hogyan bírhatta mégis a Megváltó az ő szent vallásának s így az emberi nemnek sorsát

is ily gyenge eszközökre? Kínszenvedésével és halálával megnyitotta ugyan az élet kapuját; a mélységet, mely Isten és az emberiség közt létezett, betöltötte; az erkölcsi javulásra s haladásra a lehetőséget megadta; de mit ér az elv, ha életbe nem lép? mit ér a legszebb tanítás, ha gyakorlatba nem megyen át? mit ér megmutatni az embernek az ideált, ha nem adatik meg neki az eszköz, mely által el is érheti azt?

Ha tehát azt mondjuk: Krisztus meghalt az emberiségért és halála által megváltotta azt, kényszerítve vagyunk azt is mondani, hogy feltámadt; az egyik a másik nélkül nem gondolható. A feltámadás szükséges volt, mert szükséges volt az elkezdett műnek befejezése; a tanítványokat fel kellett világosítani, megerősíteni, fel kellett ruházni tekintélyivel, hatalommal, be kellett jobban avatni a részletekbe, szóval, az egyházat meg kellett alapítani, és ez megtörtént a negyven nap alatt. Ebben a munkában egy körülmény tűnik fel leginkább.

Halála órájáig Krisztus Urunk sokat érintkezett a néppel, felkereste azt mindenütt, betért a családokhoz, engedte, hogy a pusztában is ezrenként keressék fel, magához vonta az

anyákat, a gyermekeket s így intette, tanította a népet; de feltámadása után nem érintkezett többé a néppel, csak tanítványaival; nem tanított többé nyilvánosan, csak apostolait kereste fel s így alapította meg egyházát. Apostolait hívta meg kizárólagosan az egyház megalapításának nagy munkájához s nem a népet. Nem a nép szavazatával építette az egyházat alulról fölfelé, hanem kizárólagosan az apostolokkal közölte annak alkotmányát, őket avatta be annak részleteibe s egyedül őket ruházta fel a szükséges hatalommal, tehát felülről lefelé.

— Következésképp:

Az egyház természeténél, alapításánál és szerkezeténél fogva különbözik minden más emberi intézménytől. Az egyház *egy* isteni eszmén alapul, mely nem az emberi bölcsességben bírja kútforrását; az egyház isteni mű, mely nem emberi kezeknek köszöni eredetét; az egyháznak tulajdon élete van, mely erejét nem az emberek akaratából, hanem Istentől merítette.

Ma a kereszténység az egyház megalapításának évfordulóját üli, mely ünnepélyhez csatlakozik városunkban egy más ünnepély is, tudniillik a gyermekeknek a bérmlás

szentségében való részesítése, mely szentség midőn egy részről Isten erősítő malasztját nyújtja, a gyermek részéről mint a harczosnak esküje tűnik ki: hogy hitének zászlajához, keresztény anyaszentegyházához hű maradand, életét pedig az Isten parancsai szerint fogja berendezni.

Legyen nekem megengedve ma egyet-mást elmondanom éppen arról az anyaszentegyházról, melynek bajnokaivá ma a gyermekek ünnepélyesen felavattatnak.

*

Nagy szerencsétlenség az, ha az ember az igaz Isten iránti hitében megtéved, mert ez ügyben a tévedés sok szenvedésnek, bajnak szokott szülő anyja lenni. A múlt századok hangosan hirdetik ezt, s ma is hirdeti ama népeknek elmaradottsága, melyek még ki nem bontakozhattak az ezer éves előítéletekből. De ha egyszer az igaz Istent megismertük: bűn, ha nem úgy imádjuk őt, mint méltósága megkívánja. Azt mondani: hiszek Istenben, és mégis oltár, imádság s istentisztelet nélkül akarni lenni, anynyit tesz, mint szóval állítani, tettel meg tagadni, — ebben nincsen őszinteség; elméletben

felülemelkedni a letűnt barbár korszakon, gyakorlatban pedig visszaesni, — ebben nincsen következetesség; nagykegyesen megalázni magát odáig, hogy a nagy Istent elismerje, de valóságban az Istennel úgy bánni, mint alattvalóval, — ebben a legnagyobb emberi gőg rejlik.

A vallás érzetét Isten helyezte keblünkbe, az tehát isteni mű; azt bántani senkinek sem szabad, mert az felül áll minden emberi rendelkezésen. Az embernek itt nem szabad mást tennie, mint meghallgatni a vallás szózatát és követni azt.

De ez nem elég.

Tizenkilencz század előtt egy ember tűnt fel Jeruzsálemben. Ez az ember élt, beszélt, meghalt. Hogyan élt, mit beszélt, miért s hogyan halt meg? ezek mindannyi tények, a történelem beszéli el, eltagadni nem lehet. De ez az ember Isten volt, feltámadott, vallási társulatot alapított, melyet Ő maga *«egyháznak»* nevezett; isteni kezével rakta le ez egyháznak alapszerkezetét, kinevezte a hatalmat, mely ez egyházat kormányozza: *«te Péter vagy, és e kőszálon fogom építeni anyaszentegyházamat»*. * Az egyház tehát

* Máté XVI. 18.

isteni mű, éppen úgy, mint a vallás. Ember egyházat nem alapíthat; ez hatalmát felülmúlja. A hol Isten intézkedett, ott az ember joga megszűnt; keresztény egyház csak az lehet, a melyet Istent alapított.

E tekintetben Jézusnak tettei nem hagynak fenn semmi kétséget. Nézzük csak át az egész újszövetségi szentírást, találunk-e benne csak egyetlenegy helyet, találunk-e benne csak egyetlenegy sort, melyben Jézus megkérdezte volna az ő követőit vagy apostolait: milyen legyen az egyház szervezete, vagy melyek lehetnének a dogmák, melyekben hinni kell? Sehol sem találunk. Mindenütt tekintélylyel szólott, nem kért véleményt, hanem önhatalmúlag mindig ezt a kifejezést használta: *«én mondom nektek»** *«úgy tanította őket, mint a ki hatalommal bír — az írás szavai — és nem mint az írástudósok és a farizeusok»*.* *«Tudjátok — monda egy más alkalommal — hogy az ember fiának hatalma legyen a földön a bűnök meg bocsátására»*,*** Oly öntudattal szólt, mint addig senki e világon: *«Ég és föld elmúlnak,*

* Máté V. 20., 22., 26., 28., 32., 34., 39., 44.

** Máté VII. 29.

*** Máté IX. 6.

de az én igéim el nem múlnak»* Nem kérte, hanem követelte a hitet: *«Elmenvén az egész világra, hirdessétek az evangéliomot minden teremtménynek, a ki hiszen és megkereszteltetik, üdvözülni; a ki pedig nem hiszen elkárhozik»*.** *«Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket»*,*** szólott egy másik alkalommal. Szóval, akár vallási igazságokat, akár üdvös, erkölcsi, nagy elveket hirdetett, soha sem kérte ki a nép szavazatát vagy az apostolok tanácsát. Sőt egyszer megtörtént, midőn az oltári szentségről beszélt, hogy az apostolok morogtak, és ő mit tett? később volt őket elbocsátani, mint egyetlen szavát visszavonni.

Mily nagy tehát az emberek tévedése, kik keresztényeknek hiszik magokat s azt gondolják, hogy szabadságukban vagy jogukban áll tetszésük szerint intézkedhetni a hit dolgában, válogatni a hitcikkelyekben, módosítani az erkölcsi törvényeken. Krisztus Urunk nyilatkozatai e jogot határozottan kizárják: *«A ki hiszen és megkereszteltetik, üdvözülni, a ki pedig nem hiszen, elkárhozik»*†

* Máté XXIV. 35.

** Márk XVI. 15.. 16.

*** János XV. 16.

† Márk XVI. 16.

és «A ki Őbenne (Jézusban) hiszen még nem ítéltetik; a ki pedig nem hiszen, már elítéltetett». * Ha a csálhatatlan igazság így szól, akkor itt középút nincsen. Vagy el kell fogadni s követni Jézus tanítását, vagy ha nem, le kell mondani a keresztény névről. Tudjuk, mily tökéletlen az ember értelmi tehetsége, tudjuk, mily ingadozó az ember szíve; de tudjuk azt is, hogy ezer fő között mind az ezer másképen gondolkozik, s számtalanszor beigazoltatott már, hogy a mit az emberek ma igazságnak hirdettek, az holnap valótlanságnak bizonyúlt. Csak örvidenünk kell — s pedig az emberiségnek érdekében örvidenünk, hogy a vallás nem az emberek kezére bízott.

Ugyanez áll az egyházra nézve is.

A húsvéti ünnepek befejezése után a nép oszolni kezdett Jeruzsálemből. Az apostolok is csatlakoztak a távozó zárándokokhoz, nevezetesen azokhoz, a kik Galilea vidékére mentek, annál inkább, mert a mester is oda rendelte őket. Reménységökben nem is csálódtak. Ott találták Őt, s szemeik előtt fejlődtek az Isten országának, az egyháznak első csirái; ott nyert határozott alakot az, a

* János III. 18.

mit eddig vagy nem értettek vagy csak gyanítottak; ott nyerte az egyház alkotmányának változatlan alapvonásait.

Elbeszélek egy kis történetet, mely éppen Galileában adta magát elő.

Galileának egy szép tava van, itt szoktak halászni a tanítványok, mielőtt Jézus a követésre felszólította őket; ide jöttek most is s elkezdtek elhagyott mesterségöket, a halászatot. Egy alkalommal heten együtt lévén, egész éjjel minden eredmény nélkül halásztak. Reggel a part felé evezve, ott láttak egy idegent állani, ki az elkedvetlenedett halászokat biztatólag egy végső kísérletre utasította. A szerencse nagyszerű volt, mert a fogott halakat nem bírták kihúzni. János apostol ennek láttára felkiált: *«Az Úr az.»** A mint ezt Péter meghallotta, felöltözködött rögtön s nem várhatván, míg a hajó kiköt, egész bizalommal belépett a vízbe és sietett az Úrhoz. János szerető szíve kitalálta az isteni szeretetnek közellétét, mert szeretete mély volt; Péter ég a vágytól szeretetét tanúsítani, azért sietett, mert szeretete tevékeny volt. Leültek a parton, halat sütöttek és étkeztek,

* János XXI. 7.

de senki sem merte Őt megszólítani; érezte mindenki az Isten jelenlétét. Az Úr sem szólott, mintha a tanítványokat egy nagy eseményre akarta volna előkészíteni. Ily ünnepélyes hangulatban lévén, egyszerre az Úr oda fordult Péterhez eme kérdéssel: *«Simon, János fia! szeretsz-e engem jobban ezeknél?»* Péter megdöbbenhetett e kérdésnél. Nem úgy hangzott-e e kérdés, mint egy kétkedés a minapában történt megtagadás miatt? S mintegy megalázva felelé: *«Uram! te tudod, hogy szeretlek téged»*. Erre az Úr monda neki: *«Legeltesd az én bárányaimat»*. Még kétszer ismételte Urunk e kérdést s Péter mindannyiszor igenlő választ adott, azzal a különbséggel, hogy a harmadszori kérdésnél elszomorodott s egész odaadással bizonyította szeretetét. Jézus is harmadszor nem azt mondotta: *«Legeltesd az én bárányaimat»*, hanem: *«Legeltesd az én juhaimat»*.*

Miért nem szólott így az Úr a többi apostolokhoz? miért tüntette ki ismét Pétert, mint akkor, a midőn halála előtt azt mondotta neki: *«Te Péter vagy és e kőszálon fogom építeni anyaszentegyházamat»*,** miért

* János XXI. 15-17.

** Máté XVI. 18.

tett különbséget a bárányok s juhok közt? — Kitüntette, mert egyházának fejévé tette; kitüntette, mert őt a hívek s apostolok fölé akarta emelni; megparancsolta neki a legeltetést, azaz a kormányzást, isteni hatalmánál fogva őt az egyház alapkövének s főpásztorának rendelte. Nem várta, hogy a hívek tegyék le ez alapkövet; nem várta, hogy a hívek válaszsák meg az egyházfőt. Isteni keze végezte ezt, ez tehát isteni mű, melyen az emberi kéz nem változtathat.

De ezzel nem volt még minden befejezve. Az étkezés bevégezése után Jézus felkelt s Péternek intvén, azt monda «*Kövess engem*» és ott hagyván a többi apostolokat, ketten távoztak, csak János akarta őket messziről követni. Péter kitüntetésére s tán már apostoli hatalmára támaszkodva, visszafordult s Jánosra vonatkozólag kérdezte : «*Uram! hát ez?*» Jézus megnyugtatólag felel: «*Mi gondod rá? te kövess engem*».*

Mit mondott az Úr e kizárólagosan magán beszélgetés alkalmával Péternek? soha senki sem tudta meg. Sajátszerű mindenestre s nem minden vonatkozás nélkül történt az, hogy

* János XXI. 21., 22.

e legbensőbb beszélgetésben egyetlenegy apostol, még a szeretett János sem vett részt; de Péternek későbbi magaviseletéből, kiváltképen pedig abból, hogy mindenütt ő állott társainak élén, ő kezdeményezett mindent, ő vezetett mindent, ő intézkedett mindenben, — mindebből következtetni lehet, hogy e magán beszélgetésben az Úr olyanokat közölt Péterrel, mik a többi apostolokra nem tartozhattak.*

Még egyszer jelent meg az Úr apostolainak kevéssel mennybemenetele előtt s ekkor, ez ünnepélyes pillanatban adta nekik a küldetést, nekik kizárólag és senki másnak, mondván: *«Minden hatalom nekem adatott mennyben és a földön. Elmenvén tehát, tanítsatok minden nemzeteket, megkeresztelvén őket az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében; tanítván őket megtartani mind, a miket parancsoltam nektek, és ime én veletek vagyok mindennap világ végezetéig».*** *«A ki hiszen, és megkereszteltetik, üdvözülni; a ki pedig nem hiszen, elkárhozik».****

Sohasem beszélt így az Ur a népnek. Beszélt

* Bougaud.

** Máté XXVIII. 18—20.

*** Márk XVI. 16.

az egybegyűlt népnek Istenről, Isten tulajdonságairól, beszélt a viszonyról, mely Isten s ember közt vayon, tanított hitágazatot, oktatta hallgatóit a legszebb erkölcsi igazságokra, előadta a földi s menyeyei boldogságnak feltételeit, keblére vonta a szenvedőket, ostorozta a bűnt, jelezte a bűnnek rettenetes következményeit, s mindezekben soha semmi különbséget sem tett a nép s az apostolok között. A hit, az erény: kötelesség, melynek alá van vetve minden ember, legyen az hívő vagy apostol, legyen az világi vagy pap. Egy törvényt hozott Jézus mindnyájunknak. De mihelyest Jézus a tanítói tekintélyről, mihelyest az egyház kormányzásáról szólott, kizárólag az apostolokhoz intézte szavait, feltámadása után pedig a néppel nem is társalgott.

S figyeljünk jól: Jézus nyilatkozatai egyházának alapszerkezetéről oly ünnepélyesek, oly határozottak, oly világosak, hogy minden kétkedést kizárnak. *«A ki titeket hallgat, engem hallgat; és a ki titeket megvet, engem vet meg.»**

«Ha pedig az anyaszentegyházra sem hallgat,

* Lukács X. 16.

*legyen neked, mint a pogány és a vámos.»**

Melyik egyházra? arra az egyházra, melyről azt mondta: «Super hanc petram sedificabo Ecclesiam meam», «*e kőszálon fogom építeni anyaszentegyházamat*»;** arra az egyházra, melyben a tekintély az apostolok kezébe van letéve; arra az egyházra, mely isteni mű. melyben nyájának őrzését az apostolokra bízta; arra az egyházra, mely változhatatlan s az emberek önkényétől nem függ.

Krisztus Urunk nem bölcsészeti iskolát alapított, melyben mindenki szabadon követhesse véleményét; nem az emberekre bízta, hogy ilyen vagy amolyan formát adjanak az egyháznak. Kőszálra építette az egyházat s e kőszál Péter, tekintélyre alapította se tekintély Péter és az apostolok, s ezzel meg volt adva az egyház alkotmánya. Csak kétszer használta az Úr e szót «*ecclesia*» = «*egyház*», de mind a kétszer ott van az alapgondolat: hogy az egyházban létező tekintély nem alulról jön, hanem felülről.*** Minden nyilatkozata, melyet tett, minden rendelet,

* Máté XVIII. 17.

** Máté XVI. 18.

*** Máté XVI. 18. — XVIII. 17., 18.

melyet adott, de különösen a negyven nap, melyet feltámadása után apostolai körében töltött, arra mutatnak, hogy sem a kinyilatkoztatást, melyet az égből hozott, sem az egyházat, melyet alapított, nem kívánta a mindennapi vélemények szeszélyeinek, sem a véletlennek, sem egyes ember felfogásának prédául odavetni. A midőn a kereszténységet megalapította, megalapította a tekintélyt is s az egyháznak bölcsője felett a kereszténység a tekintélyivel van egybefűzve.

S ez a tanulság, mit amaz időből merítünk, melyet Krisztus Urunk feltámadása után e földön töltött; ez a vigasztalás és megnyugvás, melyet a jövőre nézve belőle merítünk. Tudni, hogy az anyaszentegyház olyan ma is, a milyennek Jézus alapítá; tudni hogy az ígért: *«Ime én veletek vagyok mindennap világ végezetéig»** ma is áll, hogy tehát Krisztus Urunk az anyaszentegyházban ma is ugyanaz, a mi életében volt, — mindezt tudni felette boldogító. Nem zavar meg bennünket az, hogy a századok folytán az emberi gyarlóság az egyház

* Máté XXVIII. 20.

életében sem tagadta meg magát, — van-e olyan szent dolog, melylyel az ember még vissza nem élt volna? — de éppen az, hogy az egyház gyarló emberekre volt bízva, és mégis mai napig fennáll, éppen ez bizonyítja, hogy isteni mű, sokkal erősebb, hogyses az emberi hibák leronthatták vagy megingathatták volna. Jézusban az Isten az emberrel egyesült, de az emberi természet gyengesége nem bírta legyőzni az isteni erőt; úgy az anyaszentegyházban is, mint Krisztus testében, az emberi örökké fenn fog maradni: a bűnösök, a tévelygők, soha sem fognak hiányozni, de azért az isteni mű örökké fenn fog állani, mert itt is az isteni mindig erősebb lesz az emberinél.

Nézzünk szét. Semmi sem szomorítóbb, semmi sem leverőbb, mint annak látása, hogy mennyi zavar van az eszmékben, a vallási felfogásban. A vallási tér az anyaszentegyházon kívül egy nagy sivatag. A vélemények szele itt minden oldalról fú; itt egy tátongó űrt váj az emberi szenvedélyek zivatara, amott halomra hordja a port, melyet a tudományos tévedések felverték; itt a vallási tekintély, melyet Krisztus Jézus

megalapított, eltűnt, amott az emberek elvesztették az erkölcsökben a vezetőt, az iránytűt. Itt egy könyv jelenik meg, mely felvilágosodást s boldogságot ígér, — az emberek olvassák s csalódva teszik félre; amott egy vándor tudós nagy büszkén lép a katedrára, olvas, olvas, a hallgatók visszatartott lélekzettel lesik minden szavait, és távoznak — csalódva, leikök még zavartabb, mint azelőtt; itt egy újíto támad, új véleményt kockáztat a vallásról, feltűnést kelt, azután elenyészik, véleményei az emberi lélek véghetetlen vágyait nem képesek kielégíteni; amott egy beteg ész s még betegebb kedély a hitetlenséget hirdeti: nincs Isten, nincs lélek, nincsen semmi; de az emberek undorral fordulnak el tőle, mert hiszen csak az állatra nézve nem létezik a szellemi és erkölcsi világ; a *«semmi»* az emberi természetnek lealáztatása.

Ez a szabad gondolkodásnak műve!

De mindezek közt mint egy szikla áll a keresztény anyaszentegyház, a Jézus Krisztus által alapított tekintélylyel. Gyökerei mélyek, a legnagyobb zivatar sem ingatja meg; útja tizenkilencz század óta egy, nem hagyta el soha; czélja változatlan, sohasem tévesztette

szem elől; eszközei ugyanazok, nem vonta meg hiveitől soha. S ebben fekszik a megnyugvás, ebben fekszik kulcsa annak, hogy miért ragaszkodunk oly híven és szilárdan egyházunkhoz.

Krisztus Urunk adta nekünk azt vagy inkább Krisztus Urunk adta magát nekünk anyaszentegyházunkban, azért vagyunk benne oly boldogok!

És ez az az anyaszentegyház, melynek e gyermekek, Isten kegyelmének elnyerése után, hű fiai kívánnak lenni.

Azok maradnak-e mindig? érezni fogják-e mindig, a mit e perczben éreznek? ez a jövő titka, ezt csak a jó Isten tudja. De egyet bizonyosan tudunk és ez az: hogy a gyermekekre nézve sincsen távol az az idő, a mikor az élet küzdelmeivel számolniok kell, a mikor a világnak csábhangjai a ma még szunnyadó szenvedélyeket fel fogják költeni, a mikor mindazok a nemes és szent gondolatok, melyeket a szerető anya vagy az egyház lelkekbe csepegtettek, azok a tiszta érzelmek, melyek a gyermekkort oly kedvessé teszik, — el fognak halaványulni és helyökbe fog lépni az Önzés, a földnek e nyomorult zsarnoka, és vele minden szenny,

mely az emberi méltóságot olyannyira lealacsonyítja, — és akkor, ha ez az idő beáll, mi fogja őket az élet harczaik közt fentartani? bizonyára, nem a köznapi életből nyert, elkopott életphilosophia, hanem az az isteni erő, az az isteni malaszt, mely, mint egy eltörölhetetlen jelleg, áthatja a lelki életet, és bevésve marad a szívnek legmélyebb rejtekeiben.

Lehetséges-e, hogy az teljesen elveszszön? hogy a mai napnak emléke kihaljon egészen? Meggyengülhet, de kiveszni nem fog, mert isteni erő ellen nincsen emberi hatalom. E gyermekek közül is sokan el fognak tévedni, tán el fognak fordulni Istentől, tán az Istennel elfeledik szüleiket is, tán a gonosznak szelleme szolgátságba ejti lelköket, szívöket, minden nemes gerjedelmeiket tán a kétségbeesés szélére vezeti őket; de Isten szózata nem fog lelkökben elnémulni, felfelhangzik az majdan majd mint lelkiismeret, mely int, majd mini közvélemény, mely sujt, majd mint istenítélet, mely büntet.

Imádkozzunk, hogy az ne legyen így.

Maradjon máától fogva e gyermekek szíve szentély, melyben sohase aludjék ki az Isten- és a felebaráti szeretet lángja; legyen lelkök

[356]

oltár, melyen az egyháznak és hazának szeretete szent szövetségben égjen; legyen külsejük nem a hiu ledérségnek, hanem a belső, lelki szépségnek tükre; legyen egész valójuk a Szentlélek temploma, a melynek legszebb ékessége a tiszta élet; legyen e mai nap e gyermekekre nézve egy égszínű «nefelejts», melyet egykor hálás szívvel szüleik sírjára tűzzenek. Amen.

[357]

A KORSZELLEM ÉS A CSALÁD

BÉRMÁLÁSKOR DEBRECZENBEN 1888

«Ha meg nem tértek, és nem leszek,
mint a kisdedek, nem mentek be
menynyeknek országába.»

MÁTÉ XVIII. 3.

«Ne szabjátok magatokat e világhoz,
hanem változzatok el a ti értelmetek
megújulása által, hogy megválasszátok,
mi legyen az Isten akarata szerint
jó és kedves és tökéletes.»

PÁL, a Rómaiakhoz XII. 2.

Ha az utas ama városok romjai közt révedez, melyeket egykor a Vezuv hegynek lávája és hamu-esője eltemetett, de a melyeket az emberi szorgalom ma ismét kiásott, hogy a multak emlékeivel az országok múzeumait gazdagítsa, — a romok egyikén azt a figyelemre méltó, újabb kéz által tett feliratot fogja találni: «*Cavete posteri, vestra res agitur*».

«Óvakodjatok utódok, a ti sorsotokról van szó.»

És ha az útas ezt elolvashván és a nagyszerű katasztrófa természetén és következményein elmélázván, azt a kérdést vetné fel: volt-e lehetőség abban, hogy az eltemetett városok lakói a tűzhányó hegy borzasztó

rombolásait elkerülhették volna? vagy mit tehetett volna az emberi ügyesség a természeti erők e nagyszerű működésének ellensúlyozására? a vizsgálódó kénytelen bevallani, hogy itt nem volt egyébben üdv, mint — menekülni és biztosságot csak távol a természeti erők e rettenetes műhelyétől keresni.

A történelem a hit- és erkölcsi világban is jegyzett fel ilyenemű katasztrófákat, melyek századokon át felhalmozott szellemi kincseket temettek el, melyek egész civilizációkat tettek tönkre, s a melyeknek romjain az isteni Gondviselés lángoló betűkkel jegyezte fel az utókor számára: *«Óvakodjatok, hogy hasonló sors ne érjen benneteket»*.

A történelem gyakran ismétlődik és azért ez az intés nekünk is szól, kik egy újabb, véleményünk szerint jobb kor előkészítésén fáradsunk.

Az erkölcsi világban is működnek hatalmas szellemi erők, melyek helyesen felhasználva, az emberi nem emelkedését mozdíthatják elő; de melyek, rossz irányban fejlesztve, könnyen egy újabb katasztrófát idézhetnek fel, hasonlót sok más katasztrófához, mely minden eddigi vívmányt tönkre

tehet és az emberi nemet az örökös sisyphusi munkára kárhoztathatja. De a természeti erők abban különböznek az erkölcsi világban működő szellemi erőktől, hogy míg amazok ellenállhatatlanul, úgyszólván, elemi kényszerűséggel hatnak, addig az isteni Gondviselés az embernek, mint kiválólag erkölcsi lénynek az ész mellé szabadságot is adott, mindkettőnek vezetésére pedig a vallást rendelte.

És azért, ha a természeti erők rombolásai miatt az ember nem mindig vonható kérdőre, az erkölcsi világ sülyedéseért mindig felelős, mert a hol ész van, ott az Isten belátást is adott; a hol szabadság van, ott felelősség is kell, hogy legyen; a hol a vallás adatott, mint vezető, ott az a bűnös, a ki e vezetőt visszautasítja.

Ha tehát a mai kornak törekvései veszélyt rejtenek a jövő nemzedékre, ha a közeli vagy távoli jövőben oly világrendítő esemény áll be, mely a népeket és nemzeteket nyomorultakká teheti: ezekért bennünket, a kik ma élünk és munkálkodunk, éppen úgy fog felelősség terhelni az utókor előtt, mint a mai állapotokban atyáink bölcseségét dicsérjük, vagy tévedéseit gáncsoljuk.

Ezzel azt akarom mondani, hogy a mai romlottságban nekünk is részünk van, sőt a szemrehányás, mely e miatt bennünket érhet, annál nagyobb, mennél több művelődési eszközzel rendelkezünk, mint atyáink, hogy az erkölcsi sülyedést megakadályozzuk. Mert ha igaz, hogy egy mai esemény egy réGINEK okozata, úgy igaz az is, hogy a ma veti meg alapját egy boldog vagy boldogtalan jövőNEK. Én a mai kornak veszélyeit kettőben látom.

Először: a túlságos bálványozásban, melylyel a mai korszellem iránt viseltetünk.

Másodszor: abban, hogy a családok már nem nevelnek a társadalomnak olyan erőteljes jellemeket, melyek az élet viharaival daczolhatnának.

A felelősség is, mely bennünket az utókor előtt terhelend, e két pontból származik leginkább.

És erről — a felelősségről, mely bennünket lelkiismeretünk és a jövő előtt terhel, terhel egyenkint és összesen, kívánok e mai beszédemben, bár csak rövid vonásokban, megemlékezni.

I.

Minden kornak van bizonyos jelleme, mely azt minden más kortól megkülönbözteti. Vannak bizonyos eszmék, melyek felszínre vettétvén, megragadják a kedélyeket, bár öntudatlanul bizonyos irányban vezetik azokat, és egy gondolatmenetet teremtenek, melyet *korszellemnek* neveznek. Senki sem tudja, ki vetette fel az eszmét, senki sem tudja, hogyan támad a közvélemény, s noha mindenki részese, mégis senki sem akarja érette a felelősséget elvállalni. Az ily módon támadt és folytonos fejlődés által uralkodóvá lett szellem rá nyomja saját bélyegét a korra és a kor az őt átható eszmétől nyeri elnevezését. — A tizenötödik századot, például, a tudományok újjászületése századának nevezik, — a tizennyolczadik századot a hitetlenség századának, — a tizenkilenczedik századot pedig az anyagiasság századának mondják az emberek.

És csakugyan nem lehet tagadni, hogy a mai *korszellem* az *anyagiasság bélyegét* viseli magán, mert korunk igen sokat foglalkozik az anyaggal; mert a tudomány határozottan

ebben az irányban mozog; mert sokat veszített az egykori idealismusból; mert a vallást, az erkölcsi életnek e nélkülözhetetlen tényezőjét, mint feleslegest mellőzi. Mindenütt csak az élvezetet keresi, a fensőbb, az isteni javak iránti érzékét elvesztette; a miért őseink egykor lelkesültek, kicsinyli és elavultnak tekinti. Lehetetlen rövid szavakban kifejezni, mennyire tévedt ma már az emberi szellemnek gőgje, midőn Istentől elfordulván, már majdnem csak a világban és önmagában keresi boldogságának forrását. — Hisz hihetetlen dolgokat, remél mesés dolgokat, csak egyet nem akar, — nem akarja észrevenni, hogy míg szellemileg halad, erkölcsileg hanyatlik; nem akarja elhinni, hogy midőn egyedül az anyagi jólétre törekszik, ez által a szellemi szabadságot a göröngyhöz lánczolja, szellemét az anyagnak adja szolgálatába, a helyett, hogy, mint a föld királya, uralkodnék felette.

A mai korszellem sokat lerombolt már a múltból és tán el lehet mondani, hogy a midőn haladunk, már is romok közt járunk, romjai közt a hagyományoknak, melyek még őseinktől maradtak reánk.

Csak ne volna e romok közt a *vallás*

is! csak ne volna köztök őseink *mély hite*, melyet drága ereklyeként őriztek és mint olyant reánk hagytak: akkor nyugodtabban lehetne nézni az emberi szenvedélynek kicsapongásai! Mert ha minden ingadozik is, csak az Istenbe vetett hit maradjon fenn, akkor az újraépítés még nem okozna aggodalmat; de ha egyszer azok a szálak is szétfoszlanak, melyek a véges embert a végtelen Istenhez kötik, akkor a lélek elveszti egészen egyensúlyát, az anyagi vágyak teljesen uralkodni fognak rajta, s beléjük merülván, elveszti ruganyosságát, süllyedni fog mindinkább, és a korszellem, melynek varázsa alatt áll, nem mint éltető, hanem mint romboló szellem fogja őt csalódásaiban kísérni.

Csak a mai kornak szelleme ne fáradoznék azon, hogy a kereszténységet aláássa! és megsemmisítse Isten egyházát, mely mint egy folyton élő Krisztus, fentartotta eddig az emberiségben a természetfeletti országnak fogalmát.

A kereszténység mindig fölfelé törekszik és magával emeli az embert, hogy azt ama középpont felé vigye, melyből élete eredt. A kereszténység kiragadja az embert alárendelt

helyzetéből és az Isten gyermekének koronájával díszíti fel; felviszi a magaslatra, a hol az emberi érzelmek legnemesebb nyilvánulásai az embert majdnem félistenné teszik. Szébb, nemesebb, nagyobb lesz-e az ember lelke, ha isteni köntösét levetette? ha kiküszöbölik az emberből az istenit, ha nem hagynak benne egyebet, mint a pusztá állatit: ugyan miben fogják az emberi nagyságot keresni?

De ha a korszellem nevében mindezeket lerontjuk, ha azt mondjuk: ime, felvilágosodottak vagyunk, el a régi dolgokkal! a szentírás egy elavult könyv, az egyház egy elaggott intézmény, a mai tudomány egészen más szempontokat nyújt, mint a milyeneket nekünk eddig nyújtottak, — ha mindezeket halljuk, nem merül-e fel minden gondolkozó előtt a kérdés: változhatik az igazság? A mi igazság ma, az nem lesz igazság holnap? Hogyan? Krisztus Urunk tán a korszellemnek hódolt, a midőn rá nyomta tanítására a feltétlen, az örök igazság bélyegét, úgy, hogy abból egy jöttának sem szabad elvesznie? A korszellemnek hódolt, a midőn a rómaiak vallástalansága és erkölcsi romlottsága, a farizeusok sectájának kétszínűsége

között, és akkor, a mikor az írástudók, azaz a zsidó nemzet bölcsei csak üres frázisokkal — mint akár csak ma — tartogatták a népet, — megalapította szent vallását? A korszellemnek hódolt, a midőn határozottan kijelentette, hogy minden ember számot fog adni minden tettéről, minden szaváról; hogy a mi titokban történik, az nyilvánosságra fog hozatni; hogy az igazság fog győzedelmeskedni és ennek megsértése borzasztóan meg fog toroltatni az egész emberiségen éppen úgy, mint az egyes emberen?

Ki látott tovább: Jézus az Isten, vagy mi, kik előtt a jövő percz is egy nagy rejtély? ki érdemel nagyobb hitelt: a korszellem, mely nemcsak századok, hanem évtizedek szerint is módosul s ingadozik; vagy Az, a kinek szavait kétezer év rendíthetetlen igazságoknak bizonyította?

És végre is, mi az a korszellem? vajjon olyan szellemi kóroanyag, mely mint a ragályos betegség, a levegőben van, s a mely mindenkit akarata ellenére is meglep? vagy tán nem inkább oly szellemi, éppen az erkölcsi világot megmételyező elfajulása a kornak, melyet magok az emberek készítettek

elő? Ha a szüléket gyermekeik nevelatlenségére és romlottságára figyelmeztetjük, ki fogja azt mentségül elfogadni: hogy ilyen ma a korszellem, melyről a szülék nem tehetnek! — vagy ha a tanítókat az ifjak elvadásására és kicsapongásaira figyelmeztetjük, mi mentséget fognak találni a korszellemben? Hiszen a gyermekek szíve-lelke a szülék, a tanítók kezeiben van; éppen őket terheli a kötelesség, hogy elhárítsák az ifju lélekről a mérget, mely a korszellemben rejlik.

És kérdem: magoktól támadnak az eszmék? nem az emberektől származnak-e? nem a szellemi közlekedés által terjesztetnek-e? és ha mindezeknek összeműködése bizonyos bélyeget nyom a korra, nem az emberek teremtik-e a korszellemet? Ha tehát korunk szellemileg nagyon előhaladt és mi e dicsőséget nem engedjük át másnak, mert mi teremtettük azt: akkor legyünk következetesek, és ha e kor erkölcsileg elsatnyult, vagy hanyatlóban van, akkor ne vessük a felelősséget a multra, vagy egy ismeretlen, a levegőben úszó, szellemi kóranyagra; hanem ismerjük be, hogy hibásak vagyunk mi is, mert elég gyengék vagyunk az árral

úszni. És ebben rejlik a jövőre nézve a veszély.

Én tehát a ma uralkodó hitetlenséget és a vele karöltve járó erkölcstelenséget nem tulajdonítom egyedül a korszellemnek, hanem tulajdonítom mélyebben fekvő okoknak, és ez okok közül kiválasztván egyet, leszálllok a kútforráshoz, melyből a korszellem leginkább táplálkozik, tudniillik, *a családhoz*. Ez leend beszédem második részének tárgya.

II.

A család az életnek legszebb, legbensőbb, legmagasztosabb intézménye; pusztán emberileg véve is szent alkotás. De a család az emberi rendelkezés alól kivont szentély is, mely megközelíthetetlen és a titokszerűség jellegét hordozza magán. A családi életben egy magasabb teremő és fentartó kéz működik, mely ugyan nem akadályozza az elsatnyulást, mert az emberi szabadságot eltiporni nem akarja, de isteni erővel gátolja annak teljes lerontását. Nem az észben, nem a szenvedélyben, nem az emberi törvényekben rejlik a család varázsa, hanem Isten

végzetlen bölcs rendelkezésében. Valóban, igaza van Szent-Pálnak, midőn a házasságról mondja: *«Nagy titok ez; én pedig Krisztusra és az anyaszentegyházra nézve mondom.»**

A családi élet belsejében vettetik meg alapja a gyermek jövőjének; ez a tűzhely, melynek melege kihat az életre; itt készülnek a nagy emberek. Minden tétovázás nélkül el lehet mondani, hogy a család mindenkor és minden tekintetben a társadalmi szellem alapját, hogy úgy mondjam, tükrét képezi, és nem fogok tévedni, ha ama panaszok ellenében, hogy a korszellem rossz, oda mutatok e korszellemnek titkos műhelyére: a családra.

Ha egy meglelt, érettkorú férfi komolyan tanulmányozza a keresztény vallást, és ha komoly tanulmányának eredményeként nekem azt mondja: hogy ő hitetlen, vagy hogy megszűnt lelkében keresztény lenni: én bensőmben el fogok szomorodni és sajnálkozni fogok az emberi ész tévedésein és nyugodtan bevárom, hogy azt, a mit a tudomány nem volt képes megtenni, azt eszközölje az isteni malaszt, az élet, és kiváltkép

kép az életnek az a percze, a midőn az elhagyatottság érzete a vallási vigasztalás szükségességének érzetével fog találkozni, a midőn a boldogtalanság kínzó fájdalma szívesen fogja az Istent felkeresni.

De ma az uralkodó hitetlenség nem komoly tanulmányok eredménye. Az emberek nem azért nem hisznek, mert ismerik a keresztény vallást; hanem nem hisznek, mert nem ismerik. És azután, ma a hitetlenség már a 15—20 éves ifjagnál is észlelhető; lehet-e ebben a korban tudományról, tanulmányról vagy tapasztalásról szó?

S ha e szomorú jelenségnek forrása után kutatunk, — nem mondom, mindig — de száz eset között kilenczven esetben a vallásos életnek a családban történt elhanyagolásában fogjuk azt találni.

Ha, például, a családátya gyermekeinek hallatára pálczát tör a, szerinte, elavult eszmék, a korszellemmel már meg nem egyező vallási szokások, a felvilágosodott emberhez már nem illő, elmosódott dogmák felett; ha a rövidlátó anya erre mosolyog vagy éppen helyeslőleg int: mit fog gondolni a gyermek, midőn ezt hallja? legalább is alig titkolható örömmel fogja hallgatni, mert már

ezután egy kötelességgel kevesebb lesz, melyet teljesítenie kellene.

Igy fojtják meg gyakran már első csirájában azt a szent érzelmet, mely hivatva van arra, hogy az életben támaszul szolgáljon akkor, mikor a nehéz napok beköszöntenek. Ha valamely családtagja a maga részéről nélkülözhetőnek hiszi a vallás vigasztalását; ha azt hiszi, hogy egymaga elég erős arra, hogy az élet sokféle bajainak, a sok testi és lelki viharoknak, talán magának a halálnak is bátran szemébe nézzen, a nélkül, hogy magasabb segélyre szorulna: hol van a biztosíték arra, hogy gyermekei ugyanily lelki erővel fognak bírni, ha ütne az óra, a midőn, ily módon neveltetve, közel lesznek ahhoz, hogy az élet viszontagságai alatt megtörjenek? Ki itt első sorban a felelős?

Gyönyörű szó a szabadelvűség! A közéletben sok nemes eszme fűződik hozzá, de a családi életben helytelenül alkalmazzatik. A vallás nem társadalmi szerződésen, nem a nevelés előítéletein, hanem az emberi természet örök törvényein alapul, és bármikép gondolkozzanak a szülők, nekik nincsen joguk gyermekeik irányában természetellenes bűnt elkövetni. Istent, halhatatlanságot tagadni,

vallást gúnyolni: ez nem szabadelvűség, hanem, tulajdon nevén nevezve, a család szentsége elleni bűn.

De van némely családban egy más jelenség is, mely a gyermek hitét megronthatja, és ez az: mikor az anya hisz, az atya nem; mikor az anya imádkozik, az atya soha; mikor az anya ragaszkodik a valláshoz, az atya közömbös, — a mikor tehát hiányzik a gyengéd összhangzat, mely a tiszta lelkeket egymáshoz vonja és szorosan egy magasabb ihletben egymáshoz köti. A gyermek, mely ily laza szövetségből származik, lehet testileg erős, de lelke beteg lesz. Anyjától a hitnek némi foszlányait, atyjától a közömbösség szokását sajátította el. Eszméiben zavar és rendetlenség uralkodik, s azt gondolja, hogy a társadalomnak kétféle hite és Istene van: egy a gyermek s egy a felnőttek számára.

Kilép az életbe, de lelke mélyébe a kétely le van rakva. A kételkedés zsibbasztó érzete lesz vándortársa, ezzel lép az iskolába, ezzel kezdi meg tanulmányi pályáját. A kételkedéstől pedig a hitetlenségig csak egy lépés. A szellemi örökség, melyet a szülei házból magával visz, egy ingatag tanácsadó

lesz, mely őt nyugalomra jutni tán egész életében sem engedi.

Hány fájdalmas élet-drámának vagyunk ma tanúi! Ki tudná megmondani, vajjon annak első felvonása nem a család szentélyében játszik-e, melynek az élet csak folytatása?!

A lelkében még meg nem erősödött, szívében még ingatag ifjú a szülei kedves hajlékot elhagyván, kilép a társas életbe. Mit talál?

A kevés számú mindennapi jó olvasmány mellett számtalan olyant, melyben az igazság és erkölcsiség rovására vásár üzetik; talál könyveket, melyekben a nagy tudományosság leple alatt a hitetlenség nyíltan tárgyalatik; talál színdarabokat, melyeknek szemérmetlensége a vért az arcokba kergeti; talál embereket, kik becstelen üzelmek által meggazdagodván, magasan hordják fejöket és a tömeg kétes becsú megtiszteltetésében részesülnek; talál gyávagot, melyet mérsékletnek neveznek; talál árulást, melyet számításnak keresztelnek; látja az erkölcsöket bomlásban és a lelkiismeretet mindenütt elnémítva. Csoda-e azután, ha hite teljesen elenyészik, esze hideg

lesz, lelke kiszárad, és lesz belőle életunt ember, kit jövője iránt megcsaltak?

Ki csalta meg? Ki a felelős?

Óh, erről sokat beszélhetne a kétségbeesett atyák, a síró anyák megtört szíve; sokat a lerontott atyai tekintély, az elfeledett anyai szeretet; sokat a kicsapongások orgiái; sokat a párbajok véres küzdtere.

Ne okozzuk mindezekben a korszellemet. A kor szelleme olyan, milyen szelleműek a családok, mert a családok adják a társadalomnak a tagokat, ezek pedig olyanok lesznek, a milyeneknek a családokban képeztetnek. A ki a hitetlenség érzelmeivel lép ki az életbe, az a hit ellen fog küzdeni; a ki vallási közömbösséggel kezdi életpályáját, az a kételkedésben fog elmerülni.

De miért mondom én ezt ma, e szent helyről, a hová apostoli hivatásomnál fogva először léptem ? hiszen az általam megbérmálandó gyermekek e magas eszméket még fel nem foghatják.

Elmondtam ezeket a gondolkozó szülék számára, kiknek kezeiben, mint egy második isteni Gondviselés kezeiben a gyermekek jövője fekszik. S ezzel én, mint a nagy keresztény katolikus családnak e püspöki megyében

feje, élére állottam az egyes családoknak. Kérvén, intvén, buzdítván a szüléket, hogy őrködjének gyermekeik felett, mert a családok sorsa forog kérdésben.

A Szentlélek Isten szállja meg a gyermekek, de egyszersmind a szülék szívét!

S midőn ma buzgó imát mondok, szívből imádkozom: hogy magyar családainkban támadjon fel a Krisztus Jézus istenségében való hit; támadjon fel az atyákban az atyai méltóságnak öntudata, melyet korunk már annyira megrontott; támadjon fel az anyákban a folytonos, a szeretetteljes éber őrködés, mely őket férjeiknek és gyermekeiknek őrangyalává teszi; támadjon fel a gyermekekben a vallásosság mellett, az ártatlanság és engedelmesség szelleme, mely őket egykor becsületes polgárokká, szüleik hálás vigasztalóivá és majdan istápjává teendi; támadjon fel mindnyájunkban hitünkhöz és egyházunkhoz az őszinte ragaszkodás, hogy a szirtek közt, melyeket az élet tengere rejt, legyen vezetőnk, csillagunk és boldogítónk. Amen.

[377]

A BŰN ÉS A BŰNHŐDÉS

BÉRMÁLÁSKOR NAGYSZALONTÁN

1888 JULIUS 8-ÁN-.

*«Meg ne csalatkozzatok. Az Istent
nem lehet elámítani. Mert a mit az
ember vet, azt fogja aratni is. A ki
testében vet, testéből aratja majd a
veszedelmet is; a ki pedig lélekben
vet, lélekből aratja az örök életet.»*

Pál a Galatákhoz VI. 7., 8.

Mi az ember élete, ha a teljes megsemmisülés gondolata
fűződik hozzá? harcz, mely az ember erejét felemészti;
szenvedés, a vi-gasztalásnak és jutalomnak minden reménye
nélkül; tehát egy nagy igazságtalanság!

Mi volna az ember halhatatlanság nélkül ? teremtés,
mely ismeretlen erők által mozgattatik, mely nem tudja miért
létezik, nem tudja mi a végczélja, és azért tán jogosan
tűnődhetnék a felett: vájjon a természet, midőn őt létre hozta,
nem követett-e el rajta indokolatlan kegyetlenséget?

Ha a természet megtagadta volna az embertől, mint az
oktalan állattól, az öneszmé-letet, úgy, hogy az ember soha sem
juthatott volna odáig, hogy érezze azt: mi a lelki fájdalom?
vagy ha tehetséget és hatalmat

adott volna neki, hogy szenvedését megszüntethesse, alig lehetne panasza; de érezni a fájdalmat, maga előtt látni a mulandóság mindennapi áldozatait; látni, mint szakadoznak lassankint szét a szálak, melyek szívet szívhez, lelket lélekhez kötnek, a nélkül, hogy az elválás perceiben az embernek egyéb vigasztalása lenne, mint megsemmisülni örökre, — vajjon ezt látván, érezvén, tudván, nem méltán idézhetné az ember az isteni Gondviselést sorompóba, kérdezvén: miért teremtetél, ha nem egyébre, mint nyomorúságra? nem lett volna-e jobb engem a semmiségben hagyni, mint életet adni csak azért, hogy az élet átkát hosszú, kínteljes évekig tűrjem, és végre reménytelenül, vigasztalás nélkül szálljak a nyitott sírba? Vájjon mindaz, a mit egy hosszú, fáradal-mas élet alkotott, mindaz, a mit a munkában kifáradt lélek gyűjtött, nem egyéb volna, mint becses anyag, melyet a talán hálátlan utókor fog élvezni, míg szerzője nyomorultan elveszett? Vagy mi vigasztalást ad az a gondolat, hogy az emberiség nagyban és egészben él és halad, az pedig, a ki a haladásban, mint munkás, önmagát feláldozta, örökre megsemmisült?

Sötét gondolatok ezek! de ezeket nem a keresztény hit sugallja; e gondolatokat csak az táplálhatja, a ki felsőbb kinyilatkoztatás nélkül csak a földet látja, a ki elvesztette vagy eltaszította magától Isten vezető szent kezét s a maga korlátolt felfogása szerint ítél.

Vagy igazságtalan volna az Isten?

A méh készíti a sejtet, gyűjti fáradhatatlanul a mézet, és az ember mit ad neki jutalmul? megöli vagy kiűzi szerzeményéből. A méh, szegény, nem panaszkodhatik; de mely érző kebelben nem fordult meg már a gondolat, hogy a méhésztán mégis kegyetlen?

Az Isten nem az, nem kegyetlen. Az Ő véghetetlen jósága és igazsága nem helyezte az embert a világba úgy, hogy a véletlennek vagy a kegyetlen sorsnak legyen prédája. Esz, értelem, szív, szabadság, erkölcsi öntudat, mindezek együttvéve, magasra emelik az embert, — ki az oka, ha az ember visszaél ezekkel és süllyed?

Volt egy állapot az emberi nemnek életében, mely nem ismert szenvedést, nem fájdalmat: ez az eredeti szentség és igazság állapota volt, akkor, a mikor az első ember

tisztán és bűn nélkül jött ki az őt teremtő Isten kezéből. De ez az állapot elveszett elveszett abban a perczben, a mikor az ember büszke daczczal ellentétbe helyezte magát Istennel, és hátat fordítván a halhatatlanság gondolatának, mindenütt csak a földet kereste, rendeltetését e földön kereste, végcélját is e földön kereste.

Ellökte magától a halhatatlanságot és cserébe kapta a szenvedést, a fájdalmat. És harczoljon bár az ember végkimerülésig a balsors ellen, igyekezzék bár minden eszközzel földi életét kényelmessé tenni, legyen okos, legyen bölcs, legyen művelt: a szenvedés, mint egy átok, mindig sarkában lesz, sőt mentül műveltebb, annál métyebben érzi elhagyatottságát.

Mióta az önmagára hagyatott ész eszmélni, gondolkozni és kutatni kezdett, mindig foglalkozott azzal a kérdéssel: honnan van az aránytalanság, melyet az Isten képeire teremtett ember méltósága és az őt lealacsonyító testi-lelki nyomor közt észlel? A szenvedés, mely az embernek természetével mintegy összenőve van, nem viseli-e magán a bűnhödésnek jellegét? Es ha a szerencsétlenség, mint a földi létnek átka tűnik fel,

hol a bűn, mehr e bűnhődést maga után vont? Nem tudunk szabadulni a göröngytől; — mi kötötte le nemes szellemünk röptét? Mi okozta azt, hogy letaszítottunk az égből, melynek emlékét, vonzó erejét, varázsát lelkünkben érezzük? Miért homályosodik el oly gyakran az ész? Miért romlik meg oly könnyen az akarat?

Legyen szabad e kérdések felett röviden elmélkedni.

*

A keresztény katolikus anyaszentegyház tanítása szerint az Isten kezdetben nem oly törékenynek és gyengének teremtette az embert, mint a milyennek ma ismerjük. Az ember eredetileg igaz és szent volt, halhatatlan volt nemcsak lelkére, hanem testére nézve is, és csak akkor vesztette el e kiváltságos tulajdonságait, a mikor Istentől elfordult, annak törvényét megszegte, s inkább hallgatott ama csábító szavakra: *«olyanok lesztek, mint az istenek»*. Büszkeségében független akarván lenni mindentől, a mi őt a túlvilághoz köti, saját eszét, saját akaratát tette földi életének és tevékenységének zsinórmértékéül, éppen úgy, mint némely

mult századi tudósok azt mondták, hogy az ember ma csak azért oly nyomorult, mert a természettől elszakadván, természetellenes életet él.

Az ily módon Istentől elfordult embernek esze elhomályosodott, akarata megromlott. Ő, a ki szoros kapcsolatban Istennel a természetnek ura, a földnek királya volt, Istentől elszakadva és magára hagyatva, kénytelen volt a sötétségből, melybe visszaesett, a maga erejével magát kiküzdeni. A történelem tanúsítja azt, hogy mennyire haladt az emberi nem; de jelzi egyszersmind, mennyi küzdelemmel járt haladása. Ezer és ezer éven át borzasztó erőlködéssel, lépésről-lépésre haladt, de sokszor eltévesztette útját, sokszor visszaesett a barbárságba és siratta az elveszett javakat, melyeket ősei kimondhatatlan küzdelemmel és szenvedéssel szereztek. Es végre is a nehéz munkának mi a gyümölcse? az elérhetetlen boldogságnak ki nem elégített vágya és annak kénytelen beismerése, hogy bármennyire is művelt az ész, mégis millió és millió kérdés maradt fenn, melyre az ész nem felelhetett meg, és ugyanannyi rejtély és titok, melyet ember meg nem oldhatott.

És ma, az Ur Jézus XIX-ik századában másként van? Magasan állunk, szemünk mesz-szire, messzire lát, de vájjon ott a láthatárnak végén, a hol a föld az éggel egyesülni látszik, nincsen már semmi? vége ott a világnak? — Vége a mi véges szemünk előtt, de lelki szemünkre nézve ott kezdődik a végtelenség, melyet nem ismerünk, melyben gondolatunk elvesz, melylyel szemben eszünk oly szűk, tudománjaink oly tehetetlen, hogy elcsüggedve hajtjuk le fejünket és megvallani kényszerítettünk, hogy emberek, szegény emberek vagyunk, kiknek élete egy arasz, tudományuk egy kis pontocska, mely a mindenség megmérhetetlen nagysága mellett elenyészik, kiket csak a gőg tett nagygyá, kiket csak az önhittség visz arra, hogy Urok és Istenök ellen fellázadjanak.

Az ember ma is ember, ki Isten nélkül tehetetlen.

És az ember akarata ? Mily igaz és szent volt az, a mikor az ember Isten kezéből kikerült! Lehet-e feltennünk, hogy Isten az embert ogy nyomorultnak teremtette volna, hogy ne lehessen más sorsa, mint örökké küzdeni, örökké a bűnt látni maga előtt, mely őt a rosszra csábítja, és a melytől szabadulni

oly irtóztató megerőltetésbe kerül? A szabad akarat a jóra adatott; a ki szabadságát a rosszra használja, az visszaél Istennek e megbecsülhetetlen ajándékával. A ki szabad akar lenni, az ne a bűnt vá-laszsa szabadságának czélja gyanánt, hanem a kötelességet. Ki akar ma a kötelességről hallani ?

Pedig a kötelesség szent dolog, melynek teljesítésére sok, igen sok jóakarat kell. Jóakarat kell arra, hogy becsületes családtyák, hű alattvalói a királynak, áldozatra kész polgárai legyünk a hazának; jóakarat kell arra, hogy életünket a keresztény vallás szelleme és parancsai szerint intézzük. Mennyit kell küzdenünk a bennünk lappangó rossz hajlandóságok ellen, mennyit mások rosszakarata ellen ! mily tisztának, mily erősnek kell lennie sokszor akaratunknak, hogy a világ romlottsága által magunk is el ne sodortassunk! Undorral fordulunk el az aljasságtól, de van-e elég erőnk arra, hogy mi is belé ne sülyedjünk, ha a bűn csábító alakban lép elénk? Következetesek és állhatatosak vagyunk-e a jóban, ha a világnak ezer és ezer csábhangjai szüntelen környeznek bennünket? *«A ki magát állani gondolja, vigyázzon,*

*hogy el ne essék.»** Az evangéliomnak ez intése nem figyelmeztetés-e egyszersmind arra, hogy az ember gyenge, hogy akarata beteg, hogy a szentség és igazság ajándéka, melyet a jó Isten a saját kezével teremtett embernek adott, elveszett, hogy esze elhomályosodott, hogy akarata meggyengült?

És ime, itt nyilvánul Jézus szent vallásának egész magasztossága és fönsége. Kezénél fogja az embert és vezeti az életen át, megmutatja neki az utat, melyen haladnia kell, tanítja arra, a mit korlátolt eszével sohasem ért volna fel, megmondja neki: *itt a küzdelem, itt a harcz, itt a szenvedés; de ott az égben a nyugalom hazája!* A tudomány erről mélyen hallgat, de a miről az emberi tudás nem beszélhet: azt hangosan hirdeti a hit szent kegyelme.

A keresztény hit azt mondja: az emberiség ősatyjának bűne elszakította az embert Istentől, azért lett az emberiség oly boldogtalan; de Krisztus Jézus halála ismét visszaadta az emberiséget Istennek, és azért az ember ismét megtalálhatja a boldogság útját, de nem a magára hagyatott tudomány,

* I. Korint. X. 12.

hanem a hit segítségével. A tudás tehet okossá, bölcsé, de megnyugtatót csak a hit adhat. «A tudomány hideg kútfejénél szomjú lelked szomj öli meg.» A tudás felemeli az embert, de csak a hit ereje őrizheti meg, hogy képtelenségekre ne tévedjen. A tudmánynyal dicsekvő ember is lehet boldogtalan; de nem lehet boldogtalan az, a kit mély hit, mély vallásosság, rendületlen bizalom Istenhez köt.

A keresztény hit azt mondja: az első bűn a földön az engedetlenség volt. Az első ember fellázadt Istene ellen, saját akarátát Isten akarata fölé emelte, félrelökte Istennek tekintélyét és maga állott annak helyére. Első keresztény erénynek tehát az engedelmességnek kell lennie. «*Én vagyok — úgymond az írás — a te Urad Istened.*»* A keresztény ember ne akarjon Isten ellen küzdeni, ne helyezze az emberi törvényeket az isteni törvények fölé; Isten akarata legyen az ember akarata. Legyen a gyermek engedelmes szülei iránt, mert a szülék Isten helyettesei; a polgár engedelmeskedjék hazája törvényeinek, mert «*nincs hatalmasság, hanem*

* Mózes II. könyve XX. 2.

csak Istentől»; * a keresztény ember nyugodjék belé sorsába és ne zúgolódjék Isten ellen, kinek terveit, szándékait, céljait úgy sem ismeri.

A keresztény hit azt mondja: engedetlenségre az első embert a gőg vitte. A kígyó azt susogta: *«lesztek, mint az istenek, jót és gonoszt tudók»*** Ugyancsak az írás mondja, hogy a rossz angyalokat is a gőg taszította le a mennyországból. Az engedelmességre tehát az embert az alázatosság erénye vezesse. Nem kívánja a keresztény vallás, hogy az ember meghunyászkodva vesse el emberi méltóságát, — mert hiszen, ha az emberek abban a perczben, a midőn aljasságot akarnak elkövetni, mindig megemlékeznének emberi méltóságukról, akkor a világon sok bűn nem követtetnék el, — hanem azt kívánja, hogy a keresztény éppen abba helyezze büszkeségét, hogy ne szolgája, hanem ura legyen szenvedélyeinek, hogy magasabban álljon, mint a bűnnek aljassága.

A keresztény hit azt mondja: az első bűn az élvezet által okoztatott; tehát a keresztény erény fönsége a lemondásban áll. Milyen

* Rómaiak. XIII. 1.

** Mózes I. könyve III. 5

mély értelmű útmutatás fekszik ebben korunkra nézve, a melyben élvezni akar mindenki, szenvedni senki; bírni vágyik mindenki, lemondani senki; melyben az áldozatkészség is vajmi gyakran csak szép szín, mely alatt érdek, hiúság, hír- és dicsőségszomj lappang! Mily keserűség követi sokszor az élvezetet, ellenben mennyi boldogság fekszik a hozott áldozatban! Nem helyesen mondja-e az írás, hogy sokkal boldogabb az, a ki ad, mint az, a ki elvenni kénytelen? Az ember ember marad és azért a földi élvezetekről teljesen le nem mondhat; de az élvezet ne legyen életcél, hanem csak eszköz magasabb kötelességek teljesítésére; legyen tiszta, legyen kifogástalan.

Tehát igen is volt egy boldogabb állapot, melynek emléke sohasem halt ki az emberiség lelkéből; volt idő, midőn az ember tiszta és szent volt, a mint az Isten megteremtette. Ez az az aranykor, melyről az őskor történelme beszél, a mely után ma is áhítozik az emberiség, és a melyre ma is nagy mondatokat, varázssformákat költenek, mint a kuruzslók. Az emberi nem mindig jobban fog haladni, mindig kényelmesebbé fogja tenni életét, de az aranykort

sohasem fogja elérni; mindig ábránd marad az. Sőt mentül jobban eltávozik az ember Istentől, mennél inkább megveti, mellőzi vagy kiesinyli a vallást, annál távolabb fog állani az aranykortól.

Szent-Ágostonnak van egy éppen oly szép, mint igaz mondata: *«Az ember szíve, ha vágyaival a mulandó és töredékeiig dolgoknak rabja, valódi békét nem fog találni; mert oly méltósággal bír, hogy semmi más, csak a legfőbb jó elégítheti ki»*. Mit is ér a nagy ész, ha véges? mit ér a szív, mely folyton izgatott? mit ér a boldogság, melyről nem tudjuk, van-e holnapja? Nem tanácsolja-e a nyugodt megfontolás: hogy keressünk egy nyugpontot, melyre az élet minden bajai közt támaszkodhassunk? hogy törekedjünk oly eszközök után, melyek soha cserben ne hagyjanak?

E nyugpontot mutatja a keresztény anyaszentegyház, midőn már az élet első éveitől kezdve, egyik kezét áldólag nyugtatja fejünkre, másik kezével pedig az égre mutat, mint őshazánkra, mely felé vándorlunk; ezeket az eszközöket nyújtja nekünk, midőn felhív, hogy a Jézus által rendelt szentségekben részesülvén, túlvilági kegyelmet nyerjünk,

melynek segítségével megküzdhessünk az élet bajaival.

A keresztvízben letörli az eredendő bűnt, a bérnálással a hitben erősít, a penitencziatartásban gyengeségünket gyógyítja, az Úr vacsorájában magával az Istennel egyesít.

Nem új dolgok ezek, de a vallás sem a divat kérdése. És valamint az ember évezredek át nem változott és évezredek múlva is csak ember marad, úgy a keresztény vallásnak jótevény kegyelme is mindig pótolhatatlan szükség lesz. És valamint a gyermekeknek, kik még ártatlanok, szükségök van az élet küzdelmeiben Isten segítő szent kegyelmére, úgy a felnőttek, vagy mi, kik az élet delét már meghaladtuk, szintén nem nélkülözhetjük ezt akkor, a midőn az élet viharai fejünk felett felzúdulnak, vagy a búcsúzó nap ott-ott mutatja a fénylő éjszakcsillagot, mely egy boldogabb világba vezet. Amen.

[393]

ÖTVEN ÉV A ZÁRDÁBAN.

A NAGYVÁRADI ORSOLYA-SZÜZEK

FEJEDELEMNŐJÉNEK 50 ÉVES SZERZET-FOGADALMI

JUBILEUMA ALKALMÁVAL,

1888 NOV. 22-ÉN A ZÁRDATEMPLOMBAN.

*«Nem kételkedett Isten ígéretében
bizalmatlanság által, hanem erős volt a
hitben, dicsőséget adván az Istennek,
teljesen meggyőződén, hogy mind, a
mit ígért, hatalmas megcselekedni is.»*

Pál a Rómaiakhoz IV. 20., 21.

Ötven év a zárdában !

Mi minden fekszik e néhány szóban! Ki volna képes e hosszú időszaknak minden részletét csak a gondolat szárnyain is ösz-szejární ? Vagy ki érezné magát feljogosítva, hogy bíraskodjék egy hosszú tevékenységben töltött élet becse és érdeme felett, mely nem a világ szemei előtt folyt le, s melynek csak a jó Isten volt tanuja és csak Ő lehet bírája ?

Vagy T. Hallgatóim közül azok is, kik egykor oly közel állottak ez intézet fejedelemasszonyához, ahhoz, a kiből lelki any-jokat tisztelik; kik szívok belsejében őrzik édes emlékét amaz áldásos működésnek, melynek hatása alatt fakadtak erényeik, növekedtek nemes érzelmeik, lánggra lobbant

az a tiszta szeretet, melylyel még ma is Istenhez ragaszkodnak, melylyel ma is átkarolják felebarátaikat, s a mely szeretet ma is, mint egy folyton éber őrangyal, ide vezeti őket ez igénytelen zárda ajtajához, halkán suttogva nekik: *itt, itt neveltettél kereszténynyé!* Vajjon ők magok is, kik e szerint csak egy csekély részét látták, érezték annak, a mit teljes szépségében ötven év alatt Isten az örök élet könyvébe feljegyzett: képesek-e teljesen megérteni és érezni azt, a mi annak lelkén vonul át ma, a ki ötven éven keresztül egy személyben volt *áldás és áldozat?!*

Az ítélet itt annál merészebb volna, mennél nehezebb felfogni a léleknek amaz állapotát, melyben *«az önszeretet meghalt és az Isten iránti szeretet él egyedül»*;^{*} mert *«a ki a szent köntöst felveszi, — mondja Aquinói Szent-Tamás — az önmagát egyedül és egészen Isten szolgálatának szenteli; az önmaga az áldozat, semmit sem tart meg magának, hanem érzékeit, testét, javait, akaratát, szívét, lelkét, röviden: mindenét Istennek áldozza fel».*

* Szent-Bernát

Az ily lélekben csak egy szenvedély él: a hasznos, az Istennek szentelt munkásság!

Mennyi lelki erő kíváztatik ahhoz: egy hosszú életen át mindig hűnek maradni az első gondolathoz, mely a lemondás volt; változatlanul ragaszkodni egy érzelemhez, mely az önzetlenség; mindig szem előtt tartani egy cél, egy eszményt, egy irányt, mely a mások boldogítása; és mindezek közt megtartani a lelkiismeret vidámságát, a nemes nyugalmat, a minden tettetés nélküli nyájasságot!

Ez erényeknek a világban — a mai felfogás szerint — kétes értékek van; gondolathűség, mely magasabb röptű volna, — az érzelmek nemessége, melyek sülyedést nem ismernek, ma igen ritka jelenségek. A világ elvesztette az iránytűt, mely a magasba vezet; az eszményiség elhalaványult, az élet rideg lett.

A világ tapsol a sikernek, mely nagy zajjal lép fel, és nem kutatja azt, a mi a külfény alatt lappang; lelkesedik oly dolgokért, melyek távolról nézve vívmánynak látszanak, közelről tekintve azonban hiuságnak; távolról mély számításnak, közelről esetlegességnek; távolról az eszélyesség csodájának,

közlelről hanyatlásnak tűnnek fel. Mily könnyű a tömeg előtt dicsőiséget aratni; mily könnyű lángésznek tekinteni, ha a tapsolók serege tolja a szédelgők szekerét!

Mily mértéket vfog tehát alkalmazni ma a világ egy életnek megbíralásában, mely teljesen elüt a divatozó eszméktől és felfogástól ? A vaskorszak hogyan Ítélné az arany-korszak egyik legszebb jelenségéről, mely a visszavonulásban, a tisztaságban s az ön-akarat teljes megsemmisülésében, a fáradhatatlan és nyugalmat nem ismerő tevékenységben nyilvánul? Hogy valaki a keresztény erények felett méltányos ítéletet mondhasson: ahhoz keresztény gondolkodás, keresztény érzelem, keresztény meggyőződés szükséges ; mert a ki elvesztette keresztény érzékét, az nem képes felfogni egy olyan erénynek magasztosságát, mely nem vár jutalmat, s csak egyet remél, tudniillik Jézussal egyesülni s az Ő szent kebelében pihenni ki az élet fáradalmait!

Vagy minő erényeket szokott ma a világ megjutalmazni? Bizonyára nem azokat, melyekről az evangéliom mondja: hogy ne tudja a balkéz, mit a jobbkez cselekszik; bizonyára nem azokat, melyekben az alázatosság

diadalmaskodik a kevélység felett, a szerénység a dicsekvés felett, a munkásság a henyélés felett vagy az élet tisztasága az ál-czázott bűn felett, — nem ezeket jutalmazza, hanem a feltűnést, mely dicsőséget keres, a nagyzást, mely üres szavakkal pompázik, a gazdagságot, mely nagy zajjal osztogatja krajczárait, miután hiú élvezetekre százakat pazarolt; — ezek azok, mik a világ szemeiben jutalomra számíthatnak.

A valódi erények gyakorlása ma, a világ szemeiben szegényes üzlet; mert a kik szerencsét keresnek, azok a szerény erénynek útját nem találják annyira *előnyösnek*, hogy kedvencz hajlamaikat vagy épen önmagokat feláldozzák olyasmiért, a minek jutalma e földön annyira szegényes. A pályázat itt nagyon csekély.

Annál lélekemelőbb tehát, midőn e teljesen elvilágiasodott életnézet daczára, e teljesen anyagi irány mellett is feltűnnek egyes fénypontjai az antik keresztény katolikus erénynek, melynek gyökerei abba az erkölcsi életrendbe mélyednek, melyet a kereszténység isteni Mestere alapított s melyet az aiaszentegyház gondos szeretettel ápol, fejleszt és megőriz.

Ötvenhét év előtt lépte át e zárda küszöbét egy, az élet tavaszán álló leány, hogy magát Istennek szentelje, s miután hat éven keresztül az evangeliomi tanácsok iskolájában az előkészítésben gyakorolta magát: ötven évvel ezelőtt Szent-Czeczilia neveünnepén letette ünnepélyes fogadalmát MÁRIA PETRONELLA, családi nevén HORNER CZECZILIA, ma e szerzetnek tizenkilencz év óta buzgó fejedelemnője.*

Ki az közülünk, a ki megilletődés nélkül állhatna ma e ritka és megható jelenség előtt? kinek lelkében ne ébredne fel a vágy, vizsgáló szemeivel kutatni át ez ötvenévi életszaknak változatait? a gyöngé női léleknek számtalan küzdelmeit, a szenvedélyek támadásait, a lehangoltság perceit, a világias gondolatok nyugtalan sugalmazásait, — és mindezek közepette a teljesített

* Született 1814. október 31. Nagyváradon, szerzetesi ruhát öltött 1831. december 27-én, ünnepélyes fogadalmát pedig 1838. november 22-én tette le; 1833-tól mint tanítónő működött a nyilvános elemi tanoda osztályaiban 1858-ig, midőn felállítatott a tanítónőképezde, melyben osztályfőnöknő volt 1869-ig. Ez év december 21-dikén fejedelemnővé választatott; 1871-ben a koronás arany érdemkereszttel lőn felékesítve; fejedelemnői működése Isten kegyelméből immár 19 évre terjed.

kötelesség megnyugtató érzetét, a lelkiismeret tisztaságát, a benső harcok után a fel-feltűnő diadal önérzetét, mely ma is ajkaira adta e szavakat:

«Nyilvánítom . . . hogy e lépésemet, fogadalmamat soha meg nem bántam».

Oh! ne kutassuk mindezeket; erre sem eszünk élessége, sem szívünk sejtelmei, sem lélektani tapasztalataink nem elegendők; — mindezeknek forrása mélyebben fekszik, emberi erő erre elégtelen, csak az isteni erő, csak a megszentelő malaszt az, mely indít, buzdít és fentart. *«Isten készíti elő az akaratot, és a mit kezdett azt befejezni segíti»** Az isteni kegyelem a léleknek világossága, az emberi természet átszellemülése, az akaratnak támasza, az ingadozónak vezetője, az örök élet biztosítója.

És ez az, a mit a világ nem tud megérteni. Mert könnyű dolog végrehajtani egy tettet a pillanatnyi lelkesedés hatása alatt, midőn a szenvedély fogva tartja a lelket, midőn a felhevült képzelet uralkodik korlátlanul, vagy a becsvágy ellenállhatatlanul tova ragadja a felkorbácsolt érzelmet; de

* Szent-Agoston.

hosszú ötven éven át *egy* eszmének valósításában szolgálni és fáradni, mindig *egy* kötelességnek súlya alatt működni; nem kérni az élettől semmit, a nyugpontot csak a haláltól várni, a jutalmat pedig csak a túlvilágban a jóságos Isten kegyelmétől remélni; homokszemet homokszemhez ragasztani, béketűréssel nap-nap után a fejletlen gyermekek szívébe az Isten gondolatát csepegtetni, tanítani, inteni, javítani, és e városnak, e vidéknek, úgyszólván, két nemzedékét felnevelni, — a szüléknek engedelmes gyermeket, a férfiaknak hű nőt, a családoknak gondos anyát adni; és mindezek mellett saját lelke felett őrködni, azt az örök életre nevelni, megmaradni azon a szűk ösvényen, melyet az örök üdvösség reménye jelölt ki, soha nem térve le a kötelesség útjáról : mindezek nem emberi erők szüleményei, mindezek magyarázatára csak egy szolgálhat, ha tudniillik felemelkedünk arra a magaslatra, melyen az isteni malasztal találkozunk. Itt találjuk a kereszteny erények hőseit, a felebaráti szeretet valódi apostolait, az emberiség legnemesebb jóltevőit.

Azt mondják, hogy a mai világ romlott, és fájdalom! sok jel arra mutat, hogy erkölcsünk

hanyatlóban vannak; ámde valamint a rossz sohasem fogja kiirthatni a jót: úgy az isteni Gondviselés sem fogja soha megengedni, hogy a sötétlátóknak igazok legyen. Alig érezhetőleg, s mégis érezhetően kezdi az isteni szeretetnek egy fuvallata átlengni a művelt osztályt, mely a jótékonyság gyakorlásában keresi legnemesebb feladatát. Nevezzék ez áramlatot bármi néven; de a ki a múltban keresi a jelennek magyarázatát, a ki az emberiség lelkiismeretének titkait megfejteni törekszik, a ki tudja, mennyi erőlködéssel, mennyi munkával, sokszor haladva, sokszor visszaesve, küzdötte fel magát a szegény emberiség a műveltség ama fokára, melyen ma áll; és e közben megfigyeli azt is, hányszor dobta már el magától az emberiség a vallást, és ismét hányszor tért ahhoz vissza; ha látja, hogy a világi zaj közepette egy elzárt helyen, távol a bódító mozgalomtól, nemes lelkek, gyengéd női kezek fonják tovább az anyaszentegyház hagyományait; ha látja *a szeretetet* mely nem ismer hanyatlást, látja *a lemondást*, melyet nem zavar meg kései bánat, *az önfeláldozást*, mely jutalmat itt nem kér, és — hogy a mai napra visszatérjek,

a ki tanúja egy félszázados tevékenységnek, mely az erénynek volt szentelve, s tanúja egyszersmind annak a *hálás érdeklődésnek*, mely a jelenlevőket ez ünnepélyes órában áthatja: az arra a meggyőződésre jut, hogy a roppant tévedések és hibák mellett, *ma is él Krisztus* az ő népében; hogy az anyaszentegyház hű őre a szeretetnek, mely a Golgothán magát érettünk feláldozta, és mely mindvégig lelkesíteni fogja azokat, kik a kereszt tövénél és nem a világban keresik az erényes élet jutalmát.

És mi, kik ma e szép ünnepélynek résztvevői s tanúi vagyunk, mi részünkről nem tehetünk egyebet, mint tédet hajtani Isten szent kegyelme előtt, mely által gyöngé emberi erők képesekké tétetnek az Ő véghetetlen szeretetét, kimondhatatlan bölesességét, az Ő hasonlíthatatlan dicsőségét hirdetni. Egyesítsük azért buzgó imánkat annak imájával, ki magát ma ujjalag Isten szent Fölségének felajánlotta, kérvén : hogy azt, a mit ajkaink nem tudnak vagy nem mernek kimondani, azt szent akaratával s irgalmával pótolja !

Oh Atyám ! Nem tudom, mit kérjek Tőled? Te úgy is tudod, mire van szükségem? Te

jobban szeretsz engemet, mint a hogy én szerethetem magamat.

Oh Atyám ! Add meg gyermekednek, a miért
könyörögni nem bátorodik. Nem kérek örömet, nem
szomorúságot; csak megjelenek Előtted, megnyitom szívemet.
Tekintsd fogatkozásaimat, és cselekedjél véghetetlen
irgalmasságod szerint. Sebezz vagy gyógyíts, alázz meg vagy
emelj fel, — mindenben imádni fogom szent akaratodat, a
nélkül, hogy azt ismerném. Neked adom és egészen
vezetésedre bízom magamat; nincs más kívánságom, mint
teljesíteni szent akaratodat.

Taníts meg imádkozni; imádkozzál Te énbennem.
Amen.

HINNI ÉS TUDNI.

A NAGYVÁRADI KIRÁLYI JOGAKADÉMIA
SZÁZÉVES JUBILEUMA ALKALMÁVAL
1889 MÁRCZIUS 17-ÉN A PREMONTREIEK
TEMPLOMÁBAN.

*«Őbenne (Istenben) élünk, mozgunk
és vagyunk.»*

Apost. Cselek. XVII. 28.

Ünnepet ül ma a tudomány, s a mai nap határkő lesz egy intézet százéves fejlődésében, mely e város és messze terjedő vidékének szellemi haladására, művelődésére s erkölcsi önérzetének emelésére hathatós befolyást gyakorolt.

Egy magasztos lelkületű királyné (Mária-Terézia) teremtette a magyar kultúrának eme középpontját, és lehetővé tette, hogy Szent-László városában tovább fűződjék az ősök hagyománya, mely a jogérzet ébrentartásához kötötte a vallást mindenha; mindkettő által pedig fentartotta a magyar ifjúságban a nemzet kegyeletét, mely a trón iránti hűségben s a haza iránti szeretetben nyilvánul.

Az ünnephez csatlakozik az egyház is. Megnyitja a tudomány előtt szentélyét, oda vezeti az oltárhoz, és égre mutatván megjelöli

a kútforrást, a honnan minden tudás fakad, s a hová, mint legfőbb ideálhoz, van kötve minden szellemi fejlődés (evolutio). Mert a hitnek és tudománynak egy a forrása, és azért az egyháznak mindig elve volt: *«hogy legyen a hit észszerű, a tudomány pedig legyen hívő»*.*

Az elmélet elválaszthatta e kettőt; de az élet és az egyház mindig összekötötte azokat.

Athene legfőbb ítélőszéke az Areopag volt. Bírák csak azok lehettek, kik már a legfőbb államhivatalokat viselték, s a kik állhatatosság, szigor és tiszta élet által tűntek ki. Ez az ítélőszék oly jó hírben állott, hogy Demos-thenes mondása szerint, soha ítéletet nem hozott, melylyel mind a két fél meg ne elégedett volna. Ülési a szabad ég alatt, a sötét éjnek idején tartattak; nem lehetett tehát a bírák szívét megvesztegetni, nem az irgalmasság részrehajlását felkölteni. A vádlottnak sem megtört alakja, sem halvány arcza, sem kitörő könnyei, nem lehettek hatással a bírákra. Egyszerű kérdésekre és rövid feleletekre fehér és fekete golyókkal történt a szavazás. Kisértetiesen, mint a nép

* Clemens Alex. Stromat. I. II. 4.

lelkiismerete, hallgatagon, mint a sír, működött; ítélete, lett légyen az felmentő vagy sújtó, a nép által az istenek ítélete gyanánt, fogadtatott.

Ez ítélőszék előtt jelent meg Szent-Pál, mint a keresztény világ lelkiismeretének képviselője a természetrend elhalványuló lelkiismerete előtt.

A görög philosophiának jelszava: *«ismerd meg tenmagadat»*, már ekkor üres szójátékká vált; a társadalmi közerkölcsiség nem volt már képes megőrizni az érzelmek tisztaságát, megnyugtatni a felzaklatott szíveket, leküzdeni az ismeretlen sorstól való félelmet; az erény és bűnnek fogalmai összezavartattak.

Itt, az akkor ismert világ legműveltebb nemzetének kitűnősegei előtt körvonalozta Szent-Pál rövid, de velős szavakban a kereszténység nagy eszméit; itt mondotta ez örökké emlékezetes szavakat: *«In Deo vivimus, et movemur et sumus»*, *«Istenben élünk, mozgunk és vagyunk, »** és ezekkel felállította a keresztény vallás alapeszméjét, hogy ne mondjam alapedogmáját, hogy tudniillik:

* Apost. Csel. XVII. 28.

*az ész és szív életének, a hitnek és a tudománynak, az emberiség életének s tevékenységének és egész lételének központja az Isten; — felállította ezt az elvet az akkori görög philo-sophia ellenében, mely azt mondta: az ember minden, a fejlődés csak az önismeret fokozása, a morál az önzés, a végezel a megsemmisülés a természetben**

Midőn tehát Szent-Pál ezt tette: felállította a válaszfalat, mely a pogány és a keresztény felfogás közt uralkodik.

Ő két táborra osztotta az emberiséget: az egyikhez tartoztak azok, kik kizárva minden természetfeletti befolyást, pusztán a természeti erőkből, ezek fejlődésében és azokban a tapasztalati tényekben, melyek az ember szemei előtt folynak le, keresték a törvényeket, melyek a világot kormányozzák; — a másik táborban állottak azok, a kik éppen a természeti erők csodálatos működéséből következtették azt, hogy e magasztos világszerkezetnek van egy mindenható, egy véghetetlen bölcs teremtetője, kinek akarata képezi a természeti törvényeket és erőket, kinek hatalma fentartja a világot, kinek

* Heraclitos.

gondviselése vezeti, neveli és boldogítja az emberi nemet.

A művelt Európa Szent-Pál mellé állott, a Krisztus által megállapított keresztény világrend hívének vallotta magát; küzdött a művelődésért, de küzdött a kereszt szent jelvénye alatt; haladt a tudományban, de nem lökte el magától a hitet, hanem e kettőnek harmóniájában találta fel az emberi méltóságnak fényét.

Tizénnyolcz század történelme igazat adott a kereszténységnek; nem létezik magasztos gondolat, nincs nemes érzelem, nem jelezhető fönséges ideál, melyet nem az teremtet vagy el ne fogadott volna. Tények beszélnek; rossz fának ilyen gyümölcsei nem lehetnek.

Ma azonban a tudományos kutatás terén ismét oly törekvés kezd nyilvánulni, mely ellentétbe akarja helyezni a tudományt a vallással: újra el akarja foglalni a régi álláspontot, mely már egyszer tarthatatlannak bizonyult a kereszténységgel szemben, s így ismét fel akarja venni soha teljesen meg nem szakadt fonalát, tudniillik: egyedül és kizárólag a természeti erők végzetteljes működésében keresni az emberi nem fejlődését

és haladását, kizárván a művelődésből mindazt, a mi Istenhez vezet, és semmi súlyt sem tulajdonítván a vallásnak a művelődés terén.

Ennek a tudományos törekvésnek jelszava: *tudni és nem hinni, látni és nem sejteni*; a kereszténységnek ennek ellenében jelszava: *hinni és tudni, a sejtelemben pedig keresni a fonalat, mely a megismeréshez vezet*.

E kettőnek összefoglalása képezi az észszerű haladás alapját, a közerkölcsiség nélkülözhetetlen föltételeit.

Erről fogok beszélni.

*

A ki már komolyan foglalkozott az élet kérdéseivel; a ki maga tanult és nem mások után beszél: az bizonyára meggyőződött arról, hogy számtalan kérdés van, melyre a tudomány *egymaga* feleletet nem adhat, s nem is fog adhatni soha.

Mi, vagy ki hozta létre a nagy világot? Isten? vagy önmagától lett az? — Ha képzelhetnék is, hogy e nagy világ, ős állapotában, végzetlen kis parányokból állott,

kérdés: mi, vagy ki adott e parányoknak erőt, mozgást, meleget? és ha valamikor e világ ismét véghetetlen parányokra foszlik szét: mi volt a célja e pompás színjátéknak, vagy e borzalmas drámának, mely évezredekben át lejátszódott? Mi az anyagnak és az erőnek lényege? hogyan támadt a földön az első élet? mi az élet? mi a halál? hogyan jött létre az első gondolat, az első érzélem?

Mindeme kérdésekről lehet szépen és nagy tudományos készültséggel okoskodni; lehet a mai tapasztalásból következtetést vonni arra, hogy mi *történhetett* évezredek előtt; de vájjon csakugyan úgy történt-e? arra tényeket felhozni nem lehet; pedig a gyakorlati ész tényeket követel.

Az ember szellemi tehetségei sokkal korlátozottabbak; a föld, és rajta az ember sokkal kisebb pont a nagy végtelenségben, semhogy azt bármi eszközök segélyével átölhelhetné ma, vagy bármikor. Lehet itt sejteni, lehet itt gyanítani; de az élet nagy titkai mindig hét pecséttel elzárt könyv leendenek, melyet a szentírás szavai szerint, *«senki, sem mennyben, sem a földön, sem a föld alatt meg nem nyithat»*, csak Az, a ki

*«megöletett és megváltott minket Istennek az Ő vérével»**

A léghajósok állítják, hogy felemelkedvén a föld színéről, mennél magasabbra szálla-nak, annál inkább eltűnik a földi zaj; a halotti csend növekszik, s a léghajósokat egy sajátságos érzés fogja el. Letekintve a földre, az emberek, mint egy hangyaboly, látszanak , inig végre összeolvadván a földdel, nyomuk sem látszik többé. És ez történik alig egy mértföldnyi emelkedésnél.

S most képzeljünk magunknak a nagy, végtelen és sötét űrben egy, parányok által meg nem tört fénysugarat.

Képzeljünk magunknak egy fénysugarat, mely az örök gondolatnak, az török értelemnek, szóval, a szellemi és anyagi életnek titkait foglalja magában.

Képzeljük magunknak az embert, a ki évezredek óta keresi e fénysugarat, a sötétben itt-ott véletlenül érinti is azt, de annak birtokába nem juthat, mert a sötét űrben ismét eltéved.

Képzeljük, hogy az ember hatalmas eszével birtokába ejti e fénysugárnak egy részecskéjét,

* Jelenések Könyve V. 3., 9.

egy szikráját, melyre építi okoskodásait, tudományos rendszereit; építi mindazt, a miről értelem, tapasztalás, bölcsélet, természettudomány felvilágosítást nyújthat.*

S akkor kérdezzük: fel van-e jogosítva a tudomány, mai álláspontján, kárhoztató vagy megsemmisítő ítéletet mondani reánk, kik a tudomány mellé a hitet állítjuk? a kik azt mondjuk: dicsőség az emberi észnek, dicsőség a tudománynak, mert az embert Istenéhez emeli; de mert az ész csak egy része az ember szellemi életének, a tudomány csak egyik oldala az emberi lélek tevékenységének : adjon helyet a szívnek, az érzelmi, a kedély életnek is, és ne feledje, hogy a természeti világ mellett ott áll az erkölcsi életrend.

Úgy van, az erkölcsi életrend, mely magában foglalja az emberi nem legdrágább kincseit: a szabadságot, a szeretetet, az önfeláldozást, melyeket az élettan (phisiologia) hiába akar a nyers természetből vagy az idegek öntudatlan működéséből kimagyarázni; mely életrendnek titkai sokkal mélyebben rejlenek, hogyses az ész valaha oda hatolhasson;

* Guyeau.

mely életrendnek legpraegnansabb kifejezése a hitben nyilvánul, «a hol az ideál valósággá válik, és a hol a valóság ideális».*

S mivel a tudomány sohasem fogja felderíteni az élet titkait, mi még tovább is megyünk és azt mondjuk: *a hitnek, a vallásnak át kell ömölnie a tudományos kutatásokon*, hogy figyelmeztesse korlátaira, hogy megmentse a tévedésektől, hogy karöltve járván vele, vezessék és neveljék az emberi nemet, és létesítsék a lelki életnek azt az ideálját, mely kiemelvén az embert a föld szűk keretéből, az istennel való egyesüléshez közelebb vigye, — azt az ideált, mely után az emberi nem eseng.

Ez az ideál mindig élt az emberi nem lelkében, s míg egy részről hosszú szenvedéssel teljes életében mindig a felvilágosodás után törekedett, azért tanult, dolgozott, bővítette ismereteinek körét úgy, hogy ma már a tudomány bámulatos magaslaton áll: más részről szívósan ragaszkodott a valláshoz is, és sohasem engedte, hogy az ki-szakíttassék lelkéből. Eldobta időnkint magától, de ismét visszatért hozzá; az emberi

* Hettinger.

ész hullámzásai meg nem ingathatták azt. A vallás oly magas sphaerákban lakott mindig és lakik ma is; más részt oly mélyen gyökeredzik az ember életében, hogy a tudomány mozgalmái nem sérthetik.

A tudománv hiába támaszkodik a ter-mészét rideg törvényeire, hogy kiűzze az ember lelkéből a vallást, *mert a vallás is a természet szava*. Hiába törekszik lenyomni az embert oda, a hol csak az öntudatlan és kérlelhetetlen természet törvényei uralkodnak és működnék, mert az emberiség érzi, hogy ez a rendszer őt az állatiasságba süllyesztené és megakasztaná a művelődés menetét; az emberiség érzi, hogy a véghetetlennek sejtelve, melyet lelkünkben ki nem űzhetünk, nem álom; hogy sorsunkban az isteni Gondviselés kezeit keresni nem pusztán képzelet vagy gyermekded áhítat; érzi, hogy az igazságnak érzete, mely bennünk lakik, nem megszokás vagy az atavis-mus szerzeménye, hanem egy abszolút hatalomnak nyomása; hogy az ellentéteket, melyek e világon uralkodnak, nem a tudomány fogja kiegyenlíteni, hanem az a kéz, mely a halál által megszakított jónak és rossznak jutalmát az örök életben adandja.

Az ember, bármit mondjanak is egyesek, sohasem fog a megsemmisülés gondolatával megbarátkozni; gondolataiban, érzelmeiben, terveiben, egész tevékenységében ott áll a háttérben az elenyészhetetlen élet eszméje.

Az emberi szív olyannyira ragaszkodik az örök élet gondolatához, hogy a porladozó hulla láttára felháborodik és képzeletében elűzi magától még a csontváz képét is. A csonthoz hozzá képzeletben a testet, a fejnek visszaadja a velőt, az elhomáhsult szemnek a fényt, és sohasem fog megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy a természet annyira vihesse az iróniát, hogy az emberi életre annyi terhet és annyi íwmort rakjon, a nélkül, hogy az megjutalmaztassék.*

Itt a tudomány néma; de annál hatalmasabban emeli fel a vallás megnyugtató szózatát.

*

Művelt embernél *az ész és a szív egyensúlya jelenti a boldogságot: de ez egyensúlynak előfeltétele a tudomány és a vallás összhangzata.*

* Renan.

Nagy szellemek egyszersmind mély szellemek; de ha a lélek a dolgok mélyére hat, mindig megtalálja ott hasonmását — az Istent.*

Felületes lelkek megelégednek a tapasztalati téliekkel, megelégednek azzal, a mit látnak, a mit érinthetnek; mert könnyebb a tényekkel elbánni, mint mélyebbre ható lélektani tanulmányokat tenni, mihez mindig nagy készség kívántatik.

De ha az ember egyszer önlelkének tanulmányozására tér, akkor ott ugyanazokat az ellentéteket fogja találni, melyek őt a nyilvános életben is oly nagyon nyugtalanítják; azt fogja találni, hogy az ember esze és szíve közt örökös küzdelem folyik, mely küzdelemben — meg kell vallani — nem mindig az ész a győztes. — Csak néhány, ily ellentétet kívánok elősorolni: így, ha az ember a polgárosodás legmagasabb fokán áll is: erkölcsi tekintetben sokszor a legalsóbb lépcsőn van; ha nincs nevelése, és szabad: durva; ha finom műveltséggel bír: önmagának kovácsolja a társadalmi illem lánczait; ha tudós: rideg lesz, és képzelete

* Hettinger.

elhalványul, elveszti az élet poésisét; ha költővé válik: a hideg észszel nem mindig számol; ha hatalomra jut: viselkedésében száraz és kemény; ha érzékeny szívvel bír: jelleme gyengévé válik: ha gazdag: büszke; ha szegény: irigy; ha boldog: könnyen elbizakodik; ha a sors sújtja: kétségbe esik.*

És mindez nagyjából úgy van; de ha úgy van, akkor méltán kérdezhetjük: mi az, vagy ki az, a ki ezeket az ellentéteket kiegyenlíteni képes az ember lelkében? Az ész ? a tudomány ? Bizonyára nem, mert akkor a tudomány mai előhaladott állapotában már nem volna szabad szerencsétlen embernek léteznie.

A tudomány és a vallás közt e tekintetben az a különbség, hogy a mai pozitív bölcsészet a boldogság elérhetését e földön, bár hosszú küzdelmek után, határozottan kilátásba helyezi, tehát otyasmit ígér, a mit meg nem tarthat; ellenben a vallás soha sem mondja, hogy az ember nem fog szenvedni, sőt inkább azt állítja, hogy míg az ember ember lesz a földön, sarkában mindig ott lesz mint az árnyék a szenvedés,a

* Chateaubriand.

fájdalom. «*Semper pauperes habetis vobiscum*», «*Szegények mindenkor vannak veletek*»,* legyenek azok testi vagy lelki szegények.

Ne mondják, hogy művelt embernek nincs szüksége a vallásra; sőt ellenkezőleg, neki sokkal nagyobb szüksége van arra, mint a tompa egyformaságban élő közönséges embernek.

Mert először is: *a kereszt szent vallása oly igazságokat hirdet*, oly magas szempontokra emeli az embert, melyeknek teljes felfogására a lelki és erkölcsi műveltség nagy foka kívántatik.

Azután *a keresztény vallás az igaznak, a jónak, a szépnek* oly mély eszméit tartalmazza, melyek az ember összes szellemi és erkölcsi tehetségei elé nem közönséges követelésekkel lépnek.

Ismerni kell a keresztény vallást, és akkor ki fog tűnni: hogy valamint az a tanulatlan embert szeretettel emeli magához, úgy a művelt ember kedélyéletében is csak az képes a sokszor megzavart harmóniát visszaállítani. Mert hiszen a művelt emberre nézve

* Máté XXVI. 11.

is vannak számnélküli megoldatlan életkérdések, a melyekre az erkölcsi érzelem feleletet kíván ; és bármily szépek legyenek is e tekintetben az észnek sugalmazásai, az ember lelkiismerete nem nyugszik meg oly könnyen.

Van-e nehezebb kérdés a «szabad akarat» kérdésénél ? A természet törvényei kérlelhetetlen következetességgel működnek az emberen kívül és az emberen belül, — így állítja ezt a mai tudomány.

Legyen tehát szíves a legműveltebb ész is megmagyarázni: miként lehet szabad az ember a kényszerítő természeti törvények uralma mellett? Pedig a szabadság az emberiség legbecsesebb kincse, melyet a megfeszített Isten-ember e szavakkal hirdetett az emberi nemnek: *«az igazság megszabadít titeket»!** Erre van alapítva a katholi-kus anyaszentegyháznak ama dogmája, mely felelőssé teszi a lelkiismeretet a jó és a rossz tettekért; erre vannak alapítva a művelt európai nemzetek büntető törvényei. Vagy a szabadság is a nem szabad természetből fejlődött?

* János VIII. 32.

Magyarázza meg magának a legműveltebb ész is, ha tudja: miképen fejlődhetik az *életnélküli anyagból az élet*? miként támadhat az érzéketlen természetből az érzelem, mely örömet vagy fájdalmat szül ? miképen jön létre a velőben az ész, az értelemben az öntudat ?

Mindez megannyi rejtély, melyet a bölcsészetiileg kiművelt ész sem képes megfejteni. Rejtélyek, örökös rejtélyek vesznek körül az észet.

Évezredek óta igyekszik azokat megoldani, hogy felfogja a megfoghatatlant. Keres, kutat, járatlan utakon keres; ha eltéved, ismét visszatér az elhagyott útra; sokszor önmagát kárhoztatja, hogy csalódott, és mégis minden csalódása után ismét újra kezdi a munkát, hogy formát találhasson arra, a mit nem lehet tudnia, csak sejtenie, és a miről még sem mondhat le, — hogy megismerhesse.

És azután: megszűnt-e az ember ember lenni azért, mert művelt ? A művelt embernek nincsenek szenvedései ? s éppen azért, mert művelt, nem érzi-e kétszeresen a fájdalmat ?

Az egyszerű ember nyugodt megadással

tűri a sors csapásait, neki hitében egy szilárd kősziklája van, a melyhez ragaszkodik s a mely nem hagyja őt kételkedni a jó Isten bölcseségében.

De hol van a művelt emberben ez a megnyugvás? nem dúlnak-e lelkében a kételkedés fúriái, melyek nem engedik, hogy megnyugodjék? vagy talán szerencsésebb állapot-e, ha a lélek, túltéve magát minden tudományos kutatáson, elvetvén minden hitet, egyszerűen a közöny karjaiba dobja magát, mondván: reám nézve csak az létezik, a mit tudok. — a többi ábránd? Az ily nyugalom nem erőltetett-e? s nem alszik-e ki a hit világa után a tudás fáklyája is?

Mit nyújt az embernek a ma oly virágzásnak örvendő természet-bölcsészét? Arra tanítja: hogy *az ember életcélja az igaznak és jónak szeretete, és hogy teljesen ennek kell magát szentelnie; e kettőben fekszik az élet egész boldogsága és jutalma.*

De a tapasztalás azt mutatja, hogy az élet mezején, hol az érdekharcz dühöng, az ész és a jog kemény tusát vívnak a szenvedésekkel, és itt vajmi gyakran az erőszak határoz; hogy ott, a hol maga a természet-bölcsész által felállított «létért való küzdelem»

elve csakis az erősebbnek biztosítja a gyengébb feletti túlsúlyát, — az igaznak, a jónak s a szépnek fogalmai nagyon alárendelt hatást gyakorolnak, hogy tehát a természet-bölcsészét hangjai szirén-hangok, melyek csábítanak és üres kézzel küldik az embert az élet rideg mezejére, hogy küzdjön az igazságtalanság ellen, küzdjön a hazugság ellen, a nélkül, hogy győzhessen. Ha tehát nincsen megtorlás a túlvilágon; ha itt nincs győzelem: hol van a boldogság? és mi a jutalom? — *a reménytelenség!*

A természet-bölcsészét quintessentiája az élet és a halál titkait is igérte előttünk fölfedezhetni ; és ime, éltünk, de sohasem nyertünk felvilágosítást arról: mi az élet ? S a midőn az utolsó óra közeledik, éppen ez a bölcsészlet zavarodva, akadozva mentegeti magát; és az ideál, melylyel a positiv bölcsészlet kecsegtetett, s a melyet egész életünkön át kergettünk, szemünk elől eltűnik.

Legyen tehát az ész bármennyire művelt, az az *élet nagy kérdései* iránt sohasem lesz képes az embert eléggé felvilágosítani; az élet terhes küzdelmeiben pedig vajmi csekély

támpontot, s annál is kevesebb vigasztalást nyújthat.

Álljon a tudomány bármily magaslaton, az az élet számtalan változatú viszontagságai között egyedüli irányadó nem lehet. Valamint a bölcsészet szár, z tanai életszabályul nem szolgáltak ezelőtt, mert ritkán mentek át az életbe : úgy nem fognak szolgálni ezután sem, mert *a léleknek nemcsak tudomány kell* hanem vannak egyéb igényei is, melyeknek kielégítését csak abban az erkölcsi világrendben találhatja, melynek szálai a túlvilágban gyökeredznek.

A művelődést és a haladást sem pusztán az ész és a tudomány eszközölte; az az összes szellemi és erkölcsi tényezők műve. A vallás már létezett, midőn még nem volt tudomány; abból fejlődött ez, és együttesen haladva teremtték a civilisatiót.

Ne helyezzük tehát ellentétbe a tudományt az erkölcsi életrenddel melyet a vallás képvisel. Tartsuk magasra a tudományos haladás zászlaját; de hajoljunk meg amaz érdemek előtt is, melyeket a Krisztus által alapított s az Ő egyháza által fejlesztett keresztény életrend kivívott az által, hogy közelebb vivén az embert az örök élet kútforrásához,

tökéletesítette az erkölcsöket, nemesítette az ízlést, fokozta a felebaráti szeretetet, emelte az emberi méltóságot.

Az ember lelke, minden műveltség mellett is, keresni fogja mindig a kútforrást, melyből lelki élete csergedez, s nem leend hatalom, mely tökéletesen elszakítsa a szálakat, melyek őt Istenéhez fűzik. Erezni fogja mindig Szent-Pál mondatának igazságát: *«Istenben élünk, mozgunk és vagyunk»*. Amen.

[431]

A SZERETET ÉS GYŰLÖLET.

A VÁRADI SZÉKESEGYHÁZBAN 1889 HÚSVÉT
VASÁRNAPJÁN.

«Ezt parancsolom nektek, hogy
szeressétek egymást. Ha a világ
gyűlöl titeket, tudjátok meg, hogy
engem előbb gyűlölt nálatoknál.»

JÁNOS xv. 17., 18.

A megváltás nagy munkájának legmagasztosabb fénypontjai: a *felfeszítés és a feltámadás*; mindkettőnél az emberi szívnek két legerősebb hajlamával találkozunk: a *szeretettel s a gyűlölettel*. A *felfeszítésben*, a Megváltó önfeláldozásában s az utolsó szavakban, melyeket haldokolva mondott, a szeretetnek oly megragadó nyilvánulása foglaltatik, melyet a világ sem eddig nem tapasztalt, sem ezután nem fog tapasztalni soha; de éppen a felfeszítés végrehajtásában a gyűlöletnek is oly irtóztató kifejezése fekszik, milyenre csak az ördögök képesek. «*Feszíttessék meg! Feszíttessék meg! Az ő vére mirajtunk és a mi fiainkon!*»* így kiáltozott az őrzöngő sereg, a mely sem emberi érzést, sem irgalmat nem

* Máté XXVII. 23, 25.

ismert. Lehet-e nagyobb gyűlölet, mint az, mely boszúból ártatlan vért szomjúhozik? De a *feltámadás titkánál* is e két érzellemmel találkozunk. Mily megható az isteni szeretet, mely ott, hol az emberi gonoszság halált adott, életet nyújt, — életet, mely az örökkévalóság reményével felemeli a kétségbeesésig sújtott embert! Élni és soha meg nem halni; élni nem a természet erejénél fogva, hanem a kimondhatatlan természetfölötti malaszt segítségével : mily boldogító gondolat! Az áldozat mossa le a gyilkos kezéről a vért, hogy ott ne száradjon, hogy el ne zárja tőle az örök élet kapuját! Kell-e ennél nagyobb szeretet? De a feltámadásnál is jelen van a gyűlölet. A gyűlölet, mely nem hiszen; a gyűlölet, melyet az áldozat halála sem bírt kioltani; a gyűlölet, melyet a természet fellázadása sem bírt megindítani; a gyűlölet, mely az isteni művet a felfeszítés után is ostromolja.

Krisztus Jézus sírja felett virrasztottak a szeretet angyalai; de ott ült a gyűlölet is. Ugy van, a gyűlölet a feltámadás után is öry élénk maradt, mint volt előtte. A küzdelem, mely a keresztt alatt bevégeztettnak látszott, csak pihent, mert hitték, hogy a halállal mindennek vége; de megújult, midőn a feltámadás

bebizonyította, hogy csalatkoztak; midőn látták, hogy sem az életet nem bírták kioltani, sem a megváltás művét nem bírták megsemmisíteni. És a küzdelem annál elkeseredettebbé lett, mennél inkább világos volt, hogy a megváltás a feltámadás után fogja csak körútját a világban megkezdeni, milliókat s milliókat vonván maga után, milliókat s milliókat boldogítván.

A feltámadással tehát a Megváltó életének egy új időszaka kezdődött. A mit az emberi kéz lerombolhatott, azt lerombolta; az isteni mű megmaradt. Feltámadt a Megváltó s vele első életre kelt a keresztény anyaszentegyház, mely test a Megváltó testéből, vér véréből, melyben él és működik a Megváltó, ki nem fog többé felfeszíttetni soha! A keresztfa, mely a gyalázatnak s megbecstelenítésnek eszköze volt, a dicsőségnek jelvénye, a keresztény hívőnek legbecsesebb ereklýje, szívének egyedüli szeretete, reményének egyedüli biztosítéka.

S a Megváltó életének e második időszaka nem fog befejeztetni soha; tart ez ma is és tartani fog örökké; tartani fog daczára a gyűlöletnek, mely ma is ostromolja az anyaszentegyházban élő Megváltót, mely ma

is dühös lesz a kereszt láttára, mély ma is üldözi azt, a mi a Kálvária szent emlékéhez tapad. De valamint a rossz, daczára annak, hogy diadalmaskodni látszik, nem fogja soha legyőzni a jót; valamint, daczára a látszatnak, mégis több jó ember van a világon mint rossz; úgy, daczára annak, hogy Krisztus Urunknak ma sok ellensége van, ezek mégsem fogják Őt megsemmisíteni soha. Feltámadt s élni fog, s vele élni fogunk mi, kik benne hiszünk. Ezt reméljük, mert tudjuk, hogy az isteni erő ellen tehetetlen az emberi erő; tudjuk, hogy a gyűlölet soha sem lehet erősebb a szeretetnél; tudjuk ezt, mert kétezer évi történelem csalhatatlanul e mellett szól.

I.

A feltámadásnak első híre magokat a tanítványokat is váratlanul lepte meg. Kétkedtek, siettek a sírhoz, hogy megtudják a valót, haboztak még ezután is, sőt midőn a tanítványok nagyobb része már látta is az Urat, Tamás még akkor is kétkedett. *«Hacsak nem látom az ő kezein a szegek liggatását, és ujjamat a szegek helyére nem bocsátom,*

*és kezem az ő oldalába . . . nem hiszem.»** Megadta neki az Ur ezt a boldogságot is. Megjelent az apostolok között s Tamás, kinek neve mai napig a kételkedésnek szójátéka gyanánt használtatik, láthatott, megérintette a szent sebeket kezeivel, s mit mondott neki az Ur Jézus? *«Mivelhogy láttál engem Tamás, hittél; boldogok, a kik nem láttak és hittek.»***

E perctől fogva két részre oszlott a világ. Az egyikben a hívők s Jézus szerint a boldogok voltak; a másikban a kételkedők, a hitetlenek, kik Istenökkel meghasonlottak. Egyik rész a szeretetet vitte szívében a világba ; a másik a felfeszítők gyűlölséget osztotta s hirdette. És sajátságos! Kétezer esztendő nem volt képes a szeretetet kioltani a szívekből, de a gyűlölséget sem bírta lefegyverezni. Még ma is milliók csüggnék áhítatos lélekkel a Megváltón; de százezren szöknek fel mérgökben a gondolatra, hogy még sem teljesült amaz istenkáromlás: «tapossátok szét a gyalázatost!» értvén alatta a keresztény anyaszentegyházat.

Hála Istennek, hogy úgy van! mert a

* János xx. 25.

** u. o. xx. 29.

mely perczben a Jézus iránti szeretet eltűnnék a világból, a mely perczben a kereszt, az isteni kimondhatatlan szeretet eme jelvénye, ledöntetnék: abban a perczben felülkerekednének mindazok a szenvedélyek, melyek már irtózatossá katasztrófákat idéztek elő az emberiség életében; a melyek a múlt század vége felé s a jelen századnak 70-es éveiben borzalommal töltötték be a világot. A szeretet a vérpadra hurczoltatnék, a gyűlölet pedig az élet és a műveltség romjain tombolná ki rettenetes orgiáit. A világ mindezt már látta, tapasztalta; fog-e okulni?

Alig adta ki lelkét a Megváltó, azonnal feltámadt a szívekben a szeretet, lelkesebben mint az előtt, elragadóbb módon mint akkor, a mikor élt. A keresztlevétel alkalmával meghatóan nyilvánult e szeretet. Csókolták megmeredt tagjait; csókolták a keresztet, mely az édes terhet viselte. Könyekkel áztatták s mosták a sebeket; elfeledve lőn a gyűlölet; elfeledve mindaz, a mi e rettenetes eseményt előidézte. S a szeretet, mely ekkor támadt, megkezdette vándorlását, áthatolt Ázsia homoksivatagjain, átkelt a tengereken, legyőzte a természet óriási akadályait, leigázta a leghatalmasabb birodalmakat s mint

egy jótékony géniusz áll ma a művelt európai nemzetek közt, szétárasztván jótékonyágát a palotára szintűgy, mint a kunyhóra: S ne higyjük azt, hogy ezt a szeretetet el lehetne választani Krisztustól. Pogány szeretetről a történelemben egy árva szó sincsen, pogány humanitás soha sem létezett s ma is üres szó; ellenben a keresztény szeretettel telve a történelem minden lapja, a keresztény humanitás pedig ma egy magától érthető, szoros kötelelességnek tekintetik.

A kereszt alatt láttuk megjelenni, a feltámadás utáni időkben, egész seregét a férfiaknak, a nőknek, lelkesülve Krisztus iránt, szenvedélylyel ragaszkodva hozzá, kik daczolván a világ gúnyolódásával, gyűlöletével, felkiáltottak: ki fog bennünket elválasztani Krisztustól? az üldözés? az éhség? a szomjúság? Az idő, a mely mindent lerombol, minden érzelmet megemészt, nem bánthatta ezt, hanem tanúja volt naponkinti gyarapodásának. Európa, bizonyára, sok válságon ment át, ezer darabra törte a nagy római birodalmat; de nem tudta megtörni a szívekben azt az érzelmet, a mely Krisztus szeretete körül sorakozik. Elszakadt a Kelet, vérpirosán feltűnt a félhold, széthullott a

nagy német birodalmi egység, dühöngött a XVIII-ik századbeli hitetlenség, áskálódott a titkos s nem titkos társaságok serege; de a világ felett dicsőülten leng ma is a szent kereszt és mint azt egy újabbkori, még élő francia hitetlen mondja: «Jézus Krisztus ma jobban szerettetik, mint a mikor élb».*

Nem lehet megindulás nélkül olvasni a kereszténység első századának történelmét. Az önfeláldozás, mely a vértanúsáig ment, mutatja, mily mély lehetett a Krisztus iránti szeretet. De még ez nem minden. Szenvedni, meghalni az önmeggyőződésért, még nem a legnagyobb foka az önfeláldozásnak. Van a szeretetnek egy kimondhatatlanul nagyszerűbb áldozata, s ez: feláldozása azoknak, a kikhez szívünk egész hevével ragaszkodunk. Nincsen a világon nagyobb szeretet, mint az anyai szeretet, s a ki a gyermeket az anya szemeláttára megöli, az az anyai szívet gyilkolja meg. S íme, az első századokban nem egy anya találkozott, ki vértanúságra keresett, felnőtt gyermekét magához ölelvén, sírva susogta neki: «gyermekem, inkább lássalak halva, mintsem hogy megtagadd

* Renan.

tagadd Krisztust». Elkísérte gyermekét a pogány bíró elé, leszállott vele a Colosseum vadállatai közé, felment vele a vérpadra, buzdítván, lelkesítván azt; s ha félt, hogy gyermeke ingadozni talál, térdre esett előtte, kérvén: «gyermekem, emlékezzél, hogy szívem alatt hordoztalak, hogy tejemmel tápláltalak; légy irgalmas anyád iránt s ne tagadd meg Jézust!» És a gyermekkel vértanúságot szenvedett az anya is. Az erős szeretet erős érzelmekben szokott nyilvánulni, és a lelkesedés perczeiben mily könnyű a halál! Ne nevezze azt senki vakbuzgóságnak, mert a hazaszeretet is csak akkor őszinte, ha az ember érte mindent feláldozni kész.

S vajjon meghűlt-e e szeretet ma? A tapasztalás az ellenkezőt mutatja. Nem múlik el évtized, hogy a földkerekségnek ama részeiből, a hova a kereszt hite csak most kezd terjedni, vértanúságok hirei ne érkeznének. A lapok rovatozzák a hitevesztett kétségbeesés áldozatait, az öngyilkosokat; a kereszténység vértanúit agyonhallgatják. A kereszt gyűlölete nem tud igazságos lenni. A sivatagokon, a tengereken túl ma is vannak a keresztény anyaszentegyháznak vértanui,

kik verőket, életöket áldozzák fel Krisztusért.

Európában az önfeláldozás egy másik nemével találkozunk. Itt a szeretet nyugodtabban s szelídebben, de azért épp oly határozottan nyilatkozik. Nem kérdem, van-e ember, a ki a szeretet gyakorlása ellen merne nyilatkozni; hanem azt kérdem, van-e ember, a ki a világ előtt jótékonynak nem akar látszatni? Mindenki mint jóltevő akar a világ előtt fényeskedni. Van-e ember, a ki fel ne háborodnék az önző, a gőgös, a kegyetlen, a kapzsi, az uzsorás ellen? Pedig ezek mind oly bűnök, melyeket csakis a keresztény vallás kárhóztat határozottan. A keresztény szeretet oly általános törvény Európában, melyet senki sem mer megtámadni. S mit mondjak amaz ezer és ezer mindkét nembeli keresztényről, ifjagról, gyenge lányokról, kik kényelmet, nyugalmat, élvezetet, szívok leghatalmasabb hajlamait feláldozzák, s dolgoznak, nélkülöznek, latba vetik ifjúsági legszebb reményeiket, lemondanak mindenről, mit a világ adhat, nem tekintik egészségöket, nem várnak dicséretet, nem kívánnak egyebet, mint munkálkodni Jézusért s ismeretlenül meghalni.

S ha végignézek azokon a milliókon, a kik sem gazdagok, sem előkelők, a kiknek alig van többjük e földből, mint az a göröngy, mely koporsójukra hull, kiknek egyedüli vigasztalásuk Jézus, s egyedüli reményök Jézus, s kik mégis boldogok, mert megelégedettek: akkor mindinkább szilárdul bennem a meggyőződés, az öröm, hogy daczára a külső látszatnak, a Krisztus iránti szeretet él s működik ma is.

II.

A gyűlölet rendesen a halál kapujánál lefegyvereztetik.
A halál láttára az ember szelídebb érzelmekre hajlik, a szív szétrepesztí a kérget, melyet a boszú vont köréje, a harag megenyhül, a szájalom, az irgalom, a kibékülés érzelmei kezdenek támadni, feledékenységbe mennek az ellenségeskedések, lelohad a felkorbácsolt szenvedély, és a kebel mélyében szunnyadó jó és nemes gondolat visszanyeri elvesztett uralmát.

Jézus halálánál ez nem történt. A régi közmondás: «a holtakról vagy semmit vagy jót» itt nem teljesült; a boszú, a gyűlölet

csak visszavonult rejtekébe, de nem enyészett el. A csalódás új lángra lobbantotta. A mint a mestert megsemmisíthetni hitték, úgy hitték, hogy tanítványait is megsemmisíthetik. Saul őrzötte a hóhérok ruháit, kik Szent-Istvánt kövezték, sőt maga ajánlkozott, hogy kiirtani segített azokat, kik Krisztushoz ragaszkodnak. Saulból Szent-Pál lett, de az üldözés tovább folytatta útját, és működött a gyűlölet, dúlt a szenvedély századokon át. Nincsen kor, nincsen tartomány, nincsen nép, nincsen osztály, melyből áldozatjait ne szedte volna.

A világ gondolkozása módjában és érzelmeiben sok változáson ment keresztül, sokat felejtett, sokat enyhébben ítél meg; csak a gyűlölet a kereszténység isteni megalapítója iránt nem változott. Ki gyűlöli ma Socratest? pedig ő honfiai által halálra ítéltetett. Ki gyűlöli ma Mohammedet? pedig ő tűzzel-vassal terjesztette vallását. Ki gyűlöli ma Nerot, Tiberiust vagy Domitiant? pedig ezek az emberiség szörnyetegeinek tekintettek. Az emberiség legfeljebb sajnálkozással vagy megvetéssel emlékezik meg rólok.

Egészen másképpen áll Krisztus Urunkkal a dolog. A harcz a kereszt ellen ma is oly

élénk, mint volt századokon át; a harcz folytonosságában csak a fegyver változott. Régente a hazugsággal a testet ölték meg: ma a hazugsággal a lelket akarják megölni. A műveltség ma visszaborzad a vértől, de felhasználja a rossz iskolát, a lelkiismeretlen sajtót, felhasználja a tudomány tévedéseit. Az első századokban állott az, a mit Tertulián mondott: *«a vértanuk vére vetőmagva volt a kereszténységnek»*, s nem egyszer történt, hogy magok a hóhérok, látván a szenvedésben, a halálban az üldözöttek állhatatosságát, magok rögtön a kereszténységre tértek; ma elaltatják a lelket, közönyössé teszik s így semmisítik meg.

A rómaiak a kereszténységet a birodalom ellenségének tekintették, azért üldözték; ma a civilisatio ellenségének tekintik, és azért mindenünnen ki akarják küszöbölni.

A gyűlölet ma is harczot vív a szeretettel. Sötét az egyik, mint a pokol, melynek szülöttje; szelid féiryben ragyog a másik, mint az ég csillaga, mely az élet tengerén ösvényt és czélt mutat. A szeretet mindig épített; a gyűlölet mindig rombolt. Büszkén mutathatunk azokra az üdvös intézményekre, melyeket a keresztény szeretet századokon át

létesített; hol vannak a kereszténység ellenségeinek művei? A tér, a melyet a kereszténység elfoglalt, minden lépten-nyomon igazolja az írás szavait, a melyeket Krisztus urunkról mondott, hogy «*körüljárt, jóltevén*»;* ellenben a tér, melyet a keresztnek ellenségei elfoglaltak vagy meghódítottak, üres, üres, legfeljebb szép szavakban s romokban bővelkedik.

Ki alapította a családot s annak ezer szép örömeit? ki szüntette meg a nőnek rabszolgaságát s emelte oda, hogy mint anya majdnem a szentek dicsfényével vétetik körül? ki tanította a gyermeket engedelmességre s háladatosságra? ki tanítja az embert önérzetre s méltóságra, hogy tudja, hogy ő áll legközelebb teremtményéhez? — Olvassuk csak az újszövetségi szentírást: nincsen abban egyetlen intés, a mely mások gyűlöletére vagy embertársunk üldözésére felhívna. Szelídség, engedelkenység, bocsánat s mások jogainak tisztelete : ezek tükröződnek vissza az írás minden sorából, Jézus és az apostolok cselekedeteiből. A zsidók készek lettek volna forradalomra, királyivá akarták

* Apost. Cselek. X. 38.

tenni Jézust, de ő elrejtőzött, az erőszaktól visszaborzadt. Az apostolok bejárván a világot, elismerték az országok törvényeit, hatáságaikat tiszteletben tartották. Soha húsz századon át az anyaszentegyház nem tért le ez útról.

Nem ő akarja ma szétrobbantani a családot; nem ő akarja letaszítani az anyát a talapzatról, melyre őt a kereszténység emelte; nem ő akarja a gyermeket kiszakítani a család kezéből s átadni az államnak, hogy eszközül használhassa; nem ő izen háborút a birtoknak; nem ő izgatja a szegénységet. Magasan lobogtatja ma is a szeretet zászlaját, dolgozván, fáradozván az emberi nem boldogításán.

S a világ ezt látván, előbb-utóbb összehasonlítást fog tenni, és látni fogja egy részről a folytonos tevékenységet, buzgóságot, önfeláldozást; más részről szép szavakat, nagy mondásokat s egyebet semmit. És akkor kérdeni fogja: ki nagyobb jóltevője az emberiségnek: az-e, ki szeretetet hirdet, s ki a fát, mely kétezer év óta árnyékába fogadja a beteg emberiséget, ápolni meg nem szűnik? vagy azok, kik a kereszt elleni gyűlöletükben le akarják dönteni e fát, hogy

a szenvedő emberiség a nap égető sugarai alatt kimerüljön?

Azt hinné az ember, hogy az emberiségnek az a része, mely közönnyel vagy ellenszenvvel viseltetik Krisztus és az ő anyaszentegyháza iránt, — lefegyverezve, megszegyenítve fogja magát érezni az ezer és ezer előnyök és jótétemények által, melyeket az naponkint a társadalomra áraszt.

Csalódás!

Az emberi szellem természetében fekszik, hogy ha egyszer gondolataiban és érzelmeiben bizonyos irányt vesz fel, s ha ez irányban olvasmányai, társadalmi érintkezései, vagy a nevelésből vagy tanulásból vett előítéletei által megerősítetik, — úgy beleéli magát bizonyos tévedésekbe, hogy ritkán tud azoktól önerejéből szabadulni. A ki folyton oly könyveket olvas, melyek a vallás ellen irányulnak, az lassankint vallástalanná lesz; a ki mindig oly társaságban van, a hol a kereszténységről megvetőleg beszélnek, az lassankint oly eszmekörbe sodortatik, mely lehetetlenné teszi, hogy igazságosan ítélhessen. A ki nap-nap mellett, folyton hallja, olvassa a civilisatio csodaműveit, melyeknek gyümölcseit ma élvezzük,

az lassankint elfeledi a tényezőt, e civilisatiót létre hozta. Mintha a mai civilisatio, tudja Isten, honnét hullott volna alá az emberiség ölébe! és mintha ennek a civilisatiónak nem volna kétezer éves történelme, melynek munkásait, hőseit, martyrjait a keresztény anyák térdei ringatták I

Mindez a nagy szóáradatban eltemettetik; csoda-e tehát, hogy az emberek így tévútra vezetettvén, a kereszténységet a civilisation kívül állónak hiszik? abban ennek ellenségét látják és iránta gyűlölettel viseltetnek?

De ha a gyermek képes elfeledni anyját, az anya nem feledi el gyermekét. A civilisatiót a kereszténység nevelte, fejlesztette. Ott van a hajdan virágzó Kelet, ott is volt civilisatio; megszűnt, megkövült, mert a kereszt ott széttörtetett. A keresztény szeretet szellemíti át ma is legdrágább intézményeinket, és daczára az ellenáramlatnak, mely annak tevékenységét megzsibbasztja, a keresztény szeretet nem fog szünetelni.

De az emberek pelkiismerete is fel fog ébredni; az emberek szemei fel fognak nyílni; a szenvedélyek, melyek ma felkorbácsolva vannak, le fognak csillapodni, s

[450]

kereszt szebb, tisztább fényben fog előttünk ragyogni. S valamint a feltámadás igazságot szolgáltatott a reménylő tanítványoknak, úgy a kereszténység megújult diadala megnyugtatóst fog hozni a kishitűeknek.

A szeretet mellett ott ült Jézus sírjánál a gyűlölet is; de azért a keresztény elvek diadalmenete nem akadt meg. Ma is küzd a gyűlölet a szeretet ellen; de azért az anyaszentegyház diadala nem kétes. Élni fog s győzedelmeskedni, hogy milliókat boldogítson. Amen.

[451]

**A KERESZTÉNYSÉG NINCS
VESZÉLYBEN.**

PÜNKÖSD.

*«A szeretet soha sem szűnik meg;
habár a jövődölések véget érnek,
a nyelvek megszűnnek, a tudomány
elenyészik.»*

Pál I. levele a Korinth. XIII. 8.

Az Isten szeretete és az ember szeretete képezi a keresztény életnek alaptörvényét. E két gondolatot el lehet egymástól választani, de akkor az nem lehet többé keresztény felfogás.

Ha valaki mondaná, hogy szereti az embereket, de szeretetéből kizárja az Istent, az tévútra vezetheti a világot szép szavakkal, az kérkedhetik jótekonyságával, lehet szeretetre méltó barát, lehet a magán köröknek, és a közéletnek tevékeny tagja; de hiányával lesz annak a magasabb ihlettségnek, mely a jótettet megszenteli; hiányozni fog nála az állhatatosság, mely a jó tettet gyümölcsözővé teszi; hiányozni fog az önzetlenség és önfeláldozás, mely akkor, a mikor más boldogít, önmagát elfeledi. — Az élet, mely

annyi tettetésről lerántja az álarczot, előbb-utóbb kimutatja, hogy ritka ember tesz jót a nélkül, hogy jót ne várna érte; kimutatja, hogy némely emberek éveken át pompáznak a jótékonyoknak keresztelt vállalatok élén; de előbb-utóbb megjelennek az új humanitás emez apostolainak gyengéi, hiányai, ámitásai. Az előtérben állanak a fényes szavak és tettek; a háttérben ül a sötét haszonlesés és önzés.

Az ember természeténél fogva önző, és ebből a természeti ösztönéből nem vetkőzteti ki őt sem a tudomány, sem a műveltség. Eltakarhatja azt, finomíthatja, de a külső máz alatt mindig ott fog az lappangani, mint hamu alatt a tűz ; az újabb kor fel is találta már a szót, mely a művelt ember önzését szépítse, és úgy nevezi, hogy: jól felfogott érdek. Hogy az érdek, bármily finoman lépjen is fel, egy cseppet sem különbözik az önzéstől, mely durván lép fel, az kétségen kívül áll. A cél ugyanaz, és az erkölcsstanra nézve mindegy, akár finom számítással, akár durva őszinteséggel követik el a bűnt.

A nemes tett csak akkor valóban nemes, ha magasabb kútforrásból ered és magasabb

kútforrásra vezethető vissza. Ha a szeretet gondolata önmagában, elválasztva az Istentől, vétetik, akkor az egy természetes lénynek természetes tulajdonsága, de olyan egyszersmind, mint maga az ember: gyenge, állhatatlan és önző.

Szintúgy egyoldalú a szeretet, ha az Isten szeretete elválasztatik az emberek iránti szeretettől.

Ha valaki azt mondaná: hogy szereti az Istent, de embertársai iránt közönyös, az olyat senki jó embernek nem tartaná, annál kevésbé jó kereszténynek. Ez a farizeusok kétszínűsége, mely mikor hitével kérkedik, tetteivel azt meghazudtolja.

Krisztus Urunk nemcsak hitet hozott az emberiségnek, hanem tevékeny szeretetre is buzdított bennünket. Szeretetét a mennyei atya iránt mindenkor hangoztatta, de minden léptében gyakorolta is a jótekonyságot. Összeköttetésbe hozta az embert Istenével, — ez volt a megváltás célja, és ez összeköttetés kapcsául a szeretetet jelölte meg. így értették azt tanítványai is. Istent önmagáért, az embereket pedig Istenért szeretni: ez vala a kereszténységnek jelszava mindenkor, és Szent-Pál szerint: *«Legyen bár jövendőlő*

*tehetségem és tudjak minden titkot és minden tudományt, tegyen bár oly teljes hitem, hogy a hegyeket áthelyezhessem, ha szeretetem nincs: semmi vagyok»**

Én is e mai szent beszédemben e két fogalmat fogom összekötni, mert *a Szentlélek*, — kinek eljövetelét ma ünnepeljük — *maga a szeretet** mely megjelent a tanítványok feje felett, testi vágyaikat maga iránti szeretetre változtatta, s a midőn külsőleg égő nyelvek alakjában nyilvánult belsőleg szívókét lángra gyulasztotta.**** Ősz-sze fogom kötni e két fogalmat azért is, mert e napon kezdette meg körútját a kereszténység az egész világon, hogy isteni alapítójának jelleméhez híven mindenütt, a hova az egy igaz Isten hitét elviszi, elvigye egyszersmind az embereknek kölcsönös, önzetlen szeretetét, hogy a szeretet legyen ismertető jele a keresztény embernek, legyen alapja a társadalomnak, legyen kútforrása minden emberi boldogságnak.

*

* I. Korint. XIII. 2.

* Szent-Gergely. Hom. 30.

* Breviarium Domin. Pentec.

Sokszor és sokaktól lehet hallani: hogy a kereszténység hanyatlik, hogy befolyása napról-napra csökken, hogy tehát teljes el-enyészése okvetetlenül be fog állani s helyébe fog azután lépni egy más, megtisztult vagy éppen semmi vallás.

Hogy a keresztény vallásos élet helyenkint, emez vagy amaz országban vagy közösségben hanyatlik, nem tagadhatni; de nagyon kevésbé ismeri a történelmet, nagyon kevésbé ismeri a tudományos elméletek változékony sorsát az, a ki ebből oly messze menő következtetést vonna. Ilyen hullámvázások mindig voltak. Hanyatlott az egyik országban, gyarapodott a másikban, és a ki oly bámulatos intézményről akar ítéletet mondani, mint a kereszténység, annak a tudományos ephemer jelenségekkel szemben magasabb, szélesebb látkörrel kell mérnie annak becsét, értékét, tevékenységét és befolyását. Valamely tudományos rendszer becsét egy utóbb feltűnő, ellentétes rendszer kivetkőztetheti értékéből; sok ilyent látott már a világ, sok eltűnt, mint a hullám, melynek helyét egy újabb hullám foglalta el.

Hogy a kereszténység befolyása csökkent,

csak bizonyos tekintetben lehetne igaz. Sok ember van ugyanis, a ki, bár keresztény, elvesztette érzékét a kereszténység magasztos volta iránt, de az ilyen emberek rendesen elvesztettek minden vallást; egyes emberekről azonban, bármily számosan is legyenek, az egészre következtetést vonni tán mégis merész ítélet lenne. És ki láthat a lelkiismeret titkos kamaráiba? sok ember valóban oly hitetlen-e, mint a milyennek mutatja magát? —Nevelés, divat, szokás és tán nem ritkán feltűnési vágy vagy kérkedés nagy óvatosságra intenek, ha ítéletet akarunk mondani a kereszténység befolyásáról.

Hogy a kereszténység el fog enyészni, ezt már sokszor jósták. Már a római császároknak tanácsolták udvaronczaik, hogy hagyják magára ez új zsidó-szektát, — annak tartották akkor a kereszténységet — hiszen az úgyis magától el fog enyészni. — A népvándorlás alapjaiban megrázkódtatá Európát s kétségtelennek látszott, hogy romjai alá temeti a kereszténységet. A XVI-ik században, ha az emberektől függött volna, ma a kereszténység az eltemetett vallások közé tartoznék. A XVIII-ik században a franczia

bölcsesek az összes keresztény nevet viselő intézményekre kimondották a halálos ítéletet; ma is ugyanezt hangoztatják a szabad-elvűség bűvkörében inkább-inkább megromlott, mint kiművelt nagy kis-szellemek.

Hogy valaha a kereszténység megszűnjék vagy éppen semmi vallás se létezzék, ez lehet kívánság, ez lehet az evolutio barátainak ábrándja, de bekövetkezni soha sem fog; mert a tudomány mindig csak részletes és egyoldalú, ellenben a kereszténység átöleli az ember egész valóját, eszét, szívét. A meddig tehát ember lesz e földön, a keresztény vallás sohasem fogja elveszteni fölényét.

De a figyelmes történetbúvár, az alapos észlelő, a lélektan felvilágosodott barátja, a részrehajlatlan bíró azt is kénytelen mondani :

A kereszténység a szeretetet írta zászlajára, mint eszményt, rendeltetése ezt valósítani; továbbá a keresztény életrendnek át kell mennie az emberiség vérébe, — mindkettő még igen messze áll végcéljától. Az emberiségnek négyötödrésze még pogány, és a kik keresztényeknek nevezik is magokat, még igen távol állanak a tökéletességtől,

melyet Krisztus Urunk vallásának végcéljául kitűzött.

*

Két szempont van kiválólá, a melyből Istennek véghetetlen szeretetét az emberiség iránt megítélhetjük, és ez: a teremtés és a megváltás; de éppen e két szempontnak megfontolása és mérlegelése mutatja, hogy mily távol áll még az emberi nem a szeretetnek amaz ideáljától, melyet a kereszténység magáénak vall!

Ime, a világnak és az embernek teremtése egyik legszebb bizonyítéka az Isten szeretetének. Vagy büntetés az élet? és nem inkább boldogság-e, mely a jólét utáni törekvésben nyilvánul? Büntetés annak, a ki magasabb cél nélkül bolyong, mert nincsen reménye; de boldogság annak, a kiben az életnek eszményi felfogása a vágyakkal szerencsés összhangban van. — Életet adni, életet elfogadni már magában véve boldogság; de a boldogságnak fogalmából nem lehet kizárva a szeretet. És a boldogság annál nagyobb, mennél nagyobb mértéke fekszik benne a szeretetnek. A szívtelen

ember soha sem fog másokat boldogítani; de a ki boldogságot teremt maga körül, annak szívében nagy mértékben kell lenni a szeretetnek.

Az ember, a teremtésnek királya, boldogságra van teremtve, de az a kimondhatatlan vágy a boldogság után nem az isteni szeretetnek ajándéka-e? Hogy nem mindenki boldog, hogy nem mindenki éri el a boldogságnak ama mértékét, mely után tör: a szerető Isten hibája-e, és nem inkább az ember tévedése? Ha az ember korlátolt tehetségeivel a földön a lehetetlent akarja lehetővé tenni, ha túlhajt azon a határon, metyet a természet és a lomha testiség kijelelt: következik-e ebből, hogy az Isten szeretete csekélyebb, az ember vakmerősége pedig jogosultabb?

Hogy mik azok a lények, melyek a földön megszámlíthatatlan mennyiségben el vannak terjedve? nem tudom, — és úgy hiszem, a legkifejlettebb tudomány is csak külső tulajdonságaikat ismeri, de lényegeket nem; egyet azonban tudok, és ez az: hogy boldogságra vannak teremtve, és azt természetük szerint élvezik is.

Hogy voltaképen mi az ember bámulatos

belszerkezetével, lelki és szívbeli kincseivel és titokszerű gondolataival és érzelmeivel? nem tudom; de azt tudom, hogy nincsen ember, a kinek ne volna érzéke a szép, a jó, az erény, a feláldozás, a szeretet iránt, és meggyőződésem szerint ezek képezik azokat a szálakat, melyek az embert a véghetetlen Istenhez vezetik. És a boldogság, mely itt oly rövid és állhatatlan, képezi azt a lépcsőt, melyen az ember közelebb juthat Ahhoz, a ki véghetetlen boldogságot adhat.

Szeretetet lehel az egész természet, szeretet az egész létnek feltétele, szeretet nyilvánul a gondolatban, mely a véghetetlen után kutat, szeretet a vágyakban, melyek a halhatatlanság után törnek, szeretettől áradoz a boldog, szeretet után sóvárog a szenvedő; sötétek a gyűlölet útai, rom a szív, a melyből a szeretet kihalt.

És itt az ember nem tehet egyebet, mint felszállani oda, a honnan a szeretet a boldogsággal együtt adatott, és felkeresni a helyet, a hol a véghetetlen szeretet az ember szeretetével találkozik.

És hogyan áll ma e tekintetben az emberi nem?

Egy része tagadja a teremtetést és vele magát az Istent: a másik része úgy él, mintha nem volna Isten; a harmadik rész közönyös, hiszi azt, a mit lát, létezőnek azt tartja, a mi érzékei alá esik, a mi ezen felül van, azt az ábrándozóknak hagyja. A természet bámulatra gerjeszti, de nem keres benne egyebet a vakon és öntudatlanul működő erőnél; nem érez hálát, mert nem hiszen élő Istent, a ki jóságában teremtette a mindenséget.

Hol van itt csak megközelítve is az az ideál, melyet a keresztény vallás a teremtő Isten fönségéről és a teremtetett ember kötelességéről felállított?

*

Az isteni szeretetnek egy másik még meghatóbb bizonyítéka fekszik a *megváltásban*.

A teremtés által képződött ama kapocs, mely az embert Istenhez fűzte, az ember bűne miatt szétpattant: az Isten és ember közti összhang megzavartatott; a boldogság csak az ember érzéki életére és a természetes élvezetekre korlátoztatott; a szeretet elvesztette égi jellegét, szeretetlenség és nyomor foglalta el helyét.

Az emberiség, önmagára hagyatva, küzdeni volt kénytelen, küzdött évezredekén át; de az összhang, mely megzavartatott, természetes erővel nem volt helyreállítható. Es akkor nyilvánult ismét Istennek véghetetlen szeretete az ember iránt, mikor a második teremtes által magához emelte azt, egyetlen Fiát küldötte, ki felvévén az ember testét, mindenben hasonlónak lett hozzá, — kivéven a bűnt. És leereszkedvén az emberhez, felemelte őt Istenhez, feláldozta magát a keresztfán, a szeretetnek és önfeláldozásnak legmagasztosabb példáját adta, az oltári szentségben pedig megvalósította azt, mit Szent-János eképen fejez ki: *«És az ige testté tőn és miköztünk lakozék.»**

Legyen valaki bármily hitetlen, mégis kénytelen bevallani, hogy e leereszkedésben, ez önfeláldozásban, e legbensőbb egyesülésben, melyet Isten abból a ezélből eszközölt, hogy az ember boldog legyen, — fekszik a kimondhatatlan szeretetnek nyilvánulása.

*«Orczád veritékével eszed a kenyeret miglen visszatérsz a földbe, melyből vétettél,»***

* I. 14.

** Mózes I. K. III. 19.

ezzel büntette Isten a fellázadt embert. Az ember tehát örökös munkára lön kárhoztatva, és ime, az Isten emberré lesz, hogy velünk dolgozzék, hogy nélkülözzön, hogy fáradjon, hogy megtanítsa: miképen kell nemes önmegtagadással, becsülettel dolgozni.

Az ember szenvedésre lön kárhoztatva, s ime, az Isten-ember kiüríti a szenvedés poharát fenékgig, hogy bátorságot öntsön belénk elfogadni a fájdalmat, a szenvedést, és meg nem törni annak súlya alatt.

Az ember halálra ítéltetett, és ime, Isten talál módot az ítélet keménységének enyhítésére: egyetlen Fia meghal a legfájdalmasabb, a legkegyetlenebb, a leggyalázatosabb halállal.

Igy vállalta magára Isten minden bajainkat, fájdalmainkat, szenvedéseinket; így emel bennünket, hogy átszellemítsen. Az ártatlan örömök napjaiban leszáll közénk, hogy megáldjon bennünket és örömeinket; leszáll közénk borús napjainkban, és szemeinket ég felé irányítván, megóv a kétségbeeséstől; a halál óráján pedig mutatja a távolban a fénylő csillagot, mely egy jobb világba kalauzol.

Úgy van, a szenvedő emberiség számára

hajtattott végre a megváltás nagy műve, és ezzel az ellentét, mely Isten és ember közt fennállott, megszűnt: meg van adva a lehetőség, hogy az Isten véghetetlen szeretete és az ember szeretete közt az egyensúly fen-tartassék.

Az embertől függ ma. hogy tiszteletre méltó legyen a munkában, hogy fenséges legyen fájdalmában, hogy nyugodt legyen a halálnak óráján.

Ugy van-e?

A mai elpuhult korszakban már dolgozni senki sem akar, de dolog és fáradság nélkül meggazdagodni akar mindenki. A munka nemesít, — hány ember érti ezt meg? — A szenvedéstől félnek, de sietnek élvezni, és ha élvezni nem tudnak, vagy az élvezetben kimerültek: keresik a becstelen halált. Hol van itt az a benső egyesülés Isten és ember közt, melyet Jézus eszközölni kívánt?

Oh, tán még évezredek kellenek hozzá, hogy az emberiség ezt az irigylendő boldog állapotot csak meg is közelítse! A hézag, mely Istennek a megváltásban nyilvánított véghetetlen szeretete és az ember szeretete közt tátong, oly nagy, hogy nem a keresztény vallás enyészetéről kellene beszélni,

hanem inkább mindennap kérni Istent, hogy *«jöjjön el az ő országa»*.

*

És ezekkel szemben mit művel a keresztény katolikus anyaszentegyház?

Ma az egész kereszténység a Szentlélek jövetelét ünnepli, tehát azt a fontos eseményt, mikor a kereszténység Jeruzsálem szűk falai közül kilépett, hogy, mint melegítő tűz, szétterjedjen a világon, szeretetet terjesz-szen a jó, a nemes, a szép iránt, felvilágosítsa az elméket, jó útra vezesse a szíveket, és a mikor munkára és tevékenységre serkent, nemesítse az erkölcsöket.

Az anyaszentegyház, mely a kereszténységnek egyedüli hordnoka, e percztől fogva zászlajára írta az Isten és az ember szeretetét. E zászlót ma is magasan lobogtatja és senki sem tagadhatja, hogy daczára a sok emberi tévedésnek, daczára a szenvedélyek sokszorosan szomorú kitöréseinek, daczára annak, hogy az emberi gyarlóság sokszor sárba akarta tiporni a fennen lobogtatott zászlót, daczára annak, hogy tulajdon gyermekei anyjok ellen fordították fegyvereiket, — mindezek daczára senki

sem tagadhatja, hogy ma a műveltségnek fokát a szeretet nagysága szerint mérlegeljük, ez pedig az anyaszentegydiáznak elve és műve. A lélek és a szív műveltsége a szeretettel együtt jár; a neveltlenség, a durvaság, a mások jogainak megsértése mindig a szeretet hiányát jelzi.

Az anyaszentegyház minden intézményei arra irányulnak, minden igyekezetével oda kíván hatni, hogy az emberek jobbak, műveltebbek s becsületesebbek legyenek. Szeretetet hirdet mindig és mindenütt, és még ott is, a hol üldöztetik, az agg János apostollal int: «*Fiacskáim! szeressétek egy mást*».

Szeretet viszi rá s vezérli, mikor a társadalomban az erkölcsök nemesítésére törekszik, mert tudja, hogy a mely szívben hiányzik a szeretet, ott az erkölcsi nemes érzelem üres szenvelés. Es mivel a forrás, a melyből korunk tévedései az erkölcsant merítik, emberi és nem isteni; mivel az ideál földi és nem mennyei: azért a mai erkölcsiség is csak társadalmi illem, és nem az a tiszta morál, melyet a keresztény vallás akar, nem az a morál, mely az isteni szeretetben bírja legszilárdabb alapját.

A milyen az emberi erkölcsant, olyanok

gyümölcsei is. Nézzük csak a társadalmi életben az emberek kicsinyes magaviseletét, hánykolódásait, az önérzetnek azt a túlszigázását, melylyel magokat olyan kisisten-féleknek tartják; embertársaik iránti szeretetlenségét, miként használnak ki mindent öncéljaikra úgy, hogy nem ritkán más boldogságának romjaira akarják építeni saját boldogságukat, — nézzük ezt, és tekintsük a keresztény morál törvémeit, s meggyőződünk, hogy az az ideál, melyet a keresztény anyaszentegyház létesíteni akar, még szédítő magasságban tündöklik; hogy az alatt a kétezer év alatt, mióta a kereszténység az emberiség közé ültetett, alig haladtunk néhány lépéssel annak megvalósítására, a mi az emberiségnek végcélja. Egyesek megközelítették, Isten tudja az ő érdemeiket jutalmazni! — lehetnek ma is egyesek, kik kibontakozva a földi bilincsekből, szabadabb röptöt adnak lelkeknek: de maga az emberiség attól a céltól még igen távol áll!

Ne mondják tehát, hogy a kereszténység már befejezte küldetését, ne mondják, hogy a katolikus anyaszentegyháznak fennállása már feleslegessé vált. Számtalanszor

mondották már ezt, de Isten nem engedte, hogy jóslatuk teljesüljön.

Éppen ez a körülmény szolgáljon nekünk buzdításul arra, hogy a keresztény katolikus nevet necsak viseljük, hanem annak az életben meg is feleljünk.

Szeretet kapcsoljon bennünket össze, kik egy zászló alatt küzdünk; szeretet kapcsoljon azokhoz, kik tőlünk elválasztva vannak, s a szeretet legyen az a bűverő, mely megvalósítsa azt: hogy legyen egy akol és egy pásztor. Amen.

[471]

HALOTTAK ESTÉJÉN.

1874.

«Szent és üdvösséges gondolat a
halottakért imádkozni, hogy
bűneiktől feloldoztassanak.»
Makkab. II. K. XII. 46.

Két pogány bölcs találkozott egykor egymással: a világ megvetését negélyező Diogenes és a végkimerültségében halála bekövetkezését váró Antisthenes — «*Van-e szükséged egy hű baráttra?*» kérdé a haldoklót Diogenes. «*Meg fog-e szabadítani fájdalmaitól?*», kérdé viszont amaz. Diogenes tört nyújtván neki, monda: «*Ez meg fog szabadítani.*» «*A fájdalomtól kívánok szabadulni, nem az élettől*», felelte amaz és meghalt.

«*A fájdalomtól, a szenvedéstől akarunk szabadulni*» — visszhangozza az egész világ — «*nem az élettől!*» Mert az örök élet eszméje az ember egész valójának sejtelve s óhaja!

Vagy céltalan az ember élete?

Ha az állatiasságból van szabadulás, miért

adatott éppen ez az embernek? s ha a fokozatos emelkedés, mely az embert a föld királyává tette, nem isteni ajándék, hanem a természet rendes fejlődése: vájjon mi czélja s hol a határa ez emelkedésnek?

A távolban bolyongó képzelet építheti a legragyogóbb légvárakat, de e légvárak királyát s lakóját mindig két gondolat fogja nyomorulttá tenni: a szenvedés és a halál. Mert e kettőtől soha sem menekülhet, s ha nem menekülhet: mire való az élet? mire való a munkás erőfeszítése, a tudós virrasztása, a tanító szorgalma, a szülék gondja, a lázas tevékenység? Oh, ne aljasítsátok le az emberi életet pusztá kenyérkereséssé! hagyjátok meg neki nyomorult küzdelmeiben az eszményiséget, hagyjátok meg neki a halhatatlanság reményét!

*

S Önök, kedves Hallgatóim! miért jöttek ide, e szent helyre, e komoly órában, a halottak napjának előestéjén? Tán azt reménylik hallhatni a szónoktól: Ember! te a természet remeke, az élet szellemi csodája, a tudomány, a művészet hatalmas alkotója, a találmányok hőse, te vívmányaid közepette

szánandó öncsalódásban élsz. Emberi méltóságod: ábránd; önérzeted: a finomított állat pöffeszkedése; erényed: üres szójárás, — a halál egyenlővé fog tenni nemcsak embertársaiddal, hanem a természet egyéb alkotásaival is, a növényzettel, az állattal; közted s köztök egyéb különbség nem volt, mint az, hogy ők öntudatlan létnek örvendettek, te pedig öntudatosan szenvedtél.

Oh nem! Önök nem ilyféle beszéd hallására gyűltek ide, hisz ezt kinn a világban elég alkalmuk van hallhatni s lelkök mélyen felháborodik az emberi nem ilyen lealáztatására.

Önök lelkében egy más érzelem honol, szívökben egy húr van, melynek megpendítését itt várják, egy sejtelem, melynek valósítása után áhítoznak. Egy eszmét keresnek itten, mely lelköket megnyugtassa, mely visszhangja legyen e titkos és titokszerű vágynak, melyet szívok rejtekéből sem a tudósok érvelése, sem a nevelők nyeglesége kiűzni nem volt képes.

Önök lelkében egy gondolat él, mely önökkel született, önökkel nevelkedett; mely önöket el nem hagyta soha, nappal kísérte munkájokban, örömeikben, fájdalmaikban;

éjjel a munkában kifáradt lelket ébren tartotta s még sem merítette ki soha; ott lepte meg önöket a bölcsőnél, ott kedveseik ravatalánál, — s ez a gondolat, ez az eszme: a *halhatatlanság!* — Ezt keresik önök ma itten!

A halottak ünnepe e gondolatnak ad kifejezést, s a katolikus anyaszentegyház e gondolatnak megtestesülése. Anyai szeretettel karolja át azokat, kiket a halál elragadott, azokkal együtt, kik az élettel s annak nehézségeivel még küzdenek. Imádkozik azokért, kiket a világ már rég elfeledett.

*

A katolikus egyháznak egyik hitcikkelye a «*szentek egyessége*», s e hitcikkely által tudtára adja a világnak, hogy a kapocs, mely az embert egykor kedves halottjaihoz fűzte, nem szakadt meg egészen, hogy a mindennapiság megingathatta tán a viszon-látás reményét, de nem az óhajt: hogy valamint az anyagi természetben semmi el nem veszhet, úgy a szellemek világában is azok, kiket itt testvéreinknek nevezünk, reánk nézve nem veszhetnek el; hogy valamint az

idő beosztása nem ejt csorbát az örökkévalóságon, úgy a halálnak külső jelensége sem szakíthatja meg az életet. Vagy megsemmisülhet az erő, mely az öntudatos életet fentartá? — ha igen, akkor megsemmisülhet az Isten is, ki az emberi öntudatos életetj teremte.

Itt a katolikus anyaszentegyház az emberi érzelmek leghatalmasabbjával találkozunk, s azért mindaz, a mi a «szentek egyességével» ellentétben áll, mindaz, a mi az embernek a túlvilággal való összeköttetését megingatja, — az emberi természetire visszataszítólag hat. Mondd a szerető szívnek, hogy szeretettje rá nézve örökre veszve van, hogy az áhítat, mely fájdalomtól megroncsolt lelkét szárnyára veszi, s oda viszi, a hova minden ember keble vágyódik, hogy ott viszontlássa azt, ki neki az életben mindene volt, — mondd, hogy ez az áhítat hazugság, - mondd az anyának, hogy az a rejtelmes kötelék, mely őt gyermekéhez a bölcsőben fűzte, úgy hogy álmában is hallotta gyermekének pihegését, érezte minden mozdulatát, mintha lelke gyermekének lelkével össze lett volna forrva,. — mondd, hogy e kötelék nem egyéb állati ösztönnél; vagy mikor az élet

fonala szakadoz, midőn a szív a fájdalom súlya alatt vonaglik s az ember kérdezve emeli fel fejét az égre, mintegy számon kérve az Istentől, hogy miért adta tehát a fájdalmat, ha nem tud rá balzsamot nyújtani? — mondd, hogy mind ez önámítás, — mondd! de ne feledd el, hogy ezzel letaszítod az anyát, a szülőt, az embert arról a magaslatról, a melyre őt a katolikus anyaszentegyház emelte, melyre magát az emberi nem ezredéves fáradozással s a vallás segedelmével — úgy van, a vallás segedelmével — felküzdötte; letaszítod oda, hol az állat s ember közti választó vonal elenyészik.

*

A katolikus egyház a *«szentek egyessége»* által az emberi méltóságnak leghűbb őre. Tiszteletet kíván a halott iránt. S e tekintetben nem tesz különbséget a király s a koldus holt teteme közt. Nem kérdezi a tudományt, sem a frivol pogányságot; a földet nevezi s nem a tüzet az emberi test anyjának. Nem kérdezi: azt a keblet, melyben a szív verése megszűnt, díszítette-e rendjel vagy csillámló kereszt, vagy csak rongyok takarták?

Tudja, hogy e kebelben Isten lakott egykor, hogy a Szentlélek temploma volt, hogy az Isten lehellete átszellemítette e testet. Nem kérdezi: azt a homlokot, melyben a gondolat megszűnt, ékesítette-e korona vagy csak durva szövet védelmezte az idők mostohasága ellen? Tudja, hogy e főben az Istenség szikrája égett egykor; tudja, hogy az ész világánál haladt az emberiség, jutott az egy Isten megismerésére, ledöntötte a bálványokat, megismerte az üdvözítő Jézus által kinyilatkoztatott szent hitet. Nem kérdezi: a halavány ajkak osztottak-e parancsokat, melyektől a népek reszkettek; tartottak-e ragyogó szónoklatokat, melyek a népeket lelkesítették vagy félrevezették? — mindezek után az egyház nem kérdezősködik. Elég tudnia, hogy a halott: ember volt, tagja annak az anyaszentegyháznak, mely országának határait nem e földön keresi, hanem még azokat is övéinek tartja, kik a csillagokon túl a földi élet fáradalmaitól megpihennek. Elég neki tudnia, hogy a homlokon a kereszt szent jelvéiwe tündöklött, hogy az ajkak Jézus szent nevét dicsőítették, hogy a meredt kezek a nyomor enyhítésére nyíltak meg. S ez öntudatban

az egyház áldó kezét terjeszti ki a munkás koporsaja felett éppen úgy, mint a dúsgazdagé felett. Szent helynek tekinti a földet, a hol a keresztény nyugszik, szentségtörésnek tartja a holtak nyugalmanak megháborítását.

*

De a szentek egyessége még egy másik irányban is nyilatkozik, s ez az *imádság*.

Az imádság egyik kiegészítő része az ember erkölcsi életének, sőt többet mondok: a ki az imádságban nem hisz, az nem hiszen az Istenben. Ez olyannyira igaz, hogy az imádságnak elhanyagolásával az Isten képe is lassan elhalaványúl az emberi kebelben. Ezt mindenki önmagán fogja tapasztalni. A ki imádkozik, az bevallja, hogy Isten őrködik az ember felett, hogy tehát az isteni Gondviselés a nyomorult féregről is úgy gondoskodik, mint az emelt fővel járó emberről.

Ne mondjátok, hogy minden, a mi történik a világon, változhatatlan törvények szerint történik, melyeket az Isten egyes ember kívánságára nem fog megváltoztatni, — mert mindig azt a kérdést fogom hozzátok intézni:

ha van törvény, hol a törvényhozó? ha pedig Isten a törvényhozó, hol marad az ő mindenható akarata? Ha a nép önmagának törvényt alkot, akkor a törvény a nép akarata; ha Isten alkot törvényt, akkor a mindenségnek törvényei az Isten akarata, akkor az Isten akarata e törvényeknek éltető ereje. Vagy a midőn az Isten a világot teremtette, csak úgy könnyedén kitesztotta volna azt a végtelenségbe, ő maga pedig a puszta tétlenségbe visszahúzódott? Nem! A ki hiszi, hogy Isten teremtette a világot, annak hinnie kell, hogy azt fenn is tartja, hogy tehát gondját viseli.

Ne feledjük az ember *természetét* sem.

Igaz, hogy az Isten általános s állandó törvényekkel kormányozza a világot, de midőn az Isten az embert teremtette, őt egészen másnak teremtette, mint az anyagi világot, mert az embert szabaddá s erkölcsi lénynyé teremtette, a miből az következik, hogy az Isten viszonya az emberhez egészen más, mint az. anyagi világhoz s mihelyest én azt mondom: az «ember szabad», az anyagi természet pedig nem az, akkor ki kell mondanom azt is, hogy az embert az Isten nem ama változhatatlan törvények szerint

kormányozza, mint a többi teremtményeket. De melyek eme törvények? — ezt még az emberi ész nem puhatolhatta ki. Ha pedig e törvények természetét, lényegét nem ismeri, akkor ne szaggassa szét avatatlan kézzel azt a köteléket, melyet egy titkos, de tagadhatatlanul létező kéz az Isten és ember, az ember és ember közt létesített; akkor ne tolakodjék hideg, saját találmányú tudományával a sír és a halhatatlanság közé, hogy oda, a hol a reménység angyala virraszt, a kétségbeesés furiáit ültesse; akkor ne tolja fel magát tanítóul oly ügyben, melynél az emberi ész saját tehetetlenségét beismerni kénytelen.

Ha az emberről azt mondjuk, hogy «szabad», akkor hajoljunk meg nagysága előtt, s ne zárjuk el előle az utat, hogy imádság által ébren tarthassa magában azt az öntudatot, mely őt a szellemek világához fűzi.

Mily gyönyörű képét adja a «szentek egyességének» az ótestamentomi szentírás, midőn a Makkabeusok Könyvében mondja:

J Júdás, a Makkabeus testvérek egyik legvitézebbike, a csata után *«pénzt szedvén össze, tizenkétezer gira ezüstöt küld Jeruzsálembe, hogy áldozat mutattassék be a megholtak*

bűneiért, jól és istenesen gondolkodván a feltámadásról.

(Mert ha nem reményiette volna, hogy azok, kik elhullottak, feltámadnak, fölöslegesnek s hasztalannak látszanék imádkozni a halottakért.)

Sőt inkább elgondold, hogy azok számára, kik isteni félelemmel hunytak el, igen nagy kegyelem van eltéve.

*Azért szent és üdvösséges gondolat a halottakért imádkozni, hogy bűneiktől feloldoztassanak. »**

Így cselekszik a katolikus anyaszentegyház is ma, midőn a halottak emlékének szenteli e csendes órát. Tiszteli azokat, kik e földön a keresztény erény útjain jártak; tiszteli mint olyanokat, kiket az élet tisztaságában, az önmegtagadásban, az önfeláldozásban utánozni kell; tiszteli mint a katona a híres hadvezért, mint a művész a lángelmű mestert, — tiszteli, mert ez az ember természetében van. Tiszteli, mondom, és szenteknek nevezi őket, de — nem imádja, mert imádni csak egyet szabad: a Felséges Ur Istent.

* Makkab. II. K. XII. 43—46.

Imádkozik azokért, kiknek túlvilági sorsa felett aggódik, mert a szeretetet a sír nem képes elzárni. — Ki mondhatja meg, hogyan támad a szeretet? Egy magasabb kéz oltotta ezt belénk; emberi kéz annak határt nem szabhat. Lehat az a sír mélyébe, keresztül tör a felhőkön; keresi a szeretetnek dicsőült tárgyát s a keresztény vallás kezeire veszi azt, oda viszi az Isten trónja elé, hogy leimádkozza az atyai kegyelmet, az örök boldogságot azokra, kiket testileg boldogítani már nem tud. Az élőnek lelke a holtak lelkével itt egyesül. Az imádság emeli oda az embert, hogy feledvén az élet nyomorát, feledvén a szenvedést, az Istennel egyesüljön.

Oh, a ki imádkozni tud, az nem lehet boldogtalan, mert az imádság a léleknek belső szózata, mely a felháborodott kedélyt megnyugtatja, a kétségbeesést távol tartja, a mennyet a földdel, az Istent az emberrel összeköti.

*

Miért oly kedves a katolikus egyháznak mai ünnepe? miért zarándokol a hívő a fűlepte hantokhoz, hogy ott gyertyát gyújtson, hogy a kedves halottnak nyughelyét egy új

nefelejtssel gazdagítsa? Tán a babona viszi oda? tán a divatos szokás? De babona az, a mit a szív évezredek óta hirdet, soha meg nem tagadott? divat az, a mi soha meg nem változik? volt-e idő, a mikor a túlvilágban való hit a földön nem létezett? Nem! Halottaink sírjához egy nemesebb érzelem vezeti lépteinket s ez érzelem mélyen honol a szívben, azt sem a gúny, sem az okoskodás nem fogja kiszakítani soha; mert ez az érzelem a szeretet kifolyása.

A katolikus egyház áldva kíséri híveinek e lépteit, mert azok, a kik a túlvilágon vannak, ma is gyermekei. *«Az én országom nem e világból való»*, monda az Üdvözítő* s az Üdvözítő ma is királya ez országnak. Csillagokon innen, csillagokon túl nincsen határa ez országnak. Ott is, itt is hívők vannak, kik üdvözülést keresnek. *«Szent tehát és üdvösséges... a halottakért imádkozni.»* Amen.

* János XVIII. 36.